

INTERNATIONAL
JOURNAL OF
ECONOMICS
POLITICS
HUMANITIES AND
SOCIAL SCIENCES

Volume: 09

Issue: 5

Fall 2026

e-ISSN: 2636-8137

www.ijephss.com

ii-iii	Dergi Hakkında (About Journal)
iv	Editör Ekibi (Editorial Team)
v	Alan Editörleri (Subject Editorial Board)
vi	Yayın Kurulu (Editorial Board)
vii	Bilim ve Danışma Kurulu (Science and Advisory Board)

Araştırma Makaleleri / Research Articles

376-396	<i>Gender Dimensions of Energy Poverty in Türkiye: Green Transformation and the Geopolitical Conversion</i> Bedriye Tunçsiper, İbrahim Horoz, Ahmet Yetik
397-417	<i>Beyond Growth: Middle-Class Erosion and Fragile Welfare in Türkiye</i> Duygu Yücel
418-435	<i>From Classical Civil Society Theories to the Digital Public Sphere</i> Dilek Çelik Uygur
436-466	<i>Yerel Yönetimlerde Katılımcı Karar Alma Mekanizmalarının Değerlendirilmesi: Kent Konseyleri Örneği</i> <i>Evaluation of Participatory Decision-Making Mechanisms in Local Governments: The Case of City Councils</i> Recep Kaya, Mehmet Şirin Çetin
467-485	<i>Gerçeğe Uygun Değerin Kaybolan Artışı: Yüksek Enflasyonda TMS 40 ve TMS 21 Etkileşimine İlişkin Bir Vaka Çalışması</i> <i>The Disappearing Fair Value Gain: A Case Study on the Interaction of TAS 40 and TAS 21 Under High Inflation</i> Çağla Demir Pali
486-502	<i>Finansal Stres Endeksi İle Altın ve Gümüş Fiyatları Arasındaki İlişki: Gelişmekte Olan Ülkelerden Kanıtlar</i> <i>The Relationship Between The Financial Stress Index and Gold and Silver Prices: Evidence From Emerging Markets</i> Yusuf Demir, Dilek Çınar Öz

Derleme / Review

503-513	<i>The Use of Multi-Criteria Decision Making (Mcdm) Methods in Digital Marketing Strategy Selection: A Literature Review</i> Senem Eivazzadeh İnce
---------	---

International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences

IJEPHSS

ISSN: 2636-8137

Dergi Hakkında

Dergi Adı	: International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences (IJEPHSS)
E-ISSN	: 2636-8137
Yayın Aralığı	: Yılda 4 Sayı (Ocak, Nisan, Temmuz, Ekim)
Dergi Web Sitesi	: www.ijephss.com https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijephss
Yayına Başlangıç	: 15.04.2018
Baş Editör	: Prof. Dr. Halil İbrahim AYDIN
İmtiyaz Sahibi / Yayımcı	: Doç. Dr. Onur OĞUZ
Yayımlandığı Ülke	: Türkiye
Yayın Modeli	: Açık Erişim
Yayın İçeriği	: Web of Science Core Collection tarafından yapılan sınıflandırma kapsamındaki Sosyal Bilimler, Sanat ve İnsani Bilimler alanındaki seçilmiş bilim dallarında akademik yaklaşımla üretilmiş özgün çalışmalar
Okur Kitlesi	: Akademisyenler, araştırmacılar, profesyoneller, öğrenciler ve ilgili mesleki, akademik kurum ve kuruluşlar.
Yayın Dili	: Türkçe ve İngilizce
Hakkında	: IJEPHSS (e-ISSN: 2636-8137), yılda dört defa yayımlanan, uluslararası, çift taraflı kör hakemlik sistemini benimsemiş, açık erişimli, bilimsel ve akademik bir dergidir. IJEPHSS, araştırma ve yayın etiğini önemsemektedir ve etik kurallara uygun şekilde çalışmalara yer vermektedir. IJEPHSS açık erişimin etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarının ve telif hakkı sahipliğinin açık olması gerektiğine inanmaktadır. Bu nedenle yayımlanan makaleler, Creative Commons Atıf-Gayrı Ticari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında açık erişim olarak yayımlanmaktadır. IJEPHSS’de yayımlanan çalışmaların telif hakları yazarlarına aittir. Yayımlanan tüm makalelere, kalıcı makale tanımlayıcısı olarak DOI atanır. IJEPHSS’e gönderilen makaleler iThenticate programı kullanılarak benzerlik taramasından geçirilmektedir. Tüm çalışmalarda benzerlik oranının %20’den az olması şartı aranmaktadır.
Ücret Politikası	: IJEPHSS, ücretli bir dergidir. Yükseköğretim Kurulu’nun 07.03.2019 tarihli Genel Kurulunda alınan karar gereği, makalelerin kabul ya da red durumuna bakılmaksızın ücret alınmaktadır. Bu ücret ön değerlendirme, editörlük inceleme, dil kontrolü hizmeti, sekreterlik, yazım imla, mizanpaj, kontrol, yayınlama vb nedenlerden dolayı talep edilmektedir. Hakemlik ücrete tabi değildir. IJEPHSS, yazarlara, hakemlere, editörlere ve yayın kuruluna herhangi bir ücret ödememektedir. Bununla birlikte IJEPHSS’de yayımlanan makalelerin okunması ve indirilmesi ücretsizdir. Ücret politikasına yönelik güncel bilgiler dergimizin internet sitesinde yer almaktadır.
Arşiv Politikası	: IJEPHSS Baş-Editörü, yayımlanan materyalin güvenli bir şekilde arşivlenmesini sağlar. IJEPHSS yayınladığı makaleleri açık erişim esasına göre yazar(lar)ın herhangi bir işlem yapmasına gerek olmaksızın elektronik arşivlere gönderir ve tam erişime açık hale getirir. Arşivleme ve veri dağıtım politikası ile ilgili detaylı bilgiler dergi web sitesinde yer almaktadır.
Hakemlik Türü	: Çift taraflı kör hakemlik sistemi uygulanmaktadır.
İnceleme Süresi	: Ortalama 8 hafta
İntihal Kontrolü	: iThenticate programı aracılığıyla yapılmaktadır. Benzerlik oranının %20’nin altında olması beklenmektedir.

International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences

IJEPHSS

ISSN: 2636-8137

About Journal

Journal's Title	: International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences (IJEPHSS)
E-ISSN	: 2636-8137
Publishing Period	: Quarterly (January, April, July, October)
Journal's Web Sites	: www.ijephss.com https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijephss
First Publishing Date	: 15.04.2018
Editor-in-Chief	: Prof. Dr. Halil İbrahim AYDIN
Concession Holder/ Publisher:	Assoc. Prof. Dr. Onur OĞUZ
Country	: Türkiye
Publishing Model	: Open Access
Subjects	: Original studies produced with an academic approach in selected subjects in the field of Social Sciences, Arts and Humanities within the scope of the classification made by the Web of Science Core Collection
Readership	: Academics, researchers, professionals, students and the relevant institutes and organizations
Publishing Languages	: Turkish and English
About	: IJEPHSS (e-ISSN: 2636-8137), is a double anonymous peer reviewed, open access e-journal which is published quarterly (January-April-July-October) IJEPHSS cares about research and publication ethics rules and accepts the studies in accordance with ethical rules. IJEPHSS has embraced open access, and non-commercial scientific publishing. Because of that the articles in the journal are licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) license. The copyrights of the works published in the IJEPHSS belong to their authors. All published articles are assigned DOI as the permanent article identifier. IJEPHSS checks for plagiarism in studies submitted for review: Pre-checked articles are scanned for plagiarism using iThenticate software. High similarity rates can cause an article to be rejected before or even after it is accepted. This rate is expected to be less than 20%.
Price Policy	: IJEPHSS is a paid journal. According to Higher Education Council decisions, charges are taken before submission of article. IJEPHSS charges a fee for pre-evaluation, language control service, secretariat, spelling, layout, control, publishing etc. Referee evaluation is free of charge. IJEPHSS does not pay a fee to reviewers, authors, editors or the editorial boards. No fee is charged for downloading and reading. Journal's updated price policy information is announced on the official web site.
Archive Policy	: Editor-in-Chief of IJEPHSS ensures secure archiving of published material. IJEPHSS sends the articles it publishes to electronic archives on an open access basis, without requiring any action from the author(s), and makes them available for full access. Journal's updated archive policy information is announced on the official web site.
Reviewing Type	: Double-Blind Peer-Reviewing
Evaluation Period	: 8 weeks (average)
Plagiarism Checking	: iThenticate. Similarity rate must be under 20%.

Baş Editör	: Prof. Dr. Halil İbrahim Aydın Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics hiaydin12@gmail.com ORCID: 0000-0001-6783-4905
Yardımcı Editör	: Doç. Dr. Onur Oğuz (Assoc. Prof.) Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics onur@ijephss.com ORCID: 0000-0001-5492-0038
Editörler	: Doç. Dr. Merve Tuncay (Assoc. Prof.) Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Finance and Banking mtuncay@cumhuriyet.edu.tr ORCID: 0000-0002-2379-1314 Doç. Dr. Özgür Kanbir (Assoc. Prof.) Giresun University, Dereli Vocational High School, Department of Office Services and Secretariat ozgur.kanbir@giresun.edu.tr ORCID: 0000-0001-5696-4077 Dr. Öğr. Üyesi Ömer Duman (PhD) Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations omerduman6054@gmail.com ORCID: 0000-0001-9570-4171
Dil Editörleri	: Dr. Öğr. Üyesi Berivan Can (Assist. Prof.) Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature bcan@atu.edu.tr ORCID: 0000-0002-9336-7455 Dr. Öğr. Üyesi Emrah Işık (Assist. Prof.) Batman University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Western Languages and Literatures emrah.isik@batman.edu.tr ORCID: 0000-0003-4417-4304
İstatistik Editörü	: Doç. Dr. Onur Oğuz (Assoc. Prof.) Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics onur@ijephss.com ORCID: 0000-0001-5492-0038
Hukuk Editörü	: Dr. Öğr. Üyesi Sadullah Özel (Assist. Prof.) Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations sadullah.ozel@batman.edu.tr ORCID: 0000-0003-4053-873X
Web Editörü	: Dr. Öğr. Üyesi Aytaç Uğur Yerden (Assist. Prof.) İstanbul Gedik University, Faculty of Engineering, Department of Industrial Engineering aytac.yerden@gedik.edu.tr ORCID: 0000-0002-3886-802X
Ön Kontrol Editörü	: Prof. Dr. Halil İbrahim Aydın Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics hiaydin12@gmail.com ORCID: 0000-0001-6783-4905 Dr. Öğr. Üyesi Ömer Duman (PhD) Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations omerduman6054@gmail.com ORCID: 0000-0001-9570-4171
Sosyal Medya Editörü	: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Duman (PhD) Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations omerduman6054@gmail.com ORCID: 0000-0001-9570-4171
Etik Editörü	: Doç. Dr. Onur Oğuz (Assoc. Prof.) Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics onur@ijephss.com ORCID: 0000-0001-5492-0038
İndeks Editörü	: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Duman (PhD)
Sekreteryä	: Dr. Öğr. Üyesi Ömer Duman (PhD)

Prof. Dr. Ahmet İlyas

Harran Universtiy, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Türkiye

ahmetilyas@harran.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9578-9160

Prof. Dr. Meltem İnce Yenilmez

İzmir Democracy University

info@melteminceyenilmez.com

ORCID: 0000-0002-4689-3196

Prof. Dr. Ömer Yalçınkaya

Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Türkiye

oyalcinkaya@atauni.edu.tr

ORCID: 0000-0002-1210-2405

Doç. Dr. Bayram Demir (Assoc. Prof.)

Batman University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Sociology, Türkiye

bayram.demir@batman.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2547-2664

Doç. Dr. Mehtap Nasıroğlu Aydın (Assoc. Prof.)

Batman University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Türkiye

mehtap.nasiroglu@batman.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4411-0784

Doç. Dr. Şerife Merve Koşaroğlu (Assoc. Prof.)

Sivas Cumhuriyet University, Vocational Highschool of Social Sciences, Türkiye

mkosaroglu@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2563-5753

Dr. Öğr. Üyesi Berivan Can (Assist. Prof.)

Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of

Turkish Language and Literature, Türkiye

bcan@atu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9336-7455

Dr. Öğr. Üyesi Ece Zeybek Yılmaz (Assist. Prof.)

İstanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Business

Administration, Türkiye

ezeybek@gelisim.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6708-9017

Dr. Öğr. Üyesi Emrah Işık (Assist. Prof.)

Batman University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Western Languages and Literatures

emrah.isik@batman.edu.tr

ORCID: 0000-0003-4417-4304

Dr. Öğr. Üyesi Esra İşbilen Duru (Assist. Prof.)

Istanbul Gedik University, Gedik Vocational High School, Department of Banking and Finance, Türkiye

esra.isbilen@gedik.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2936-6957

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Duman (Assist. Prof.)

Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations

omerduman6054@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9570-4171

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin Barış Çelebi (Assist. Prof.)

Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Management Information

Systems

sbaris.celebi@batman.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6235-9348

Dr. Duygu Çubuk

İstanbul University-Cerrahpaşa, Türkiye

duygu.cubuk@iuc.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9883-1464

YAYIN KURULU (EDITORIAL BOARD)

Prof. Dr. Halil İbrahim Aydın

Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Türkiye
hiaydin12@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6783-4905

Prof. Dr. Ömer Yalçinkaya

Atatürk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Türkiye
oyalcinkaya@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1210-2405

Prof. Dr. Türker Şimşek

Tokat Gaziosmanpaşa University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Türkiye
turker.simsek@gop.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7581-7590

Doç. Dr. Abdullah Kutalmış Yalçın (Assoc. Prof.)

Düzce University, Faculty of Business Administration, Department of International Trade and Financing, Türkiye
kutalmisyalcin@duzce.edu.tr
ORCID: 0000-0003-3176-6749

Doç. Dr. Mehtap Nasıroğlu Aydın (Assoc. Prof.)

Batman University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Türkiye
mehtap.nasiroglu@batman.edu.tr
ORCID: 0000-0002-4411-0784

Doç. Dr. Onur Oğuz (Assoc. Prof.)

Batman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Türkiye
onur@ijephss.com
ORCID: 0000-0001-5492-0038

Doç. Dr. Özgür Kanbir (Assoc. Prof.)

Giresun University, Dereli Vocational High School, Department of Office Services and Secretariat, Türkiye
ozgur.kanbir@giresun.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5696-4077

BİLİM VE DANIŞMA KURULU (SCIENCE AND ADVISORY BOARD)

Prof. Dr. Ana-Gabriela Babucea	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Prof. Dr. Arshi Khan	Aligarh Muslim University	Hindistan / India
Prof. Dr. Avtandil Silagadze	Tbilisi State University	Gürcistan / Georgia
Prof. Dr. Diana Mihaela Țircă	“Constantin Brancuși” University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Prof. Dr. Gerald Friedman	University of Massachusetts at Amherst	ABD / USA
Prof. Dr. İbrahim Halil Sugözü	Kyrgyz Manas Turkish University	Kırgızistan / Kyrgyz Republic
Prof. Dr. Isabel Novo Corti	University of Coruna	İspanya / Spain
Prof. Dr. Jean Vasile Andrei	Petroleum- Gas University of Ploiești	Romanya / Romania
Prof. Dr. Kosta Sotiroski	Prilep, University “St Kliment Ohridski”	Makedonya / Macedonia
Prof. Dr. Marian Zaharia	Petroleum- Gas University of Ploiești	Romanya / Romania
Prof. Dr. Min Wei	Chinese Academy of Social Sciences IWAAS	Çin / China
Prof. Dr. Nadir Eroğlu	Marmara University	Türkiye / Türkiye
Prof. Dr. Sandrina Francisca Teixeira	Polytechnic of Porto	Portekiz / Portugal
Doç. Dr. Anukrati Sharma	University of Kota	Hindistan / India
Doç. Dr. Christian Ruggiero	Sapienza University of Rome	İtalya / Italy
Doç. Dr. Daria Vystavkina	Odessa I.I. Mechnikov National University	Ukrayna / Ukraine
Doç. Dr. Manuel Vicente Nieto Mengotti	Universidade da Coruña	İspanya / Spain
Doç. Dr. Nazenin Huseynova	Judicial Academy of the Ministry of Justice of AZ	Azerbaycan / Azerbaijan
Dr. Carmen Gago-Cortés	Universidade da Coruña	İspanya / Spain
Dr. Filip Fidanoski	Universite Cote d’Azur	Fransa / France
Dr. Loredana Ciurlau	"Constantin Brâncuși" University of Targu Jiu	Romanya / Romania
Dr. Marwa Ben Ghoul	Independent Researcher	Belçika / Belgium
Dr. Marzieh Khakifirooz	Tecnologico de Monterrey	Meksika / Mexico
Dr. Nargiz Hajiyeva	Azerbaijan State University of Economics	Azerbaycan / Azerbaijan
Dr. Raluca Iorgulescu	Romanian Academy	Romanya / Romania
Dr. Saloomah Tabari	Cardiff University	İngiltere / England
Dr. Seval Özbacı	University of the People	ABD / USA

Gender Dimensions of Energy Poverty in Türkiye: Green Transformation and the Geopolitical Conversion

Bedriye Tunçsiper¹, İbrahim Horoz², Ahmet Yetik³

DOI: [10.59445/ijephss.1967726](https://doi.org/10.59445/ijephss.1967726)

Atf / Cite: Tunçsiper, B., Horoz, İ., Yetik, A., (2026). Gender dimensions of energy poverty in Türkiye: Green transformation and the geopolitical conversion, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 9(5), 376-396, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1967726>

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 11.06.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 12.10.2026

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Abstract

As a multifaceted structural issue in Türkiye, energy poverty is becoming more acute as it gets more connected to currency crises, climate change, and swings in international energy prices. Around 75% of Turkey's main energy supplies are imported; When political and economic vulnerabilities are coupled with this external dependency, a picture emerges that primarily affects those areas, mainly rural women, who disproportionately suffer from energy poverty at its most basic level. The goal of this research is to create policy recommendations for energy poverty in Türkiye from a gender perspective, using updated data and circumstances from 2025. It also intends to conduct a thorough analysis. The paper methodically explores inequities in household energy access, rural women's reliance on biomass, housing heating poverty, and the gender difference in access to clean energy technologies. The continuous impacts of the Russia-Ukraine war on energy security, Türkiye's alignment process with the EU Green Deal, the contribution of a high-inflation environment to exacerbated energy poverty, and the investment gap that falls short of the country's solar potential are all assessed in this context. The study proposes a multi-pronged policy framework tailored to Turkey while highlighting the gender-blind nature of current policy instruments and their flaws. This structure covers green skills programmes, gender-sensitive energy tariffs, energy entrepreneurship for rural women, and financial inclusion tools focusing on household energy usage. The conclusion uses scenario analyses for the 2035 and 2050 horizons based on economic and geopolitical factors.

Keywords: Energy Poverty, Green Transformation, Energy Security, Climate Policy.

JEL Codes:Q41, J16, O13.

¹ Prof. Dr. / Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İzmir - Türkiye / *İzmir Demokrasi University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, İzmir – Türkiye*, tbedriye1@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6063-218X>.

² Lisansüstü Öğrencisi / Graduate Student, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İzmir – Türkiye / *İzmir Demokrasi University, Institute of Graduate Studies, Department of Economics, İzmir – Türkiye*, ihoroz@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9589-964X>.

³ Dr. / PhD, Bağımsız Araştırmacı (İzmir Gaz A.Ş.), İzmir - Türkiye / Independent Researcher (*İzmir Gas Company*), İzmir - Türkiye, ahmet.yetik@izmirgaz.com.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7583-8874>.

1. Introduction

Energy is not merely an input for progress but also a point of leverage through which climate adaptation, education, gender equality, and health intersect. For this reason, despite being theoretically distinct from income poverty, energy poverty is a practical problem that cannot be separated from income poverty (Jessel et al., 2019; Dobrowolski et al., 2025). Climate change is significantly influenced by rising income levels, the quality of governance, and the increased use of renewable energy (Özen et al., 2024). In addition, the risk that climate change poses to humanity and the protection of biodiversity is associated with extreme climate events resulting from human activities (Kantar & Bostancı, 2026). Examining Türkiye's image on this matter, it's both distinct and stable.

Türkiye, amongst the OECD countries, has the highest external dependency, sourcing about 75% of its main energy consumption from imports (Erkök & Kütük, 2023). Such a large import dependency on oil and gas causes energy costs to rise to such a frictionally costly level for Türkiye, relative to domestic production capacity. The sharp rise in global energy costs between 2021 and 2023, along with a currency crisis and an inflationary spiral, has resulted in household energy expenditure, a category of consumption which takes a very significant portion of disposable income (Merendino & Monacelli, 2026). The share of energy expenditures in the total consumption expenditures of the family has risen from about 7% in 2018 to more than 12% in 2022 (TUIK, 2022), which is well above the critical barrier of energy poverty recognised by the EU.

Yet, one of the most visible aspects of this picture is gender and regional discrepancies below national averages. Many rural households in East and Southeast Anatolia are still reliant on biomass, animal waste and low-quality coal to warm their homes, although they are widely electrified, due to fundamental barriers to effective access. This burden largely falls onto rural women whose responsibility lies in the satisfaction of the household's heating and cooking needs. These areas are the cause of the prevalence of chronic respiratory diseases, premature births and sustained productivity losses due to their much poorer-than-average indoor air quality (Jabeen et al., 2020; Wankar & Deo, 2022; Pradhan Shrestha et al., 2025). In addition, the roles women took on during the pandemic should not be seen as just a temporary cyclical burden; rather, this burden should be viewed as an opportunity to restructure gender roles (İşleyen & Kantar, 2025).

This research addresses the above problem with four interconnected axes. First, with the problem of identifying the extent and geographic location of energy poverty in Türkiye; Second, with how gender relations structure decisions and energy access patterns; Third, with how the geopolitical and macro-economic context frames this image; Fourth, with whether the transition to green energy is an opportunity or utopia for rural women's income and well-being.

2. Energy Poverty in Türkiye: Definition, Measurement and Geographical Distribution

Based on policy issues, income poverty is an insufficient measure; it is assumed to simply be a result of policy because institutional, gender, and geographical barriers are responsible for a greater fraction of the access barriers. Using the amount and quality of energy services that are received by the household, MEPI looks at varying degrees of and quality of access and not income/expenditure ratios (Rizal et al., 2024; Rákos et al., 2025). Turkey, on the other hand, when considered under this index, does not exhibit serious threats overall; however, provinces of Eastern Anatolia, especially Ağrı, Muş, Bitlis, Şırnak, and Van, pose serious threats under the energy quality and diversity sub-indices (UNFCCC, 2023). With reference to the definition of the European Energy Poverty Observatory and based on three principal drivers of energy poverty for Turkey, which are the push from the pressures on real purchasing power from energy price, compared to income growth, deficiencies in the stock in the

dimension of building energy efficiency and varied access levels by region (Emre & Sözen, 2024; Cin & Onaygil, 2025). Since more than half of Turkey's housing stock was constructed before the year 2000, the overwhelming proportion lacks any thermal insulation regulation (Duzgun et al., 2022; Andabaka et al., 2026). As a developing country with limited fossil fuel resources, Turkey faces rising energy demand and high energy dependency, posing a significant threat to its energy security (Balci, 2023). Therefore, building a stock dimension for energy poverty is evident, not just from an expenditure perspective.

According to TUIK (2023a), 43% of rural families still use wood, sawdust, crop or animal waste as their primary heating fuel, compared to 4% in urban areas. This does not negate the existence of urban energy poverty; rather, many lower-class urban households living on the outskirts of major cities frequently experience "heating poverty," which is defined as the inadequate or nonexistent usage of heating during difficult times (European Union, 2019; Stevens et al., 2022).

Although the electrification rate of Türkiye currently stands at above ninety seven percent, this figure seems to oversimplify the issue. It is, in fact, hidden by a wide gap between the availability of a connection and an actually accessible and reliable supply, and by the fact that in the poorer rural household sector, the technically provided grid supply has to be largely restricted because bills are unaffordable (Mir et al., 2020; Liu et al., 2024; Sunikka-Blank & Galvin, 2024; Bloomer & Boateng, 2024). 'Hidden access poverty' is the concept that has increasingly found its place in the contemporary energy poverty discourse

3. Gender Dimensions of Energy Poverty: The Turkish Context

Within the household, energy decision-making in Türkiye follows a significantly gendered pattern. Despite women being socially responsible for food and energy provision in the household, it is the male head of household who still controls fuel purchasing decisions. This process has been identified as being central in comparable structures within rural Indian households and applies to Turkish rural households. As the cost factor is accounted for within purchasing decisions made by men, traditional, seemingly free, or very low-cost fuels (wood, dung and agricultural residue) are favoured, effectively concealing the time, health and labour costs faced by women within the collection and cooking of fuel (Shrestha et al., 2021; Koirala & Rahut, 2024; Elasu et al., 2026).

Field research carried out in Eastern Anatolian provinces indicates that women in rural areas spend between two and four hours a day on fuel acquisition for heating and cooking (IDB, 2023)), the costs of which limit their options to participate in the labour market, and support their children in their studies and, ultimately, overall welfare. Turkish women in particular spend an average of 255 minutes a day on unpaid labour, while Turkish males in the labour market spend an average of 69 minutes (TUIK, 2023b), with unpaid cooking, including heating, having a significant role in the gender disparity of this ratio.

3.1. Indoor Air Pollution and Health Costs

A clear example of a negative externality suffered by women in rural Turkey as a result of burning solid fuels for domestic use is indoor air pollution, probably one of the best-documented cases (Şahanoğulları et al., 2024). Available evidence suggests that domestic air pollution caused by biomass and coal burning is responsible for 5,000-8,000 premature deaths per year in Turkey, of which about sixty per cent are adult women (European Environment Agency, 2025). Respiratory diseases like COPD and asthma, as well as hypertension (caused by long-term smoke exposure), lead to the creation of a vicious cycle which further perpetuates energy poverty, reducing the productivity of the woman and increasing household health expenditure (Siddharthan et al., 2018; Bentley et al., 2023).

This can no longer be simply treated as a health problem, but as one of labour economics and public finance. Work capacity losses from the burden of disease on rural women have an impact on the regional output of Eastern and Southeastern provinces, and at a time when female labour force participation in Turkey is far below the OECD averages (34 per cent in 2024), the opportunity cost of work capacity loss for regional output is significant (Desai & Joshi, 2019; Meng & Li, 2025).

3.2. The Spiral of Energy Poverty, Education and Time Poverty

The impact on women through time poverty is one of the most evident consequences of energy poverty, with education for girls being highly affected. Girls' school dropout rates at the primary and secondary levels in rural Turkey are directly correlated with domestic energy activities such as collecting firewood and preparing for cooking and heating (Njenga et al., 2021). This cycle and intergenerational impact are observed: women who have low levels of education in childhood will continue to have difficult access to technologies and financial services in their adult years, and they will also be less likely to adopt green energy solutions (Adamecz et al., 2025; Cheng et al., 2025). Around eight per cent of women attend to courses dealing with energy efficiency and renewable energy. This data, it shows, reflects not only a representation but also a deliberate exclusion of rural women from the green economy transformation (Siwela & Shumba, 2026).

4. Macroeconomic and Geopolitical Conjuncture: Dynamics Deepening Energy Poverty

4.1. Türkiye's Energy Security Dilemma and the Russia-Ukraine War

Numerous lines of tension have been simultaneously ignited for Türkiye by the Russia-Ukraine conflict, which started in February 2022 (Wang, 2024). About forty per cent of Türkiye's natural gas imports come from Russia and Russia was able to maintain its comparative price advantage because of the sharp increase in natural gas prices in European markets during the war, as it exports gas to Türkiye. In the short term, this allowed Türkiye to partially constrain price pressure. However, this dependency remains an unsustainable point of weakness in the long run, both for geopolitical balance and for energy security policy (Gunawardena, 2020; OECD, 2025). This conjecture has an immediate and serious impact on the household level. One of the republic's greatest spikes in natural gas prices occurred in Turkey in 2022, with certain homes experiencing increases of more than 150% every year (Statistica, 2026). This rise's unaffordability for low-income urban families and rural regions resulted in a "forced return" to biomass, smuggled coal, and other solid fuels—a setback that seriously contradicts the story of green transformation, even if somewhat alleviated by regional incentives.

4.2. Chronisation of Energy Poverty, High Inflation, and Real Wage Erosion

Energy poverty in Türkiye has become a persistent structural problem as well as a class-based one during the high-inflation period of 2021–2024. The time of greatest inflation in consumer prices, which was over eighty-five per cent, put far more strain on the cost of living than the rise in energy prices; Families found it much more challenging to distribute resources between food, electricity, and other essential needs. The gender aspect of this photograph stems from the fact that in situations of stress, intra-household resource distribution works even more strongly against the disadvantaged groups, who are often women and children (Jaspers et al., 2023). The proportion of total expenditures that the poorest quintile of households in Türkiye spends on energy is more than 22%, which is twice the crucial limit established in conventional definitions of energy poverty. The majority of households in this quintile are those where women live in rural regions and do not have any source of revenue outside of earnings.

4.3. The EU Green Deal and Türkiye's Adaptation Process

Türkiye has both an opportunity and a challenge with the European Union's Green Deal, unveiled in 2019, and the associated Carbon Border Adjustment Mechanism (OECD, 2023). 42% of Turkey's exports to the EU are from carbon-intensive industries as of 2024, hence, the entire implementation of CBAM in 2026 will put significant competitive pressure on these industries. This pressure makes the green transformation a necessary adjustment rather than an option. However, if the cost of transformation is not assessed alongside its gender and class aspects, there is a significant danger that rural and low-income families would be excluded from the stated transformation (Horoz & Ince Yenilmez, 2026). Despite Türkiye's declaration of a 2053 net-zero objective, the Long-Term Climate Change Strategy that followed it does not include any actual policy measures for gender sensitivity or fair energy access. This divide suggests that the green transition might further sideline rural women in the energy sector (TUIK, 2023; WIPO, 2024).

Türkiye has already achieved a top position among European countries regarding total installed renewable energy capacity. Based on data provided by IRENA (2024), by the beginning of 2024, renewables accounted for fifty-seven percent of total installed electricity capacity. Over the past ten years, solar and wind capacity has quadrupled, and the YEKA (Renewable Energy Resource Areas) system is recognised worldwide as a reference practice for large-scale renewable energy investment (Edmond, 2025). However, the peculiar thing in terms of this outstanding performance, as noted above, is that whilst a very rapid expansion in grid-connected, large-scale investment occurred, none of the relevant distributed or decentralised systems (in particular, rooftop solar and mini-grids) managed to satisfy the energy demand of poor rural households (Yadav & Anand, 2025; Di Leo et al., 2026). Sixty-three per cent of rural households in Southeastern Anatolia are currently not making use of the benefits that solar systems may provide; these obstacles are attributed to a lack of awareness of such technologies, lack of financial resources, or the absence of installation support. Hence, barriers to access were found to be technical, financial, and institutional in nature; none of them could be addressed through large-scale tenders under the RERA model (UNFCCC, 2023).

4.4. Off-grid Systems and Structural Opportunity for Rural Women

In Turkey's socio-economic geography, three specific opportunities were provided by off-grid solar energy systems: Firstly, by facilitating the increase of effective electricity use in households that are connected to the grid but limit their consumption because of electricity bills; Secondly, by ensuring a continuous and quality energy supply to remote households that are not connected to the grid or whose electricity is unreliable; Third by engaging rural women in the value chain of solar energy systems such as in installation, maintenance, sales and technical support thus providing a win-win effect for both economic independence of women and their energy security (Lu et al., 2020; Liu et al., 2022).

There exist small-scale precedents in Turkey for this latter method: In a pilot project implemented in Konya in association with Selçuk University to install grant-supported solar cookers among households, the energy expenditure used for cooking for women who participated in the project dropped to 38 % on average, and the time dedicated to cooking dropped to almost 90 minutes per day (IDB, 2024). Such figures illustrate concretely the catalytic effect that rural energy programs have on women's well-being, but failure to upgrade this to a policy level remains a key structural problem.

5. Methodology

All variables used in econometric analysis are presented in Table 1. All variables are annual frequencies covering the period from 2000 to 2024 and consist of 25 observations.

Table 1. Variable Matrix and Data Sources (2000–2024)

Variable Code	Unit of Measurement	Functional Role	Source	Period
EP_{it}	Energy poverty index (ratio of energy expenditure to total household expenditure)	Dependent Variable	TURKSTAT Household Budget Survey	2000–2024
LFPR_{wit}	Female labour force participation rate (%)	Main Independent Variable	TURKSTAT, ISGEM, ILO	2000–2024
RENEW_{it}	Share of renewable energy consumption in total energy consumption (%)	Main Independent Variable	IEA, IRENA, EMRA	2000–2024
GDPPC_{it}	Real GDP per capita (constant 2015 prices, TRY)	Control Variable	TURKSTAT, World Bank	2000–2024
INF_t	Consumer price inflation (annual %)	Control Variable	TURKSTAT, Central Bank of the Republic of Türkiye (CBRT)	2000–2024
URB_{it}	Urbanisation rate (urban population as a percentage of total population, %)	Control Variable	TURKSTAT, United Nations Population Division	2000–2024
BIOM_{it}	Biomass and solid fuel usage rate among rural households (%)	Control Variable	IEA, TURKSTAT Energy Survey	2000–2024
CREDIT_{it}	Domestic credit to the private sector as a percentage of GDP (%)	Control Variable	BRSA, World Bank	2000–2024
ENERGY_PRICE_t	Energy price index (2015 = 100)	External Instrument	IEA, EMRA	2000–2024
POLICY_t	Renewable energy policy dummy variable (2019 Green Deal = 1)	Structural Break Variable	Authors' coding	2000–2024

The 2000–2024 period encompasses multiple interconnected structural breaks for the Turkish economy. The first critical turning point is the 2001 banking crisis and the subsequent structural adjustment process; this process has simultaneously affected financial deepening and the pace of urbanisation. The second break is the 2008 global financial crisis; this crisis led to short-term energy consumption restrictions. The third and most critical break in terms of the analysis theme is the announcement of the 2019 EU Green Deal and the simultaneous occurrence of the Russia-Ukraine war, high inflation, and currency crisis during the 2021–2023 period. These breaks have been controlled in the model through dummy variables and Zivot-Andrews (1992) single-break unit root tests.

Table 2. Descriptive Statistics (2000–2024, N=25)

Variable	Mean	Median	Minimum	Maximum	Std. Deviation	Skewness
EP _{it}	0.108	0.072	0.072	0.221	0.038	-0.42
LFPR _{wit}	28.4	27.8	16.9	34.2	4.61	0.38
RENEW _{it}	31.2	33.8	18.4	57.4	11.2	-0.21
GDPPC _{it}	14,820	14,120	8,340	23,710	4,180	0.58
INF _t	18.6	8.4	6.2	85.5	22.4	1.92
URB _{it}	70.1	72.4	64.7	77.3	3.82	-0.61
BIOM _{it}	36.8	38.2	24.1	52.3	8.94	-0.28
CREDIT _{it}	49.3	44.8	14.2	76.2	19.1	0.44

Note: EP_{it} = energy expenditure ratio; $LFPR_{wit}$ = female labor force participation rate; $RENEW_{it}$ = share of renewable energy; $GDPPC_{it}$ = Real GDP per capita (TL); INF_t = consumer price inflation; URB_{it} = urbanisation rate; $BIOM_{it}$ = biomass usage rate; $CREDIT_{it}$ = credit to the private sector/GDP. There are 25 years of observations for all variables.

Descriptive statistics show that the average energy poverty rate for the period is 10.8%, with a maximum value reaching 22.1%. This maximum value reflects the pressure of high inflation and energy price increases on household budgets during the 2022–2023 period. The fact that the average female LFPR for the period remained at 28.4% confirms that Turkey is significantly below the OECD average for this indicator and that it is experiencing a structural weakness that supports the fundamental hypothesis of the analysis. The inflation variable's standard deviation of 22.4 points and skewness of 1.92 clearly reflect the extreme fluctuations in the economic history of the period (with a peak value of 85.5%).

5.1. Econometric Method: Model Specification and Estimation Strategy

As a mandatory first step in time series analysis, the integration orders of all variables in the model have been examined using the Augmented Dickey-Fuller (ADF, 1981) and Phillips-Perron (PP, 1988) unit root tests. The tests were applied in both level and first difference forms with constant term and trend components; the optimal lag lengths were determined using the Schwarz Information Criterion (SIC). The general form of the ADF test statistic is as follows:

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{j=1}^p \delta_j \Delta Y_{t-j} + \varepsilon_t \quad (1)$$

In this framework, Δ denotes the first difference operator, Y is the series under consideration, t represents a deterministic time trend, and p indicates the lag length chosen by the Schwarz information criterion. The null hypothesis $H_0: \gamma = 0$ (which implies the presence of a unit root, i.e., the series is non-stationary) is evaluated against MacKinnon (1996) asymptotic critical values.

Table 3. ADF Unit Root Test Results

Variable	ADF Statistic (Level)	Decision	ADF Statistic (1st Difference)	Decision	Integration Order
EP _{it}	-1.84	Non-stationary	-4.31***	Stationary	I(1)
LFPR _{wit}	-2.11	Non-stationary	-5.02***	Stationary	I(1)
RENEW _{it}	-1.97	Non-stationary	-6.14***	Stationary	I(1)
GDPPC _{it}	-2.43	Non-stationary	-4.78***	Stationary	I(1)
INF _t	-3.82**	Stationary	—	—	I(0)
URB _{it}	-1.62	Non-stationary	-5.33***	Stationary	I(1)
BIOM _{it}	-2.28	Non-stationary	-4.91***	Stationary	I(1)
CREDIT _{it}	-2.09	Non-stationary	-5.67***	Stationary	I(1)

Note: *** indicates statistical significance at the 1% level, ** at the 5% level, * at the 10% level. Critical values are taken from MacKinnon (1996). Lag lengths were automatically selected using the Schwarz Information Criterion (SIC). All tests include a constant term and a deterministic trend.

The unit root test results indicate that all series, except for the INF_t variable, are not stationary at level I(1); however, they become stationary at the first difference, at the one percent significance level. The INF_t variable, on the other hand, was found to be stationary at level I (0). The mixed integration structure of the variable set, with I(0) and I(1), both justifies and necessitates the preference for Pesaran et al. (2001)'s ARDL Bound Testing approach, as this method seamlessly accommodates mixed integration levels.

The long-term cointegration relationship and short-term dynamics have been estimated using the ARDL (Autoregressive Distributed Lag) Bounds Testing approach developed by Pesaran et al (2001). There are three methodological justifications for choosing this method:

- **Compatibility with Mixed Integration:** The model's inclusion of both I(0) and I(1) variables violates the preconditions of the classical Engle-Granger and Johansen cointegration tests. The ARDL Bounds Test is exempt from this restriction.
- **Small Sample Consistency:** In a time series with 25 observations (extending to 34 observations in 1990), the finite sample biases of traditional multivariate cointegration tests significantly increase. Pesaran et al. (2001) documented the superior power characteristics of the Bounds Test in small samples through Monte Carlo simulations.
- **Single Equation Estimation Efficiency:** The single cointegration vector forecast is methodologically consistent and enhances the estimation efficiency of the restricted system.

The basic ARDL model is expressed in the following dynamic form:

$$\begin{aligned}
 \Delta EP_t = & \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \phi_i \Delta EP_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_1} \beta_{1i} \Delta LFPR_{w_{t-i}} + \sum_{i=0}^{q_2} \beta_{2i} \Delta RENEW_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_3} \beta_{3i} \Delta \ln GDPPC_{t-i} \\
 & + \sum_{i=0}^{q_4} \beta_{4i} \Delta INF_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_5} \beta_{5i} \Delta URB_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_6} \beta_{6i} \Delta BIOM_{t-i} + \sum_{i=0}^{q_7} \beta_{7i} \Delta CREDIT_{t-i} \\
 & + \delta_1 EP_{t-1} + \delta_2 LFPR_{w_{t-1}} + \delta_3 RENEW_{t-1} + \delta_4 \ln GDPPC_{t-1} + \delta_5 INF_{t-1} \\
 & + \delta_6 URB_{t-1} + \delta_7 BIOM_{t-1} + \delta_8 CREDIT_{t-1} + \varepsilon_t
 \end{aligned}$$

(Eq 2)

In Equation 2, Δ represents the first difference operator; p and q_1-q_7 denote the optimal lag lengths determined by the Akaike Information Criterion (AIC). The presence of a long-term cointegration relationship is tested under the null hypothesis of no cointegration, $H_0: \delta_1 = \delta_2 = \dots = \delta_8 = 0$, against the alternative hypothesis $H_1: \delta_1 \neq 0 \cup \delta_2 \neq 0 \cup \dots \cup \delta_8 \neq 0$. This is evaluated by comparing the calculated F-statistic against the lower $I(0)$ and upper $I(1)$ critical value bounds established by Pesaran et al. (2001).

If the boundary test confirms long-term cointegration, the long-term coefficients are obtained from the following static equation:

$$EP_t = \alpha_0 + \beta_1 LFPR_{wt} + \beta_2 RENEW_t + \beta_3 \ln GDPPC_t + \beta_4 INF_t + \beta_5 URB_t + \beta_6 BIOM_t + \beta_7 CREDIT_t + \varepsilon_t \quad (3)$$

The expected coefficient signs in Equation 3 can be summarised with the following theoretical justifications: As the female LFPR increases, household income rises and time poverty decreases; therefore, $\beta_1 < 0$ is expected. The increase in the share of renewable energy reduces energy costs and diversifies dependency; $\beta_2 < 0$. Income growth provides budgetary flexibility; $\beta_3 < 0$. Inflation erodes real purchasing power and increases the proportional burden of energy expenditure; $\beta_4 > 0$. Urbanisation offers more efficient infrastructure and access opportunities; $\beta_5 < 0$. Biomass dependency is directly related to health and time cost; $\beta_6 > 0$. Financial access enables clean energy investments; $\beta_7 < 0$.

Following the establishment of the long-term relationship, the short-term dynamics and adjustment speed are estimated using the following Error Correction Model:

$$\Delta EP_t = \gamma_0 + \sum_{i=1}^p \gamma_i \Delta EP_{t-i} + \sum_j \delta_{ji} \Delta X_{j,t-i} + \theta \cdot ECT_{t-1} + v_t \quad (4)$$

In Equation 4, ECT_{t-1} is the error correction term representing the long-term equilibrium deviation from the previous period (Error Correction Term). The theoretical expectation is that the θ coefficient is negative ($\theta < 0$) and statistically significant; this indicates that the variables are being pulled toward their long-term equilibrium values and proves the stability of the system. The absolute value of the coefficient indicates how much of the long-term imbalance is corrected in each period.

The $LFPR_w$ variable has been subjected to an endogeneity test because it could be a variable that is both affected by the dependent variable (energy poverty) and affects it—meaning it carries a reverse causality risk. The Wu-Hausman test was applied; $ENERGY_PRICE_t$ (international energy price index) and $POLICY_t$ (2019 Green Deal dummy variable) were used as instrumental variables. The Wu-Hausman F test statistic being $F(1,22) = 0.89$ ($p = 0.356$) indicates that $LFPR_w$ is exogenous and that the IV estimate does not significantly change the coefficients compared to the basic model. This finding confirms that the ARDL estimation results do not contain bias due to endogeneity.

6. Empirical Findings and Economic Interpretations

6.1. ARDL Bound Test: Cointegration Validity

Table 4. ARDL Bounds Test Results — Cointegration Test

Test Statistic / Critical Values	Value	Critical Values	Decision
F-statistic (calculated)	6.847	—	—
Lower Bound $I(0)$ – 1% significance level	—	4,29	$F > \text{Upper Bound}$
Upper Bound $I(1)$ – 1% significance level	—	5,61	Cointegration Exists
Lower Bound $I(0)$ – 5% significance level	—	3,23	—

Upper Bound I(1) – 5% significance level	–	4,35	–
Lag Length (selected using AIC)	ARDL(2,1,2,1,0,1,1)	–	–

Note: Critical values are taken from Pesaran, Shin, and Smith (2001) Table C (Case III: Unrestricted Constant Term, No Trend).
Dependent variable: EP_t . The optimal lag structure has been selected using AIC: ARDL (2,1,2,1,0,1,1).

The calculated F-statistic (6.847) is significantly above the upper critical threshold values at both the one percent and five percent significance levels (5.61 and 4.35). This result confirms the existence of a statistically robust long-term cointegration relationship among the variables in the model — that is, the structural long-term equilibrium mechanism among energy poverty, female labour force participation rate, renewable energy share, and other control variables is indeed real. This finding advances the analysis by providing legitimacy to the interpretation of long-term coefficients and error correction dynamics.

6.2. Long-Term Coefficient Estimates

Long-term forecast results include six key economic findings:

Table 5. ARDL Long-Run Coefficient Estimates (2000–2024)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Economic Interpretation
LFPR _w	–0.0218	0.0062	–3.52***	A 1 percentage point increase in female labour force participation reduces energy poverty by 2.18%.
RENEW	–0.0134	0.0041	–3.27***	A 1 percentage point increase in the share of renewable energy reduces energy poverty by 1.34%.
lnGDPPC	–0.0842	0.0193	–4.36***	A 1% increase in income reduces energy poverty by an average of 0.084%.
INF	0.00184	0.00038	4.84***	A 1 percentage point increase in inflation increases energy poverty by 0.18%.
URB	–0.00912	0.00284	–3.21***	A 1 percentage point increase in the urbanisation rate reduces energy poverty by 0.91%.
BIOM	0.00641	0.00188	3.41***	A 1 percentage point increase in biomass dependency increases energy poverty by 0.64%.
CREDIT	–0.00372	0.00148	–2.51**	A 1 percentage point increase in financial access reduces energy poverty by 0.37%.
Constant	0.4241	0.0831	5.10***	–

6.2.1. Female Labour Force Participation (LFPR_w) and Energy Poverty.

The $LFPR_w$ coefficient is estimated to be -0.0218 ($p < 0.01$). This result shows that a one-point increase in the female labour force participation rate—holding other variables constant—reduces the energy poverty rate by approximately 2.18 points in the long term. The magnitude and significance of this coefficient validate the study's core theoretical claim: directing the time rural women spend on fuel procurement to the labour market creates a transformative impact not only in terms of individual welfare but also in terms of the household's capacity to invest in clean energy technologies.

6.2.2. Renewable Energy Share (RENEW) and Energy Poverty

The RENEW coefficient is significant and negative at -0.0134 ($p < 0.01$). A one-point increase in the share of renewable energy reduces energy poverty by 1.34 points. However, this finding requires an important mechanistic nuance: The current YEKA model's focus on large-scale grid investments suggests that this coefficient is not supported by decentralised and localised production systems at the rural household level. The relatively limited magnitude of the coefficient supports this interpretation; it indicates that the potential of installed renewable capacity to reduce rural energy poverty has not yet been fully realised.

6.2.3. Inflation and Energy Poverty

The inflation coefficient is $+0.00184$ ($p < 0.01$), indicating a positive and highly significant level. Each one-point increase in inflation raises energy poverty by 0.18 points. Considering the inflation rate exceeding eighty-five percent during the 2022–2023 period, the cumulative effect of this coefficient is extremely significant: The contribution of inflation to energy poverty through this channel alone has added approximately 5–6 points of structural pressure to energy poverty during that period. This finding is fully consistent with the arguments in the macroeconomic conjuncture section of the paper.

6.2.4. Biomass Use and Energy Poverty

The BIOM coefficient is estimated to be significant and positive at $+0.00641$ ($p < 0.01$). The increase in biomass dependency directly raises energy poverty. This relationship is the econometric projection of the health costs and time poverty mechanisms discussed in the qualitative sections of the article: Households using solid fuels continue to be trapped in energy poverty due to both increased health expenditures and the time women spend on fuel procurement.

6.2.5. Financial Access (CREDIT) and Energy Poverty

The CREDIT coefficient is statistically significant at -0.00372 ($p < 0.05$). Financial deepening reduces energy poverty; however, the relatively small magnitude of the coefficient reinforces the validity of the 'financial exclusion of rural women' mechanism discussed by Koomson and Danquah (2021) in Turkey as well. So, even tho access to bank credit increases, this access does not sufficiently reach rural low-income women.

6.2.6. Per Capita Income and Urbanisation

The $\ln GDPPC$ coefficient (-0.0842 , $p < 0.01$) and the URB coefficient (-0.00912 , $p < 0.01$) are negative, consistent with expectations. Income growth and urbanisation significantly reduce energy poverty in the long term. The relatively limited coefficient of urbanisation implies that rural-urban infrastructure inequality is high and urban poverty continues to be an issue that cannot be overlooked.

6.3. Short-Term Dynamics and Error Correction Mechanism

Table 6. Short-Term Dynamics and Error Correction Model (ECM)

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Interpretation
ECT _{t-1} (Error Correction Term)	-0.4712	0.0884	-5.33***	Approximately 47.1% of short-run deviations are corrected within one period.
$\Delta LFPR_w$	-0.0091	0.0038	-2.39**	The short-run effect of an increase in female labor force participation on energy poverty.
$\Delta RENEW$	-0.0058	0.0029	-2.00**	An immediate increase in renewable energy share reduces energy poverty.
ΔINF	0.00162	0.00048	3.38***	Inflation shocks have a positive short-run transmission effect on energy poverty.
$\Delta \ln GDPPC$	-0.0341	0.0128	-2.66***	Short-run increases in income reduce energy poverty.
POLICY (2019 dummy)	-0.0183	0.0071	-2.58**	The EU Green Deal policy dummy has a negative short-run effect on energy poverty.

Note: ***, **, and * indicate significance at the 1%, 5%, and 10% levels, respectively. HAC standard errors are used.

The coefficient of the error correction term ($\theta = -0.4712$, $p < 0.001$) is negative, significant, and has an absolute value between zero and one. This indicates that when deviations from equilibrium occur, 47.1% of the deviation is corrected in each period, and the system returns to its long-term equilibrium within approximately two periods (two years). The medium-speed adjustment capacity of the energy poverty system indicates that the long-term effects of policy interventions can be transformed into measurable results within 1.5–2 years.

In the short term, the instantaneous increase in women's LFPR ($\Delta LFPR_w$, coefficient: -0.0091) has a statistically significant but smaller effect on energy poverty compared to the long-term coefficient. This asymmetry aligns with theoretical expectations: Labour market transitions are structural processes and reveal their full effects over the long term through household budgets and technology preferences. The coefficient of the 2019 policy dummy variable being negative and significant (-0.0183, $p < 0.05$) indicates that the announcement of the EU Green Deal had a measurable signaling effect on energy policy expectations and investment decisions in Turkey in the short term.

6.4. Diagnostic Tests: Model Validity and Robustness

Table 7. Diagnostic Test Results- Model Validity

Test	Statistic	p-Value	Result and Interpretation
Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test (2 lags)	$\chi^2(2) = 3.12$	0.210	No autocorrelation detected (H_0 is not rejected).
Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity Test	$F(7,17) = 1.84$	0.145	Constant variance (homoskedasticity) is present.
Ramsey RESET Functional Form Test	$F(2,15) = 1.53$	0.249	The model is correctly specified.
Jarque-Bera Normality Test	$JB = 2.41$	0.300	Residuals are normally distributed.
CUSUM Stability Test	–	Within 5% critical bounds	Model parameters are structurally stable over the period.
CUSUM of Squares Test	–	Within 5% critical bounds	Variance stability is confirmed.
Instrument Validity Test (Wu-Hausman)	$F(1,22) = 0.89$	0.356	The instrument variable (ENERGY_PRICE) is valid.

Note: The CUSUM and CUSUM of squares tests are applied following Brown, Durbin, and Evans (1975), and the results remain within the 5% critical value bands. All p-values are calculated as two-tailed.

The diagnostic test results comprehensively confirm that the basic ARDL model produces a robust specification from an econometric perspective. The Breusch-Godfrey test confirms the absence of autocorrelation ($p = 0.210$), the Breusch-Pagan-Godfrey test confirms constant variance ($p = 0.145$), the Ramsey RESET test confirms the correct functional form ($p = 0.249$), and the Jarque-Bera test confirms normal distribution ($p = 0.300$). CUSUM and CUSUM Squares tests show that the model parameters exhibit structural stability throughout the 2000–2024 period; this finding proves the structural stability of the estimated long-term relationship despite periods of crisis and policy breaks.

6.5. Robustness Tests: Alternative Model Specifications

Table 8. Robustness Analysis

Variable	Model I (Baseline)	Model II (Interaction Term)	Model III (FMOLS)	Model IV (DOLS)
LFPR _w	–0.0218***	–0.0201***	–0.0234***	–0.0189**
RENEW	–0.0134***	–0.0118**	–0.0143***	–0.0122**
lnGDPPC	–0.0842***	–0.0791***	–0.0863***	–0.0814***
INF	0.00184***	0.00168**	0.00191***	0.00176***
BIOM	0.00641***	0.00587**	0.00661***	0.00612**

Variable	Model I (Baseline)	Model II (Interaction Term)	Model III (FMOLS)	Model IV (DOLS)
$LFPR_w \times RENEW$ (interaction)	–	–0.00041**	–	–0.00038*
R ² (long-run)	0.891	0.904	0.888	0.897
AIC	–4.231	–4.287	–4.218	–4.251

Note: ***, **, and * indicate significance at the 1%, 5%, and 10% levels, respectively. Model III: Fully Modified Least Squares (FMOLS – Phillips and Hansen, 1990); Model IV: Dynamic Least Squares (DOLS – Stock and Watson, 1993). In Model II, the $LFPR_w \times RENEW$ interaction term is added and is found to be negative and significant, indicating that a higher share of renewable energy reinforces the effect on female LFPR.

The robustness analysis reveals that the fundamental ARDL findings are consistently maintained under different estimation methods and model specifications. FMOLS and DOLS estimates confirm both the direction and the magnitude of the long-term coefficients. The particularly noteworthy finding is that the coefficient of the $LFPR_w \times RENEW$ interaction term in Model II is negative and significant at the five percent level (–0.00041). This shows that the simultaneous increase in women's labour force participation and the share of renewable energy reduces energy poverty through a compound synergy effect: The concurrent implementation of the two policy tools creates a greater welfare gain than their separate implementations.

7. Econometric-Based Scenario Analysis: 2035 Projections

Using the estimated long-term coefficients, 2035 energy poverty projections have been calculated for three alternative policy scenarios and one geopolitical stress scenario. The forecasts are linear projection values of the coefficients, if other control variables progress at their long-term average growth rates.

Table 9. Econometric-Based Scenario Analysis: 2035 Energy Poverty Projections

Scenario	Female LFPR (2024)	Renewable Share (2024)	EP Index (2024)	Projected EP Index (2035)
Baseline Scenario (current policy)	34.2%	29.8%	0.108	0.095
Female LFPR +5 points (Scenario A)	39.2%	29.8%	0.097	0.079
Renewable Energy +10 points (Scenario B)	34.2%	39.8%	0.093	0.075
Combined Scenario (A+B + Green Tariff)	39.2%	39.8%	0.081	0.062
Geopolitical Crisis Scenario	34.2%	29.8%	0.131	0.148

Note: The green background indicates the most optimistic scenario (Combined Scenario C), while the yellow background indicates the most pessimistic scenario (Geopolitical Crisis). Forecast values were calculated using ARDL Long-Term Coefficients through linear scenario projection. Scenario A: Comprehensive reforms under Womenomics; Scenario B: YEKA + distributed solar programs; Scenario C: Combination of A+B + gender-sensitive energy tariff.

The most critical finding of the scenario analysis is that the combined Scenario C, where the increase in women's LFPR (Scenario A) and the increase in the share of renewable energy (Scenario B) are implemented together, can reduce the 2035 energy poverty index to a level of 0.062—approximately a forty percent decrease from the current value. This projection numerically confirms the argument in the article that 'energy transition alone is not sufficient; gender-inclusive policies are essential.' On the other hand, in the Geopolitical Crisis Scenario, there is a risk that the energy poverty index could rise to 0.148 by 2035; this value constitutes almost sixty-eight percent of the current 2023 peak (0.221). It is observed that the interruption of natural gas supply from Gazprom will trigger a 'forced return' to biomass and illegal coal at the household level, and this situation is expected to exacerbate both energy poverty and women's health costs.

8. Conclusion

This paper addresses the gender dimensions of energy poverty in Turkey in an integrated manner, both conceptually and econometrically. The ARDL Bounds Test and Error Correction Model analysis conducted with annual time series data covering the period from 2000 to 2024 has empirically confirmed the long-term structural relationships between energy poverty and women's employment, the share of renewable energy, and macroeconomic vulnerabilities. Four key findings from the econometric analysis produce critical implications for policy design:

- *Women's Employment is a Central Policy Lever:* The magnitude of the $LFPR_w$ coefficient (–0.0218) and its high significance at the one percent level empirically demonstrate the direct and structural role of women's labour force participation in reducing energy poverty. This finding indicates that maintaining the gender-blind structure of current policy tools represents an economic loss. The integration of womenomics reforms with energy policy is not a humanitarian choice, but a proven tool for efficiency.

- *Distributed Systems Should Be Prioritised in Renewable Energy Transition:* The RENEW coefficient (–0.0134) is significant but relatively limited in magnitude, indicating that the Yeka model's focus on large-scale grid investments is insufficient to fully address rural energy poverty. The interaction coefficient in the robustness analysis shows that the combination of high female participation and high renewable share creates synergy; this finding provides the numerical justification for the 'Rural Solar Entrepreneurial Woman' model, which combines distributed solar energy programs with women's entrepreneurship.

- *Inflation and Macroeconomic Vulnerability are Structural Risk Factors:* The high significance of the inflation coefficient (0.00184) proves that periods of hyperinflation directly deepen energy poverty. This finding indicates that monetary policy stability and social energy tariff reform should complement each other in the fight against energy poverty.

- *Financial Inclusion Should Be Redesigned with a Gender-Sensitive Approach:* The significant yet limited magnitude of the CREDIT coefficient (–0.00372) numerically documents the inadequacy of financial deepening in reaching rural women's households. The adaptation of the mechanism tested by Koomson and Danquah (2021) for Ghana in the Turkish context—particularly a special credit guaranty fund for rural women entrepreneurs and KOSGEB green entrepreneurship support—will fill a priority gap in academic and policy agendas.

The most striking numerical finding from the scenario analysis is as follows: 'Combined Scenario C', which combines the increase in women's LFPR with the expansion of renewable energy through gender-sensitive tariff reform, has the capacity to reduce the 2035 energy poverty index to approximately forty percent of its current value. This projection shows that the only realistic path compatible with sustainable development goals is not just infrastructure investments but an integrated

framework that systematically combines gender, employment, and energy policies. Türkiye's achievement of the 2053 net-zero target and its resilience to CBAM-related shocks will depend not only on growth in installed capacity figures but also on expanding energy access within a financially sustainable and gender-sensitive institutional framework that includes the most vulnerable groups, especially rural women. This econometric analysis presents the quantitative foundations of such a framework.

Çatışma Beyanı / Competing Interests

Çalışmanın yazarları, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

The authors declare that they have no competing interests.

Destek ve Teşekkür / Fundings and Acknowledgments

Bu çalışma kamusal, ticari ya da kar amacı gütmeyen sektördeki herhangi bir kurumdan destek almamıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacıların Katkı Oranı / Authors' contributions

Yazarlar çalışmaya eşit oranlarda katkı sağlamışlardır.

The authors contributed equally to the study.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Adamecz, A., Lovász, A., & Vujić, S. (2025). Beyond the degree: Fertility outcomes of “first in family” graduates. *Review of Economics of the Household*, Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s11150-025-09788-z>
- Andabaka, A., et al. (2026). National policies and the challenge of coherence. In L. Bragança et al. (Eds.), *Shaping circular transitions in the built environment* (Springer Tracts in Civil Engineering). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-032-02834-1_5
- Apergis, N., Polemis, M., & Soursoy, S. E. (2022). Energy poverty and education: Fresh evidence from a panel of developing countries. *Energy Economics*, 106, Article 105430. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2021.105430>
- Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. *The Review of Economic Studies*, 58(2), 277–297.
- Balcı, A. (2023). Enerji güvenliğinde Türkiye’nin rolü ve yenilenebilir enerji kaynakları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 200–233. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1319770>
- Bentley, R., Daniel, L., Li, Y., Baker, E., & Li, A. (2023). The effect of energy poverty on mental health, cardiovascular disease and respiratory health: A longitudinal analysis. *The Lancet Regional Health – Western Pacific*, 35, Article 100734. <https://doi.org/10.1016/j.lanwpc.2023.100734>
- Bloomer, J., & Boateng, D. (2024). Prepaid into poverty? Exploring energy poverty and access to alternative electricity sources among urban poor households in Ghana. *Energy Research & Social Science*, 112, Article 103510. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2024.103510>
- Bouzarovski, S., Brajković, J., Robić, S., Brown, C., & Vuchkova, I. (2024). Energy poverty in the Energy Community region: Interrogating policy formulation and coverage. *European Urban and Regional Studies*, 31(2), 184–199. <https://doi.org/10.1177/09697764231162229>
- Brown, R. L., Durbin, J., & Evans, J. M. (1975). Techniques for testing the constancy of regression relationships over time. *Journal of the Royal Statistical Society (Series B)*, 37(2), 149–192.
- Cheng, L., Walshe, N., & Mi, Z. (2025). Reducing gender inequalities in education helps mitigate climate change. *Energy Economics*, 145, Article 108494. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2025.108494>
- Cin, R., & Onaygil, S. (2025). Energy poverty and a possible energy efficiency obligation scheme in Türkiye: Comparing income and energy expenditure-based definitions and policy implications. *Energy Policy*, 207, Article 114400. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2024.114400>
- Desai, S., & Joshi, O. (2019). The paradox of declining female work participation in an era of economic growth. *The Indian Journal of Labour Economics*, 62(1), 55–71. <https://doi.org/10.1007/s41027-019-00162-z>
- Di Leo, P., Malgaroli, G., Spertino, F., & Ciocia, A. (2026). Renewable energy integration in emerging electricity grids: Technologies, challenges, and system-level perspectives. *Applied Sciences*, 16(10), Article 5124. <https://doi.org/10.3390/app16105124>
- Dobrowolski, Z., Adamišin, P., Sługocki, W., & Kotylak, S. (2025). Energy ladder, decarbonisation and energy poverty: The European Union inside. *Energies*, 18(5), Article 1180. <https://doi.org/10.3390/en18051180>
- Dong, K., Dou, Y., & Jiang, Q. (2022). Income inequality, energy poverty, and energy efficiency: Who cause who and how? *Technological Forecasting and Social Change*, 179, Article 121622. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2022.121622>
- Duzgun, B., Aydinalp Koksall, M., & Bayindir, R. (2022). Assessing drivers of residential energy consumption in Turkey: 2000–2018. *Energy for Sustainable Development*, 70, 371–386. <https://doi.org/10.1016/j.esd.2022.08.016>

Edmond, C. (2025, April 14). Renewable energy capacity surged around the world in 2024. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/stories/2025/04/renewable-energy-capacity-2024/> [Note: URL inferred; original lacked full link – please add if known]

Elasu, J., Kusemererwa, C., Mujabi, S., et al. (2026). Women's ownership and control of household resources and cooking fuel transition in Uganda. *Discovery Global Society*, 4, Article 85. <https://doi.org/10.1007/s44282-026-00417-3>

Emre, T., & Sözen, A. (2024). Combatting energy poverty in eastern Turkey: Innovative debt solutions and the power-cut index. *Sustainable Energy Research*, 11, Article 13. <https://doi.org/10.1186/s40807-023-00095-8>

Enerji ve Çevre Bulletin. (2019). Türkiye'de 30.4 milyar dolarlık enerji verimliliği sağlanabilir. http://www.enerji-dunyasi.com/yayin/902/turkiye-de-30-4-milyar-dolarlik-enerji-verimliliği-saglanabilir_25732.html#.Xv-DiigZPY

Erkök, B., & Küçük, Y. (2023). Dependency on imported energy in Turkey: Input-output analysis. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 45(1), 47–70. <https://doi.org/10.14780/muiibd.1317197>

European Commission. (2023). *Energy Poverty Advisory Hub indicators and data*. <https://www.energypoverty.eu/indicators-data>

European Environment Agency. (2025, September 29). *Health impacts of air pollution*. <https://www.eea.europa.eu/en/europe-environment-2025/countries/turkiye/health-impacts-of-air-pollution>

European Union. (2019). *Time to eradicate energy poverty in Europe*. The EU's Assembly of Regional and Local Representatives. <https://cor.europa.eu/en/news/Pages/time-to-eradicate-energy-poverty-in-europe.aspx>

Eurostat. (2021). *Population unable to keep home adequately warm by poverty status* [Data set]. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_60/default/table?lang=en

Gammage, S., Joshi, S., & Rodgers, Y. V. D. M. (2020). The intersections of women's economic and reproductive empowerment. *Feminist Economics*, 26(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/13545701.2019.1674302>

Gunawardena, T. (2020, July 7). To what extent can renewable energy empower women in rural communities? *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/stories/2020/07/to-what-extent-can-renewable-energy-empower-women-in-rural-communities/>

Hausman, J. A. (1978). Specification tests in econometrics. *Econometrica*, 46(6), 1251–1271.

Horoz, İ., & Ince Yenilmez, M. (2026). The Green Divide: How sustainable solutions can close the energy poverty gap. *International Journal of Energy Studies*, 11(1), 681–701. <https://doi.org/10.58559/ijes.1838687>

İklim Değişikliği Başkanlığı. (2023). İklim değişikliği uyum stratejisi ve eylem planı (2024-2030). T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. <https://iklim.gov.tr/db/turkce/icerikler/files/Uyum.pdf>

İklim Değişikliği Başkanlığı. (2024). The 2053 net-zero target and Türkiye's long-term climate change strategy. <https://netsifirturkiye.org/en/the-2053-net-zero-target-and-turkiyes-long-term-climate-change-strategy/>

İşleyen, Ş., & Kantar, G. (2025). COVID-19 Döneminde Almanya ve Polonya'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Yeniden Yapılanması. *Izmir Democracy University Social Sciences Journal*, 8(2), 138–150. <https://doi.org/10.61127/idosos.1810384>

Jabeen, S., Haq, S., Jameel, A., Hussain, A., Asif, M., Hwang, J., & Jabeen, A. (2020). Impacts of rural women's traditional economic activities on household economy: Changing economic contributions through empowered women in rural Pakistan. *Sustainability*, 12(7), Article 2731. <https://doi.org/10.3390/su12072731>

Jaspers, E., Van der Lippe, T., & Evertsson, M. (2023). Gender inequality, households, and work. In *Handbook of Sociological Science* (pp. 176–195). Edward Elgar Publishing. <https://doi.org/10.4337/9781789909432.00018>

- Jessel, S., Sawyer, S., & Hernández, D. (2019). Energy, poverty, and health in climate change: A comprehensive review of an emerging literature. *Frontiers in Public Health*, 7, Article 357. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2019.00357>
- Kantar, G., & Bostancı, S. H. (2026). Alternative climate change policies: Learning from Indigenous peoples and traditions. In *Empowering resilient communities through climate action, renewable energy, and waste management* (pp. 39–56). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3373-0862-3.ch003>
- Koirala, D. P., & Rahut, D. (2024). Multidimensional energy poverty and its effects on household consumption and savings: Evidence from Nepal. *Heliyon*, 10(21), Article e39801. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e39801>
- Liu, G., Guo, T., Wang, P., Jiang, H., Wang, H., Zhao, X., Wei, X., & Xu, Y. (2024). Economic analysis of hydrogen energy systems: A global perspective. *Heliyon*, 10(18), Article e36219. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e36219>
- Liu, J., Qudoods, M. U., Akhtar, M. H., Amin, M., Yu, Z., & Janjua, L. R. (2022). Investigating the impact of transport services and renewable energy on macro-economic and environmental indicators. *Frontiers in Environmental Science*, 10, Article 916176. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.916176>
- Lu, Y., Khan, Z. A., Alvarez-Alvarado, M. S., Zhang, Y., Huang, Z., & Imran, M. (2020). A critical review of sustainable energy policies for the promotion of renewable energy sources. *Sustainability*, 12(12), Article 5078. <https://doi.org/10.3390/su12125078>
- MacKinnon, J. G. (1996). Numerical distribution functions for unit root and cointegration tests. *Journal of Applied Econometrics*, 11(6), 601–618.
- Meng, F., & Li, T. (2025). The impact of chronic diseases on labor participation among rural older adults in China. *Frontiers in Public Health*, 13, Article 1677445. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1677445>
- Merendino, A., & Monacelli, T. (2026). *Supply chain uncertainty, energy prices, and inflation* (ECB Working Paper Series No. 3230). European Central Bank. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp3230~cd08ddc4c6.en.pdf>
- Mir, A. A., Alghassab, M., Ullah, K., Khan, Z. A., Lu, Y., & Imran, M. (2020). A review of electricity demand forecasting in low and middle income countries: The demand determinants and horizons. *Sustainability*, 12(15), Article 5931. <https://doi.org/10.3390/su12155931>
- Newey, W. K., & West, K. D. (1987). A simple, positive semi-definite, heteroskedasticity and autocorrelation consistent covariance matrix. *Econometrica*, 55(3), 703–708.
- Njenga, M., Gitau, J. K., & Mendum, R. (2021). Women’s work is never done: Lifting the gendered burden of firewood collection and household energy use in Kenya. *Energy Research & Social Science*, 77, Article 102071. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102071>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2023). *Driving low-carbon innovations for climate neutrality*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/03/driving-lowcarbon-innovations-for-climate-neutrality_4260ec80/8e6ae16b-en.pdf
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2025). *OECD skills outlook 2025: Building the skills of the 21st century for all*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/26163cd3-en>
- Özen, K., Levent, C., Darıcı, B., & Ince Yenilmez, M. (2024). The Impact of Foreign Direct Investment and R&D Expenditures on Climate Change: The Case Of BRICS-T and Selected OECD Member Countries. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(4), 1052-1062. <https://doi.org/10.30586/pek.1540208>
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.

- Petrova, S., & Simcock, N. (2021). Gender and energy: Domestic inequities reconsidered. *Social & Cultural Geography*, 22(6), 849–867. <https://doi.org/10.1080/14649365.2019.1645200>
- Phillips, P. C. B., & Hansen, B. E. (1990). Statistical inference in instrumental variables regression with I(1) processes. *The Review of Economic Studies*, 57(1), 99–125.
- Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika* 75: 335–346.
- Pradhan Shrestha, R., Mainali, B., Mokhtara, C., & Lohani, S. P. (2025). Bearing the burden: Understanding the multifaceted impact of energy poverty on women. *Sustainability*, 17(5), Article 2143. <https://doi.org/10.3390/su17052143>
- Rákos, M., Mihály-Karnai, L., Fróna, D., & Csetneki, C. (2025). Examination of the factors of multidimensional energy poverty in a Hungarian rural settlement. *Energies*, 18(16), Article 4287. <https://doi.org/10.3390/en18164287>
- Rizal, R. N., Hartono, D., Dartanto, T., & Gultom, Y. M. L. (2024). Multidimensional energy poverty: A study of its measurement, decomposition, and determinants in Indonesia. *Heliyon*, 10(3), Article e24135. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24135>
- Şahanoğulları, N., Seçkin, A., & Georges, P. (2024). Unpaid work, paid work and gender inequality: An analysis of time transfer accounts for Turkey. *Acta Oeconomica*, 74(2), 241–257. <https://doi.org/10.1556/032.2024.00012>
- Shrestha, B., Tiwari, S., Bajracharya, S., & Keitsch, M. (2021). Role of gender participation in urban household energy technology for sustainability: A case of Kathmandu. *Discovery Sustainability*, 2(1), Article 19. <https://doi.org/10.1007/s43621-021-00027-w>
- Siddharthan, T., Grigsby, M. R., Goodman, D., Chowdhury, M., Rubinstein, A., Irazola, V., Gutierrez, L., Miranda, J. J., Bernabe-Ortiz, A., Alam, D., Kirenga, B., Jones, R., van Gemert, F., Wise, R. A., & Checkley, W. (2018). Association between household air pollution exposure and chronic obstructive pulmonary disease outcomes in 13 low- and middle-income country settings. *American Journal of Respiratory and Critical Care Medicine*, 197(5), 611–620. <https://doi.org/10.1164/rccm.201709-1861OC>
- Siwela, B., & Shumba, K. (2026). Women in the renewable energy sector within G20 countries: A bibliometric analysis. *Administrative Sciences*, 16(3), Article 119. <https://doi.org/10.3390/admsci16030119>
- Statista. (2026). *Public opinion on the reasons for rising gas bills in Turkey 2022* [Data set].
- Stevens, M., Raat, H., Ferrando, M., et al. (2022). A comprehensive urban programme to reduce energy poverty and its effects on health and wellbeing of citizens in six European countries: Study protocol of a controlled trial. *BMC Public Health*, 22, Article 1578. <https://doi.org/10.1186/s12889-022-13968-2>
- Stock, J. H., & Watson, M. W. (1993). A simple estimator of cointegrating vectors in higher order integrated systems. *Econometrica*, 61(4), 783–820.
- Sultana, A. (2025). Does financial inclusion gender gap persist in the digital world? *Asian Journal of Empirical Research*, 15(3), 65–75. <https://doi.org/10.55493/5004.v15i3.5499>
- Sunikka-Blank, M., & Galvin, R. (2024). Extending the preboud effect: The gap between healthy and actual energy consumption among low-income households in the global south. *Energy Research & Social Science*, 129, Article 104390. <https://doi.org/10.1016/j.eress.2025.104390>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Konutun izolasyonundan dolayı ısınamama en çok karşılaşılan konut ve çevre problemi oldu* (Haber Bülteni). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2019-33820>
- TUIK (2022a). Hanehalkı Nihai Enerji Tüketim İstatistikleri KKR 2022. <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/53805/metadata>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023a). *Enerji hesapları, 2023*. <https://veriportali.tuik.gov.tr/en/press/54135>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023b). *İşgücü istatistikleri*, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İsgucuIstatistikleri-2023-53521>

UN Women & UNIDO. (2023). *Gender equality and the sustainable energy transition*. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women and United Nations Industrial Development Organization.

United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCCC. (2023). *Eighth national communication and fifth biennial report of Türkiye under the UNFCCC*.

Wang, Z. (2024). Sociopolitical impacts of the Russia-Ukraine conflict on Poland, Germany, and Turkey: A comparative analysis of national responses and public sentiment. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*, 64, 107–113. <https://doi.org/10.54254/2753-7048/64/20241258>

Wankar, R. L., & Deo, D. S. (2022). Impact of biomass fuels on the respiratory functions of women in rural India. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 11(11), 7212–7216. https://doi.org/10.4103/jfmpe.jfmpe_644_22

World Intellectual Property Organization. (2024). *Global Innovation Index 2024*. WIPO. <https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/>

Wu, D. (1973). Alternative tests of independence between stochastic regressors and disturbances. *Econometrica*, 41(4), 733–750.

Yadav, S., & Anand, R. (2025). Analysis of advancing paradigms of smart grid innovations, applications, challenges, future trends and strategic implementations. *Discovery Applied Sciences*, 7, Article 1380. <https://doi.org/10.1007/s42452-025-07905-2>

Zivot, E., & Andrews, D. W. K. (1992). Further evidence on the great crash, the oil-price shock, and the unit-root hypothesis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 10(3), 251–270

Beyond Growth: Middle-Class Erosion and Fragile Welfare in Türkiye

Duygu Yücel¹

DOI: [10.59445/ijephss.1969674](https://doi.org/10.59445/ijephss.1969674)

Atıf / Cite: Yücel, D., (2026). Beyond growth: Middle-class erosion and fragile welfare in Türkiye, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 9(5), 397-417, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1969674>

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 12.06.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 24.08.2026

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Abstract

The extent to which economic growth translates into social welfare has become a renewed subject of debate in the economics literature. In particular, rising income inequality, increasing living costs, and growing economic insecurity have raised important questions regarding the relationship between growth and welfare. This study aims to examine why the middle class has become increasingly vulnerable despite the continuation of economic growth and to evaluate this transformation through the concept of “fragile welfare.” The study adopts a conceptual and literature-based comparative approach. Post-Kuznets debates on income distribution, welfare state perspectives, contemporary discussions on the transformation of the middle class, and recent indicators related to the Turkish economy are examined within an integrated analytical framework. In this context, income distribution, wage dynamics, household indebtedness, consumption patterns, and economic vulnerability indicators are evaluated. The findings suggest that economic growth alone does not guarantee the sustainability of welfare. Rising living costs, declining saving capacity, increasing household indebtedness, and the growing concentration of household expenditures on basic needs weaken the economic resilience of the middle class. The study concludes that poverty can no longer be explained solely by income deprivation and that economic security, welfare sustainability, and resilience to economic shocks have become essential dimensions of welfare analysis. In this respect, the study provides a comprehensive framework for understanding the transformation of the middle class within the context of contemporary macroeconomic vulnerabilities..

Keywords: Fragile Welfare, Economic Growth, Middle-Class Erosion, Economic Vulnerability, Welfare Sustainability.

JEL Codes: D31, D63, I31.

¹ Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof, Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, Edirne - Türkiye / *Trakya University, Edirne Vocational School of Social Sciences, Department of Accounting and Tax Applications, Edirne – Türkiye*, duyguyucel@trakya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2665-6732>.

1. Introduction

The relationship established between economic growth and social welfare has long been one of the fundamental assumptions of the economics literature. Particularly after World War II, the dominant development paradigm was based on the assumption that increases in productive capacity would raise income levels and that this process would be directly reflected in social welfare. Within this approach, economic growth was associated with increases in employment, rising incomes, and improvements in living standards. However, the structural transformations that have emerged in the global economy in recent years indicate that the relationship between growth and welfare has become more complex. In particular, the deterioration in income distribution, the erosion of the purchasing power of real wages, and the rapid increase in living costs have led to renewed debates regarding the effects of economic growth on social welfare.

Today, despite positive growth rates in many economies, the perception of economic insecurity is increasing among broad segments of society. This situation affects not only low-income groups but also the middle class, which has traditionally been regarded as one of the balancing elements of the economic system. Rising housing costs, increasing household indebtedness, high inflation, and the widespread prevalence of precarious forms of employment weaken the economic resilience of the middle class. Consequently, the fact that individuals earn a regular income does not necessarily mean that they enjoy a sustainable level of welfare. In this context, the question of “why does welfare not strengthen to the same extent while economic growth continues?” has become an important area of inquiry in contemporary macroeconomic debates.

The middle class is not merely a social category defined by income level in modern economies. It is also considered one of the fundamental components of the system in terms of consumption stability, tax capacity, social mobility, and economic stability. Therefore, the weakening of the middle class is not a process limited solely to individual income losses. It also generates significant effects on the structure of domestic demand, social expectations, and social stability. Particularly in developing economies, inflationary pressures, real wage losses, and financial vulnerabilities reduce the capacity of the middle class to maintain its standard of living. This process contributes to the emergence of new areas of vulnerability that cannot be adequately explained by classical definitions of poverty.

In recent years, debates on income inequality, financialization, and the transformation of the welfare state have demonstrated that economic vulnerability is not confined to low-income groups alone. In particular, the existence of broad segments of society that remain above the absolute poverty line yet have become highly sensitive to economic shocks necessitates a reassessment of welfare debates. This situation indicates that economic growth alone is insufficient to guarantee social welfare and that the middle class is increasingly being drawn into a more fragile economic structure.

The remainder of the study is organized as follows. Section 2 explains the purpose, scope, and methodological approach. Sections 3 and 4 present the conceptual framework and discuss the relationship between economic growth, welfare, and middle-class vulnerability. Section 5 examines the case of Türkiye, while Section 6 discusses its macroeconomic and social implications. Section 7 presents the main conclusions, policy recommendations, and limitations of the study.

2. Purpose, Scope, and Methodological Approach

This study examines why the middle class is increasingly being drawn into a more fragile economic structure during periods of sustained economic growth. In this context, the transformation of the middle class is analyzed within the framework of the concept of “fragile welfare,” moving beyond classical approaches to poverty. The relationship between economic growth, income distribution,

inflation, real wages, household indebtedness, and precarious employment dynamics is evaluated from a macroeconomic perspective.

The study adopts a conceptual and descriptive research design that combines a comparative synthesis of the relevant literature with descriptive secondary-data analysis. Post-Kuznets debates on income distribution, the welfare state literature, and contemporary studies on the transformation of the middle class are examined together in order to discuss the changing relationship between economic growth and social welfare. At the empirical-descriptive stage, OECD findings on the shrinking middle class are considered together with secondary data for Türkiye published by TÜİK and the TCMB, covering income distribution, the structure of wage income, household financial liabilities, consumption expenditures, relative poverty, social exclusion, and the capacity to meet unexpected expenditures. Depending on data availability, the Türkiye-based evidence covers the 2016-2025 period and is examined through time-series trends, recent cross-sectional distributions, and point-in-time indicators. The analysis does not estimate causal effects or construct a composite fragile-welfare index; rather, it evaluates whether the observed macroeconomic and household-level patterns are consistent with the proposed conceptual framework.

The indicators were selected based on their theoretical relevance, complementarity, official-source reliability, and recent data availability. The OECD middle-income classification provides the income-based benchmark. All other indicators are used as contextual measures of welfare fragility rather than as direct measures of middle-class membership. Income-distribution measures show the distributional context. The share of wage and salary income shows the role of labor income. Household liabilities indicate financial exposure. The inability to meet unexpected expenses reflects shock-absorption capacity. Consumption shares show the pressure of essential costs on household budgets. Relative poverty and social exclusion indicators show whether vulnerability extends beyond income poverty.

The study focuses not on groups living below the absolute poverty line, but rather on social groups that, despite earning a regular income, have become increasingly vulnerable to economic shocks. In this respect, the study offers a conceptual contribution to the literature by evaluating the transformation of the middle class not only in terms of income level but also within the framework of welfare sustainability, economic resilience, and economic insecurity dynamics. The primary contribution of the study is its evaluation of the transformation of the middle class from the perspective of economic resilience and the sustainability of welfare, rather than solely through income levels or poverty indicators. In this context, the study aims to explain the increasing fragility of the middle class within a macroeconomic framework by jointly addressing income distribution, living costs, indebtedness, and precarious employment dynamics. Thus, it provides a comprehensive assessment of why the relationship between economic growth and welfare may weaken under contemporary conditions.

3. Fragile Welfare and Middle-Class Transformation

3.1. The Middle Class and Economic Insecurity

The middle class is not merely a social category defined by income level in modern capitalist economies. It is also regarded as one of the fundamental balancing elements of the economic system in terms of consumption stability, tax capacity, social mobility, and political stability. In particular, welfare state practices, wage increases, and social protection mechanisms that emerged in developed economies after World War II supported the expansion of the middle class. During this period, the middle class became the driving force of the mass consumption structure and played an important role in the

sustainability of economic growth based on domestic demand (Esping-Andersen, 1990: 55-56; Pressman, 2007: 181-182).

There is no single definition of the middle class. This study therefore uses the OECD's income-based classification as an empirical reference. The middle-income group includes individuals living in households with equivalised disposable income between 75% and 200% of the national median (OECD, 2019). Using 2014 SILC data, the OECD estimated that this group represented 52.9% of Türkiye's population. The OECD average reported in the same comparison was 61.5% (OECD, 2019). This measure is used as an income-based proxy, not as a complete sociological definition of the middle class.

However, the acceleration of financialization, the increasing flexibility of labor markets, and the rise in income inequality after the 1980s weakened the economic resilience of the middle class. In particular, the suppression of wages and the widespread prevalence of precarious forms of employment during the globalization process caused even individuals with regular incomes to face economic vulnerabilities. In its comprehensive report on the middle class, the OECD emphasizes that rising housing, education, and healthcare costs place significant pressure on middle-income groups and that the traditional middle-class standard of living is becoming increasingly difficult to sustain (OECD, 2019). Similarly, Atkinson (2015:10-11) and Stiglitz (2012: 382-383) argue that the deepening of income inequality erodes not only the welfare of low-income groups but also the economic security of the middle class.

Within this framework, the middle class in contemporary economies is being pushed into an intermediate position characterized as "not poor, yet not fully economically secure." Since classical poverty measures largely focus on income levels, they fail to adequately explain the vulnerability of groups that have regular incomes but face high indebtedness, limited saving capacity, and pressure from rising living costs. Particularly during inflationary periods, the weakening of real wages directly affects the consumption capacity of fixed-income groups. This situation contributes to the erosion of the traditional balancing role of the middle class within the economic system (Milanovic, 2016: 18-19).

The relationship between income stability and welfare security has also become more apparent during this process. Earning a regular income does not guarantee individuals' long-term economic security. In particular, the weakening of social protection mechanisms and the widespread adoption of flexible employment models increase economic uncertainties regarding the future. Guy Standing's "precarariat" approach demonstrates that groups characterized by temporary and fragile working conditions and lacking stable income security are expanding steadily (Standing, 2011: 16-18). This situation creates a new sphere of economic insecurity that affects not only low-income groups but also a significant segment of the middle class.

3.2. The Concept of Fragile Welfare

In the literature, various conceptualizations such as economic insecurity, vulnerability to poverty, fragile middle class, and squeezed middle class have been used to explain the erosion of the economic security of the middle class. The common point of these studies is that even individuals and households above the absolute poverty line may experience difficulties in maintaining their level of welfare in the face of economic shocks such as income loss, inflation, unemployment, or indebtedness. This study evaluates the dynamics of economic vulnerability discussed in this literature through the case of Türkiye and examines this process under the concept of "fragile welfare." In this respect, fragile welfare is used as an analytical framework that brings together discussions of economic insecurity and the fragile middle class from a macroeconomic perspective.

These concepts, however, refer to different analytical problems. Vulnerability to poverty is an *ex ante* concept referring to the probability of falling below a poverty threshold in the future;

vulnerability-based approaches use this risk to identify a fragile segment located above poverty but below a secure middle-class threshold (López-Calva and Ortiz-Juarez, 2014: 23-25). The squeezed middle class focuses on the pressure created when middle incomes fail to keep pace with essential living costs, while economic insecurity concerns exposure to actual or perceived future economic losses; the precariat is more specifically centered on unstable employment and labor-market status (OECD, 2019: 15-16; Rohde et al., 2017: 307-308; Standing, 2011: 15-18). Fragile welfare differs from these concepts in its primary analytical focus: it examines neither class membership alone nor only the probability of crossing a poverty line, but the capacity of income-earning households to preserve an attained level of welfare under macroeconomic shocks. It therefore brings inflation, real-income erosion, debt burden, saving capacity, and employment insecurity together within a macroeconomic framework of welfare sustainability. In this study, fragile welfare is not presented as a new poverty category or a validated measurement index; rather, it is proposed as a complementary analytical framework that integrates these mechanisms around the sustainability of attained welfare.

Contemporary poverty research treats poverty as more than income deprivation. Multidimensional poverty captures simultaneous deprivations in areas such as education, health, and living conditions (Alkire and Foster, 2011: 476-478; Karahasan and Bilgel, 2021: 414-416). Working poverty refers to employed people who live in households below the relevant poverty threshold. Evidence from Türkiye shows that employment does not eliminate poverty risk and that working poverty displays significant state dependence (Aydiner-Avsar and Onemli, 2023: 139). Relative poverty evaluates income in relation to the prevailing income distribution and living standards rather than a fixed subsistence threshold. Evidence from Türkiye also shows that relative monetary poverty and multidimensional poverty can produce different regional patterns (Karahasan and Bilgel, 2021: 429-431).

Fragile welfare does not require simultaneous deprivation, membership in a working-poor household, or income below a relative-poverty line. It focuses on households that may remain outside these poverty categories but lack the capacity to preserve their attained welfare under macroeconomic shocks. The analytical contribution of the framework is to add welfare sustainability and shock-absorption capacity to established poverty measures rather than to replace them.

At the household level, fragile welfare becomes visible when current income is sufficient to maintain an existing standard of living, but savings, social protection, and employment security are insufficient to absorb economic shocks. In particular, high inflation, income volatility, and increases in living costs directly affect individuals' perceptions of economic security. Thus, social welfare may become more fragile even when economic growth continues. This situation necessitates a more dynamic and multidimensional discussion of welfare beyond classical approaches to poverty (Sen, 1999: 38-40).

One of the main determinants of fragile welfare is household indebtedness. Particularly with the process of financialization, the continuation of consumption expenditures through credit mechanisms has made the standard of living of the middle class increasingly dependent on borrowing capacity rather than income growth. Lapavistas (2014) argues that financialization draws households into debt relationships to an increasing extent and deepens economic vulnerabilities. Similarly, Crouch (2011) emphasizes that the consumption-led growth model has been sustained through debt mechanisms and that this creates long-term financial pressures for the middle class.

On the other hand, transformations in labor markets also play an important role in increasing the fragility of welfare. Flexible working arrangements, temporary forms of employment, and irregular income structures limit individuals' capacity for economic planning. The International Labour Organization (ILO, 2021) states that precarious employment has become increasingly widespread, particularly among young people and urban middle-income groups. In this process, even if individuals

maintain a certain level of consumption, they may rapidly be drawn into economic vulnerability in the face of income losses or price shocks.

Therefore, the distinction between welfare levels and welfare security has become more visible today. Having a certain level of income or consumption does not necessarily mean that economic security has been permanently achieved. The fragile welfare approach seeks to explain precisely why the middle class is becoming increasingly insecure despite the continuation of economic growth. Consequently, discussions of poverty in modern economies have begun to be evaluated not only from the perspective of low income but also from the perspectives of welfare sustainability and economic resilience.

Within this framework, the fragile welfare approach necessitates a reconsideration of the traditional assumption that economic growth will automatically strengthen social welfare. In particular, the erosion of income security among the middle class shifts welfare debates beyond the framework of absolute poverty toward the dimensions of economic resilience and sustainability. This situation requires a reassessment of the structural relationship among economic growth, income distribution, and the welfare state.

4. Growth, Welfare and Middle-Class Vulnerability

4.1. Post-Kuznets Income Distribution Dynamics

The relationship between economic growth and income inequality has long been explained within the framework of Kuznets' inverted-U hypothesis. According to Kuznets, inequality increases during the early stages of development and tends to decline at more advanced stages with industrialization and rising income levels (Kuznets, 1955: 8). However, the contemporary literature demonstrates that the assumption that economic growth automatically improves income distribution is not valid under all circumstances. In particular, globalization, technological transformation, financialization, and institutional changes in labor markets have differentiated the effects of the growth process across income groups. The OECD emphasizes that increasing inequality results not only from differences in market incomes but also from transformations in labor market institutions, technological change, and redistribution mechanisms (OECD, 2011).

In the post-Kuznets era, the central debate has focused not on the quantitative increase in economic growth but rather on the extent to which different social groups benefit from that growth. Piketty's long-term analyses of income and wealth distribution reveal that capital income can become concentrated more rapidly than labor income, creating persistent distortions in income distribution (Piketty, 2014: 297). Similarly, IMF studies show that income distribution is a key determinant of the sustainability of economic growth and that increases in the income shares of the middle class and low-income groups may generate more favorable effects on growth (Dabla-Norris et al., 2015: 5). More recent simulations covering 166 countries show that a 1% annual reduction in each country's Gini index would lower global extreme poverty more than increasing annual growth by one percentage point above forecasts (Lakner et al., 2022: 559). These findings indicate that the relationship between economic growth and welfare should be evaluated not only in terms of aggregate income growth but also through the distribution of income across social groups.

One of the most important consequences of this transformation for the middle class is the weakening of the share of labor income within total income. Karabarbounis and Neiman demonstrate that the labor share has declined across many countries and sectors since the 1980s and that this trend has made the long-assumed stability of the labor share in macroeconomic models increasingly questionable (Karabarbounis and Neiman, 2014: 61). Stockhammer, on the other hand, examines the combined effects of financialization, globalization, technological change, and welfare state

retrenchment on the wage share and argues that the weakening of wage income cannot be explained solely as a natural outcome of market competition (Stockhammer, 2017: 3). This mechanism directly affects the income security of the middle class because the welfare capacity of the middle class largely depends on the continuity of wage income and its real purchasing power.

The effects of deteriorating income distribution on the middle class are not limited solely to differences in income levels. When the concentration of income among upper-income groups, the erosion of the real value of wage income, and rising living costs are considered together, the capacity of the middle class to accumulate savings and develop buffer mechanisms against economic risks is weakened. This situation reduces the economic resilience of households in the face of income losses, unemployment, or inflation shocks. Consequently, even if economic growth continues, the unequal distribution of the gains from growth across social groups contributes to the emergence of a more fragile welfare structure for the middle class.

Therefore, post-Kuznets income distribution dynamics are of central importance for understanding the erosion of the middle class. Even when economic growth continues, the welfare security of the middle class weakens when the gains from growth become concentrated in favor of capital income and high-income groups. When the decline in the labor share, pressures on real income, and rising living costs are considered together, the balancing role of the middle class within the economic system becomes increasingly eroded. This situation is directly linked to the central argument of this study: the problem is not merely an increase in poverty rates, but rather the increasing fragility and insecurity of welfare even under conditions of economic growth.

4.2. The Erosion of the Protective Capacity of the Welfare State

Welfare state practices became one of the principal institutional structures supporting income distribution and the economic security of the middle class after World War II. Social security systems, public healthcare services, education policies, and income transfer mechanisms were regarded as instruments that enabled the benefits of economic growth to be distributed more broadly across society (Esping-Andersen, 1990: 1). However, with the widespread adoption of neoliberal policies after the 1980s, the protective capacity of the welfare state underwent a significant transformation. Privatization policies, restrictions on public expenditures, and the greater integration of market mechanisms into social spheres narrowed the scope of public protection systems.

During this process, the structure of social expenditures also changed. In many countries, social policy practices moved away from the universal welfare approach and increasingly shifted toward more limited and targeted programs. Pierson (1996: 144-147) argues that the welfare state has not disappeared entirely but has been restructured, resulting in a weakening of its protective character. In particular, with the increasing flexibility of labor markets, unemployment protection, pension systems, and social support mechanisms have become more fragile. Consequently, a substantial portion of economic risks has been transferred from public institutions to individuals.

With the erosion of the welfare state, market-based welfare structures have become more visible. The weakening of public mechanisms in areas such as education, healthcare, housing, and retirement has led individuals to rely increasingly on market incomes and borrowing capacity to sustain their welfare. Crouch (2011) describes this process as the individualization of social risks. Particularly with the process of financialization, the increasing dependence of households on credit mechanisms has linked the sustainability of welfare more closely to borrowing capacity than to income growth (Lapavistas, 2014). This transformation has made the middle class more sensitive to economic shocks and has contributed to the growing fragility of welfare security.

5. The Türkiye Perspective: The Erosion of the Middle Class

5.1. The Transformation of Income Distribution and Wage Structures

Income distribution constitutes one of the most important indicators for evaluating whether the benefits of economic growth are shared evenly across society. In particular, changes in inequality measures provide valuable insights into the economic conditions of different income groups and the evolving position of the middle class. Therefore, an examination of recent income distribution indicators is essential for understanding the broader relationship between economic performance and social welfare in Türkiye.

Despite the continuation of economic growth in Türkiye in recent years, income inequality has remained at high levels. Income distribution statistics published by the Turkish Statistical Institute (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]) (2025) indicate that a significant share of total income is concentrated among upper-income groups. According to the 2025 data, the highest-income 20 percent of the population received 48% of total income, while the share of total income received by the lowest-income 20 percent remained at only 6.4%. During the same period, the Gini coefficient was recorded at 0.410, indicating that income inequality has remained at a high level despite limited improvements.

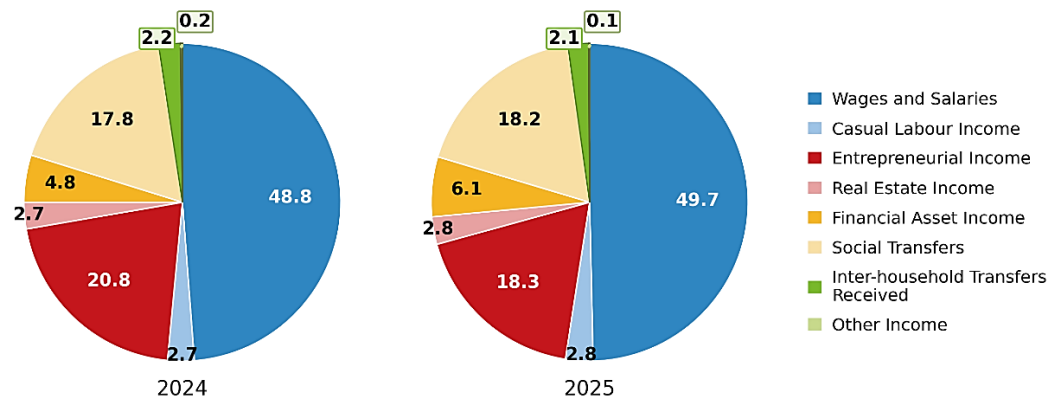
Table 1. Income Distribution Indicators Based on Equivalised Household Income, 2016-2025

Survey Year	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Income Reference Year	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
P80/P20 Ratio	7.7	7.5	7.8	7.4	8.0	7.6	7.9	7.9	7.7	7.5
P90/P10 Ratio	13.6	13.4	13.7	13.0	14.6	13.7	14.2	13.8	13.3	12.9
Gini Coefficient	0.404	0.405	0.408	0.395	0.410	0.401	0.415	0.420	0.413	0.410
Gross Gini Coefficient	-	-	-	-	-	-	-	0.428	0.422	0.422
Gini Coefficient (Excluding Social Transfers)	0.465	0.468	0.473	0.463	0.470	0.482	0.487	0.488	0.476	0.473
Gini Coefficient (Excluding All Social Transfers, Including Pensions and Survivors' Benefits)	0.412	0.414	0.417	0.405	0.420	0.419	0.423	0.431	0.423	0.420

Source: Turkish Statistical Institute (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]), Income Distribution Statistics (Gelir Dağılımı İstatistikleri), 2025.

This structure of income distribution has important implications, particularly for living standards based on wage income. In a high-inflation environment, increases in nominal income may be insufficient to compensate for losses in real purchasing power. This situation increases the economic vulnerability even of those who earn a regular income. In particular, rising prices in essential expenditure categories such as housing, food, and transportation place pressure on the consumption capacity of the middle class. The transformation of the wage structure also reinforces this process.

Figure 1. Distribution of Income by Source (%), 2024-2025

Source: TÜİK (2025), Income Distribution Statistics (Gelir Dağılımı İstatistikleri), 2025.

According to TÜİK (2025) data, the share of wage and salary income in total income increased to 49.7% in 2025. However, an increase in the share of wage income within total income does not, by itself, imply a strengthening of welfare security. The erosion of real wages and the rapid increase in living costs weaken the economic resilience of wage earners in particular. Thus, despite the continuation of economic growth, the relationship among income distribution, wage structures, and purchasing power presents a more fragile outlook.

5.2. Household Indebtedness and the Pressure of Living Costs

The rapid increase in living costs in Türkiye in recent years has placed significant pressure on the consumption patterns of middle-income groups. Rising expenditures on housing, food, transportation, and essential services have made it increasingly difficult to maintain a standard of living based on wage income. Particularly during periods of high inflation, the inability of nominal income increases to keep pace with rising living costs has led households to rely more heavily on credit mechanisms in order to sustain their existing levels of consumption. This situation has caused consumption behavior to become increasingly shaped by borrowing instruments.

In this process, personal loans and credit card usage have become among the principal instruments of consumer financing. Data from the Central Bank of the Republic of Türkiye (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB]) indicate significant increases, particularly in consumer loans and individual credit card usage. The growing reliance of households on short-term financing instruments to meet daily consumption expenditures and essential living expenses demonstrates that economic vulnerabilities are not confined solely to low-income groups.

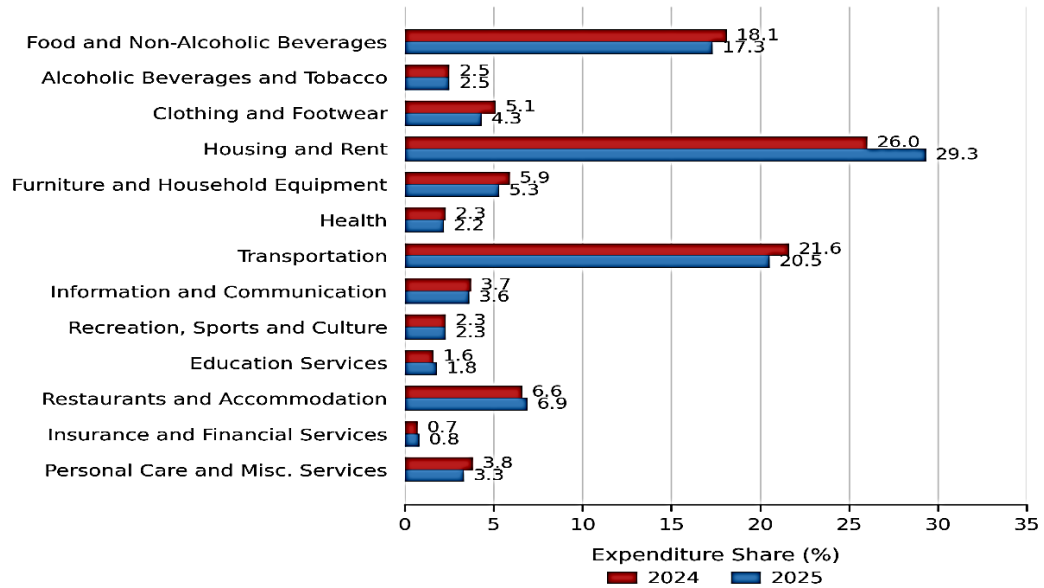
Table 2. Household Financial Liabilities in Türkiye

Liability Type	03.2024		09.2024		03.2025		Annualized Quarterly Growth (%)	Annual Growth (%)
	Billion TL	Ratio to GDP (%)	Billion TL	Ratio to GDP (%)	Billion TL	Ratio to GDP (%)		
Total Liabilities	3,224	10.5	3,736	9.5	4,496	9.6	36.4	39.5
Housing Loans	512	1.7	539	1.4	628	1.3	29.5	22.7
Vehicle Loans	102	0.3	90	0.2	80	0.2	-35.9	-21.9
Consumer Loans	1,130	3.7	1,350	3.4	1,641	3.5	41.9	45.3
Overdraft Accounts (KMH)	225	0.7	380	1.0	537	1.1	71.5	138.2
Consumer Loans (Excluding Overdraft Accounts)	904	2.9	970	2.5	1,104	2.3	29.8	22.1
Credit Card Debt	1,433	4.7	1,695	4.3	2,069	4.4	37.3	44.3
Installment Credit Card Debt	616	2.0	573	1.5	703	1.5	28.7	14.1
Non-Installment Credit Card Debt	817	2.7	1,122	2.9	1,365	2.9	42.1	67.2
Non-Performing Receivables	47	0.2	62	0.2	79	0.2	79.6	67.4

Source: Central Bank of the Republic of Türkiye (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB]), Financial Stability Report (Finansal İstikrar Raporu), May 2025.

One of the areas in which the increase in living costs has been felt most strongly is housing expenditures. Particularly in metropolitan areas, the rapid rise in rental prices has placed significant pressure on the income structure of the middle class. Similarly, increases in food, energy, and transportation expenditures have raised the share of essential consumption expenditures within the total household budget. This situation weakens the saving capacity of households while making the use of credit increasingly important for sustaining consumption.

Figure 2. Distribution of Household Consumption Expenditures by Expenditure Type (%), Türkiye, 2024-2025

Source: TÜİK (2026a), Household Consumption Expenditure (Hanehalkı Tüketim Harcaması), 2025.

According to TÜİK (2026a) data, housing and rental expenditures accounted for 29.3% of total household consumption expenditures in 2025. The share of transportation expenditures was 20.5%, while the share of food and non-alcoholic beverage expenditures was 17.3%. In contrast, education services (1.8%), healthcare (2.2%), and insurance and financial services (0.8%) accounted for relatively smaller shares of total consumption expenditures. The fact that housing and rental expenditures constitute the largest share of the household budget demonstrates the determining role of housing costs within overall living expenses.

As shown in Figure 2, the share of housing and rental expenditures in total consumption expenditures increased during the 2024-2025 period, while the shares of food and non-alcoholic beverages and transportation expenditures declined slightly. Nevertheless, these three expenditure groups continue to account for a substantial proportion of total consumption expenditures. This situation indicates that a significant portion of household budgets is allocated to meeting basic needs.

The high share of essential consumption expenditures within the household budget is particularly important for groups whose standard of living depends on wage income. The increasing weight of mandatory expenditures in household budgets may limit the resources available for other expenditure categories. Therefore, the observed changes in consumption patterns reflect not only a transformation in spending preferences but also a structural development that should be considered in terms of the sustainability of welfare. In this context, the composition of consumption expenditures emerges as one of the important indicators in assessing economic vulnerability.

5.3. Changes in Consumption and Saving Behavior

Consumption and saving behavior are influenced not only by the current income levels of households but also by their economic expectations regarding the future. Therefore, changes in consumption patterns reflect not only spending preferences but also individuals' perceptions of economic security and their assessments of the sustainability of welfare. Particularly during periods of increasing economic uncertainty, households may reshape their consumption and saving decisions, making economic vulnerabilities more visible.

The Life-Cycle Hypothesis was originally developed by Modigliani and Brumberg (1954) and later elaborated by Modigliani (1966). According to this approach, individuals make consumption and saving decisions within the framework of a lifetime plan rather than solely on the basis of current income. Consumption is determined by expected lifetime resources, and households attempt to allocate these resources in a manner that ensures a preferred distribution of consumption over their entire life cycle (Modigliani and Brumberg, 1954: 4-6; Modigliani, 1966: 162). Accordingly, individuals save during their working years and draw down accumulated assets during retirement in order to smooth consumption across different stages of life (Modigliani, 1966: 162-163; Choi, 2013: 2). However, under conditions of high inflation, income volatility, and economic uncertainty, deteriorating expectations regarding future income may weaken households' ability and willingness to save, thereby disrupting planned consumption-smoothing behavior.

According to TÜİK (2026a) data, housing and rental expenditures accounted for 29.3% of total consumption expenditures in 2025, while transportation expenditures accounted for 20.5% and food and non-alcoholic beverage expenditures accounted for 17.3%. These figures indicate that essential expenditure categories continue to occupy a dominant position within household budgets. The allocation of a substantial portion of income to essential consumption items may affect households' other spending and saving preferences. Therefore, the composition of consumption expenditures is regarded as one of the important indicators of economic resilience and the sustainability of welfare.

Saving capacity is one of the important factors affecting the economic resilience of households in the face of income losses, unemployment, or price shocks. Therefore, constraints on saving opportunities may reduce individuals' ability to respond to unexpected economic developments. Particularly during periods of increasing economic uncertainty, a weakening of saving capacity may create significant risks for the sustainability of welfare.

In its assessments of the middle class, the OECD (2019) emphasizes that rising living costs and economic uncertainties erode the perception of economic security among middle-income groups. This situation demonstrates that welfare is related not only to current income levels but also to the capacity to maintain welfare in the future. A similar process can be observed in Türkiye. The inability of income increases to compensate fully for rising living costs may limit individuals' capacity for long-term economic planning. Therefore, consumption and saving decisions are shaped not only by current income conditions but also by expectations regarding the future.

When these developments are considered together, it becomes evident that the transformation observed in consumption and saving behavior in Türkiye has increased the economic vulnerability of the middle class. Rising mandatory expenditures, a narrowing saving capacity, and increasing economic uncertainty regarding the future weaken the sustainability of welfare. This situation supports the central argument of the study: economic vulnerability today is closely related not only to income insufficiency but also to the capacity to maintain existing levels of welfare.

5.4. The Changing Dimensions of Poverty in Türkiye

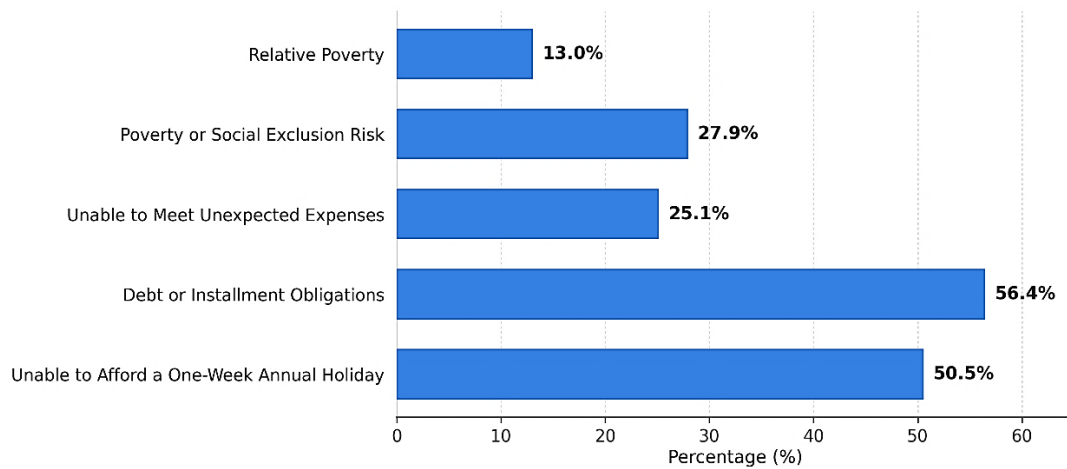
5.4.1. The Indebted and Fragile Middle Class

The economic transformation experienced in Türkiye in recent years has led to significant changes in the economic position of the middle class. Traditionally regarded as a pillar of economic stability, the middle class is increasingly being pushed into a more fragile structure as a result of rising living costs, the erosion of real wages, and growing debt burdens. In this process, the problem is not merely a decline in income levels. The main issue is the increasing difficulty of sustaining existing living standards.

According to TÜİK (2026c) data, 56.4% of the population had debt or installment payment obligations other than housing-related expenses in 2025. During the same period, 25.1% of individuals reported being unable to meet unexpected expenditures. These indicators demonstrate that a substantial proportion of individuals with regular incomes possess only limited financial resilience in the face of economic shocks. Consequently, economic vulnerability is no longer a problem confined solely to low-income groups but has expanded into a broader area that also encompasses middle-income groups.

The results of Poverty and Living Conditions Statistics published by TÜİK (2026c) indicate that economic vulnerability cannot be explained solely by income insufficiency. In particular, indicators such as debt burden, the capacity to meet unexpected expenditures, and the risk of social exclusion make the economic pressures faced by the middle class more visible.

Figure 3. Economic Vulnerability Indicators in Türkiye, 2025

Source: TÜİK (2026c), Poverty and Living Conditions Statistics (Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri), 2025.

As shown in Figure 3, although the relative poverty rate is 13.0%, the proportion of the population at risk of poverty or social exclusion reaches 27.9%. In addition, 25.1% of individuals reported being unable to meet unexpected expenditures, while 56.4% had debt or installment payment obligations. These findings indicate that economic vulnerability is not limited solely to individuals living below the official poverty line. In other words, a substantial proportion of individuals who earn an income and are not officially classified as poor also possess limited financial resilience in the face of economic shocks. This situation demonstrates that the economic security of the middle class has weakened and that welfare has become increasingly fragile.

5.4.2. Groups with Income but Weakening Welfare Security

Discussions of poverty have long been shaped around income insufficiency. However, having a certain level of income today does not necessarily mean that economic security has been permanently achieved. In particular, the weakening of saving capacity, increasing difficulty in homeownership, and rising living costs negatively affect the sustainability of welfare even among educated groups with regular incomes.

This situation points to a new area of economic vulnerability that extends beyond classical definitions of poverty. For example, an academic, teacher, engineer, or public employee may earn an income above the official poverty line. However, if that individual is unable to become a homeowner, accumulate savings, or meet unexpected expenditures, it can be argued that their economic security has weakened. Therefore, economic welfare today is evaluated not only in terms of current income levels but also in terms of the capacity to maintain those income levels over time.

The effect of income levels on welfare is related not only to the amount of income earned but also to the expenditure categories to which that income must be allocated. Therefore, the structure of consumption expenditures across income groups provides important indicators for understanding economic vulnerability.

Table 3. Distribution of Selected Consumption Expenditures by Income Groups (%), Türkiye, 2025

Expenditure Category	Lowest 20% Income Group	Middle 20% Income Group (3rd Quintile)	Highest 20% Income Group
Food and Non-Alcoholic Beverages	29.2	19.2	12.4
Housing and Rent	38.7	30.4	25.7
Transportation	8.6	19.5	25.0
Restaurants and Accommodation Services	3.2	6.3	8.3

Source: TÜİK (2026b), Household Consumption Expenditure by Income Quintiles (Hanehalkı Tüketim Harcaması: Gelire Göre Sıralı %20'lik Gruplarda Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı), 2024-2025.

Table 3 shows that the structure of consumption expenditures differs across income groups. Households in the lowest-income group allocate 67.9% of their total expenditures to food, housing, and rent, whereas this ratio is 38.1% for households in the highest-income group. In contrast, the shares of transportation, restaurants, and accommodation expenditures are higher among upper-income groups (TÜİK, 2026b).

This situation indicates that low- and middle-income households are required to allocate a substantial portion of their budgets to essential needs. The concentration of income on basic necessities limits saving capacity and reduces resilience to economic shocks. Therefore, economic vulnerability is related not only to income levels but also to the expenditure categories to which income must be allocated. These findings help explain why groups that have income but weakening welfare security are becoming increasingly visible.

5.4.3. Fixed-Income Groups Whose Living Standards Are Suppressed by Inflation

During periods of high inflation, fixed-income groups face greater pressure in terms of purchasing power. The inability of wage and salary increases to keep pace with rising prices leads to an erosion of real incomes. This situation directly affects the living standards of individuals who depend on wage income.

TÜİK (2026a) data on consumption expenditures indicate that housing and rent, food, and transportation expenditures continue to account for a significant share of household budgets. The increasing share of essential expenditures within household budgets limits the resources that fixed-income individuals can allocate to other expenditure categories. Consequently, even when economic growth continues, the capacity of broad segments of society to maintain their living standards may weaken.

5.4.4. The Social Implications of Increasingly Fragile Welfare in Türkiye

According to TÜİK (2026c) data, the relative poverty rate in 2025 was 13.0%. In contrast, 27.9% of the population was at risk of poverty or social exclusion. In addition, 50.5% of individuals reported being unable to afford the cost of a one-week holiday away from home. These indicators point to the existence of a broader area of economic vulnerability beyond official poverty rates.

These findings indicate that income insufficiency alone does not capture the full extent of economic vulnerability in Türkiye. Economic vulnerability is also associated with debt burden, limited saving capacity, rising living costs, and weak resilience to economic shocks. Therefore, the sustainability of welfare has become a policy area that is as important as income levels.

To place the Türkiye case in a broader context, Table 4 compares selected indicators for Türkiye and four upper-middle-income economies. Argentina, Brazil, Mexico, and South Africa were selected because they belong to the same World Bank income group as Türkiye and provide comparable data (World Bank, 2026). They also display different combinations of price instability, labor-market insecurity, and distributional pressure. The indicators provide a contextual comparison and do not constitute a fragile-welfare index.

Table 4. Selected Contextual Indicators of Welfare Fragility in Türkiye and Comparable Upper-Middle-Income Economies

Country	Inflation (%) (2024)	Unemployment (%) (2024)	Vulnerable Employment (%) (2024)	Gini Index (0-100; Latest Year)	Societal Poverty Rate (%) (Latest Year)
Türkiye	58.5	8.8	24.2	43.7 (2023)	19.6 (2023)
Argentina	219.9	7.2	22.4	42.4 (2024)	24.1 (2024)
Brazil	4.4	6.8	26.3	50.3 (2024)	26.2 (2024)
Mexico	4.7	2.7	25.3	42.6 (2024)	22.1 (2024)
South Africa	4.4	32.3	11.7	54.1 (2022)	33.8 (2022)

Source: World Bank (n.d.-a, n.d.-b, n.d.-c, n.d.-d, n.d.-e), World Development Indicators and Poverty and Inequality Platform.

Notes: Inflation refers to the annual percentage change in the consumer price index and not to the end-of-year rate. Unemployment and vulnerable employment are modeled ILO estimates. Vulnerable employment includes own-account workers and contributing family workers. The societal poverty line combines an absolute floor with a relative component and is not identical to national relative-poverty measures. Gini and societal-poverty figures refer to the latest available year shown in parentheses. The Gini index is reported on a 0-100 scale. These indicators are contextual measures and do not constitute a fragile-welfare index or country ranking. Data were accessed on August 14, 2026.

Table 4 shows that the conditions associated with fragile welfare are not unique to Türkiye and may arise through different channels. Türkiye and Argentina stand out for high inflation. Brazil and Mexico combine vulnerable-employment rates of about one quarter with societal poverty rates above 20%. South Africa differs because unemployment and inequality are the dominant pressures. The Türkiye case combines a strong price shock with additional labor-market and distributional pressures. This broader pattern is consistent with evidence that households above the poverty line in Latin America remain exposed to downward mobility (Stampini et al., 2016: 3). It is also consistent with findings that economic growth reduces multidimensional poverty more slowly than income poverty in low- and middle-income countries (Balasubramanian et al., 2023: 1).

6. Macroeconomic and Social Implications

6.1. Effects on Consumption Behavior and Domestic Demand

The spread of fragile welfare directly affects household consumption behavior. During periods characterized by increasing economic uncertainty, rising living costs, and pressure on real incomes, individuals tend to behave more cautiously in their consumption decisions. This situation leads, particularly among middle-income groups, to the postponement of discretionary consumption expenditures and an increase in the share of essential expenditures within household budgets.

This change in the structure of consumption expenditures also affects saving behavior. The allocation of a larger share of income to basic needs such as housing, food, and energy limits the capacity of households to generate savings. A decline in savings reduces individuals' resilience to unexpected economic shocks. Thus, economic vulnerability affects not only current welfare levels but also the sustainability of future welfare.

From a macroeconomic perspective, the weakening of the consumption capacity of the middle class may have important implications for the sustainability of domestic demand. This is because the middle class constitutes the principal driver of total consumption expenditures in many economies. The weakening of income security and increasing uncertainty regarding the future may suppress consumption tendencies and negatively affect the domestic demand channel of economic growth. Therefore, the phenomenon of fragile welfare is not merely an individual welfare issue but also a structural issue that should be evaluated in terms of macroeconomic stability.

6.2. Welfare Perceptions and Future Expectations

In evaluating economic welfare, not only current income levels but also individuals' expectations regarding the future play a decisive role. Confidence in the ability to maintain income levels is one of the important components of economic security. In contrast, high inflation, income volatility, and rising living costs may weaken individuals' capacity for long-term economic planning.

The transformation in welfare perceptions among the middle class cannot be explained solely by income loss. In particular, the increasing difficulty experienced by groups that were previously able to maintain a certain standard of living contributes to the erosion of perceptions of economic security. This situation may negatively affect individuals' expectations regarding the future and lead them to behave more cautiously in economic decision-making processes.

The deterioration of welfare perceptions also affects economic behavior. Increasing uncertainty about the future may influence saving and investment decisions, alter consumption tendencies, and weaken economic confidence. Therefore, the phenomenon of fragile welfare is closely related not only to material conditions but also to individuals' expectations regarding their economic future.

The erosion of economic security is particularly influential in shaping the middle class's perception of its social position. Individuals who continue to earn income but struggle to maintain their standard of living may feel that they are being pushed into a more economically vulnerable position. This situation demonstrates that welfare should be evaluated not only in terms of income levels but also in conjunction with economic security and expectations regarding the future.

This approach is also consistent with Amartya Sen's capability approach. According to Sen, development should be evaluated not merely as an increase in income but as an expansion of individuals' freedoms to direct their lives, realize their preferences, and maintain the ways of life they value. Within this framework, welfare should be considered not only in terms of income levels but also in terms of individuals' capacities to maintain economic security and make plans for their future (Khan, 2004: 5-7).

6.3. Risks to Economic and Social Stability

The middle class is regarded in modern economies not only as an income group but also as one of the principal pillars of economic and social stability. Because of its substantial contribution to consumption expenditures, its capacity to generate savings, and its stable participation in economic activities, the strengthening of the middle class has long been considered one of the key indicators of economic development.

However, the weakening of the economic capacity of the middle class may affect not only individual welfare levels but also macroeconomic balance. The erosion of income security, the decline in saving capacity, and increasing economic uncertainty may cause vulnerabilities to spread across broader segments of society. This process may lead to the more rapid transmission of economic shocks and weaken economic resilience.

From a social perspective, the increasing fragility of welfare may result in weaker expectations of social mobility and changes in perceptions regarding access to economic opportunities. In particular, the growing number of individuals who earn income but struggle to maintain their living standards may affect social satisfaction and economic confidence.

Within this framework, the phenomenon of fragile welfare should not be viewed merely as an extension of debates on poverty or income distribution. Rather, it should be considered part of a broader framework that evaluates the extent to which economic growth can be transformed into social welfare. The weakening of the economic resilience of the middle class may create structural risks that should be taken into account in terms of both economic stability and social cohesion in the long run.

7. Conclusion and Evaluation

This study examined why the middle class is increasingly being drawn into a more fragile economic structure during periods of sustained economic growth. Moving beyond classical approaches to poverty, the study evaluated the relationships among economic growth, income distribution, real wages, living costs, household indebtedness, and precarious employment within the framework of the concept of fragile welfare. In this context, the transformation of the relationship between economic growth and social welfare was discussed through both the international literature and the case of Türkiye.

The findings of the study indicate that economic growth alone does not guarantee the strengthening of social welfare. Deterioration in income distribution, pressures on real wages, rising living costs, and transformations in labor markets may weaken the economic resilience of middle-income groups in particular. During this process, even individuals who continue to earn regular incomes may experience difficulties in accumulating savings, face reduced opportunities for homeownership, and become more vulnerable to unexpected economic shocks.

Recent data on Türkiye point to a similar trend. The increasing share of mandatory expenditure categories such as housing, rent, and food within household consumption expenditures limits the budget flexibility of low- and middle-income groups. At the same time, indicators of economic vulnerability show that groups above the official poverty line also face various risks in terms of economic security. This situation suggests that evaluating poverty solely through income insufficiency may be inadequate for explaining contemporary economic conditions.

The principal contribution of this study lies in its examination of the transformation of the middle class through the concept of fragile welfare. This approach emphasizes that economic vulnerability is not limited to the poor population and that groups with income but weakening welfare security should also be analyzed. In this way, discussions of poverty are extended beyond absolute income levels and evaluated together with the dimensions of welfare sustainability, economic resilience, and confidence in the future.

The findings point to several policy priorities. Reducing inflation is essential for protecting real incomes and household purchasing power. Wage, pension, and social-transfer reviews should consider realized inflation, productivity, and changes in essential living costs. Temporary support should target households facing high housing, food, and energy burdens rather than rely on broad untargeted subsidies. In-work benefits or refundable tax credits could also support low-paid workers and reduce working poverty.

Social protection should also be adapted to unstable employment. Coverage should be extended to non-standard and self-employed workers through portable entitlements and simplified contribution schemes. Financial regulators should monitor household debt-service burdens and establish transparent restructuring rules for distressed borrowers. Official monitoring should combine relative-poverty rates

with real-income changes, essential-expenditure shares, debt-service ratios, and the capacity to meet unexpected expenses. This would allow support to reach households before temporary shocks develop into persistent poverty.

This study has several limitations. The analysis is conceptual and descriptive, relies mainly on aggregate secondary data, and does not permit causal inference. The indicators are contextual measures and do not directly identify middle-class households or constitute a validated fragile-welfare index. Differences in data years and the absence of longitudinal household microdata limit the analysis of changes in household welfare over time. The Türkiye-focused design and illustrative country comparison also limit the generalizability of the findings.

Future research that comparatively examines different country experiences and social groups may contribute to a more comprehensive understanding of fragile welfare.

In conclusion, the evaluation of economic welfare today should take into account not only income levels but also the sustainability of that income and the economic security it provides to individuals. In this context, the fragile welfare approach can be regarded as a complementary analytical framework that contributes to the reassessment of the relationship between economic growth and social welfare.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that he has no competing interests.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı (Ethical Statement)

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacıların Katkı Oranı (Author's Contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Alkire, S. and Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95(7-8), 476-487. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.11.006>
- Atkinson, A.B. (2015). Inequality: What can be done?. In *Inequality*. Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/9780674287013>
- Aydiner-Avsar, N. and Onemli, M. B. (2023). Working poverty in Türkiye: A dynamic panel analysis. *Social Indicators Research*, 168, 139-164. <https://doi.org/10.1007/s11205-023-03127-4>
- Balasubramanian, P., Burchi, F., & Malerba, D. (2023). Does economic growth reduce multidimensional poverty? Evidence from low- and middle-income countries. *World Development*, 161, 106119. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.106119>
- Choi, H. (2013). The Modigliani-Brumberg endowment saving theory (SSRN Working Paper No. 2284545). Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2284545>
- Crouch, C. (2011). *The strange non-death of neo-liberalism*. Polity Press. <https://archive.org/details/strangenondeath0000crou/page/n5/mode/2up>
- Dabla-Norris, M.E., Kochhar, M.K., Suphaphiphat, M.N., Ricka, M.F. and Tsounta, M.E. (2015). *Causes and consequences of income inequality: A global perspective*. International Monetary Fund. <https://doi.org/10.5089/9781513555188.006>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity. https://www.researchgate.net/publication/243774920_The_Three_Worlds_Of_Welfare_Capitalism
- International Labour Organization. (ILO). (2021). *World employment and social outlook: Trends 2021*. International Labour Organization. <https://www.ilo.org/publications/world-employment-and-social-outlook-trends-2021>
- Karabarbounis, L. and Neiman, B. (2014). The global decline of the labor share. *The Quarterly Journal of Economics*, 129(1), 61-103. <https://doi.org/10.1093/qje/qjt032>
- Karahasan, B. C. and Bilgel, F. (2021). The topography and sources of multidimensional poverty in Turkey. *Social Indicators Research*, 154(2), 413-445. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02557-8>
- Khan, H. A. (2004). Development as freedom. *CIRJE Discussion Paper No. F-257*, Graduate School of Economics, University of Tokyo. <https://ideas.repec.org/p/ky/fseres/2004cf257.html>
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American Economic Review*, 45(1), 1-28. <https://www.jstor.org/stable/1811581?seq=1&cid=pdf>
- Lakner, C., Mahler, D. G., Negre, M., & Prydz, E. B. (2022). How much does reducing inequality matter for global poverty? *The Journal of Economic Inequality*, 20(3), 559-585. <https://doi.org/10.1007/s10888-021-09510-w>
- Lapavistas, C. (2014). *Profiting without producing: How finance exploits us all*. Verso Books. [https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=77lvDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=Lapavistas,+C.+\(2014\).+Profiting+without+producing:+How+finance+exploits+us+all.+&ots=E2rZ3Qqd73&sig=AIgMhsSp77OxQ6UGdVAvkcBnoMQ&redir_esc=y#v=onepage&q=Lapavistas%2C%20C.%20\(2014\).%20Profiting%20without%20producing%3A%20How%20finance%20exploits%20us%20all.&f=false](https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=77lvDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR13&dq=Lapavistas,+C.+(2014).+Profiting+without+producing:+How+finance+exploits+us+all.+&ots=E2rZ3Qqd73&sig=AIgMhsSp77OxQ6UGdVAvkcBnoMQ&redir_esc=y#v=onepage&q=Lapavistas%2C%20C.%20(2014).%20Profiting%20without%20producing%3A%20How%20finance%20exploits%20us%20all.&f=false)
- López-Calva, L. F., & Ortiz-Juarez, E. (2014). A vulnerability approach to the definition of the middle class. *The Journal of Economic Inequality*, 12(1), 23-47. <https://doi.org/10.1007/s10888-012-9240-5>
- Milanovic, B. (2016). *Global inequality: A new approach for the age of globalization*. Harvard University Press. <http://pinguet.free.fr/branko16.pdf>

Modigliani, F. (1966). The life cycle hypothesis of saving, the demand for wealth and the supply of capital. *Social Research*, 33(2), 160-217.

Modigliani, F. and Brumberg, R. (1954). Utility analysis and the consumption function: An interpretation of cross-section data. In K. K. Kurihara (Ed.), *Post-Keynesian economics* (pp. 388-436). Rutgers University Press. (Reprinted in: *The Collected Papers of Franco Modigliani*, Volume 6, MIT Press, 2005).

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). *Under pressure: The squeezed middle class*. https://www.oecd.org/en/publications/under-pressure-the-squeezed-middle-class_689afed1-en.html

Organisation for Economic Co-operation and Development. (2011). *Divided we stand: Why inequality keeps rising*. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2011/12/divided-we-stand_g1g1483d/9789264119536-en.pdf

Pierson, P. (1996). The new politics of the welfare state. *World Politics*, 48, 143-179. <https://www.jstor.org/stable/25053959>

Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Trans. Arthur Goldhammer/Belknap. The Belknap Press of Harvard University Press. <https://www.jstor.org/stable/j.ctt6wpqbc>

Pressman, S. (2007). The decline of the middle class: an international perspective. *Journal of Economic Issues*, 41(1), 181-200. <https://doi.org/10.1080/00213624.2007.11507000>

Rohde, N., Tang, K. K., Osberg, L., & Rao, D. P. (2017). Is it vulnerability or economic insecurity that matters for health? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 134, 307-319. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2016.12.010>

Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Oxford University Press. https://www.academia.edu/download/62207935/10_Sen_1999120200226-89537-103ce1.pdf

Stampini, M., Robles, M., Sáenz, M., Ibararán, P., & Medellín, N. (2016). Poverty, vulnerability, and the middle class in Latin America. *Latin American Economic Review*, 25, Article 4. <https://doi.org/10.1007/s40503-016-0034-1>

Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. Bloomsbury academic. <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/58691>

Stiglitz, J. E. (2012). *The price of inequality*. WW Norton & Company. <https://doi.org/10.1111/npqu.11358>

Stockhammer, E. (2017). Determinants of the wage share: A panel analysis of advanced and developing economies. *British Journal of Industrial Relations*, 55(1), 3-33. <https://doi.org/10.1111/bjir.12165>

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2025). *Finansal istikrar raporu: Mayıs 2025*. TCMB. <https://tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/72d745d3-f8b1-404d-bc65-04b9469084f3/Tam+Metin.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-72d745d3-f8b1-404d-bc65-04b9469084f3-psw6bM3>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Gelir dağılımı istatistikleri, 2025*. TÜİK. <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/53993>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2026a). *Hanehalkı tüketim harcaması, 2025* (Sayı: 58010). TÜİK. <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/58010>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2026b). *Hanehalkı tüketim harcaması, 2025: Gelire göre sıralı %20'lik gruplarda tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı, İBBS 1. Düzey, 2024-2025* [Veri seti]. TÜİK. <https://veriportali.tuik.gov.tr>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2026c). *Yoksulluk ve yaşam koşulları istatistikleri, 2025* (53994). TÜİK. <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/53994>

World Bank. (2026). *FY27 updated country income classification for analytical purposes*.
<https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099063026190549947>

World Bank. (n.d.-a). *Gini index* [Data set]. Poverty and Inequality Platform.
<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>

World Bank. (n.d.-b). *Inflation, consumer prices (annual %)* [Data set]. World Development Indicators.
<https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>

World Bank. (n.d.-c). *Poverty headcount ratio at societal poverty line (% of population)* [Data set].
Poverty and Inequality Platform. <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.SOPO>

World Bank. (n.d.-d). *Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate)* [Data set].
World Development Indicators. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>

World Bank. (n.d.-e). *Vulnerable employment, total (% of total employment) (modeled ILO estimate)* [Data set].
World Development Indicators. <https://data.worldbank.org/indicator/SL.EMP.VULN.ZS>

From Classical Civil Society Theories to the Digital Public Sphere

Dilek Çelik Uygur¹

DOI: [10.59445/ijephss.1987416](https://doi.org/10.59445/ijephss.1987416)

Atıf / Cite: Çelik Uygur, D., (2026). From classical civil society theories to the digital public sphere, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 9(5), 418-435, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1987416>

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 05.07.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 02.10.2026

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Abstract

The concept of civil society is a significant phenomenon that has been debated for years and affects the political, economic, and social spheres. However, technological advancements and the acceleration of information throughout history have altered or transformed this effectiveness of civil society. This study examines the historical development and transformation of the concept of civil society and the digital public sphere in this context. Contrary to the liberal perspective, it is argued that the independent appearance of civil society is linked to the economic contradictions created by capitalism and digitalization. The study discusses the historical development of civil society from Ancient Greece to the modern era and is based on Thomas Janoski's model of citizenship. The findings of the literature review show that the boundaries in Janoski's model have loosened with the development of digitalization. However, the freedom of data sharing has transformed into an economic sphere of interest, limiting the liberating effect of digitalization. Discussions within the framework of Althusser's ideological apparatuses and Gramsci's hegemony concepts reveal that the civil sphere is shrinking despite digitalization. The main reason for this shrinkage, as indicated by the literature, stems from increasing surveillance and digital repression.

Keywords: Civil Society, Janoski's Model, Digital Public Sphere, Platform Capitalism, Digital Hegemony.

¹ Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof, Şırnak Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Şırnak - Türkiye / Şırnak University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Sciences and Public Administration, Şırnak – Türkiye, dilekcelik@sirnak.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4181-8568>.

1. Introduction

In the current century, interactive computer networks are shaping life by creating new forms and channels of communication, while simultaneously being shaped and expanded by life itself (Castells, 2008: 3), thus creating significant changes in the concept of civil society and civil society organizations. Traditionally, civil society has been associated more with physical spaces, but the development of interactive computer networks has almost completely changed this. For this study, the change referred to is a digital public space rather than physical spaces. However, this change in civil society and the reactions to it are directly proportional to the regimes of countries. As Tocqueville pointed out, democratic countries need such civil society organizations to prevent the tyranny of parties and the arbitrary rule of a prince. Otherwise, there would be no obstacle to any kind of despotism, and society could be oppressed by a handful of people or a single individual (Tocqueville, 1962: 48). Therefore, in Western Europe, civil society has developed as a tool to establish a democratic structure based on social participation, to ensure social differentiation, to pave the way for widespread social organizations, and to expand fundamental rights and freedoms (Çaha, 2000: 116-118). This strong structure of civil society can always be perceived as a threat by the dominant classes. As Gramsci emphasized in his East-West analysis, in the East, civil society is primitive because the State is everything. In the West, there is a rational relationship between the state and civil society. In a totalitarian system of governance, the dominant class, whose legitimacy is challenged, may seek to establish a hegemony based on force by exploiting the fragile structure of civil society (Gramsci, 1986: 159). These obstacles and impositions that can be created on the civil sphere can push representatives of civil society outside the physical public sphere.

The concept of a shrinking civil sphere, which has become the focus of discussions in recent years, points to digitalization as a necessary transformation. States attempt to establish control over civil society spaces and silence critical and dissenting voices (Buyse, 2018: 966-967). These pressures have driven civil society actors towards digitalization. Therefore, the digital public sphere has become less of a space for rational or critical discussions and more of a space for escaping pressure. Because, as Castells points out, this digital space represents a network architecture consisting of thousands of autonomous computer networks that cannot be controlled from any center, can overcome electronic barriers and connect with each other in countless ways (Castells, 2008: 8). This spatial shift of the civic sphere and its digitalization as a strategy to escape oppression essentially demonstrates that civil society is not a homogeneous structure isolated from the state, as claimed in liberal theory, but rather that it is shaped in direct conflict with the state's apparatus of repression. Indeed, in his Prison Notebooks, Gramsci, in his discussion of free trade movements, drew attention to the distinction between civil society and political society. According to him, the transformation of this distinction from a methodological one to an organic one is a fallacy of liberal political economy (Gramsci, 1986: 101-102). In this sense, since civil society and the state are identified, it can be misleading to consider the civic sphere and the state's repressive practices separately. Therefore, understanding this structural transformation in contemporary civil society necessitates, first and foremost, reopening the discussion of the classical definitions of democracy in literature and the class essence behind the concept of civil society.

As is well-established in the literature of political science and sociology, for democratization to be successful, steps taken towards democracy must also contribute to the development of civil society. When attempting to define democracy in modern political systems, this definition often refers to the indispensable elements of democracy such as free elections, the right to vote, freedom of expression, and the separation of powers (Dahl, 1971: 235-236). Undoubtedly, this is not an incorrect definition, but it is an incomplete one. The liberal understanding of democracy, reduced solely to the ballot box and institutional procedures, can be used as a tool to mask power asymmetries and hegemonic relations

between social classes. Indeed, in some countries where these criteria are met, the existence of pressures on civil society constitutes a major obstacle to a true democracy. Mainstream liberal approaches tend to romanticize civil society as a homogeneous sphere of freedom entirely independent of market relations and the state. However, from a critical and Marxist perspective, civil society is a form of interaction determined by, and simultaneously determining, the productive forces. In this structure, civil society only develops alongside the bourgeoisie (Marx and Engels, 1998: 57). That is, the public sphere is actually reproduced in today's digital spaces through exploitative and surveillance capitalism. In this sense, digital spaces have become quite useful. Surveillance capitalism obtains free raw materials by transforming human experience into behavioral data. In the twenty-first century, the ownership of new tools for behavior modification overshadows the ownership of the means of production as a source of capitalist wealth and power (Zuboff, 2019: 5-9). Therefore, discussing the traditional form of civil society and its form combined with digitalization is of great importance.

Based on this need, this study examines how digitalization transforms the institutional relationships between the state, the market, the public sphere, and the private sphere through Thomas Janoski's model of citizenship. Drawing on a critical political economy perspective, it argues that digital capitalism restructures these institutional boundaries and thereby reshapes the democratic role of civil society. Janoski's framework is particularly suitable for this analysis because it conceptualizes civil society not as an isolated sphere but as an institutional field structured through interactions between the state, the market, the public sphere, and the private sphere. This relational perspective provides an analytical basis for examining how digitalization reconfigures these institutional boundaries. To deepen the issues presented in the introduction, the study employs a critical literature review (Grant and Booth, 2009: 93), which is ideal for evaluating previous studies and making a situational assessment. Accordingly, the study is limited to examining the historical transformation of civil society from Ancient Greece to the present and to analysing how the institutional relationships represented in Janoski's model are reconfigured under conditions of digitalization. Rather than treating Janoski's institutional model as a static representation, this article re-examines the model within a framework of critical political economy. In doing so, it argues that digital capitalism transforms the permeability and political functions of institutional spaces. Thus, the study presents Janoski's framework not merely as a model defining institutional relations, but as a tool highlighting the restructuring of state, market, public, and private spheres in the context of digital capitalism.

2. Historical and Theoretical Development of the Concept of Civil Society

Accurately analyzing the status of the concept of civil society within the modern social sciences necessitates tracing its historical development and the changes it has undergone. Discussing the pre-modern state of the concept is an important preparation for understanding today's digital civic space.

2.1. Civil Society in Ancient and Medieval Thought

The intellectual foundations of the concept of civil society can be examined within the context of state-society relations as explored in the works of Aristotle in Antiquity, and Thomas Hobbes, John Locke, Charles de Montesquieu, and Jean Jacques Rousseau in the Middle Ages. The tradition of 'natural law' – 'natural law theory' or, more commonly known, the 'Social Contract' – shaped by these thinkers, maintained its dominant position as a guiding tradition for concepts and theories until the Western Enlightenment. The transformation of Western social history up to the 18th century, however, forms the concrete historical basis for this abstract conceptualization (Erdoğan Tosun, 2001: 29-30). In traditional political philosophy, civil society has signified a civilized community united under a legal order. That is, as Bobbio (1988: 32) also points out, it has carried the meaning of the state itself, rather than the family or the state of nature.

Aristotle first used the concept of civil society as “*koinonia politike- societas civilis*”. However, Aristotle did not use the concept of civil society as a distinct definition separate from phenomena such as “political order”, “community”, or “public sphere”. Aristotle understood this concept to mean both people coming together through contracts they make among themselves and people living together (Doğan, 2003: 9). In other words, man is a political animal and can best carry out this activity within the polis. Therefore, there was no separation between the state and civil society during this period.

By the Middle Ages, the understanding of civil society, which appeared more secular and legal, underwent a more theological transformation. Augustine divided the social structure into two: the first, the *terrestrial state expressed as Jerusalem*, and the second, *the City of God* (2008: 20). According to him, the power relations in the process we can understand as civil society, or the terrestrial state, are a “*reason of the first sin*” (Augustine, 2008: 15). Therefore, Augustine sees the city of this world, or the city of man, as being in a state of chronic civil war, and thus emphasizes that in this world, the unsuccessful are constantly oppressed by the successful (2008: 84). During this period, there was no clear distinction between civil society and the state. Civil society was largely shaped by theological understanding.

This feudal structure began to crumble with the changes in the economic sphere. Towards the end of the Middle Ages, those living in cities and engaged in trade became economically powerful, leading to the emergence of a new group outside the ruling class: the bourgeoisie. This played a significant role in the formation of civil society (Tuncel, 2011: 19). The concept of civil society, shaped by church teachings, transformed with the development of the bourgeois class and its defense of its own worldly interests, becoming a force that limited the power of the ruling class. The urban-centered development of trade dissolved feudal relations, transforming civil society into an independent sphere of the bourgeoisie protecting its own interests against political authority. This historical change was the first step in civil society separating from the state and becoming a modern market society and a field of class struggle.

2.2. The Social Contract Tradition and the State-Society Relationship

During the period when Enlightenment thought was established, the foundations and legitimacy of civil society were reconstructed through the concepts of “state of nature” and “social contract.” Hobbes is one of the most important thinkers who enabled the concept of civil society to be addressed on the basis of the social contract. Hobbes does not make a clear distinction between civil society and political society (Erdoğan Tosun, 2001: 32). Hobbes uses the concept of the “state of nature” to describe the relationship between civil society and the state. By “state of nature,” Hobbes means a state of war, turmoil, and chaos, both among individuals themselves and between the state and individuals (society). In his work *Leviathan*, Hobbes describes the state of nature as “*every man against every man*” (2014: 190). According to Hobbes, the laws of nature guide humanity to escape this turmoil, establish civil society, and create a strong state. In Hobbes' model, the emphasis is on the state; Individuals surrender their rights to the state in order to live in peace; otherwise, they risk returning to chaos (Erdoğan Tosun, 2001: 32). In this construct, civil society is an artificial order that can only exist under the legal security provided by the state, and the absence of the state means the end of civil society.

In contrast to Hobbes' strong security approach, Locke, considered a precursor to modern liberalism, associates civil society more with property and freedoms. His concept of the state of nature also points to a foundation of liberal characteristics such as a state of peace, goodwill, mutual assistance, and preservation (1773: 11). According to him, in this state of nature, people possess a state of perfect freedom to order their actions and dispose of their possessions (1773: 3). However, in this state of nature, when disputes arise, a just judge is necessary to resolve them. According to Locke, there is a lack of such a just judge, or a lack of trust in this regard, and therefore people must protect their freedoms and

property within a framework of mutual understanding (1773: 91). This, in a way, implies a form of civil society. For this structure to strengthen, Locke states that the state's boundaries must be clearly defined and that it should not intervene in any way other than protection. Indeed, this process is what necessitates the formation and development of civil society.

Rousseau, who adopted a different approach to the social contract, expressed the transition to civil society with the following words: *"The first man, who, after enclosing a piece of ground, took it into his head to say, 'This is mine,' and found people simple enough to believe him, was the true founder of civil society"* (Rousseau, 2022: 33). According to him, because no one objected to the person building the fences by saying, *"Be sure not to listen to this imposter; you are lost if you forget that the fruits of the earth belong equally to us all, and the earth itself to nobody!"* (2022: 33), this resulting false civil society increased the fetters of the weak and the strength of the rich (2022: 47). To reverse this situation, Rousseau introduced the concept of general will. Rousseau, stating that *"Each of us puts his person and all his power in common under the supreme direction of the general will, and, in our corporate capacity, we receive each member as an indivisible part of the whole"* (2002: 164), describes civil society as an arena where individuals transfer their rights and powers to society, thus becoming liberated.

Montesquieu, on the other hand, states, *"If you abolish the prerogatives of the lords, clergy, nobility, and towns in a monarchy, you will soon have... a despotic state"* (2015: 18). Therefore, according to him, intermediary institutions between the state and civil society play an important role in preventing a despotic country. Consequently, as Locke points out, not only laws but also other intermediary institutions are the most important obstacles to despotism. Montesquieu's ideas have also been groundbreaking in terms of the development of the principle of separation of powers.

2.3. Modern Transformation: Hegel and Marx's Opposition to Civil Society

By the 19th century, the concept of civil society had become central to the social conditions created by the industrial revolution and industrial capitalism. During this period, Hegel emphasized civil society as a non-state sphere. This is because Hegel viewed civil society as a product of a long, complex historical development and the modern world (Erdoğan Tosun, 2001: 34). In Hegel, civil society was identified with material life. In his dialectical system, the family, a realm of feelings, found its opposite in civil society, the realm of materiality. Civil society, emerging as a world of private interests (Gözübüyük Tamer, 2010: 97; Covell, 2020: 2), is the opposite of the state, where general interests are represented. In Hegel's dialectical system, civil society, situated between the family and the state, is a subcategory of the state, which is identified with universality, and is identical with particularity (Erken, 2020: 40). Thus, in Hegel, the public sphere of civil society cannot be reduced to an economic community of trade and commerce, nor is it entirely devoid of government rules and regulations. On the contrary, civil society is the state itself; it is the minimal state, appearing as an instrumental institution designed and intended to guarantee the safe exercise of the freedom of its citizens, or merely a state of need and limited understanding (Zöller, 2022: 16). Therefore, in Hegel, the existence of civil society implies the necessity of the state.

The relationship between the state and civil society, emphasized by Hegel, was severely criticized by Marx. Marx stressed that the social structures of civil society are not independent entities that produce bourgeois society, but rather forms in which bourgeois society emerges; that is, they are the products, not the producers, of the bourgeois class (Kumar, 1993: 379). In this context, according to Marx, in Hegel's understanding of the state, the contradiction between the individual as a social egoist and the community in a particular civil society cannot be resolved. The mediating institutions that Hegel offers as solutions (bureaucracy, corporation, monarchy) do not actually mediate at all. Thus, while civil society and its conflicts remain the dominant characteristic of society, political life and the state, in an ideal realm, remain separate from civil life (Hunt, 1987: 265). Marx does not view civil society as an

autonomous space where freedom and equality are realized. On the contrary, civil society is a space where selfish individuals, class exploitation, and alienation increase. In his critiques of Hegel's distinction between civil society and the state, Marx emphasized, on the one hand, the dynamics of alienation revealed in the relations between the political state and society, and on the other hand, the relations of inequality resulting in the irreconcilable division of society into classes (Yetiş, 2003: 48). Marx discussed the relationship between civil society and the state within the framework of infrastructure and superstructure. He argued that in the capitalist mode of production and bourgeois state domination, civil society is merely bourgeois society, and that true civil society only comes into being with capitalism.

2.4. Civil Society in the Context of Democratization and Cultural Hegemony

This section examines the role of civil society in democratization and its stance against the state from the perspectives of Tocqueville, a pioneer of liberal democracy, and Gramsci, who viewed civil society as a sphere of domination. According to Tocqueville, people can achieve many of the greatest political advantages by overcoming the injustices and dangers inherent in aristocracies. The best way to achieve this is by uniting around an association or foundation. For him, an association established for political, commercial, manufacturing, or even scientific and literary purposes is a powerful and enlightened member of society that cannot be dissolved or silently suppressed at will, and that defends its own rights against government interventions while also safeguarding the common liberties of the nation (Tocqueville, 1962: 101). Therefore, the idea that such associations, foundations, and other state-independent organizations constitute civil society is strongly emphasized by Tocqueville, who portrays civil society as a powerful shield against despotism and centralism.

Gramsci, a follower of Marxist theory, views the state as the sum of political society and civil society. He particularly emphasizes the non-economic dimension of civil society, highlighting the importance of democratic, cultural, religious, and other institutions. According to Gramsci, viewing the state solely as a tool in the hands of the bourgeoisie to oppress workers leads to overlooking the dimension called civil society, in which cultural-ideological hegemony is formed. Gramsci defines civil society as the cultural and political hegemony of a social group over the whole of society, arguing that civil society is the totality of specific relationships that enable the functioning of this hegemony (Erdoğan Tosun, 2001: 46-47). This framework put forth by Gramsci has become particularly visible in the problems faced by the oppressed classes in their struggle for hegemony. Gramsci explains this situation in the discussion of theoretical syndicalism and liberalism as follows:

The situation of theoretical syndicalism is different. Here, we are faced with a subordinate class group that is prevented by this theory from ever becoming dominant or rising beyond the economic-institutional stage to ethical-political hegemony in civil society and dominance in the state. In free-market liberalism, we are faced with a segment of the ruling class that wants to change only government policy, not the structure of the state; that wants to reform the laws controlling trade, but only indirectly change the laws controlling industry. What is at stake here is not the establishment and organization of a new political society or even a new type of civil society, but the rotation of ruling class parties in government positions. In the case of the theoretical syndicalist movement, the problem is more complex. It is undeniable that the independence and autonomy of the subordinate class group it claims to represent is actually sacrificed to the intellectual hegemony of the ruling class; because theoretical syndicalism is an aspect of free-market liberalism, justified by a few distorted theses from its practical philosophy. Why and how does this "sacrifice" occur? The transformation of a lower-class group into a dominant group is rejected either because the problem is not considered at all, or because it is framed inappropriately and ineffectively, or because there is a belief in the possibility of a leap from a class society directly to a society of perfect equality through a trade union economy (Gramsci, 1992: 160-161).

Gramsci thus argues that associations, foundations, or schools are part of civil society, but they are not neutral democratic spaces. According to him, civil society is a structure created by capitalism to

protect itself. Through this structure, the dominant class has been able to produce consent for its own interests. However, this situation also contains significant opportunities that can create an antagonism in terms of power and class struggle. In other words, it can also allow for the revival of anti-hegemonic movements.

3. Public-Private Sphere Boundaries and the Janoski Model

Throughout history, civil society, having become more independent by separating itself from state and market relations, has made the issue of defining spatial boundaries and institutional rights a matter of debate. Democratic character is not solely dependent on the existence of a public sphere. What matters is how free this sphere can be from state oppression. In this sense, Thomas Janoski's model of citizenship relations offers important data for mapping the institutional permeability between those who constitute the traditional social structure. This section first discusses the traditional public-private distinction, specifically in the context of Habermas, and then attempts to analyze the structural limitations of the Janoski model and the asymmetries of economic and political power that civil society experiences within these limitations.

3.1. The Relationship Between the Traditional Public Sphere and the State

The place of civil society in modern political science stems from its mediating role between the institutional boundaries of the state and the privacy of the private sphere. Civil society, which is based on voluntarism, can organize itself, and is independent of the state, may not always exhibit a democratic structure under all circumstances. The state's intervention in the private sphere, restricting freedoms, prevents civil society from fulfilling its fundamental democratic functions. In this sense, civil society can only develop in a democratic, not an oppressive, state structure (Sarpaşan, 2008). This is because civil society was not established by a political authority; rather, it has forged itself through its struggle against authoritarian structures. Until the 17th and 18th centuries, civil society was not separated from the state. With capitalism, a differentiation emerged between the state and civil society. Consequently, the strengthening of civil society organizations, resulting in economic, social, and cultural activities previously carried out solely by the state being undertaken by these organizations, is one of the most important reasons for the disappearance of the classical boundaries between civil society and the state (Tuncel, 2011: 70).

John Keane's definition of civil society also reveals the distance between civil society and the state. According to this definition, civil society is an ideal-typical category that both describes and envisions a complex and dynamic community of legally protected non-governmental institutions that are non-violent, self-organizing, self-critical, and in constant tension with each other and with the state institutions that frame, restrict, and enable their activities (Eliaeson and Jedrzejewska, 2004: 22). This definition also implies four important stages in the relationship between civil society and the state. The first stage that civil society underwent in terms of its relationship with the state was its liberation from the meaning identified with being a member of a state. The second stage is the legitimization of independent groups within society defending themselves against the state. The third stage corresponds to the understanding that the freedom inherent in civil society is the source of conflicts, while state intervention is considered a factor preventing them. The fourth stage corresponds to the period when protective measures were taken against the state due to the concern that state intervention would stifle civil society (Erdoğan Tosun, 2001: 79-85). This final stage is the theoretical basis for civil society's struggle to maintain its autonomy against the bureaucratic mechanisms of the state. The state-civil society relationship is concerned with how the best form of state should be to meet the needs of the established social order. In this context; Defining the boundaries between the public sphere, comprised of judicial, administrative, and military institutions and political bodies under state control, and the private sphere, which includes independent organizations, trade unions, professional associations,

corporations, households, and public opinion that constitute civil society, is becoming increasingly important (Erdoğan Tosun, 2001: 66-67).

According to Jürgen Habermas, the public sphere is an area between civil society and the state where issues of general interest are institutionally guaranteed through critical public debate. This sphere has been shaped by the specific historical conditions of a developing market economy. In its conflict with the mystical and bureaucratic practices of the absolutist state, the emerging bourgeoisie gradually transformed the public sphere—where the ruler's power was merely represented before the people—into one where state authority was controlled by the public through informed and critical discourse (Habermas, 1991: xi). This sphere is not only where individuals are economically productive commodities, but also where citizens who utilize public reason come together. In this process, there is a balance between the state and the private sphere. However, with the development of capitalism, the boundaries between the state and the private have blurred. The public sphere is now shaped by the market or the media. Advertising has become a propaganda tool, fulfilling its functions (Habermas, 1991: 175). Furthermore, instead of public debates, they have functioned as manipulative techniques of interest groups (Habermas, 1991: 244).

3.2. The Position of Civil Society in Janoski's Institutional Model

One of the most important researchers who systematically reveals the multifaceted relationships between the traditional public sphere, the market sphere, the state, and the private sphere through an institutional model is Thomas Janoski. Janoski's model concerning citizenship and civil society relations explains in which institutional spheres citizenship rights and obligations are produced and how the interactions between these spheres take place (Janoski, 1998: 11-14). As can be seen in Figure 1, the modern social structure consists of the dynamic and reciprocal interaction of four basic institutional spheres: the State, the Public Sphere, the Market, and the Private Sphere (Janoski, 1998: 13). These represent the fundamental institutional spheres where citizenship rights are exercised, political participation takes place, and social relations are reproduced. In the model, the public sphere is positioned as an autonomous space where civil society organizations and social movements operate; it functions as an institutional interface between the state, the market, and the private sphere.

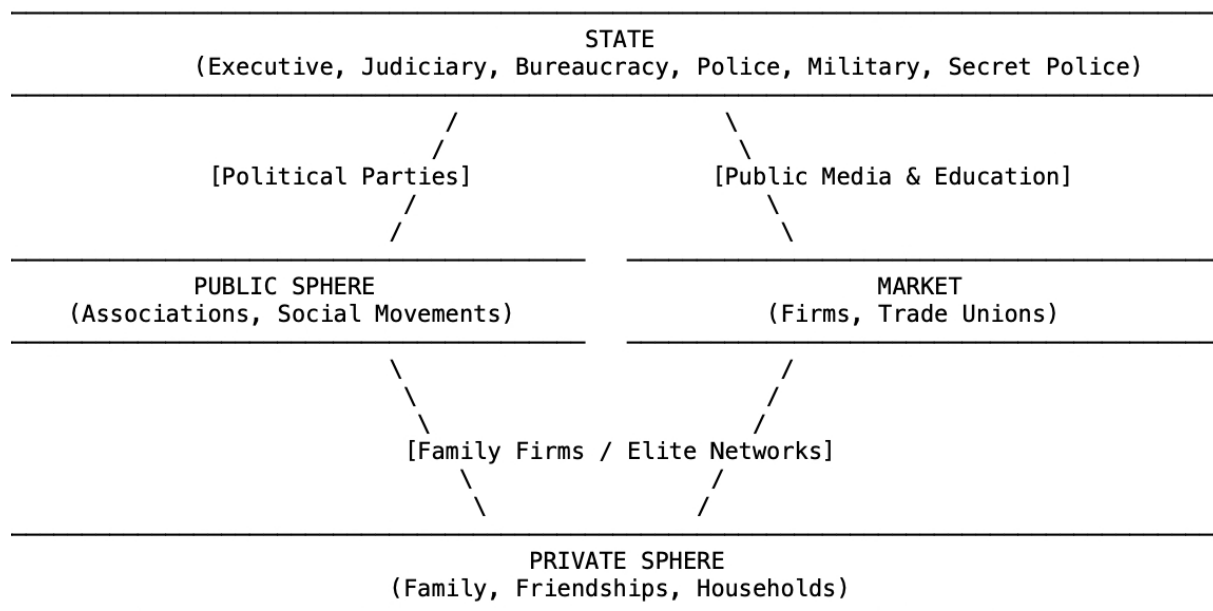

Figure 1: Institutional relationships between the state, civil society, market and private sphere.

Source: Adapted from Janoski (1998: 13); revised and redrawn by the author.

The mobility of individuals and social groups between these institutional spaces provides important insights into citizenship relations. For example, the public visibility of individuals' private lives through the media represents an institutional transition from the private to the public sphere. Similarly, family businesses and elite social networks are significant examples of institutional interaction between the private sphere and the market. The relationship between the public sphere and the market is established primarily through shared institutional structures, including consumer organizations, labor unions, and professional associations. The relationship between the state and the public sphere is institutionalized through political parties and media and educational institutions that operate for the public good.

Janoski's model demonstrates that in modern society, civil society is not merely an independent sphere oriented in opposition to the state; rather, it is a multi-layered institutional structure constantly interacting with the state, the market, and the private sphere. In this respect, the model reveals that citizenship rights are not solely about legal status; they are produced and reshaped through the interactions of individuals across different institutional spheres.

However, Janoski's model essentially offers an analytical framework describing the structural relationships of these institutional spaces. From the perspective of this study, it can be argued that the relationships between these institutional spaces are not always equal and balanced. The determinative influence of capitalist production relations on the market and the impact of the state's ideological and institutional apparatuses on the public sphere can cause the institutional balance shown in Figure 1 to be disrupted to the detriment of civil society. In this case, civil society organizations, social movements, and voluntary associations cease to be merely institutional spaces where citizenship rights are exercised; they also become fundamental tools for democratic participation, social control, and collective resistance against the centralizing tendencies of the state and the dominance of the market. Therefore, Janoski's institutional model, when considered from a critical theory perspective, demonstrates not only the institutional position of civil society but also its role as one of the fundamental political arenas where struggles for hegemony are waged.

3.3. Power Asymmetries and the Political Economy of Intermediate Spheres in the Janoski Model

Thomas Janoski's model of citizenship offers one of the most comprehensive institutional frameworks for understanding the reciprocal relationships between the state, the public sphere, the market, and the private sphere. However, this and similar descriptive models have been considered incomplete. Many of them still present their arguments from a singular perspective, without considering multiple viewpoints and challenges (Isin and Wood, 1999: vii). While these models explain the interactions of institutional spheres, they do not analyze the unequal distribution of economic, political, and ideological power that regulates these interactions. However, when evaluated from a critical perspective, these institutional spheres give rise to relations of domination by making some institutions more privileged than others.

Liberal democratic theory positions civil society as an autonomous counterbalance to the state and the market. Accordingly, as Putnam points out, the civic community is marked by an active, public-spirited citizenry, by egalitarian political relations, and by a social fabric of trust and cooperation (1993: 15). Because citizens in a civic community, though not selfless saints, regard the public domain as more than a battleground for pursuing personal interest (Putnam, 1993: 88). In contrast, critical theory argues that capitalist societies are characterized by structural asymmetries in which economic and political power is unequally distributed. For example, Markovitz (1998: 21) rejects the liberal assumption that the state and civil society constitute two autonomous spheres held in balance. Instead, he argues that they are "intertwined in complex and changing ways," and that it is therefore impossible to analyze civil

society independently of state structures and capitalist relations. Consequently, permeability between institutional spheres is conditioned not by conditions of equality, but by relations of domination, dependence, and hegemony.

The theoretical foundations of this power asymmetry are related, as Habermas historicizes, to how the public sphere initially arose as a space for critical debate among private individuals, and subsequently became encompassed by market logic and administrative power. As Habermas states, the bourgeois public sphere may be conceived above all as the sphere of private people coming together as a public; they soon claimed the public sphere regulated from above against the public authorities themselves, to engage them in a debate over the general rules governing relations in the basically privatized but publicly relevant sphere of commodity exchange and social labor (Habermas, 1991: 27). It is at this point that Janoski's model of the public sphere seems to have lost the critical ground for discussion that Habermas established. With the further development of capitalism, the public body expanded beyond the bourgeoisie to include systematically disadvantaged groups... the consequent intertwining of state and society in the late nineteenth and twentieth centuries meant the end of the liberal public sphere (Habermas, 1991: xii). Therefore, it can be argued that with capitalism, lifeworld is colonized by the system through its own bureaucratic and commercial rationality. This colonization becomes visible in the market's transformation of the public sphere from a neutral arena of democratic debate into an arena where commodity relations and consumer culture are reproduced.

In the late capitalist era, the system colonized the lifeworld by enveloping it with its own bureaucratic and commercial rationality. This new logic of accumulation, which Shoshana Zuboff describes as surveillance capitalism, has taken human experience as "free raw material," transforming it into behavioral data and bringing the public sphere of the market to its peak, turning it into a commercial carnival. As Zuboff puts it surveillance capitalism is best described as a coup from above, not an overthrow of the state but rather an overthrow of the people's sovereignty and a prominent force in the perilous drift toward democratic deconsolidation that now threatens Western liberal democracies (2019: 18).

A similar situation is observed in the Private Sphere (family and household). Capitalism's flexible work models and consumption habits have transformed the family, the individual's most intimate sanctuary, into a consumption unit of the market. Nancy Fraser strikingly illustrates this through the example of women's labor. In a process where women have become the indispensable workers of neoliberal capitalism, the ideal of the two-income family has emerged. The reality underlying this ideal is low wage levels, decreasing job security, falling living standards, a significant increase in the number of hours worked for wages per household, and the intensification of double shifts (Fraser, 2013: 220-223). Thus, the concept of family has been transformed into a tool of capitalism through women. Therefore, the intersection points of the areas in Figure 1 are not neutral transition zones; they are conflict zones where the state's instruments of control and the capitalist logic of the market infiltrate civil society. For civil society to function truly democratically, it is directly necessary to eliminate these power imbalances and liberate the Public Sphere from the control of money and power.

4. Transition from Traditional Public Sphere to Digital Public Sphere

The institutional structures and spatial boundaries outlined by the Janoski model were conducted through face-to-face relationships and physical spaces in traditional society. However, the internet revolution and the spread of the network society in the 21st century have fundamentally changed the space in which social relations are conducted and the forms of organization of civil society. Traditional spaces such as association buildings, local councils, and city squares have given way to social media platforms and digital networks. This fluidity of boundaries offers civil society a "new agora" opportunity to reach large masses instantly and organize global movements. This section will address the democratic

opportunities brought about by this spatial change; however, it will also examine how this new digital space is transformed into a new field of domination by market relations, data exploitation, and state control.

4.1. The Internet and Digital Activism as a New Agora

To understand how these contemporary asymmetries emerged, it is necessary to return to the historical origins of the public sphere. The emergence of the concept of civil society from Aristotle to the present day and the formation of a field of opposition by social initiatives against states are directly related to historical and spatial conditions. To understand this transformation, it is first necessary to reveal the structure of the agora, the center of social life in ancient Greece. In modern Greek, agora refers to a marketplace, derived from the use of agoras in ancient Greece. Marketplaces are naturally places where citizens gather in large crowds, and these places became agoras in ancient Greek cities. The Greek agora, or marketplace, was a place where citizens met to discuss and debate important issues, where the daily chores of life were carried out, and where philosophers debated ethics (Davenport and Leitch, 2005: 138). However, the ancient agora, which theoretically appeared egalitarian, excluded slaves, women, and foreigners from political participation, even though they were physically present within it and could indirectly listen to and participate in the discussions held there (Vlassopoulos, 2007: 42). In this respect, the civic sphere has historically always developed dependent on specific spatial boundaries, institutional tools, and forms of class exclusion.

The rise of internet technologies and waves of globalization in the 21st century has fundamentally transformed the nature of public discourse and constructed a new agora by creating digital platforms (Makwudo and Emmanuel, 2025: 11). Defined as a voluntary, self-organizing, and state-independent structure, civil society today finds its place not in physical association buildings, but in social media platforms, digital forums, and network-based movements. This transformation has not been limited to communication technologies alone. The organizational foundations of civil society have also been shaped in this context. Civic participation has shifted from regional boundaries to digitally mediated networks. This has necessitated a re-evaluation of classical views on civil society.

It was previously emphasized that Tocqueville stated that civil society is formed by organizations and associations independent of the state and political system, and that these are a prerequisite for democracy. Tocqueville's logic of institutional unity has transformed into a new generation of public space in the digital age, called digital civil society or network society. However, this structure, which offers opportunities for the emergence and functioning of a modern digital agora through the possibilities offered by the internet (Hognogi et al., 2023: 2), does not create a completely independent and democratic ideal space free from class contradictions, as Fuchs (2010: 192) argues. The digital agora, which Castells refers to as network society, is capitalist. This new capitalist mode of production is shaping social relations across the planet. However, this type of capitalism is quite different from its historical predecessors. It has two fundamental distinguishing features: it is global and largely structured around a network of financial flows. Capital operates as a global unit in real time; And it primarily occurs, is invested, and accumulated in the realm of circulation, that is, as financial capital (Castells, 2010: 502). Therefore, civil actors and citizens engaged in digital activism are structurally dependent on companies that possess this cyber infrastructure.

Furthermore, the participation, sharing, and interaction of civil society in this digital agora are evaluated as unpaid labor by the platforms' algorithms and transformed into economic value through user data (Terranova, 2000: 33). This is because the architecture of electronic environments is no longer designed and controlled by states, but by corporations and other market actors (Bohman, 2004: 137). While civil actors raise their voices against injustices in the digital realm, the traffic they generate also enriches the accumulation models of these companies. This clearly shows that the civil sphere is being

besieged by the new accumulation models of the market. Recent scholarship similarly argues that digital platforms increasingly function not merely as communication technologies but as governance infrastructures that mediate access to essential social resources and civic participation (Mergen, 2026: 3). From this perspective, the digital agora is simultaneously a space of civic participation and a site where platform ownership structures redefine the governance of digital commons.

4.2. Reconfiguring Janoski's Institutional Boundaries in the Digital Age

Digitalization and technological advancements have transformed civil society and participation, impacting the institutional relationships between the state, market, public sphere, and private sphere, as shown in Figure 1. In Janoski's model, interactions between institutional spheres primarily occur through physical spaces, institutional intermediaries, and law. However, contemporary digitalization necessitates a re-examination of these relationships. Therefore, to understand the impact of digitalization on civil society, the relationships represented in Figure 1 must be reconsidered within the context of the digital age.

In the traditional model, political parties, trade unions, associations (Tocqueville, 1962: 46-47), educational institutions, and the media facilitate individuals' participation in public life while simultaneously ensuring that demands arising in the private sphere are transferred to the public sphere and political decision-making processes (Janoski, 1998: 29-31). That is, in this model, transitions between institutional spheres do not occur directly; they take place through specific organizational structures and institutional mechanisms. This situation points to a social structure where each institutional sphere maintains its own function while establishing controlled and relatively limited relationships with other spheres.

Today, individuals can launch campaigns, organize online protests, and engage in actions to influence public opinion and political decision-making processes through social media without needing any intermediaries. As Castells (2010: xviii) points out, the shift from traditional mass media to horizontal communication networks organized around the internet and wireless communication has given rise to numerous communication models at the source of a fundamental cultural transformation, as virtuality has become a fundamental dimension of our reality. Thus, individuals can participate politically in the public sphere simultaneously, even while physically present in the private sphere; institutional interactions now take place simultaneously on digital platforms instead of through sequential transitions.

This transformation is also changing the nature of relationships between corporate spheres. For example, an environmental awareness campaign conducted via social media can mobilize multiple corporate spheres simultaneously. While this activity generates public debate and collective participation in the Public Sphere, user interactions are transformed into economic value for platform companies; at the same time, the individual's digital activities generate traceable data for public authorities. In other words, as Srnicek simply states, data is the raw material to be extracted, and user activities are the natural source of this raw material. Just like oil, data is a material to be extracted, refined, and used in various ways. The more data one possesses, the more uses can be created (Srnicek, 2017: 24). Thus, political participation, economic activity, and managerial control mechanisms, which previously took place within different corporate processes, intersect simultaneously on the same digital platform. Therefore, digitalization has not only increased the speed of corporate interactions but has also transformed the logic behind these interactions. Within this framework, the main point that this section attempts to express is not the emergence of new institutional spaces in the digital age, but rather the restructuring of institutional boundaries, transition mechanisms, and forms of institutional interaction, as represented in Janoski's model, in accordance with the dynamics of digital capitalism.

4.3. Digital Hegemony, Algorithmic Governance, and the Shrinking of Civic Space

As demonstrated in the previous section, digitalization has not only transformed institutional boundaries but has also brought about a concentration of power over information and data. Since political participation, economic activity, and public communication increasingly take place on the same digital platforms, these platforms have become strategic areas of intervention for both market actors and the state. Recent scholarship likewise argues that digital governance increasingly operates through large platforms acting as institutional intermediaries that share regulatory functions with public authorities, thereby reinforcing their gatekeeping position within digital public space (Kausche & Weiss, 2025: 291–293). Thus, interactions between relatively separate institutional spaces, as described in Janoski's model, can now be simultaneously monitored, directed, and controlled on the same digital infrastructure.

The greatest threat to the debate model promised by the digital public sphere is the use of these technologies as control mechanisms by states and sovereign powers. Recent research similarly argues that contemporary algorithmic governance increasingly relies on opaque and predictive forms of surveillance that reinforce power asymmetries while normalizing automated behavioral control (Bax, 2026: 415–416). This situation, which can be called digital authoritarianism, refers to states controlling civil society not directly through physical violence, but through algorithmic surveillance, information manipulation, internet restrictions, and digital censorship mechanisms. The highly detailed surveillance carried out by digital channels such as social media for economic reasons becomes an irresistible proxy for authoritarian control. In other words, digitalization, in this aspect, leads to the spread of authoritarian practices (Deibert, 2019: 31). States and private companies act together in this process. As Deibert states, private companies establish surveillance mechanisms, so the state doesn't even need to establish a separate surveillance mechanism (2019: 35). Because these companies can provide sufficient data for states to use. In this context, the internet has ceased to be an absolute tool for democratization, as some theorists claim, and has transformed into a state tool that facilitates control and manipulation. This situation was highlighted in previous chapters, citing researchers such as Zuboff and Srnicek, where individuals' data is processed as raw material within the framework of surveillance and platform capitalism.

However, digital domination does not operate solely through surveillance. The public sphere of debate is also being reshaped through disinformation, organized trolling, and algorithmic visibility mechanisms. Instead of completely silencing civil society, authoritarian structures have often learned to control the restructured public sphere, now including digital technologies, through a set of policies more suited to the new era. Instead of a complete totalitarianism based on fear and information censorship, new methods involve demonizing online environments and mobilizing armies of supporters or paid employees who muddy online waters with misinformation, information overload, suspicion, confusion, harassment, and distraction; making it difficult for ordinary people to navigate the network-based public sphere and distinguish fact from fiction, truth from deception (Tufekci, 2017: xxviii). Thus, the formation of voluntary solidarity networks, which the liberal approach considers essential for democracies, can be quite difficult.

These developments can be explained more comprehensively when Gramsci's approach to hegemony and Althusser's theory of ideological state apparatuses are considered together. For Gramsci, hegemony is established not only through the use of force, but also through the continuous reproduction of consent. This is a process in which hegemony and dictatorship are indistinguishable, power and consent are simply equivalent; it is impossible to separate political society from civil society (Gramsci, 1992: 271). Althusser, on the other hand, emphasizes that the dominant ideology transforms individuals into subjects needed by the system by calling them into specific social roles (interpellation). According to him, ideology exists within a material ideological apparatus that presupposes material practices

(Althusser, 2014: 261). Althusser states that this hegemony is realized not only through repressive apparatuses but also through ideological apparatuses. Neither the Church, nor schools, nor political parties, nor the press, nor radio and television, nor broadcasting, nor entertainment, nor sports resort to physical violence to function with their 'customers'. Our going to church or school (even if school is 'compulsory'), joining and obeying a political party, buying newspapers, turning on the television, going to the cinema or stadium, buying and 'consuming' records, paintings or 'posters', and reading literary, historical, political, religious or scientific works are all done 'of our own free will' (Althusser, 2014: 78).

In the context of digital capitalism, this ideological call is no longer solely through school, family or traditional media; it also occurs through algorithms, personalized content, recommendation systems and data-driven manipulation mechanisms of platform companies. Platforms don't just mediate public discourse, they construct it. They are designed to invite and shape our participation toward specific goals. This is reflected in how profiles and interactions are structured; how social exchanges are protected; how access is priced or paid for; It includes how information is algorithmically organized, how some content is privileged over others, and how this is done in opaque ways (Gillespie, 2018: 22). Therefore, platforms make editorial decisions about which content will be visible, which will be suppressed, and within what limits public debate will be shaped, through algorithmic moderation mechanisms.

5. Conclusion

Thoughts on civil society, beginning with Aristotle and Cicero, did not seek society in the public sphere. However, in the process leading up to the present day, many thinkers have put forward and developed new ideas regarding the concept of civil society. In traditional and mainstream liberal paradigms, civil society has long been seen as a homogeneous, conflict-free space of freedom positioned against institutional structures, physical association practices, and state power. However, modern technological transformations and the changing form of the capitalist system have loosened these rigid spatial boundaries, confronting the civil sphere with the control mechanisms of the market and the state once again. In this context, civil society has now become a reality that cannot be separated from the public sphere. When the historical process is examined, the aim of civil society is to maintain its existence within a more participatory democracy. Throughout this process, the relationship between civil society and democracy, and between civil society and the state, has never been ignored.

This study, based on Janoski's model of citizenship, reveals through conceptual analysis that the boundaries between State, Market, Public Sphere, and Private Sphere, which are distinct in the traditional world, have been transformed by the wave of digitalization. However, this blurring of boundaries has not created a neutral and libertarian digital space, free from class inequalities and where everyone has equal say, as liberal network theorists claim. On the contrary, from a critical political economy perspective, the digital public sphere has transformed into a new arena of exploitation where infrastructure ownership belongs to global technology corporations and societal participation practices are converted into profit in the form of unpaid digital labor.

Furthermore, the Althusserian and Gramscian approaches that form the theoretical basis of this study reveal how modern nation-states and dominant classes have surrounded the digital space through algorithmic surveillance, disinformation, and consent engineering. Long before civil society is subjected to direct physical intervention by the state's repressive institutions, it is being neutralized in the targeting calls and echo chambers of social media algorithms and transformed from within through "digital authoritarianism" policies. As Shoshana Zuboff (2019) points out, the dynamics of surveillance capitalism and the state's digital control tools have intertwined, affecting the independent civic space in the Janoski model. The civil sphere is not only shrinking in the physical world due to the legal

restrictions of authoritarian regimes; it is also facing a structural siege (the risk of a "shrinking civil sphere") in the digital world due to the ownership structure of digital production relations.

Consequently, the source of all this has been civil society, which arose with reference to liberalism, and the democratic process that began with the revival of civil society. However, today, the future of civil society lies in the contradiction between the rapid organizational possibilities offered by the digital sphere and the surveillance, control, and ownership relations operating in the background of this sphere. The way for civil society to overcome these structural crises experienced on a global scale and to function in a truly democratic way is to question the ownership structure of social media and internet platforms and to develop an organized civil stance that will liberate the cyber-public sphere from the absolute control of capital and state bureaucracy. This socio-economic awareness, supported by the legacy of classical theories, serves as an important guide for civil society to become a true instrument of liberation in the digital age.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that he has no competing interests.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı (Ethical Statement)

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacıların Katkı Oranı (Author's Contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Althusser, L. (2014). *On the reproduction of capitalism: Ideology and ideological state apparatuses*. Verso: London.
- Augustine, S. (2008). *The city of God: Books XVII–XXII* (G. G. Walsh & D. J. Honan, Trans.; R. P. Russell, Ed.). The Catholic University of America Press. (Original work published in Latin ca. 413–426 A.D.).
- Bax, T. (2026). Rise of the algopticon: The algoptic gaze in the age of algorithmic governance and surveillance capitalism. *AI & Society*, 41, 415–427.
- Bobbio, N. (1988). Civil society. In J. Keane (Ed.), *Civil society and the state: New European perspectives* (pp. 23–43). Verso.
- Bohman, J. (2004). Expanding dialogue: The Internet, the public sphere and prospects for transnational democracy. *The sociological review*, 52(1), 131–155.
- Buyse, A. (2018). Squeezing civic space: Restrictions on civil society organizations and the linkages with human rights. *The International Journal of Human Rights*, 22(8), 966–988.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür: Ağ toplumunun yükselişi* (E. Kılıç, Çev.; 2. Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2010). *The rise of the network society: The information age: Economy, society, and culture*. Wiley-Blackwell.
- Covell, C. (2020). Hegel on Civil Society. *Tsu-kuba Hosei*, (83), 1–8.
- Çaha, Ö. (2000). *Aşkın Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Gendaş Yayınevi.
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and opposition*. Yale University Press.
- Davenport, S., & Leitch, S. (2005). Agoras, ancient and modern, and a framework for science-society debate. *Science and Public Policy*, 32(2), 137–153.
- Deibert, R. J. (2019). The road to digital unfreedom: Three painful truths about social media. *Journal of Democracy*, 30(1), 25–39.
- Doğan, İ. (2003). *Özgürlükçü ve totaliter düşünce geleneğinde sivil toplum*. Alfa Yayınları.
- Eliaeson, S., & Jedrzejska, S. (2004). Neo-Liberalism and Civil Society. Swedish Exceptionalism and Polish Pluralism. *L'Europe en Formation*, (4).
- Erdoğan Tosun, G. (2001). *Demokratikleşme perspektifinde devlet-sivil toplum ilişkisi (Türkiye örneği)*. Alfa Yayınları.
- Erken, B. (2020). Hegel’de sivil toplum ve devlet üzerine teorik bir inceleme. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 33–53.
- Fraser, N. (2013) *The fortunes of feminism: From women’s liberation to identity politics to anti-capitalism*, London: Verso.
- Fuchs, C. (2010). Labor in Informational Capitalism and on the Internet. *The Information Society*, 26(3), 179–196.
- Gillespie, T. (2018). *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*. Yale University Press.
- Gözübüyük Tamer, M. (2010). Tarihsel süreçte sivil toplum. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1), 177–194.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri seçmeler* (K. Somer, Çev.). Onur Yayınları.
- Gramsci, A. (1992). *Selections from the prison notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell Smith, Eds. & Trans.). International Publishers: New York.

- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information & Libraries Journal*, 26(2), 91-108.
- Habermas, J. (1991). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT press: Cambridge.
- Hobbes, T. (2014). *Leviathan* (N. Malcolm, Ed.). Oxford University Press. (Original work published 1651).
- Hognogi, G. G., Meltzer, M., Alexandrescu, F., & Ștefănescu, L. (2023). The role of citizen science mobile apps in facilitating a contemporary digital agora. *Humanities and Social Sciences Communications*, 10(1), 863.
- Hunt, G. (1987). The development of the concept of civil society in Marx. *History of Political Thought*, 8(2), 263-276.
- Janoski, Thomas (1998) *Citizenship and Civil Society: A Framework of Rights and Obligations in Liberal, Traditional and Social Democratic Regimes*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Isin, E. F. & Wood, P.K. (1999). *Citizenship and Identity*. Sage, London (1999).
- Kausche, K., & Weiss, M. (2025). Platform power and regulatory capture in digital governance. *Business and Politics*, 27(2), 284–308.
- Kumar, K. (1993). Civil society: An inquiry into the usefulness of an historical term. *British Journal of Sociology*, 44(3), 375-395.
- Locke, J. (1773). *An essay concerning the true original extent and end of civil government*. Boston: Edes and Gill. (Original work published 1690).
- Makwudo, K. K., & Emmanuel, N. A. (2025). Social media as the new agora: a Habermasian inquiry into the public sphere and deliberative democracy in the digital age. *Trinitarian: International Journal Of Arts And Humanities*, 1(1).
- Markovitz, I. L. (1998). Uncivil society, capitalism and the state in Africa. *Commonwealth & Comparative Politics*, 36(2), 21-53.
- Marx, K., & Engels, F. (1998). *The German ideology*. Prometheus Books.
- Mergen, A. (2026). The Algorithmic Leviathan or the Digital Agora? Mechanisms of Enclosure and Pathways to Rights-Based Governance of Digital Commons. *Business & Society*, 1-46.
- Montesquieu, C. de S. (2015). *The spirit of the laws* (A. M. Cohler, B. C. Miller, & H. S. Stone, Trans. & Eds.). Cambridge University Press. (Original work published 1748).
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work. Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Rousseau, J.-J. (2002). *The social contract and the first and second discourses* (S. Dunn, Ed. & Trans.). Yale University Press. (Original works published 1750, 1753, 1762).
- Rousseau, J.-J. (2022). *Discourse on the origin of inequality among men*. Delhi Open Books. (Original work published 1755).
- Sarpaşan, C. (2008). Devletin sivil topluma yaklaşımı çerçevesinden devlet-sivil toplum ilişkisi. *TC. İçişleri Bakanlığı Demekler Dairesi Başkanlığı Yeterlilik Tezi, Ankara*.
- Srnicek, N. (2017). *Platform capitalism*. Polity Press.
- Terranova, T. (2000). Free labor: Producing culture for the digital economy. *Social Text*, 18(2), 33–58.
- Tocqueville, A. (1962). *Amerika'da demokrasi* (T. Timur, Çev.). Yenilik Basımevi.
- Tufekci, Z. (2017). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

- Tuncel, G. (2011). *Sivil toplum ve devlet*. Bilsam Yayınları.
- Vlassopoulos, K. (2007). Free spaces: identity, experience and democracy in classical Athens. *The Classical Quarterly*, 57(1), 33-52.
- Yetiş, M. (2003). Marx ve sivil toplum. *Praksis Dergisi*, 31, 35-72.
- Zöller, G. (2022). Liberty and Freedom: Hegel on Civil Society and the Political State. *Studia hegeliana*, (3), 1-15.
- Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power*. Profile Books

Yerel Yönetimlerde Katılımcı Karar Alma Mekanizmalarının Değerlendirilmesi: Kent Konseyleri Örneği

Evaluation of Participatory Decision-Making Mechanisms in Local Governments: The Case of City Councils

Recep Kaya¹, Mehmet Şirin Çetin²

DOI: [10.59445/ijephss.2015451](https://doi.org/10.59445/ijephss.2015451)

Atf / Cite: Kaya, R., Çetin, M. Ş., (2026). Yerel yönetimlerde katılımcı karar alma mekanizmalarının değerlendirilmesi: Kent konseyleri örneği, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 9(5), 436-466, <https://doi.org/10.59445/ijephss.2015451>

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 10.08.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 27.09.2026

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Özet

Bu çalışmanın amacı, yerel yönetimlerde katılımcı karar alma mekanizmaları çerçevesinde kent konseylerinin kurumsal yapısını, işleyişini ve yerel demokrasiye katkısını değerlendirmektir. Çalışmada öncelikle katılımcı yönetim, yerel demokrasi, yönetim ve katılımcı karar alma kavramları ele alınmış; ardından Türkiye’de kent konseylerinin ortaya çıkışı, hukuki dayanakları ve kurumsal yapısı incelenmiştir. Bu kapsamda 5393 sayılı Belediye Kanunu ve Kent Konseyi Yönetmeliği temelinde kent konseylerinin farklı toplumsal ve kurumsal aktörleri bir araya getiren çok aktörlü yapısı değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca kent konseylerinin katılımcı karar alma süreçlerindeki işlevi, daha önce gerçekleştirilen saha araştırmalarının bulgularından yararlanılarak değerlendirilmiştir. Bulgular, kent konseylerinin vatandaşların yerel yönetime katılımını artırma, farklı toplumsal kesimlerin görüşlerini karar süreçlerine taşıma ve yerel düzeyde ortak akıl oluşturma açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kent konseylerinin varlığı tek başına etkin katılımı garanti etmemektedir. Vatandaşların kent konseyleri hakkındaki bilgi düzeyi, farklı toplumsal grupların süreçlere katılımı, aktörler arasındaki iş birliği ve konseylerde oluşturulan görüşlerin belediyelerin karar alma süreçlerine yansımaları, etkinlik açısından belirleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak kent konseylerinin yerel demokrasiye katkısının artırılması, kurumsal yapı kadar uygulamadaki katılım ilişkilerinin niteliğinin güçlendirilmesine bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Kent Konseyleri, Katılımcı Demokrasi, Yerel Demokrasi, Katılımcı Yönetim, Yerel Yönetişim.

Abstract

This study aims to evaluate the institutional structure, functioning, and contribution of city councils to local democracy within the framework of participatory decision-making mechanisms in local governments. The study first examines the concepts of participatory governance, local democracy, governance, and participatory decision-making, and then focuses on the emergence, legal basis, and institutional structure of city councils in Türkiye. In this context, the multi-actor structure of city councils, which brings together different social and institutional actors, is evaluated based on the Municipal Law No. 5393 and the Regulation on City Councils. The study also evaluates the role of city councils in participatory decision-making processes by drawing on the findings of previous empirical studies. The findings indicate that city councils have significant potential to increase citizens’ participation in local government, incorporate the views of different social groups into decision-making

¹ Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof, Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Atatürk Sağlık Hizmetleri MYO, İstatistik Bölümü, Afyon - Türkiye / *Afyon Karahisar University, Atatürk Health Services Vocational School, Department of Statistics, Afyon – Türkiye*, recepkaya03@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9072-232X>.

² Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Muş – Türkiye / *Muş Alparslan University, Social Sciences Vocational High School, Department of Management and Organization, Muş – Türkiye*, çetinhmetsirin34@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8181-744X>.

processes, and promote the development of a common understanding at the local level. However, the existence of city councils alone does not guarantee effective participation. Citizens' awareness of city councils, the participation of different social groups, cooperation among participating actors, and the extent to which the views developed within city councils are reflected in municipal decision-making processes emerge as key factors affecting their effectiveness. Consequently, strengthening the contribution of city councils to local democracy depends not only on their institutional structure but also on improving the quality of participatory relationships in practice.

Keywords: City Councils, Participatory Democracy, Local Democracy, Participatory Governance, Local Governance.

1. Giriş

Demokratik yönetim anlayışının gelişimi, yalnızca merkezi düzeyde temsil mekanizmalarının güçlendirilmesiyle sınırlı kalmamış, yerel düzeyde vatandaşların yönetsel süreçlere katılımını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesini de beraberinde getirmiştir. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren kamu yönetiminde yaşanan dönüşümle birlikte, geleneksel ve hiyerarşik yönetim anlayışının yanında yönetişim, katılımcılık, iş birliği ve çok aktörlülük gibi kavramlar daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte vatandaşların yalnızca kamu hizmetlerinden yararlanan pasif bireyler olarak değil, kendilerini ilgilendiren kararların alınmasına katkı sağlayan aktörler olarak değerlendirilmesi gerektiği yönündeki yaklaşım güçlenmiştir. Böylece katılımcılık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve iş birliği gibi ilkeler çağdaş kamu yönetiminin önemli unsurları arasında yer almaya başlamıştır.

Yerel yönetimler, halka en yakın yönetim birimleri olmaları nedeniyle katılımcı yönetim anlayışının uygulanması bakımından önemli bir konuma sahiptir. Yerel düzeyde alınan kararların vatandaşların gündelik yaşamını doğrudan etkilemesi, yerel sorunların ve ihtiyaçların yönetsel süreçlere aktarılmasını önemli hale getirmektedir. Bu nedenle yerel demokrasinin güçlendirilmesi yalnızca seçimler yoluyla gerçekleştirilen temsil mekanizmalarıyla sınırlı görülmemeli, vatandaşların karar alma süreçlerine farklı yollarla katılabilmesini sağlayacak kurumsal yapıların da geliştirilmesi gerekmektedir. Katılımcı demokrasi yaklaşımı da bu noktada önem kazanmakta ve bireylerin yalnızca oy verme yoluyla değil, kendilerini ilgilendiren kamusal kararların oluşturulması ve uygulanması süreçlerinde de söz sahibi olmasını öngörmektedir (Held, 2006).

Yerel yönetimlerde katılımın sağlanmasına yönelik olarak halk toplantıları, mahalle meclisleri, referandumlar, danışma kurulları, dijital katılım uygulamaları ve kent konseyleri gibi farklı mekanizmalar geliştirilmiştir. Bu mekanizmaların ortak özelliği, vatandaşların ve farklı toplumsal kesimlerin görüşlerinin yerel karar alma süreçlerine aktarılmasına imkân sağlamalarıdır. Bununla birlikte bir katılım mekanizmasının varlığı tek başına katılımcı yönetimin gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Katılımın niteliği, vatandaşların bu mekanizmalara erişebilmesi, farklı toplumsal kesimlerin temsil edilebilmesi, aktörler arasında görüş alışverişinin sağlanması ve ortaya çıkan görüşlerin karar alma süreçlerine yansiyabilmesi gibi unsurlara bağlıdır. Bu nedenle yerel katılım mekanizmalarının değerlendirilmesinde sadece hukuki varlıklarının değil, uygulamadaki işleyişlerinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Bu çerçevede kent konseyleri, yerel yönetimlerde katılımcı karar alma anlayışının kurumsallaştırılması amacıyla oluşturulan önemli yapılardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kent konseylerinin ortaya çıkışında uluslararası düzeyde gelişen katılımcı ve sürdürülebilir kent yönetimi anlayışının önemli bir etkisi bulunmaktadır. 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı ile ortaya konulan Gündem 21 yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınmanın yerel düzeyde hayata geçirilmesini ve yerel aktörlerin bu sürece dâhil edilmesini öngörmüş; 1996 yılında gerçekleştirilen Habitat II Konferansı ise bu yaklaşımın kentleşme ve yerel yönetimler açısından daha geniş bir çerçevede ele alınmasına katkı sağlamıştır. Türkiye'de bu gelişmeler özellikle Yerel Gündem 21 süreci üzerinden yerel yönetimlere yansımış ve yerel düzeyde farklı aktörlerin karar alma süreçlerine katılmasını amaçlayan yapıların gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de Avrupa Birliği'ne uyum süreci ve kamu yönetimi reformlarıyla birlikte katılımcı yönetim anlayışının geliştirilmesine yönelik düzenlemeler de önem kazanmıştır. Bu kapsamda 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesi ile kent konseylerine hukuki dayanak kazandırılmış, ardından çıkarılan Kent Konseyi Yönetmeliği ile bu yapıların kuruluş esasları, görevleri ve çalışma usulleri düzenlenmiştir. Böylece kent konseyleri; ortak aklın oluşturulması, hemşerilik bilincinin geliştirilmesi,

sürdürülebilir kalkınma anlayışının yaygınlaştırılması ve farklı toplumsal kesimlerin yerel yönetime katılımının sağlanması amacıyla kurumsal bir çerçeveye kavuşturulmuştur (Toprak, 2014: 324-332).

Kent konseyleri; kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversiteler, meslek kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve vatandaşları aynı yapı içerisinde buluşturan çok aktörlü yapılar olarak tasarlanmıştır. Kent Konseyi Yönetmeliği'nde de kent konseylerinin yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılması, çok ortaklı ve çok aktörlü yönetim anlayışının geliştirilmesi ve ortak aklın oluşturulması gibi amaçlara hizmet etmesi öngörülmektedir. Özellikle kadın, gençlik, çocuk ve engelli meclisleri gibi yapılanmaların oluşturulması, farklı toplumsal kesimlerin yerel yönetsel süreçlerde temsil edilmesine imkân sağlaması bakımından önem taşımaktadır. Bu yönüyle kent konseyleri, yerel yönetim ile vatandaş arasında iletişim kurulmasını sağlayan bir yapı olmanın yanında, farklı aktörlerin bir araya gelerek yerel sorunları tartışabilecekleri ve ortak çözüm önerileri geliştirebilecekleri katılımcı platformlar olarak değerlendirilebilir (Özdemir, 2011).

Ancak kent konseylerinin mevzuatta öngörülen yapısı ile uygulamadaki işleyişi arasında her zaman doğrudan bir örtüşme bulunmamaktadır. Kent konseylerinin yerel katılımın geliştirilmesine katkı sağlayabilecek bir yapıya sahip olması, bu katkının uygulamada aynı ölçüde gerçekleşeceği anlamına gelmemektedir. Özdemir (2011), kent konseylerinin yerel düzeyde katılımın temel araçlarından biri hâline gelmesine rağmen, uygulamada yerel halkın katılımını sağlamada beklenen katkının henüz tam olarak ortaya konulamadığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla kent konseylerinin etkinliğinin yalnızca hukuki düzenlemeler üzerinden değil; vatandaşların katılım düzeyi, temsili niteliği, farklı aktörler arasındaki ilişkiler ve kent konseylerinde alınan kararların yerel yönetim süreçlerine yansımaları üzerinden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Kent konseylerinin mali yapısı da uygulamadaki etkinlikleri açısından üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Kent Konseyi Yönetmeliği'nin 16/A maddesinde belediyelerin kent konseylerine bütçelerinde ödenek ayırmak suretiyle ayni ve nakdi yardım yapabileceği düzenlenmiştir. Bu durum, kent konseylerinin faaliyetlerini sürdürebilmeleri açısından belediye desteğinin önemini ortaya koyarken, aynı zamanda mali açıdan belediyelere bağımlılık sorununu da gündeme getirmektedir (Kent Konseyi Yönetmeliği, 2009, madde 16/A). Kent konseylerinin mali kısıtlarını ele alan çalışmalar da bu yapıların üstlendikleri görevleri yerine getirebilmelerini sağlayacak yeterli ve bağımsız gelir kaynaklarına sahip olmadıklarına dikkat çekmektedir (Özdemir, 2011). Bu nedenle kent konseylerinin katılımcı karar alma süreçlerindeki etkinliğini değerlendirirken yalnızca sahip oldukları temsil yapısına değil, bu yapının faaliyetlerini sürdürebilmesini sağlayan kurumsal ve mali koşullara da bakılması gerekmektedir.

2005 yılından bu yana kent konseyleri üzerine önemli bir literatür birikimi oluşmuştur. Bu çalışmaların bir kısmı kent konseylerinin hukuki ve kurumsal yapısını ele alırken, bir kısmı vatandaşların katılım düzeyini, kent konseyi üyelerinin deneyimlerini, farklı toplumsal grupların temsilini ve kent konseylerinin yerel yönetimlerle ilişkilerini incelemektedir. Farklı kentlerde gerçekleştirilen araştırmalarda kent konseylerinin katılımcı yönetim açısından önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmekle birlikte, bu potansiyelin uygulamada aynı düzeyde gerçekleşmediğine ilişkin bulgular da bulunmaktadır. Bazı araştırmalarda kent konseylerinin yerel katılım kültürünün gelişmesine ve farklı aktörlerin bir araya gelmesine katkı sağladığı ortaya konulurken, bazı çalışmalarda vatandaş katılımının sınırlı kalması, temsil sorunları, belediyelerle yaşanan ilişkisel sorunlar ve kararların yerel yönetim politikalarına yeterince yansımaması gibi sorunlara dikkat çekilmektedir.

Bu farklı sonuçlar, kent konseylerinin yalnızca mevzuatta tanımlanan görev ve yetkileri üzerinden değerlendirilmesinin yeterli olmadığını göstermektedir. Katılımcı demokrasi açısından bakıldığında önemli olan, kent konseylerinin hukuken var olması kadar, vatandaşların bu yapılara ne

ölçüde katıldığı, farklı toplumsal kesimlerin ne ölçüde temsil edildiği, aktörler arasında müzakere ve iş birliğinin gerçekleşip gerçekleşmediği ve ortaya çıkan görüşlerin yerel karar alma süreçlerini etkileyip etkilemediğidir. Dolayısıyla katılımcı demokrasi kuramında öne çıkan bu unsurlar ile kent konseyleri üzerine gerçekleştirilen uygulamalı araştırmaların birlikte değerlendirilmesi, kent konseylerinin gerçek anlamda ne ölçüde katılımcı karar alma mekanizması olarak işlev gördüğünün anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Nitekim kent konseylerinin çok aktörlü bir yapıya sahip olması tek başına katılımcı karar alma sürecinin gerçekleştiğini göstermemektedir. Farklı aktörlerin aynı yapı içerisinde bulunmasına rağmen karar alma süreçlerine eşit ölçüde katılamaması veya alınan kararların yerel yönetim politikalarına yansımaması durumunda, biçimsel katılım ile etkili katılım arasında bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kent konseylerinin değerlendirilmesinde temsilin varlığı kadar temsilin niteliği, toplantılara katılım kadar karar süreçlerine etki, aktörlerin bir araya gelmesi kadar aralarındaki müzakere ve iş birliğinin niteliği de dikkate alınmalıdır. Çalışmanın temel değerlendirme çerçevesi de bu noktadan hareket etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, yerel yönetimlerde katılımcı karar alma mekanizmaları çerçevesinde kent konseylerinin kurumsal yapısını ve işleyişini incelemek ve bu yapıların yerel demokrasi açısından taşıdığı işlevi, daha önce gerçekleştirilen araştırmaların bulgularından yararlanarak değerlendirmektir. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle katılımcı yönetim ve yerel demokrasiye ilişkin kuramsal çerçeve ele alınmakta ve katılımcı karar alma açısından dikkate alınabilecek temel unsurlar ortaya konulmaktadır. Ardından Türkiye’de kent konseylerinin oluşumu, yasal dayanağı, kurumsal yapısı ve işleyişi incelenmektedir. Çalışmanın devamında ise kent konseyleri üzerine gerçekleştirilen araştırmaların bulguları; katılım, temsil ve kapsayıcılık, aktörler arası iş birliği ve müzakere ile kent konseyi kararlarının yerel yönetim süreçlerine yansımaları açısından değerlendirilmektedir. Böylece çalışmada, katılımcı demokrasiye ilişkin kuramsal yaklaşım ile kent konseylerinin uygulamadaki görünümü arasında ilişki kurulması ve kent konseylerinin yerel karar alma süreçlerindeki güçlü ve sınırlı yönlerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yerel yönetimlerde katılımcı karar alma mekanizmalarından biri olarak kent konseylerinin rolünü değerlendirmektir. Bu doğrultuda kent konseylerinin yerel demokrasi, katılımcı yönetim ve yönetim anlayışı içerisindeki yeri ele alınmakta; kurumsal yapısı, hukuki dayanakları ve işleyişi incelenmektedir. Çalışmanın kapsamını, katılımcı yönetim ve yerel demokrasiye ilişkin kuramsal yaklaşımlar ile Türkiye’de kent konseylerinin oluşumu ve gelişim süreci oluşturmaktadır. Ayrıca kent konseylerinin vatandaşların yerel karar alma süreçlerine katılımını sağlama, farklı toplumsal kesimleri bir araya getirme, ortak akıl ve iş birliğini geliştirme kapasitesi değerlendirilmektedir. Bu kapsamda daha önce gerçekleştirilen saha araştırmalarından yararlanılarak kent konseylerinin bilinirliği, temsil ve kapsayıcılık düzeyi, aktörler arasındaki ilişkiler ve konseylerde oluşturulan görüşlerin yerel yönetim kararlarına yansımaları incelenmektedir. Böylece kent konseylerinin kurumsal olarak sahip olduğu katılım potansiyeli ile uygulamadaki etkinliği arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

3. Katılımcı Yönetim ve Yerel Demokrasiye İlişkin Kuramsal Çerçeve

Yerel yönetimlerde katılımın kurumsal ve yönetsel boyutunun anlaşılabilmesi için öncelikle katılım kavramının demokratik yönetim içerisindeki yeri ve katılımcı demokrasi yaklaşımının temel özelliklerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu doğrultuda, katılımın yalnızca karar alma süreçlerine dâhil olma biçiminde değil, bireylerin ve toplumsal aktörlerin kamusal kararların oluşumuna etkide bulunmasını sağlayan daha geniş bir demokratik süreç olarak ele alınması önem taşımaktadır.

3.1. Katılım Kavramı ve Katılımcı Demokrasi Yaklaşımı

Demokrasi kavramı, köken itibarıyla halkın kendi kendisini yönetmesini ifade etmekte ve siyasal meşruiyetin kaynağını halk iradesine dayandıran bir yönetim anlayışını temsil etmektedir (Öztekin, 2001: 64; Ertan, 2004: 205). Tarihsel süreç içerisinde demokrasi farklı biçimlerde ele alınmış ve doğrudan demokrasi, temsili demokrasi, çoğulcu demokrasi, katılımcı demokrasi ve müzakereci demokrasi gibi farklı modeller ortaya çıkmıştır. Modern toplumların nüfus büyüklüğü, toplumsal çeşitliliği ve uzmanlaşma düzeyinin artması, doğrudan demokrasinin uygulanmasını zorlaştırmış ve temsili demokrasi modelinin yaygınlaşmasına neden olmuştur (Dahl, 1991). Bununla birlikte temsil mekanizmasının tek başına vatandaşların demokratik süreçlerdeki rolünü açıklamakta yetersiz kalması, zaman içerisinde katılımın niteliği ve kapsamı üzerine yeni tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Temsili demokrasi anlayışında vatandaşların siyasal sisteme katılımı büyük ölçüde seçimler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bireyler belirli dönemlerde temsilcilerini seçmekte, seçilen temsilciler ise kamu politikalarının oluşturulması ve uygulanmasına ilişkin karar alma yetkisini kullanmaktadır. Ancak özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasal katılımın yalnızca seçimlerle sınırlandırılmasının demokratik meşruiyet açısından yeterli olmadığı yönündeki eleştiriler güçlenmiştir. Sanayileşme, küreselleşme, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve toplumların farklılaşan talepleri, vatandaşların yalnızca oy kullanan bireyler olarak değil, karar süreçlerine doğrudan veya dolaylı biçimde katılan aktif aktörler olarak değerlendirilmesini gerekli kılmıştır (Parry, Moyser ve Day, 1992). Böylece katılım, temsil ilişkisinin tamamlayıcısı olarak demokratik yönetimin önemli unsurlarından biri haline gelmiştir.

Katılım kavramı en genel anlamıyla bireylerin siyasal, yönetsel, toplumsal ve ekonomik süreçlerde söz sahibi olmasını ifade etmektedir. Dar anlamda katılım yalnızca seçimlerde oy kullanma davranışıyla sınırlandırılabilirken, geniş anlamda kararların hazırlanması, alınması, uygulanması ve denetlenmesi süreçlerine yönelik katkıların tamamını kapsamaktadır (Demir ve Acar, 1997: 125). Bu açıdan katılım, bireylerin kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini açıklayabilmeleri, alternatif öneriler geliştirebilmeleri ve yönetsel süreçler üzerinde etkiye bulunabilmeleri anlamına gelmektedir (Verba ve Nie, 1972). Dolayısıyla katılımın değerlendirilmesinde yalnızca vatandaşların bir sürece dâhil olup olmadığına bakılması yeterli değildir. Vatandaşların görüşlerini ifade edebilmesi, bu görüşlerin karar alma süreçlerinde dikkate alınması ve alınan kararlar üzerinde belirli ölçüde etkili olabilmesi de katılımın niteliği açısından önem taşımaktadır.

Katılımcı demokrasi yaklaşımı, temsili demokrasinin tamamen reddedilmesini değil, mevcut demokratik kurumların vatandaşların daha fazla söz sahibi olabileceği bir yapıya dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Başka bir ifadeyle katılımcı demokrasi, temsil sistemini ortadan kaldırmak yerine, yurttaşların karar alma süreçlerine daha fazla dâhil olmasını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesini savunmaktadır. Bu yönüyle katılımcı demokrasi, doğrudan demokrasi idealinin günümüz toplumlarının koşulları içerisinde mümkün olan en geniş ölçüde gerçekleştirilmesine yönelik bir arayış olarak değerlendirilebilir. Bu yaklaşım açısından asıl mesele, vatandaşların yalnızca yöneticileri belirleme sürecine katılması değil, yönetsel kararların oluşumuna ve uygulanmasına da belirli ölçüde etkiye bulunabilmesidir.

Katılımcı demokrasi düşüncesinin teorik temelleri büyük ölçüde Rousseau'nun halk egemenliği anlayışına dayanmakla birlikte, modern anlamdaki sistematik çerçevesi Pateman tarafından geliştirilmiştir. Pateman'a (2012) göre demokrasi yalnızca seçimlerden ibaret bir süreç değildir; bireylerin günlük yaşam içerisinde karar alma süreçlerine aktif biçimde katılmaları demokratik yurttaşlığın gelişimi açısından önem taşımaktadır. Katılım, bu açıdan yalnızca kararların alınmasına

yardımcı olan bir araç değil, aynı zamanda bireylere demokratik davranış ve sorumluluk kazandıran eğitici bir süreçtir. Benzer şekilde Mill (2011), özellikle yerel düzeyde katılımın vatandaşlara siyasal deneyim kazandırdığını ve demokratik kültürün gelişmesine katkı sağladığını ifade etmektedir. Yerel yönetimlerin bu yönü, katılımcı demokrasinin yalnızca ulusal siyaset düzeyinde değil, vatandaşların gündelik yaşamlarına daha yakın olan yerel düzeyde de ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Robert Dahl (1991) demokratik sistemlerin etkin katılım, oy kullanmada eşitlik, bilgiye erişim ve siyasal tercihlerin ifade edilebilmesi gibi temel ilkelere dayanması gerektiğini belirtmektedir. Dahl'ın poliarşi yaklaşımında demokratik meşruiyet, vatandaşların yalnızca yöneticileri seçmelerine değil, siyasal süreçlere etkili biçimde katılabilmelerine de bağlıdır. Bu nedenle katılımın yalnızca niceliksel olarak artması değil, niteliksel açıdan da güçlendirilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle demokratik katılımın değerlendirilmesinde katılım kanallarının varlığı kadar, bu kanalların vatandaşlar açısından erişilebilir olması, farklı görüşlerin ifade edilebilmesi ve katılanların karar süreçleri üzerinde etkide bulunabilmesi önem kazanmaktadır.

Katılımcı demokrasi anlayışının bir diğer önemli boyutunu müzakere oluşturmaktadır. Habermas'ın (1996) müzakereci demokrasi yaklaşımında demokratik meşruiyet, kamusal alanda yürütülen tartışmalar ve iletişimsel süreçler aracılığıyla oluşmaktadır. Farklı toplumsal kesimlerin görüşlerini özgür biçimde ifade edebilmesi, farklı görüşlerin karşı karşıya gelebilmesi ve ortak bir anlayış oluşturulabilmesi demokratik karar alma sürecinin önemli unsurlarıdır. Bu nedenle katılım yalnızca bireylerin bir toplantıya katılması veya görüş bildirmesi şeklinde değerlendirilemez. Katılımın aynı zamanda farklı aktörlerin birbirini dinlediği, görüşlerini tartışabildiği ve ortak çözüm üretmeye çalıştığı bir müzakere sürecine dönüşmesi gerekmektedir.

Benjamin Barber (2004: 117-153) de güçlü demokrasi yaklaşımı kapsamında katılımcı demokrasinin temel amacının bireyleri pasif seçmenler olmaktan çıkarak aktif yurttaşlara dönüştürmek olduğunu belirtmektedir. Barber'a göre demokrasi yalnızca bireysel çıkarların korunmasına yönelik bir mekanizma değil, ortak iyinin oluşturulmasına hizmet eden bir süreçtir. Bu nedenle katılımcı siyaset, farklı çıkarların karşı karşıya geldiği ancak bu farklılıkların ortak akıl ve müzakere yoluyla yönetilmeye çalışıldığı dinamik bir süreç olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, özellikle farklı toplumsal ve kurumsal aktörleri aynı yapı içerisinde bir araya getirmeyi amaçlayan yerel katılım mekanizmaları açısından önem taşımaktadır.

Almond ve Verba (1963) demokratik sistemlerin meşruiyetini sürdürebilmesi bakımından siyasal katılımın yaygınlaştırılmasının önemine dikkat çekmektedir. Vatandaşların siyasal süreçlere dâhil olması, demokratik kurumlarla toplum arasındaki ilişkinin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte katılımın yalnızca taleplerin yönetime iletilmesiyle sınırlı kalması yeterli değildir. Vatandaşların ortaya koyduğu görüşlerin karar süreçlerinde dikkate alınması ve alınan kararların sonuçları üzerinde etkili olabilmesi, katılımın demokratik niteliğini güçlendirmektedir. Bu nedenle katılım ile karar alma arasındaki ilişki, katılımcı demokrasinin değerlendirilmesinde temel konulardan biri olarak görülmelidir.

Katılımcı demokrasinin kurumsal boyutuna ilişkin olarak Fung (2006), katılımın yalnızca varlığına değil, nasıl ve hangi koşullarda gerçekleştirildiğine dikkat çekmektedir. Katılımın kapsayıcı olması, kararlar üzerinde etkide bulunabilmesi ve uygun kurumsal mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirilmesi demokratik kalitenin önemli unsurlarıdır. Bu yaklaşım, katılım mekanizmalarının değerlendirilmesinde biçimsel ve işlevsel katılım arasındaki ayrımı önemli hale getirmektedir. Bir kurumun vatandaşların katılımına açık olması biçimsel olarak katılım imkânı sağlarken, vatandaşların görüşlerinin karar süreçlerine yansımaması durumunda bu katılımın etkisinin sınırlı kaldığı söylenebilir.

Dolayısıyla katılımcı demokrasinin kurumsal tasarımı kadar, oluşturulan mekanizmaların karar süreçleriyle kurduğu ilişkinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Katılımcı demokrasi yaklaşımına yönelik çeşitli eleştiriler de bulunmaktadır. Bunlardan biri, vatandaşların siyasal süreçlere aktif biçimde katılacak bilgi, ilgi ve motivasyona her zaman sahip olmadıkları yönündedir. Bunun yanında sosyo-ekonomik eşitsizliklerin, eğitim düzeyindeki farklılıkların ve kaynaklara erişim imkânlarındaki dengesizliklerin katılım olanaklarını sınırlandırdığı ileri sürülmektedir (Koyuncu-Lorasdağı, 2003: 94-96). Bu açıdan herkesin katılıma açık bir mekanizmanın varlığından eşit biçimde yararlanabileceğini varsaymak yeterli değildir. Katılımın kapsayıcı olabilmesi için farklı toplumsal kesimlerin bu mekanizmalara erişebilmesini sağlayacak koşulların da oluşturulması gerekmektedir.

Katılımın önündeki engeller yalnızca bireylerin bilgi ve motivasyon düzeyleriyle açıklanamamaktadır. Liberal demokrasilerde vatandaşların siyasal süreçlere katılımının çoğu zaman seçimlerle sınırlı kalması ve karar alma süreçlerinin büyük ölçüde uzmanlara ve bürokratik yapılara bırakılması da katılımın sınırlarını oluşturan unsurlar arasında değerlendirilmektedir (Deneen, 2022: 83-103). Bu nedenle katılımcı mekanizmaların oluşturulması, vatandaşların katılma isteğinin bulunmadığı varsayımından hareket etmek yerine, vatandaşların karar süreçlerine katılabilmelerini sağlayacak uygun kurumsal koşulların oluşturulmasını gerektirmektedir. Pateman (2012), katılımcı demokrasinin başarıya ulaşabilmesi için yalnızca siyasal mekanizmaların değil, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin de azaltılması gerektiğini savunmaktadır. Katılım, bu yönüyle bütün vatandaşların eşit imkânlarla siyasal süreçlere dâhil olabilmesini sağlayacak kurumsal ve toplumsal koşulların oluşturulmasını gerektirmektedir.

Türk kamu yönetimi yazınında da katılım, demokratikleşme ve yönetim süreçlerinin temel unsurlarından biri olarak ele alınmaktadır. Eryılmaz (2025: 45-56), katılımı vatandaşların kamu politikalarının oluşturulmasında söz sahibi olmasını sağlayan temel bir yönetim ilkesi olarak değerlendirmektedir. Göymen (2010: 88-94) ise katılımın yerel düzeyde meşruiyeti güçlendirdiğini ve yönetsel kararların toplumsal talepler doğrultusunda şekillenmesine katkı sağladığını belirtmektedir. Benzer şekilde Çukurçayır (2000: 53-76), demokratik toplumun temelinin aktif yurttaşlık kültürü üzerine kurulduğunu vurgulamaktadır. Bu açıdan katılım, yönetsel süreçlere etki etme aracı olmanın yanında bireylerin siyasal bilinç ve yurttaşlık becerilerini geliştiren bir süreç olarak da değerlendirilebilir.

Buraya kadar ele alınan yaklaşımlar birlikte değerlendirildiğinde, katılımcı demokrasinin yalnızca vatandaşların bir karar sürecine dâhil edilmesini ifade etmediği görülmektedir. Katılımın demokratik niteliğinin ortaya çıkabilmesi için vatandaşların karar süreçlerine erişebilmesi, farklı toplumsal kesimlerin temsil edilebilmesi, görüşlerin serbestçe ifade edilebilmesi, aktörler arasında müzakere ve iş birliğinin kurulabilmesi ve katılımcıların kararlar üzerinde belirli ölçüde etkide bulunabilmesi gerekmektedir. Bu unsurlar aynı zamanda yerel düzeyde oluşturulan katılım mekanizmalarının değerlendirilmesinde kullanılabilecek temel ölçütleri ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede katılımcı demokrasi, temsili demokrasinin alternatifi olmaktan ziyade onun sınırlarını tamamlamaya ve vatandaşların karar alma süreçlerindeki rolünü güçlendirmeye yönelik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Yerel düzey açısından bakıldığında ise katılımın anlamı, vatandaşların kendilerini doğrudan ilgilendiren kararların oluşumuna ne ölçüde dâhil olabildiği ve bu katılımın karar süreçleri üzerinde ne ölçüde etkili olduğu sorularında somutlaşmaktadır. Dolayısıyla kent konseylerinin katılımcı karar alma mekanizmaları açısından değerlendirilmesinde yalnızca mevzuatta öngörülen katılım yapısının varlığına değil; katılımın erişilebilirliği, temsil ve kapsayıcılık, aktörler arası müzakere ve iş birliği ile karar alma süreçlerine etki boyutlarına da bakılması

gerekmektedir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde kent konseylerinin kurumsal yapısı ve uygulamadaki işleyişi bu çerçeve üzerinden değerlendirilecektir.

3.2. Yerel Demokrasi ve Yönetişim Anlayışı

Yerel yönetimler, demokratik yönetimin yalnızca merkezi düzeydeki kurumlarla sınırlı olmadığını gösteren önemli yapılardan biridir. Vatandaşların gündelik yaşamlarını doğrudan etkileyen kararların önemli bir bölümünün yerel düzeyde alınması, yerel yönetimleri demokratik katılım açısından özel bir konuma getirmektedir. Bu nedenle yerel yönetimler, bir taraftan yerel nitelikteki kamu hizmetlerini yerine getiren idari birimler olarak faaliyet gösterirken, diğer taraftan vatandaşların yönetime katılmalarına, yöneticileri denetlemelerine ve yerel sorunlar üzerinde söz sahibi olmalarına imkân sağlayan demokratik kurumlar olarak değerlendirilmektedir. Yerel yönetimler, merkezi yönetim tarafından belirlenen hukuki çerçeve içerisinde faaliyet gösteren, yerel nitelikteki hizmetleri yerine getiren ve organları seçimle oluşan yönetsel birimlerdir (Görmez, 1997: 15-25).

Yerel yönetimlerle demokrasi arasındaki ilişkinin tarihsel temelleri, modern devlet yapılanmasından daha eski dönemlere kadar götürülebilmektedir. Özellikle Orta Çağ Avrupa'sındaki komünler, yerel halkın ortak sorunlarını birlikte ele aldığı ve belirli ölçüde kendi kendisini yönetme imkânı bulduğu yapılar olarak yerel demokrasi düşüncesinin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Keleş'e (2006: 55-68) göre komünler, özgürlük, katılım ve özyönetim düşüncelerinin geliştiği demokratik yapılar olarak değerlendirilebilir. Merkezi devletlerin güçlenmesiyle birlikte bu yapıların özerklik alanları zaman içerisinde daralmış olsa da yerel yönetimler özellikle on dokuzuncu yüzyıldan itibaren yeniden demokratik ve yönetsel açıdan önem kazanmaya başlamıştır (Görmez, 1997: 18-35).

Bununla birlikte yerel yönetimlerin varlığının kendiliğinden demokratik bir yönetim ortaya çıkaracağı düşüncesi tartışmalıdır. Yerel yönetimlerin demokratik gelişmeye katkı sağlayabilmesi, bu kurumların hangi koşullarda ve nasıl işlediğiyle yakından ilişkilidir. Nitekim yerel yönetimlerin toplumdaki güçlü grupların etkisi altında kalabileceği, mevcut eşitsizlikleri yeniden üretebileceği ve farklı toplumsal kesimlerin yönetime katılımını her zaman güvence altına alamayacağı ileri sürülmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerle demokrasi arasında zorunlu bir neden-sonuç ilişkisinin bulunmadığı ve yerel yönetimlerin demokratik değerlerin gelişimini tek başına garanti edemeyeceği de belirtilmektedir (Moulin ve Langrod, akt. Pustu, 2005: 125). Bu yaklaşım, yerel demokrasinin yalnızca seçimle oluşan yerel organların varlığı üzerinden değil, vatandaşların karar süreçlerine ne ölçüde katılabildiği üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Buna karşılık John Stuart Mill, yerel yönetimlerin demokratik kültürün gelişiminde önemli bir işleve sahip olduğunu savunmaktadır. Mill'e göre vatandaşların siyasal deneyim kazanmaları ve kamusal sorumluluk üstlenmeleri bakımından yerel düzeyde yönetime katılmaları büyük önem taşımaktadır. Yerel yönetimler bu açıdan vatandaşlara yalnızca hizmet sunan kurumlar değil, aynı zamanda onları siyasal ve yönetsel süreçlerle buluşturan demokratik yapılar olarak görülmektedir. Bu nedenle Mill, yerel yönetimleri birer "demokrasi okulu" olarak nitelendirmektedir (Mill, 2011: 274-279).

Yerel yönetimlerin demokratik niteliğinin önemli bir unsuru, yönetenler ile yönetilenler arasındaki mesafenin merkezi yönetime göre daha sınırlı olmasıdır. Vatandaşların yerel kararların sonuçlarıyla doğrudan karşılaşmaları, yerel yöneticileri ve alınan kararları daha yakından takip edebilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu durum katılımın yanı sıra denetim ve hesap verebilirlik bakımından da yerel yönetimlere önemli bir avantaj sağlamaktadır (Keleş, 2006: 54-63). Ancak bu avantajın gerçek bir demokratik kapasiteye dönüşebilmesi, vatandaşların yalnızca seçim yoluyla değil, seçimler arasındaki dönemde de yerel karar süreçlerine ulaşabilmelerine bağlıdır.

Bu noktada yerel yönetimlerin iki farklı işlevinden söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki, yerel halkın ortak ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin sunulmasıdır. Diğer işlev ise vatandaşların kendi

yaşadıkları çevreye ilişkin kararların oluşumuna katılabilmelerine imkân sağlayan demokratik ve siyasal işlevidir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin başarısı yalnızca sundukları hizmetlerin etkinliğiyle ölçülememekte; vatandaşların yönetsel süreçlere katılabilme, bilgiye ulaşabilme, görüşlerini ifade edebilme ve yöneticiler üzerinde denetim oluşturabilme olanakları da bu başarının bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Yerel demokrasi de bu çerçevede, vatandaşların kendilerini doğrudan ilgilendiren yerel sorunların belirlenmesi, tartışılması ve çözümüne yönelik süreçlere katılmasını ifade etmektedir. Yerel demokrasinin temelinde vatandaşların yalnızca seçimlerde tercihlerini ortaya koymaları değil, yerel yönetimlerin karar ve uygulamalarını etkileyebilecek farklı katılım kanallarına sahip olmaları bulunmaktadır. Hill'e (1974: 8-18) göre yerel yönetimler, demokrasinin gündelik yaşam içerisinde uygulanabileceği alanlardan biridir. Çevikbaş (1995: 76) da yerel yönetimlerin demokratik anlayışın yerleşmesine, siyasal olgunluğun gelişmesine ve toplumsal barışın güçlenmesine katkı sağlayan kurumlar olduğunu belirtmektedir.

Bununla birlikte günümüzde yerel demokrasiyi yalnızca seçimlerin yapılması ve seçilmiş organların bulunması üzerinden değerlendirmek yeterli değildir. Yerel yönetimlerin demokratik niteliğinin güçlenebilmesi için vatandaşların karar alma süreçlerine erişebilmesi, farklı toplumsal kesimlerin temsil edilebilmesi, karar süreçlerinin şeffaf olması, yöneticilerin hesap verebilir olması ve vatandaşların alınan kararlar üzerinde belirli ölçüde etkide bulunabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle yerel demokrasi ile katılımcı yönetim arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Katılım mekanizmaları geliştirilmediği sürece yerel demokrasinin sadece seçim boyutuyla sınırlı kalması söz konusu olabilmektedir.

Yerel demokrasinin bu dönüşümü, kamu yönetiminde yaşanan daha geniş kapsamlı değişimlerden bağımsız değildir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren küreselleşme, teknolojik gelişmeler, toplumsal taleplerin çeşitlenmesi ve kamu hizmetlerinin giderek daha karmaşık hale gelmesi, geleneksel ve hiyerarşik yönetim anlayışının sorgulanmasına yol açmıştır. Kamu yönetiminin yalnızca merkezi devlet kurumları tarafından yürütülen bir faaliyet olarak görülmesi yerine, farklı toplumsal aktörlerin karar ve uygulama süreçlerine dâhil olduğu yeni yönetim biçimleri gündeme gelmiştir. Bu dönüşüm içerisinde yönetim yaklaşımı önemli bir yer edinmiştir.

Yönetişim, yönetme yetkisinin yalnızca devlet kurumlarında toplandığı hiyerarşik bir yapıdan farklı olarak, devletin yanında özel sektör, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler ve vatandaşların da yönetsel süreçlerde rol üstlendiği bir anlayışı ifade etmektedir. Rhodes'a (1996: 652-656) göre yönetişim, geleneksel hiyerarşik yönetim biçimlerinin ötesine geçen ve farklı aktörler arasındaki ağ ilişkilerine dayanan bir yönetim anlayışıdır. Pierre ve Peters (2000: 25-38) ise yönetişimi, devletin tek başına karar alan ve uygulayan konumundan çıkarak farklı toplumsal aktörlerle birlikte hareket ettiği bir yönetim modeli olarak ele almaktadır.

Yönetişim yaklaşımının yerel düzey açısından önemi, yerel sorunların tek bir kurumun müdahalesiyle çözülemeyecek kadar çok boyutlu hale gelmesiyle daha da artmaktadır. Yerel yönetimlerin sahip olduğu yetki ve kaynaklar önemli olmakla birlikte, kentlerde ortaya çıkan sosyal, ekonomik, çevresel ve kültürel sorunların çözümü çoğu zaman farklı aktörlerin bilgi, deneyim ve kaynaklarının bir araya getirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler ve diğer yerel aktörlerle birlikte hareket etmesi, hem kararların niteliğini hem de bu kararların toplumsal kabulünü güçlendirebilecek bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Yönetişim anlayışında katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik, uzlaşma, etkinlik ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeler öne çıkmaktadır. Vatandaşlar bu anlayış içerisinde yalnızca kamu hizmetlerinin

alıcısı olarak görülmemekte, aynı zamanda kamu politikalarının oluşturulması, uygulanması ve değerlendirilmesine katkı sağlayabilecek aktörler olarak kabul edilmektedir. Böylece yönetim, karar alma süreçlerinde farklı bilgi ve deneyimlerin bir araya getirilmesini ve ortak akıl oluşturulmasını amaçlamaktadır. Ancak burada da yalnızca farklı aktörlerin aynı platformda bulunması yeterli değildir. Aktörler arasında gerçek bir iletişim, müzakere ve iş birliği kurulması ve bu sürecin alınan kararlara yansıtılması gerekmektedir.

Türk kamu yönetimi yazınında da yönetim, yerel düzeyde katılımın ve demokratik meşruiyetin güçlendirilmesi bakımından önemli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Göymen'e (2010: 88-95) göre yönetim, farklı toplumsal aktörlerin yerel karar alma süreçlerine dâhil edilmesine ve bu aktörler arasında uzlaşma kültürünün geliştirilmesine katkı sağlamaktadır. Çukurçayır (2000: 53-76) ise demokratik yönetimin yalnızca seçim mekanizmasına indirgenemeyeceğini, vatandaşların yönetsel süreçlere sürekli biçimde katılmalarını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu açıdan yönetim anlayışı, temsilî demokrasinin sınırlarını genişleterek vatandaşların karar süreçlerindeki rolünü artırabilecek kurumsal araçların geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

Yerel demokrasi ve yönetim arasındaki ilişki, bu noktada kent konseylerinin anlaşılması açısından önem kazanmaktadır. Çünkü kent konseyleri, yerel yönetimler ile vatandaşlar arasındaki ilişkinin yalnızca seçimler üzerinden kurulmasının ötesine geçilmesini ve farklı toplumsal ve kurumsal aktörlerin yerel karar süreçlerinde bir araya gelmesini amaçlayan yapılardır. Dolayısıyla kent konseylerinin değerlendirilmesinde yalnızca mevzuatta öngörülen üyelik ve görev yapısına bakılması yeterli değildir. Bu yapıların gerçekten katılımcı bir niteliğe sahip olup olmadığı; farklı aktörlerin sürece erişebilmesi, temsilin kapsayıcı olması, aktörler arasında müzakere ve iş birliğinin kurulabilmesi ve kent konseylerinde ortaya çıkan görüş ve kararların yerel karar alma süreçleri üzerinde ne ölçüde etkili olabildiği üzerinden değerlendirilmelidir.

Bu açıdan yerel demokrasi ile yönetim birbirinden ayrı iki yaklaşım olmaktan ziyade, yerel düzeyde katılımcı karar alma süreçlerini açıklayan ve birbirini tamamlayan iki boyut olarak ele alınabilir. Yerel demokrasi vatandaşların yönetime katılmasını ve yerel kararlar üzerinde söz sahibi olmasını öne çıkarırken, yönetim bu katılımın farklı aktörlerin bir araya geldiği, müzakere ettiği ve ortak çözümler geliştirdiği kurumsal yapılar aracılığıyla gerçekleştirilmesine vurgu yapmaktadır. Bu nedenle kent konseylerinin katılımcı karar alma süreçlerindeki konumunu anlamak için hem yerel demokrasinin katılım ve temsil boyutunun hem de yönetimin çok aktörlü ve iş birliğine dayalı yapısının birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu teorik çerçeve, çalışmanın devamında kent konseylerinin kurumsal yapısının ve uygulamadaki işleyişinin değerlendirilmesinde temel alınacaktır.

3.3. Yerel Yönetimlerde Katılımcı Karar Alma Mekanizmaları

Demokratik yönetim anlayışında vatandaşların karar alma süreçlerine katılımı, yalnızca seçim dönemlerinde temsilcilerini belirlemeleriyle sınırlı değildir. Özellikle yerel düzeyde vatandaşların kendilerini doğrudan ilgilendiren kararların alınmasına katkıda bulunabilmeleri, demokratik yönetimin niteliği açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle yerel yönetimlerde katılım, yalnızca yönetsel süreçlere vatandaşların görüşlerinin alınması şeklinde değil, kararların oluşturulması, uygulanması ve değerlendirilmesi aşamalarında farklı aktörlerin sürece dâhil edilmesi şeklinde ele alınmaktadır. Yönetim anlayışının gelişmesiyle birlikte bu yaklaşım daha da önem kazanmış; yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde kamu kurumları yanında sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve vatandaşların da rol üstlenmesi beklenmeye başlanmıştır (Pierre ve Peters, 2000: 25-39).

Yerel yönetimlerin katılımcı karar alma açısından önem taşımasının temel nedenlerinden biri, alınan kararların vatandaşların gündelik yaşamlarıyla doğrudan ilişkili olmasıdır. Ulaşım, çevre, kentleşme, sosyal hizmetler, kültür, gençlik, kadın ve çocuklara yönelik hizmetler gibi birçok konu yerel düzeyde alınan kararlarla doğrudan bağlantılıdır. Bu nedenle vatandaşların yerel karar süreçlerine katılması, yalnızca demokratik bir hak olarak değil, aynı zamanda yerel ihtiyaçların doğru biçimde belirlenmesi bakımından da önemlidir. Mill'in yerel yönetimleri vatandaşlara siyasal deneyim kazandıran ve demokratik sorumluluk bilincini geliştiren birer "demokrasi okulu" olarak değerlendirmesi de bu noktada anlam kazanmaktadır (Mill, 2011: 274). Benzer biçimde Keleş ve Yavuz (1983: 15-27), yerel yönetimlerin vatandaşların yönetime katılmaları bakımından merkezi yönetime göre daha elverişli bir alan oluşturduğuna dikkat çekmektedir.

Katılımcı karar alma mekanizmalarının temel işlevlerinden biri, farklı toplumsal kesimlerin talep ve beklentilerinin yerel yönetimlerin karar süreçlerine aktarılmasını sağlamaktır. Bu mekanizmalar aracılığıyla vatandaşlar yalnızca bilgi alan veya alınan kararlar hakkında görüş bildiren kişiler olmaktan çıkarak, kararların şekillenmesine katkı sağlayabilmektedir. Ancak burada katılımın varlığı kadar niteliği de önemlidir. Dahl'ın (1991) demokratik katılım anlayışında olduğu gibi, vatandaşların yalnızca sürece dâhil edilmiş olması yeterli değildir; katılımcıların görüşlerinin kararlar üzerinde gerçek bir etkisinin bulunması da gerekmektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerde katılımın değerlendirilmesinde, kaç kişinin sürece katıldığı kadar, katılımcıların kararlar üzerindeki etkisinin ne olduğu da dikkate alınmalıdır.

Bu noktada katılımcı karar alma mekanizmaları, katılımın farklı düzeylerde gerçekleşmesini sağlayan araçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bilgilendirme ve danışma toplantıları daha sınırlı bir katılım düzeyine işaret ederken, müzakere, ortak karar alma ve ortak yönetim gibi yöntemler vatandaşlara daha fazla söz ve etki alanı sağlamaktadır. Arnstein'in (1969) vatandaş katılımı yaklaşımı, bu farklılıkları açıklaması bakımından önemlidir. Arnstein'e göre vatandaşların yalnızca bilgilendirildiği veya görüşlerinin alındığı süreçler gerçek anlamda bir güç paylaşımını ifade etmemektedir. Katılımın demokratik anlam kazanabilmesi, vatandaşların karar süreçleri üzerinde belirli ölçüde etkili olabilmelerine bağlıdır. Fung (2006) da benzer biçimde katılımın kimleri kapsadığı, katılımcıların hangi koşullarda sürece dâhil edildiği ve ortaya çıkan kararlar üzerinde ne ölçüde etkili oldukları üzerinde durmaktadır.

Yerel yönetimlerde kullanılan katılımcı mekanizmalar ülkelerin siyasal kültürlerine, idari geleneklerine ve kurumsal yapılarına göre farklılık gösterebilmektedir. Halk toplantıları, danışma kurulları, mahalle meclisleri, referandumlar, vatandaş panelleri, katılımcı bütçeleme, stratejik planlama süreçlerine katılım, dijital katılım platformları ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirilen istişareler bu araçlar arasında yer almaktadır. Kent konseyleri de bu mekanizmalar içerisinde, farklı aktörleri aynı kurumsal yapı içerisinde bir araya getirmesi bakımından diğer katılım araçlarından ayrılmaktadır (Smith, 2009: 1-23). Dolayısıyla kent konseylerinin değerlendirilmesinde yalnızca hukuki yapısına veya kuruluş amacına bakmak yeterli değildir. Asıl önemli olan, bu yapının farklı aktörleri ne ölçüde bir araya getirdiği, bu aktörler arasında nasıl bir ilişki kurduğu ve ortaya çıkan görüşlerin yerel karar alma süreçlerine ne ölçüde yansdığıdır.

Katılımcı bütçeleme uygulamaları, vatandaşların yerel kaynakların kullanımına ilişkin kararlara doğrudan katılabilmelerini sağlayan önemli mekanizmalardan biridir. Özellikle Porto Alegre'de başlayan uygulamalar, yerel bütçe kararlarının yalnızca seçilmiş yöneticiler ve idari birimler tarafından alınması yerine vatandaşların da kaynakların önceliklendirilme sürecine dâhil edilebileceğini göstermiştir. Bu yönüyle katılımcı bütçeleme, vatandaş katılımını somut bir karar alanına taşıması ve katılımı kaynakların dağılımıyla ilişkilendirmesi bakımından önem taşımaktadır (Wampler, 2007: 21-48). Bununla birlikte katılımcı bütçeleme örneğinde olduğu gibi, herhangi bir katılım mekanizmasının

kurulmuş olması tek başına katılımın etkili olduğu anlamına gelmemektedir. Katılımcıların kararlar üzerindeki etkisi ve alınan kararların uygulanma düzeyi, mekanizmanın başarısının belirlenmesinde daha önemli bir ölçüt olarak ortaya çıkmaktadır.

Müzakereci demokrasi anlayışı doğrultusunda geliştirilen vatandaş panelleri, yurttaş jürileri ve danışma meclisleri de yerel düzeyde kullanılan katılım araçları arasındadır. Bu mekanizmaların ortak özelliği, farklı görüşlerin bir araya getirilerek belirli bir konu üzerinde tartışılmasına ve mümkün olduğunca ortak bir görüş oluşturulmasına imkân sağlamalarıdır. Habermas'ın (1996) müzakereci demokrasi yaklaşımında vurguladığı üzere, demokratik meşruiyet yalnızca alınan kararın sonucuyla değil, kararın hangi iletişimsel süreçlerden geçerek oluşturulduğuyla da ilişkilidir. Bu açıdan yerel düzeyde oluşturulan katılımcı platformların farklı görüşlerin ifade edilmesine ve karşılıklı müzakereye imkân vermesi, demokratik karar alma açısından önem taşımaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler de yerel katılımın biçimini değiştirmiştir. E-katılım uygulamaları, çevrimiçi danışma platformları, dijital anketler, mobil uygulamalar ve sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen katılım faaliyetleri, vatandaşların yerel yönetimlerle daha hızlı ve kolay iletişim kurmasına imkân sağlamaktadır. Castells'in (2000: 1-28) ağ toplumu yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, iletişim teknolojilerinin gelişmesi yerel yönetim ile vatandaş arasındaki ilişkinin de daha etkileşimli bir yapıya dönüşmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte dijital katılımın da kendi içerisinde erişim eşitsizliği, temsil sorunu ve teknolojik imkânlarla bağlı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu nedenle dijital araçların kullanılması, tek başına daha demokratik bir karar alma sürecinin ortaya çıkmasını garanti etmemektedir.

Yerel katılım açısından bir diğer önemli aktör sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşları, farklı toplumsal grupların taleplerinin yerel yönetimlere aktarılmasında ve vatandaşlarla kamu kurumları arasında iletişim kurulmasında aracılık edebilmektedir. Putnam'a (1994) göre güçlü sivil toplum ilişkileri, güven ve iş birliğine dayalı sosyal sermayenin gelişmesine katkı sağlamakta ve demokratik yönetim kültürünü desteklemektedir. Bu nedenle yerel karar alma süreçlerinde sivil toplumun varlığı, katılımın yalnızca bireysel düzeyde değil, örgütlü toplumsal aktörler aracılığıyla da gerçekleşmesine imkân vermektedir.

Türkiye'de yerel yönetimlerde katılımcı mekanizmaların geliştirilmesi özellikle 2000'li yıllardan itibaren gerçekleştirilen kamu yönetimi reformlarıyla birlikte daha görünür hâle gelmiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu ile stratejik planlama, hemşerilik hukuku ve kent konseyleri gibi çeşitli düzenlemeler üzerinden vatandaşların yerel yönetim süreçlerine katılımının güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylece yerel yönetimlerin yalnızca hizmet sunan idari birimler olmaktan çıkarılarak vatandaşların, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer yerel aktörlerin karar süreçlerine katılabildiği yapılara dönüştürülmesi hedeflenmiştir (Göymen, 2010: 87-96).

Ancak Türkiye'deki uygulamalar, yasal olarak oluşturulan katılım mekanizmaları ile bu mekanizmaların fiilen karar alma süreçlerinde etkili olması arasında her zaman doğrudan bir ilişki bulunmadığını göstermektedir. Katılım mekanizmalarının danışma düzeyinde kalması, vatandaşların belirli kesimlerinin süreçlere daha fazla dâhil olması, kararların uygulamaya aktarılmaması ve yerel yönetimlerin katılıma yaklaşımı bu noktada önem kazanmaktadır. Katılımcı demokrasinin yalnızca kurumsal yapıların oluşturulmasıyla gerçekleşmeyeceğine ilişkin değerlendirmeler de bu soruna işaret etmektedir (Koyuncu-Lorasdağı, 2003: 93-97). Dolayısıyla yerel katılım mekanizmalarının değerlendirilmesinde, mevzuatta öngörülen yapı ile uygulamada ortaya çıkan sonuçların birbirinden ayrılması gerekmektedir.

Bu ayrım özellikle kent konseyleri açısından daha belirgin hâle gelmektedir. Kent konseyleri, yerel yönetimler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler ve

vatandaşlar gibi farklı aktörleri aynı platform içerisinde buluşturmak üzere tasarlanmıştır. Bu nedenle kent konseylerinin katılımcı karar alma mekanizması olarak değerlendirilmesinde yalnızca kuruluş amaçlarının ve mevzuatta belirlenen görevlerinin açıklanması yeterli değildir. Konseylerin farklı aktörleri bir araya getirip getiremediği, bu aktörler arasında müzakere ortamı oluşturup oluşturamadığı, alınan kararların yerel yönetimlere aktarılma ve uygulanma düzeyi ile vatandaşların karar süreçlerinde ne ölçüde etkili olabildiği birlikte değerlendirilmelidir.

Nitekim kent konseyleri üzerine yapılan araştırmalarda da bu konuda farklı sonuçlara ulaşılması, konseylerin yalnızca hukuki düzenlemeler üzerinden değerlendirilmesinin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bazı çalışmalarda kent konseylerinin yerel katılım kültürünün gelişmesine, farklı aktörlerin bir araya gelmesine ve yerel sorunların tartışılmasına katkı sağladığı görülürken, bazı araştırmalarda kararların bağlayıcı olmaması, belediyelerle ilişkilerin niteliği, mali bağımlılık, temsil sorunları ve vatandaşların sürece sınırlı katılımı gibi sorunlara dikkat çekilmektedir. Bu nedenle kent konseylerinin katılımcı karar alma bakımından taşıdığı potansiyel ile uygulamada ortaya çıkan sonuçların birlikte ele alınması gerekmektedir.

Bu çerçevede kent konseylerinin diğer katılımcı mekanizmalardan ayrılan temel özelliği, tek bir katılım aracından ziyade farklı katılım biçimlerini aynı kurumsal yapı içerisinde bir araya getirmesidir. Kent konseyleri bünyesindeki meclisler ve çalışma grupları, farklı toplumsal kesimlerin kendi alanlarına ilişkin sorunları gündeme taşımaya imkân verebilmektedir. Ancak bu yapının gerçekten katılımcı bir karar alma mekanizmasına dönüşebilmesi, yalnızca farklı aktörlerin aynı yapı içerisinde bulunmasına değil, bu aktörlerin karar süreçlerinde etkili olabilmesine bağlıdır. Dolayısıyla kent konseylerinin başarısı, kuruluş amaçları ile uygulamadaki işleyiş arasındaki ilişkinin incelenmesini gerektirmektedir.

Sonuç olarak yerel yönetimlerde katılımcı karar alma mekanizmalarının değerlendirilmesinde iki temel husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, vatandaşların ve diğer yerel aktörlerin karar süreçlerine dâhil edilmesini sağlayacak kurumsal kanalların oluşturulmasıdır. İkincisi ise bu kanalların yalnızca biçimsel katılım alanları olarak kalmayarak kararlar üzerinde gerçek bir etki oluşturabilmesidir. Bu ayırım, çalışmanın devamında kent konseylerinin değerlendirilmesi açısından temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu nedenle bir sonraki bölümde kent konseylerinin yalnızca hukuki ve kurumsal yapısı açıklanmakla yetinilmeyecek; aynı zamanda bu yapıların katılımcı karar alma süreçlerinde nasıl işlediği, farklı araştırmalarda ortaya konulan uygulama sonuçlarıyla birlikte ele alınacaktır.

3.4. Katılımcı Yönetim Bağlamında Kent Konseylerinin Önemi

Katılımcı demokrasi ve yönetim anlayışının yerel yönetimler üzerindeki etkisinin artması, vatandaşların ve farklı toplumsal aktörlerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesini sağlayacak kurumsal mekanizmaların önemini artırmıştır. Temsili demokrasinin temel aracı olan seçimler, vatandaşların yönetime katılması açısından önemli olmakla birlikte, yerel düzeyde ortaya çıkan sorunların belirlenmesi ve çözümünde sürekli katılım ihtiyacını tek başına karşılamamaktadır. Bu nedenle yerel yönetimlerde seçim dışındaki katılım kanallarının geliştirilmesi, demokratik temsilin tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Kent konseyleri de bu ihtiyaç doğrultusunda, farklı aktörlerin yerel karar alma süreçlerine katılmasını sağlayan kurumsal yapılardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Yerel yönetimlerin halka en yakın yönetim birimleri olması, katılımcı mekanizmaların geliştirilmesi bakımından önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bununla birlikte yerel sorunların giderek çeşitlenmesi ve karmaşıklaşması, bu sorunların yalnızca seçilmiş yerel organlar tarafından ele alınmasını yeterli olmaktan çıkarmaktadır. Kentin ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sorunları farklı toplumsal kesimleri aynı anda ilgilendirebildiğinden, bu alanlarda alınacak kararların yalnızca belediye yönetiminin bakış açısıyla şekillenmesi yerine farklı aktörlerin bilgi, deneyim ve taleplerinin karar süreçlerine aktarılması önem kazanmaktadır. Kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek

kuruluşları, üniversiteler ve vatandaşlar arasında kurulacak iş birliği, bu açıdan yerel yönetimlerin karar alma kapasitesini destekleyebilecek bir unsur olarak görülmektedir.

Kent konseylerinin ortaya çıkışını anlamak açısından Yerel Gündem 21 süreci özel bir önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda 1992 yılında kabul edilen Gündem 21'in 28. bölümü, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yerel düzeyde gerçekleştirilmesinde yerel yönetimlerin ve yerel toplulukların rolüne dikkat çekmiştir. Bu yaklaşım, yerel yönetimlerin kendi topluluklarıyla istişare içerisinde hareket etmelerini ve yerel düzeyde sürdürülebilir kalkınma gündemlerinin oluşturulmasını öngörmüştür (United Nations, 1992). Türkiye'de Yerel Gündem 21 uygulamaları kapsamında yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel aktörler arasında geliştirilen iş birliği deneyimi, daha sonraki dönemde kent konseylerinin oluşumuna zemin hazırlayan önemli süreçlerden biri olmuştur. Bu nedenle kent konseylerini yalnızca 5393 sayılı Belediye Kanunu sonrasında ortaya çıkan yeni bir yapı olarak değerlendirmek yerine, Türkiye'deki Yerel Gündem 21 deneyiminin devamında kurumsallaşan katılımcı yönetim arayışının bir sonucu olarak ele almak daha açıklayıcıdır (Göymen, 2010: 87-96).

Bu tarihsel gelişim, kent konseylerinin katılımcı yönetim anlayışıyla olan ilişkisini de ortaya koymaktadır. Yönetişim yaklaşımında yönetim, yalnızca kamu otoritesinin tek taraflı karar aldığı bir süreç olarak görülmemekte; farklı aktörlerin karşılıklı etkileşim içerisinde bulunduğu bir ilişki biçimi olarak ele alınmaktadır. Rhodes'a (1996) göre yönetişim, geleneksel hiyerarşik yönetim anlayışının ötesine geçerek ağ ilişkilerini ve farklı aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılığı ön plana çıkarmaktadır. Pierre ve Peters (2000) ise farklı aktörlerin karar süreçlerine dâhil edilmesinin yalnızca yönetsel etkinlik açısından değil, aynı zamanda demokratik meşruiyet bakımından da önem taşıdığını belirtmektedir. Kent konseylerinin çok aktörlü yapısı bu teorik yaklaşımın yerel düzeydeki karşılığını oluşturmaktadır. Ancak burada önemli olan yalnızca farklı aktörlerin aynı yapı içerisinde bulunması değil, bu aktörlerin karar süreçlerinde ne ölçüde etkili olabildikleridir.

Katılımcı demokrasi kuramı açısından bakıldığında kent konseylerinin önemi, vatandaşların temsilcilerini seçmekle sınırlı olmayan bir katılım alanına sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Pateman (2012), katılımın bireylerin yalnızca karar süreçlerini etkilemesini değil, aynı zamanda siyasal yetkinliklerini geliştirmesini sağlayan bir süreç olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım yerel düzeyde özellikle önemlidir. Çünkü vatandaşların kent sorunları hakkında görüş bildirmeleri, farklı görüşlerle karşılaşmaları, müzakere süreçlerine katılmaları ve ortak çözüm arayışlarında bulunmaları, demokratik yurttaşlık deneyiminin gelişmesine katkı sağlayabilir. Bu açıdan kent konseyleri, vatandaşların günlük yaşamlarını doğrudan ilgilendiren konular üzerinden demokratik katılım deneyimi kazanabilecekleri alanlar oluşturma potansiyeline sahiptir.

Kent konseylerinin bu işlevi, farklı görüşlerin kamusal alanda ifade edilmesi ve kararların iletişimsel süreçler aracılığıyla oluşturulmasıyla güçlenmektedir. Kent konseylerinin farklı toplumsal kesimleri bir araya getirmesi, yerel sorunların tartışılmasına ve farklı görüşlerin karşılaşmasına imkân sağlaması bakımından bu yaklaşım ile örtüşmektedir. Özellikle konsey bünyesinde oluşturulan meclis ve çalışma grupları, belirli toplumsal grupların veya belirli sorun alanlarının daha ayrıntılı biçimde ele alınmasına imkân verebilmektedir. Bununla birlikte bu yapıların gerçekten birer müzakere alanı oluşturup oluşturmadığı, yalnızca farklı aktörlerin toplantılarda bulunmasıyla değil, görüşlerin karşılıklı olarak tartışılması ve ortak kararların ortaya çıkmasıyla anlaşılabilir.

Kent konseylerinin değerlendirilmesinde Fung'un (2006) katılımın niteliğine ilişkin yaklaşımı da önem taşımaktadır. Fung, katılımı yalnızca katılımcı sayısıyla açıklamamakta; kimlerin katıldığı, nasıl katıldığı ve katılımcıların alınan kararlar üzerindeki etkisinin ne olduğu sorularına odaklanmaktadır. Bu çerçevede kent konseylerinin kadınlar, gençler, çocuklar, engelliler ve farklı sivil

toplum kesimleri için katılım kanalları oluşturması, kapsayıcılık açısından olumlu bir potansiyel taşımaktadır. Ancak bu grupların konsey içerisinde temsil edilmesi tek başına yeterli değildir. Temsil edilen grupların görüşlerinin karar süreçlerine yansıyor yansımadağı ve bu görüşlerin yerel yönetim politikalarında karşılık bulup bulmadığı da dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla kent konseylerinin katılımcı niteliğı, yalnızca yapısal çeşitlilik üzerinden değıl, katılımın kararlar üzerindeki etkisi üzerinden değerlendirilmelidir.

Kent konseylerinin farklı aktörleri aynı platformda buluşturması, Putnam'ın (1994) sosyal sermaye yaklaşımı açısından da değerlendirilebilir. Yerel düzeyde kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek örgütleri ve vatandaşlar arasında düzenli iletişim kurulması, karşılıklı güven ve iş birliğinin gelişmesine katkı sağlayabilir. Bu ilişkilerin süreklilik kazanması, yerel sorunların çözümünde ortak hareket etme kapasitesini de güçlendirebilir. Bu bakımdan kent konseylerinin işlevi yalnızca belediyeye görüş bildirmekle sınırlı olmayıp, farklı yerel aktörler arasında iletişim ve iş birliği kurulmasına aracılık etmek şeklinde de değerlendirilebilir.

Kent konseylerinin yerel demokrasi bakımından bir diğere önemli işlevi, farklı görüşlerin karşı karşıya geldiğı alanlarda ortak akıl ve uzlaşma arayışını destekleyebilmesidir. Yerel sorunlar çoğı zaman tek bir toplumsal grubun çıkarlarıyla sınırlı olmadığından, farklı taleplerin aynı platformda tartışılması kararların daha geniş bir toplumsal zemine oturtulmasına katkı sağlayabilir. Tekeli'nin (2020: 35-42) katılımı yalnızca yönetsel bir teknik olarak değıl, aynı zamanda toplumsal uzlaşının ve demokratik yaşam kültürünün gelişmesine katkı sağlayan bir süreç olarak değerlendirmesi bu açıdan önemlidir. Kent konseyleri de bu anlayış doğrultusunda, farklı aktörlerin kent sorunları üzerinde birlikte düşünmelerine ve ortak çözüm aramalarına imkân sağlayan platformlar olarak değerlendirilebilir.

Bununla birlikte kent konseylerinin teorik olarak taşıdığı bu potansiyel ile uygulamadaki işleyişi arasında farklılıklar bulunabilmektedir. Bir katılım mekanizmasının mevzuatla oluşturulmuş olması, o mekanizmanın otomatik olarak etkin ve demokratik biçimde işlediğı anlamına gelmemektedir. Katılımın sembolik düzeyde kalması, belirli aktörlerin süreç üzerinde diğelerinden daha fazla ağırlık kazanması, vatandaşların toplantı ve faaliyetlere sınırlı düzeyde katılması, alınan kararların bağlayıcı olmaması ve yerel yönetimlerin konsey kararlarına yaklaşımı bu noktada önem kazanmaktadır. Pateman'ın (2012) vurguladığı üzere katılımın demokratik niteliğı, yalnızca kurumsal yapıların varlığıyla değıl, katılımı destekleyen siyasal ve toplumsal koşullarla da ilgilidir. Koyuncu-Lorasdağı'nın (2003: 92-98) değerlendirmeleri de katılımın önündeki sorunların yalnızca vatandaşların ilgisizliğiyle açıklanamayacağını, kurumsal kanalların niteliğinin de dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Bu nedenle kent konseylerinin katılımcı yönetim açısından değerlendirilmesinde, hukuki olarak kendilerine verilen görevler ile uygulamada ortaya çıkan sonuçların birbirinden ayrılması gerekmektedir. Konseylerin farklı aktörleri bir araya getirmesi önemli olmakla birlikte, bu aktörlerin karar alma süreçlerinde etkili olup olmadığı ayrıca incelenmelidir. Benzer şekilde, kent konseylerinin toplantılar düzenlemesi, görüş ve öneriler geliştirmesi veya tavsiye kararları alması, bu kararların yerel yönetim politikalarına yansıyor yansımadağı bilinmeden tek başına yeterli bir başarı göstergesi olarak kabul edilemez.

Buradan hareketle kent konseylerinin katılımcı yönetim bakımından değerlendirilmesinde üç temel boyut öne çıkmaktadır. İlk olarak, konseylerin farklı toplumsal ve kurumsal aktörleri ne ölçüde kapsadığı önemlidir. İkinci olarak, bu aktörlerin konsey içerisinde gerçek anlamda müzakere ve karar süreçlerine katılıp katılmadıkları dikkate alınmalıdır. Üçüncü olarak ise konseylerde ortaya çıkan görüş ve kararların belediye yönetimi ve diğere yerel karar alma mekanizmaları üzerindeki etkisi değerlendirilmelidir. Böyle bir değerlendirme, kent konseylerini yalnızca mevzuatta tanımlanan

görevleri üzerinden değil, katılımın kapsamı, niteliği ve kararlar üzerindeki etkisi üzerinden ele almayı mümkün kılmaktadır.

Nitekim bu noktada kent konseyleri üzerine daha önce gerçekleştirilen araştırmalar önem kazanmaktadır. Farklı kentlerde yürütülen çalışmalar, konseylerin katılım kültürünün gelişmesine ve yerel aktörlerin bir araya gelmesine katkı sağlayabildiğini ortaya koyarken, bazı araştırmalar temsil, mali bağımlılık, belediye yönetimleriyle ilişkiler ve kararların uygulanması gibi sorunlara dikkat çekmektedir. Dolayısıyla kent konseylerinin katılımcı yönetim bakımından başarısını tek yönlü biçimde değerlendirmek yerine, farklı saha araştırmalarında ortaya çıkan sonuçların birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu yaklaşım, çalışmanın sonraki bölümünde kent konseylerinin hukuki ve kurumsal yapısının incelenmesinden sonra, mevcut saha araştırmalarının bulgularının karşılaştırılması ve ortaklaşan ya da farklılaşan sonuçların ortaya konulması açısından temel oluşturmaktadır.

Bu çerçevede kent konseyleri, katılımcı demokrasi ve yönetim anlayışının yerel düzeyde uygulanabilmesi açısından önemli bir kurumsal potansiyel taşımaktadır. Ancak bu potansiyelin gerçek bir katılımcı karar alma mekanizmasına dönüşebilmesi, yalnızca farklı aktörlerin aynı çatı altında toplanmasına değil; katılımın kapsayıcı olmasına, müzakere süreçlerinin etkin biçimde işletilmesine ve ortaya çıkan görüşlerin yerel karar alma süreçleri üzerinde karşılık bulmasına bağlıdır. Bu nedenle kent konseylerinin değerlendirilmesi, hukuki düzenlemelerin ve kurumsal yapının açıklanmasının yanında, uygulamaya ilişkin araştırmaların ortaya koyduğu sonuçların da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Böylece kent konseylerinin mevzuatta öngörülen işlevi ile uygulamada ortaya çıkan katılımcı karar alma kapasitesi arasındaki farkın daha açık biçimde ortaya konulması mümkün olacaktır.

3.5. Kent Konseylerinin Katılımcı Karar Alma Etkinliğinin Değerlendirilmesine İlişkin Analitik Çerçeve

Kuramsal yaklaşımlar ve kent konseyleri üzerine gerçekleştirilen ampirik araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde, kent konseylerinin katılımcı karar alma mekanizması olarak etkinliğinin yalnızca hukuki olarak oluşturulmuş olmaları veya farklı aktörleri aynı yapı içerisinde bulundurmaları üzerinden değerlendirilmesinin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada kent konseylerinin katılımcı karar alma kapasitesini değerlendirmek üzere beş boyuttan oluşan bir analitik çerçeve geliştirilmiştir. Bu çerçeve, katılım ve erişilebilirlik, temsil ve kapsayıcılık, müzakere ve aktörler arası ilişkiler, karar alma süreçlerine etki ve kurumsal-mali koşullar boyutlarından oluşmaktadır.

İlk boyut olan katılım ve erişilebilirlik, vatandaşların kent konseylerinin varlığından haberdar olması, süreçlere erişebilmesi ve toplantı ya da diğer katılım kanalları aracılığıyla sürece fiilen katılabilmesini ifade etmektedir. İkinci boyut temsil ve kapsayıcılık olup kadınlar, gençler, engelliler ve diğer toplumsal grupların karar alma süreçlerinde ne ölçüde yer bulduğuna odaklanmaktadır. Üçüncü boyut müzakere ve aktörler arası ilişkiler, kent konseyi içerisinde yer alan kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları ve diğer aktörler arasındaki iletişim, iş birliği, müzakere ve uzlaşma düzeyini kapsamaktadır.

Dördüncü boyut, kent konseylerinde ortaya çıkan görüş ve önerilerin belediyelerin karar ve politika süreçlerine yansımasıdır. Katılımcı bir mekanizmanın demokratik etkisinin ortaya çıkabilmesi açısından yalnızca görüşlerin ifade edilmesi değil, bu görüşlerin yerel karar alma süreçlerinde karşılık bulması önem taşımaktadır. Beşinci boyut ise kurumsal ve mali koşullardır. Kent konseylerinin faaliyetlerini sürdürebilmesi, sahip olduğu kurumsal düzenlemelerin yanı sıra belediyelerle ilişkileri, mali kaynaklara erişimi ve faaliyetlerini yürütebilme kapasitesiyle ilişkilidir.

Bu beş boyut birbirinden bağımsız değerlendirme alanları olarak değil, birbirini tamamlayan unsurlar olarak ele alınmaktadır. Buna göre yüksek düzeyde katılımın bulunması, temsil ve kapsayıcılığın zayıf olduğu bir durumda tek başına yeterli görülmemekte; aktörler arasındaki müzakerenin güçlü olması da kent konseyi görüşlerinin yerel karar alma süreçlerine yansımadağı durumda sınırlı bir katılımcı etki ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla çalışmada kent konseylerinin etkinliği, bu boyutların birlikte değerlendirilmesi yoluyla ele alınmaktadır. Geliştirilen çerçeve, farklı kentlerde gerçekleştirilen araştırmaların bulgularının ortak ölçütler üzerinden karşılaştırılmasına ve kent konseylerinin biçimsel varlığı ile gerçek katılımcı etkisi arasındaki farkın daha sistematik biçimde ortaya konulmasına imkân sağlamaktadır.

4. Yöntem

Bu çalışmada, yerel yönetimlerde katılımcı karar alma mekanizmaları kapsamında kent konseylerinin kurumsal yapısı, işleyişi ve yerel demokrasiye katkıları nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde ele alınmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı, toplumsal olguların ve kurumsal yapıların kendi bağlamları içerisinde değerlendirilmesine olanak sağlaması nedeniyle kamu yönetimi ve siyaset bilimi alanındaki çalışmalarda sıklıkla tercih edilmektedir. Kent konseyleri, hukuki düzenlemeler, kurumsal yapı, yönetim anlayışı ve katılımcı demokrasi gibi birbiriyle ilişkili farklı unsurları bünyesinde barındıran bir yapı niteliği taşıdığından, araştırmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma deseni benimsenmiştir.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırma konusu ile ilgili yazılı materyallerin sistematik biçimde incelenmesi ve yorumlanmasına dayanan bir veri toplama tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu doğrultuda öncelikle katılımcı demokrasi, siyasal katılım, yönetim, yerel demokrasi ve yerel yönetimler alanındaki kuramsal yazın incelenmiştir. Konuyla ilgili ulusal ve uluslararası kitaplar, hakemli dergilerde yayımlanan makaleler, lisansüstü tezler, bilimsel raporlar ve diğer akademik çalışmalar değerlendirilerek araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Ayrıca kent konseylerinin hukuki ve kurumsal yapısının ortaya konulması amacıyla 5393 sayılı Belediye Kanunu, Kent Konseyi Yönetmeliği, bu düzenlemelerde yapılan değişiklikler ve konuya ilişkin diğer mevzuat hükümleri incelenmiştir.

Çalışmada ikincil ampirik veri kaynağı olarak yararlanılan araştırmaların belirlenmesinde ise 2005 sonrası dönemde kent konseyleri üzerine gerçekleştirilen ve kent konseylerinin işleyişi, katılım, temsil, aktörler arası ilişkiler veya yerel karar alma süreçlerine etkisine ilişkin ampirik bulgular sunan çalışmalar esas alınmıştır. Bu kapsamda çalışmaların araştırma konusuyla doğrudan ilişkili olması ve katılım, temsil, müzakere, karar alma süreçlerine etki veya kurumsal işleyiş boyutlarından en az biriyle ilişkili bulgular içermesi temel seçim ölçütleri olarak belirlenmiştir. Farklı kentlerde gerçekleştirilen bu araştırmaların bulguları birlikte değerlendirilerek kent konseylerinin katılımcı karar alma süreçlerindeki işleyişine ilişkin ortaklaşan ve farklılaşan sonuçların ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışmada kullanılan akademik kaynakların belirlenmesinde araştırmanın amacı ve konusu temel alınmıştır. Bu kapsamda katılımcı yönetim, katılımcı demokrasi ve yerel demokrasi alanında kuramsal çerçeveyi oluşturan temel çalışmalar ile kent konseylerinin oluşumu, kurumsal yapısı, işleyişi ve yerel karar alma süreçlerindeki rolünü ele alan çalışmalar birlikte değerlendirilmiştir. Özellikle kent konseyleri üzerine daha önce gerçekleştirilen ampirik araştırmalara da çalışmada yer verilmiştir. Bu araştırmaların farklı kentlerde vatandaşlar, gençler ve kent konseyi içerisinde yer alan aktörler üzerinden ortaya koyduğu bulgular, kent konseylerinin uygulamadaki durumunu değerlendirmek amacıyla ikincil ampirik veri niteliğinde ele alınmıştır. Böylece çalışma yalnızca kuramsal kaynaklar ve mevzuat

hükümlerinin aktarılmasıyla sınırlandırılmamış, daha önce yapılmış araştırmaların ortaya koyduğu uygulamaya ilişkin sonuçlardan da yararlanılmıştır.

Kaynakların incelenmesinde öncelikle katılımcı demokrasi ve yerel demokrasi yazınında öne çıkan temel kavramlar belirlenmiştir. Bu kavramlar daha sonra kent konseylerinin katılımcı karar alma süreçlerindeki konumunun değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Bu doğrultuda katılıma erişim ve bilinirlik, temsil ve kapsayıcılık, farklı aktörler arasındaki iş birliği ve müzakere, vatandaşların karar alma süreçlerine etkisi ve kent konseyi kararlarının yerel yönetimlere yansımaları temel değerlendirme alanları olarak ele alınmıştır. Böylece çalışmanın kuramsal bölümünde ele alınan katılımcı demokrasi yaklaşımı ile kent konseyleri üzerine gerçekleştirilen uygulamalı çalışmalar arasında ilişki kurulması amaçlanmıştır.

Araştırmada dokümanların değerlendirilmesi aşamasında öncelikle çalışmanın amacıyla doğrudan ilişkili bilgiler belirlenmiş, daha sonra benzer nitelikteki bulgular bir araya getirilmiştir. Kent konseylerinin katılımcı karar alma süreçlerindeki rolüne ilişkin bulgular; katılım, temsil ve kapsayıcılık, müzakere ve aktörler arası ilişkiler, kararların yerel yönetimlere yansımaları ve kurumsal işleyiş başlıkları altında değerlendirilmiştir. Bu sınıflandırma sayesinde farklı kaynaklarda birbirinden bağımsız biçimde ele alınan bulguların ortak yönlerinin ortaya çıkarılması ve kent konseylerinin katılımcı karar alma kapasitesinin daha bütünlüklü biçimde değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Toplanan verilerin analizinde betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, önceden belirlenen temalar doğrultusunda elde edilen verilerin düzenlenmesi, yorumlanması ve anlamlandırılmasına dayanmaktadır. Bu kapsamda elde edilen veriler; katılımcı yönetim ve yerel demokrasiye ilişkin kuramsal yaklaşımlar, Türkiye'de kent konseylerinin kurumsal yapısı ve işleyişi ile kent konseylerinin katılımcı karar alma süreçleri açısından değerlendirilmesi şeklindeki temel başlıklar doğrultusunda incelenmiştir. Bununla birlikte özellikle üçüncü bölümde, kuramsal çerçevede ortaya konulan katılım, temsil, kapsayıcılık, müzakere ve karar alma süreçlerine etki gibi unsurlar dikkate alınarak önceki ampirik araştırmaların bulguları karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir. Böylece farklı çalışmalarda ortaya çıkan sonuçların yalnızca aktarılması yerine, ortak ve farklı yönlerinin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Analiz sürecinde mevzuat, kuramsal çalışmalar ve daha önce gerçekleştirilen ampirik araştırmalar birbirinden bağımsız kaynak grupları olarak ele alınmamış, birbirini tamamlayan veriler olarak değerlendirilmiştir. Mevzuat kent konseylerinin sahip olduğu hukuki ve kurumsal çerçeveyi ortaya koyarken, kuramsal çalışmalar katılımcı karar alma açısından hangi ölçütlerin dikkate alınması gerektiğini belirlemiştir. Daha önce gerçekleştirilen ampirik çalışmalar ise bu hukuki ve kuramsal çerçevenin uygulamadaki görünümünü değerlendirmeye yardımcı olmuştur. Bu şekilde kent konseylerinin mevzuatta öngörülen yapısı ile uygulamada ortaya çıkan durum arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Araştırmanın güvenilirliğini ve tutarlılığını artırmak amacıyla farklı türdeki kaynaklardan yararlanılmış ve elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Mevzuat hükümleri, akademik çalışmalar ve daha önce gerçekleştirilen saha araştırmalarının bulgularının birlikte ele alınması, aynı konuya ilişkin farklı kaynaklarda ortaya çıkan sonuçların karşılaştırılmasına olanak sağlamıştır. Özellikle kent konseylerinin bilinirliği, vatandaşların katılımı, farklı toplumsal grupların temsili, aktörler arasındaki ilişkiler ve alınan kararların yerel yönetimlere yansımaları gibi konularda farklı araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlar birlikte değerlendirilmiştir. Böylece araştırmanın yalnızca tek bir kaynağın değerlendirilmesine dayalı olarak yürütülmesinin önüne geçilmiştir.

Araştırmada yeni bir saha çalışması gerçekleştirilmemiş; anket, mülakat veya gözlem yoluyla birincil veri toplanmamıştır. Bu durum araştırmanın bir eksikliği veya saha çalışmasının

gerçekleştirilememesi olarak değil, araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen yöntemsel bir tercih olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı belirli bir kent konseyi örneğini yerinde incelemek veya yeni bir katılımcı profili ortaya koymak değil, Türkiye’de kent konseyleri üzerine daha önce gerçekleştirilmiş araştırmaların bulgularını katılımcı demokrasi yaklaşımı çerçevesinde birlikte değerlendirmektir. Bu nedenle daha önce yapılmış saha araştırmalarında elde edilen sonuçlardan ikincil ampirik veri olarak yararlanılmıştır.

Araştırmanın temel sınırlılığı, yeni birincil saha verisi üretilmemiş olmasıdır. Bu nedenle çalışmada ulaşılan sonuçlar, incelenen akademik çalışmaların, ampirik araştırmaların ve hukuki belgelerin ortaya koyduğu bilgilerle sınırlıdır. Bununla birlikte kent konseylerinin faaliyetlerinin yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesi, siyasi yapı, sivil toplumun gelişmişlik düzeyi ve yerel katılım kültürü gibi unsurlara bağlı olarak farklılık gösterebilmesi nedeniyle, farklı araştırmalarda elde edilen bulguların tüm kent konseyleri için aynı şekilde geçerli olduğu varsayılmamıştır. Bunun yerine farklı araştırmalarda ortaya çıkan ortak ve ayrışan sonuçlar dikkate alınarak genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Bu kapsamda çalışma, yerel yönetimlerde katılımcı mekanizmaların işleyişine ilişkin kuramsal ve kurumsal bir değerlendirme ortaya koymanın yanında, kent konseyleri üzerine daha önce gerçekleştirilen ampirik araştırmaların bulgularını katılımcı demokrasi yaklaşımının temel ölçütleriyle birlikte değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu yönüyle çalışmada kent konseylerinin yalnızca hukuki dayanağı ve kurumsal yapısı açıklanmamakta; aynı zamanda vatandaşların katılımı, temsil ve kapsayıcılık, aktörler arası iş birliği, müzakere ve kent konseyi kararlarının yerel yönetim süreçlerine yansımaları açısından mevcut uygulamaların ne ölçüde katılımcı karar alma anlayışıyla örtüştüğü ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

5. Türkiye’de Kent Konseylerinin Kurumsal Yapısı ve İşleyişi

Türkiye’de kent konseylerinin ortaya çıkışı, yerel yönetimlerde katılım ve yönetim anlayışının güçlenmesine yönelik dönüşümün bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bu sürecin uluslararası düzeydeki önemli aşamalarından biri, 1992 yılında Rio de Janeiro’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda kabul edilen Gündem 21 olmuştur. Gündem 21’in 28. bölümünde yerel yönetimlerin kendi topluluklarıyla istişare içerisinde yerel Gündem 21 süreçleri geliştirmeleri öngörülmüş ve sürdürülebilir kalkınmanın yerel düzeyde katılımcı bir anlayışla ele alınmasının önü açılmıştır (United Nations, 1992).

Bu yaklaşımın Türkiye açısından önemli bir diğer aşaması, 1996 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen Habitat II İnsan Yerleşimleri Konferansı’dır. Konferansla birlikte sürdürülebilir insan yerleşimleri, yerel yönetimlerin rolü ve toplumun karar alma süreçlerine katılımı daha fazla önem kazanmıştır. Türkiye’de Yerel Gündem 21 kapsamında geliştirilen katılımcı yapılar ise yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel aktörlerin bir araya gelmesini sağlayarak kent konseylerinin kurumsallaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle kent konseylerini yalnızca 2005 yılında oluşturulan yeni bir hukuki yapı olarak değil, 1990’lı yıllardan itibaren gelişen katılımcı yerel yönetim deneyiminin devamı olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır.

Kent konseylerinin hukuki dayanağı 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 76. maddesiyle oluşturulmuş, bu düzenlemeye dayanılarak 2006 yılında Kent Konseyi Yönetmeliği yürürlüğe konulmuştur (Erkul vd., 2013: 86). Belediye Kanunu’nun 76. maddesinde belediyelere; kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar, noterler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri, siyasi partiler, kamu kurum ve kuruluşları ile mahalle muhtarlarının temsilcilerinin ve diğer ilgililerin katılımıyla

oluşan kent konseylerinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlama görevi verilmiştir. Kent Konseyi Yönetmeliği'nin 1. maddesinde ise kent vizyonunun ve hemşerilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi kent konseylerinin temel amaçları arasında sayılmıştır. Böylece kent konseyleri, yerel düzeyde katılım ve yönetim anlayışını bir araya getiren kurumsal yapılar hâline gelmiştir (Soygüzel, 2015: 241).

Kent konseylerinin yasal bir zemine kavuşması, bu yapıların Türkiye genelinde yaygınlaşmasını da hızlandırmıştır. Yerel Gündem 21 kapsamında gelişen katılımcı kent yönetimi anlayışının kurumsal bir yapıya dönüşmesinde kent konseyleri önemli bir rol üstlenmiştir (Özdemir, 2011). Bu yönüyle kent konseyleri, yerel siyasette ve yerel yönetimlerde katılımın temel araçlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Doğan ve Kalkışım, 2015: 122). Bununla birlikte hukuki bir yapının oluşturulması, uygulamada aynı düzeyde etkin bir katılımın gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Nitekim kent konseylerinin önemli bir yerel demokrasi projesi olmasına rağmen uygulamada beklenen etkinliğin her zaman sağlanamadığı belirtilmektedir (Erbay, 2019: 361).

Kent konseylerinin üyelik yapısı da zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. İlk düzenlemede mülki idare amiri veya temsilcisi, milletvekilleri, belediye başkanı veya temsilcisi, kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, belediye meclisi üyeleri, mahalle muhtarları, siyasi parti temsilcileri, üniversiteler, meslek kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile meclis ve çalışma gruplarının temsilcileri yer almaktaydı. Büyükşehir kent konseylerinde ise bu yapıya ek olarak siyasi partiler, sendikalar, barolar, noterler, kooperatifler, birlikler, dernekler ve vakıfların temsilcileri de bulunmaktaydı (Kutlu vd., 2009: 518).

6 Haziran 2009 tarihli ve 27250 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan değişiklikle Yönetmeliğin 8. maddesindeki üyelik yapısı yeniden düzenlenmiştir. Buna göre kent konseyleri; mülki idare amiri veya temsilcisi, belediye başkanı veya temsilcisi, kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileri, mahalle muhtarları veya temsilcileri, siyasi parti temsilcileri, üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sendikalar, noterler, barolar, ilgili dernek ve vakıflar ile kent konseyi bünyesinde oluşturulan meclis ve çalışma gruplarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Önceki düzenlemede yer alan milletvekilleri ve belediye meclisi üyelerine ilişkin üyelik hükümlerine ise yeni düzenlemede yer verilmemiştir (Kent Konseyi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 2009, madde 3). Bu yapı, kent konseylerinin doğrudan karar alma yetkisine sahip seçilmiş organlardan farklı olarak, farklı toplumsal ve kurumsal aktörleri aynı platformda buluşturan bir katılım mekanizması olduğunu göstermektedir.

2009 yılındaki bu değişikliğin önemi yalnızca üyelik listesindeki bir daralma veya genişleme üzerinden değil, kent konseyi ile yerel karar alma mekanizmaları arasındaki kurumsal ilişkinin niteliği üzerinden de ele alınmalıdır. Milletvekilleri ve belediye meclisi üyelerinin üyelik yapısından çıkarılması, kent konseyi ile belediye meclisi arasındaki doğrudan kurumsal bağlantıyı azaltmıştır. Bununla birlikte bu durum, kent konseylerinin belediyeden bağımsız bir yapıya dönüştüğü anlamına gelmemektedir. Nitekim 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 76. maddesi belediyeye kent konseyinin faaliyetlerine yardım ve destek sağlama görevi yüklemekte; Yönetmeliğin ilgili hükümleri de konsey ile belediye arasındaki kurumsal ilişkiyi sürdürmektedir. Bu nedenle 2009 değişikliği, kent konseylerinin siyasi aktörlerden tamamen ayrıştırılması şeklinde değil, yerel karar alma organları ile katılımcı platform arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesi olarak değerlendirilmelidir. Kent konseylerinin uygulamadaki özerkliği bakımından ise mevzuattaki üyelik düzenlemesinden daha geniş bir kurumsal

çerçevenin dikkate alınması gerekmektedir. Özdemir'in (2011) kent konseylerinin yeterli bağımsız gelir kaynaklarına sahip olmamasına ilişkin tespiti de bu noktada önem taşımaktadır. Dolayısıyla seçilmiş belediye meclisi üyelerinin yapıdan çıkarılması, doğrudan siyasi temsil ile konsey arasındaki bağlantıyı değiştirmiş olsa da, belediye ile mali ve idari ilişkiler devam ettiği için kurumsal bağımlılık tartışmasını tek başına ortadan kaldırmamıştır.

Bu değişiklik sonrasında sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, sendikalar, üniversiteler ve diğer yerel aktörlerin kent konseylerindeki temsili daha belirgin bir işlev kazanmıştır. Ancak farklı aktörlerin aynı yapı içerisinde temsil edilmesi, bu aktörlerin karar süreçlerinde eşit ölçüde etkili olduğu anlamına gelmemektedir. Kent konseylerinin katılımcı niteliği, yalnızca üyelerin çeşitliliğine değil, farklı grupların görüşlerini ifade edebilmesine, birbirleriyle müzakere edebilmesine ve ortaya çıkan görüşlerin belediyenin karar süreçlerine taşınabilmesine bağlıdır. Nitekim Önder ve Güler (2016), kent konseylerindeki aktörler arasında iş birliğinin her zaman gerçekleşmediğine, bazı durumlarda aktörlerin birbirlerini dışlayabildiğine dikkat çekmektedir. Bu bulgu, 2009 değişikliğinin sivil toplum ve meslek kuruluşlarının temsili daha görünür hâle getirmesinin, tek başına kent konseylerinin katılımcı kapasitesini artırdığı sonucuna ulaşmak için yeterli olmadığını göstermektedir. Burada belirleyici olan, temsil edilen aktörlerin konsey çalışmalarına fiilen katılım düzeyi ve oluşturulan görüşlerin yerel yönetim kararlarına aktarılabilme kapasitesidir.

Kent konseylerinin örgütlenme yapısı da bu anlayışa uygun biçimde oluşturulmuştur. Genel kurul en yetkili organ olarak diğer birimlerin seçim ve çalışma esaslarını belirlerken, yürütme kurulu gündemin oluşturulması, alınan kararların belediyeye iletilmesi ve uygulamaların takip edilmesi gibi görevleri yerine getirmektedir. Konsey başkanı ise konseyi temsil etmekte ve faaliyetlerin yürütülmesinden sorumlu bulunmaktadır (Kalaycı ve Akin, 2021: 196). Bu yapı içerisinde meclisler ve çalışma grupları da farklı toplumsal kesimlerin belirli konular üzerinden sürece katılmasına imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla kent konseyi ile belediye arasındaki iletişim, yalnızca kararların belediyeye gönderilmesiyle sınırlı olmayan, alınan kararların yerel yönetim tarafından nasıl değerlendirildiğinin ve uygulamaya ne ölçüde yansıdığının izlenmesini de içeren bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak konseyin belediye kararları üzerinde doğrudan bağlayıcı bir yetkiye sahip olmaması, bu iletişimin etkisini belediyenin yaklaşımına ve konseyin oluşturduğu önerilerin niteliğine bağlı hâle getirmektedir. Bu nedenle yürütme kurulunun kararları belediyeye iletmesi ve uygulamaları takip etmesi, kurumsal iletişim açısından önemli olmakla birlikte, tek başına kararların hayata geçirildiğini göstermemektedir.

Kent Konseyi Yönetmeliği'nin 6. maddesinde düzenlenen görevler genel olarak; yerel düzeyde demokratik katılımı ve ortak yaşam bilincini geliştirmek, sürdürülebilir kalkınmayı ve yaşam kalitesini desteklemek, kentin tarihi, kültürel ve doğal değerlerini korumak, kaynakların adil ve verimli kullanımına katkı sağlamak, sivil toplumun gelişimini desteklemek, çocuklar, gençler, kadınlar ve engellilerin karar alma süreçlerine katılımını artırmak, şeffaf ve hesap verebilir bir kent yönetimini desteklemek ve kentte oluşturulan görüşleri belediyeye iletmek şeklinde sıralanabilir. Bu görevler, kent konseylerinin temel işlevinin doğrudan belediye hizmeti üretmekten çok, farklı toplumsal talepleri yerel karar süreçlerine taşımak olduğunu göstermektedir.

Kent konseylerinin katılımcı karar alma açısından asıl önemi de burada ortaya çıkmaktadır. Kent konseyleri belediye meclisi veya belediye başkanlığı gibi doğrudan karar alma ve uygulama yetkisine sahip değildir. Buna karşılık farklı aktörlerin görüşlerini bir araya getirerek ortak öneriler oluşturmakta ve bunları belediyeye aktarmaktadır. Dolayısıyla konseylerin etkinliği yalnızca aldıkları kararların sayısı ile değil, ortaya koydukları görüşlerin yerel yönetimlerin karar ve uygulamalarına ne ölçüde yansıdığıyla değerlendirilmelidir. Bu açıdan bakıldığında, kent konseylerinin kararlarının belediye

meclisinin gündemine taşınması, değerlendirilmesi ve mümkün olduğunda yerel politikalara yansıtılması, katılım mekanizmasının çıktısını değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Bununla birlikte mevcut kurumsal yapı, belediye meclisinin kent konseyi kararlarını doğrudan kabul etmesini zorunlu kılan bağlayıcı bir mekanizma oluşturmadığından, konseylerin yerel karar alma üzerindeki etkisi ile karar alma yetkisi birbirinden ayrılmalıdır. Bu ayrım, kent konseylerinin etkinliğinin neden yalnızca hukuki statü üzerinden değil, uygulamadaki kurumsal ilişkiler üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Kentlerin büyümesi ve toplumsal yapının karmaşıklaşmasıyla birlikte çevre, ulaşım, sosyal hizmetler, kültürel miras ve kentsel yaşam kalitesi gibi sorunların çözümünde farklı aktörlerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılması daha önemli hâle gelmiştir. Kent konseyleri bu açıdan kent sorunlarının farklı kesimler tarafından açık ve kamusal bir ortamda tartışılmasına imkân sağlayan yapılardır (Erbay, 2019: 365-370). Ancak çok aktörlü bir yapının varlığı tek başına etkin katılımı garanti etmemektedir. Konseylerin belediyelerle kurduğu ilişkinin niteliği, katılımcıların sürece aktif biçimde dâhil olması ve alınan kararların yerel yönetim politikalarına yansımaları, bu yapıların gerçek katılım kapasitesini belirleyen temel unsurlardır. Bu nedenle kent konseyleri, katılımcı demokrasinin kendisi olarak değil, katılımcı karar alma için oluşturulmuş kurumsal bir imkân olarak değerlendirilmelidir. Mevcut literatürdeki alan araştırmaları da kent konseylerinin yerel karar alma süreçlerine etkisinin bütün kentlerde aynı düzeyde gerçekleşmediğine işaret etmektedir. Bu nedenle 2009 yılında üyelik yapısında gerçekleştirilen değişikliğin sonuçlarını yalnızca mevzuat değişikliği üzerinden değerlendirmek yerine, konseylerin belediyelerle ilişkileri, temsil edilen aktörlerin fiili katılımı ve üretilen görüşlerin yerel kararlara yansıma düzeyiyle birlikte ele almak gerekmektedir.

6. Kent Konseylerinin Katılımcı Karar Alma Süreçleri Açısından Değerlendirilmesi

Kent konseylerinin katılımcı karar alma süreçlerindeki konumunu değerlendirebilmek için öncelikle kentli hakları ve katılım hakkı arasındaki ilişkiye bakmak gerekmektedir. Kentli hakkı, bireylerin yaşadıkları kentte insan onuruna uygun koşullarda yaşamalarını ve kentin sunduğu olanaklardan eşit biçimde yararlanabilmelerini ifade etmektedir (Şahyar Akdemir, 2020a: 150). Bu hakkın kapsamı yalnızca kentsel hizmetlerden yararlanmakla sınırlı değildir. Kent sakinlerinin yaşadıkları çevreye ilişkin kararların oluşumuna katılabilmeleri de kentli hakkının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu nedenle kentlilik, yalnızca bir kentte yaşamayı değil, yaşanan kentle bağ kurmayı ve kentin geleceğine ilişkin süreçlerde sorumluluk üstlenmeyi de kapsamaktadır (Parlak, 2011: 454). Kent konseyleri bu noktada, kent sakinlerinin yerel yönetime ilişkin görüşlerini ifade edebilecekleri ve ortak sorunlar üzerinde birlikte hareket edebilecekleri kurumsal bir alan oluşturmaktadır.

Kent konseylerinin ortaya çıkışında Yerel Gündem 21 sürecinin önemli bir yeri bulunmaktadır. Yerel Gündem 21, sürdürülebilir kalkınma anlayışını yerel düzeye taşıırken sivil toplum kuruluşları ve diğer yerel aktörlerin süreçlere dâhil edilmesini amaçlamıştır (Erkul ve Baykal, 2009: 217). Bu yaklaşım, yerel yönetimlerin yalnızca hizmet sunan kurumlar olarak değil, vatandaşların yönetime katılımını sağlayan demokratik alanlar olarak değerlendirilmesini güçlendirmiştir. Yerel yönetimlerin “demokrasinin okulları” olarak görülmesi de bu açıdan anlamlıdır (Doğan ve Kalkışım, 2015: 122). Dolayısıyla kent konseylerinin değerlendirilmesinde yalnızca hukuki yapılarının değil, vatandaşların katılım deneyimlerini geliştirme kapasitesinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Kent konseyleri, yerel yönetimler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler ve kent sakinlerini aynı platform içerisinde buluşturan çok aktörlü yapılar olarak tasarlanmıştır. Bu özellik, onları klasik anlamdaki danışma mekanizmalarından ayıran temel

unsurlardan biridir. Kestellioğlu (2011: 122), kent konseylerinin yerel aktörlerin bir araya gelerek politika geliştirmelerine imkân sağlayabileceğine dikkat çekerken, Kocaoğlu (2014: 4) bu yapıların kent sakinlerinin alınan kararlar hakkındaki görüşlerini ifade edebilmeleri açısından önem taşıdığını belirtmektedir. Dolayısıyla kent konseylerinin temel işlevi, farklı toplumsal taleplerin yerel yönetim süreçlerine aktarılmasını sağlayacak bir iletişim ve müzakere alanı oluşturmaktır. Bu yönüyle kent konseylerinin kurumsal yapısı katılımcı demokrasi ve hesap verebilirlik ilkeleriyle doğrudan ilişkilidir (Dalaman, 2025: 87).

Ancak hukuki olarak katılımı mümkün kılan bir mekanizmanın bulunması, uygulamada etkin katılımın gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Kent konseylerinin çok aktörlü biçimde oluşturulması önemli bir başlangıç noktası olmakla birlikte, bu aktörlerin karar süreçlerinde nasıl bir ilişki kurdukları belirleyici olmaktadır. Önder ve Güler (2016), kent konseylerinde farklı aktörlerin aynı yapı içerisinde yer almasına rağmen zaman zaman iş birliği yerine birbirlerini dışlayıcı tutumların ortaya çıkabildiğini belirtmektedir. Bu durum, katılımcı karar alma sürecinin yalnızca temsil çeşitliliğiyle açıklanamayacağını göstermektedir. Farklı aktörlerin birbirlerini dinleyebilmesi, ortak sorunlar üzerinde müzakere edebilmesi ve ortaya çıkan görüşlerin karar süreçlerine aktarılabilmesi gerekmektedir.

Bu değerlendirme, kent konseyleri üzerine gerçekleştirilen saha araştırmalarının bulgularıyla da desteklenmektedir. Gürses'in (2015: 49-68) Marmara Bölgesi'ndeki kent konseyi yürütme kurulu üyeleriyle gerçekleştirdiği araştırma, kent konseylerinin yerel demokrasi açısından önemli bir katılım platformu olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bununla birlikte araştırma, konseylerin yerel karar alma süreçlerine etkisinin kurumsal yapı ve uygulama koşullarına bağlı olarak değişebildiğine de işaret etmektedir. Burada dikkat çeken husus, kent konseylerinin yalnızca hukuki varlığı değil, bu yapı içerisinde yer alan aktörlerin katılım sürecini nasıl deneyimlediğidir.

Benzer bir durum vatandaşların kent konseylerine ilişkin bilgi düzeyinde de görülmektedir. Karakurt Tosun, Keskin ve Selimoğlu'nun (2016: 85-108) Bursa'da 2.915 kişiyle gerçekleştirdikleri araştırma, kent konseylerinin bilinirliği ile vatandaşların bu yapıların görev ve işlevlerine ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymaktadır. Araştırma, kent konseylerinin katılımcı kapasitesinin artırılmasında vatandaşların bu mekanizmaları tanımalarının ve kullanabilmesinin önemli olduğunu göstermektedir. Usta ve Bilgi'nin (2017: 223-252) Karaman örneğinde gerçekleştirdikleri araştırmada da benzer biçimde kent konseylerinin tanınırlığı, hemşerilik bilinci ve vatandaşların yerel karar alma süreçlerine katılımı arasındaki ilişki ele alınmıştır. Bu çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde, kent konseylerinin katılımcı işlevinin yalnızca kurumsal yapıya değil, kent sakinlerinin bu yapıyla kurduğu ilişkiye de bağlı olduğu görülmektedir.

Katılımın toplumsal gruplar bakımından eşit biçimde gerçekleşip gerçekleşmediği de ayrıca önem taşımaktadır. Şahyar Akdemir'in (2019: 41-49) Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerinde 1.005 kişiyle gerçekleştirdiği araştırma, gençlerin kent konseyleri aracılığıyla yerel karar alma süreçlerine katılımının düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmada bunun nedenlerinden biri olarak gençlerin hangi yollarla katılım sağlayabilecekleri konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları gösterilmektedir. Bu sonuç, kent konseyleri bünyesinde gençlik, kadın, çocuk veya engelli meclislerinin oluşturulmasının tek başına yeterli olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu yapıların gerçekten kullanılabilir olması ve ilgili grupların katılım konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Türkiye Kent Konseyleri Platformu üzerine gerçekleştirilen araştırma da benzer bir sonuca ulaşmaktadır. Şahyar Akdemir (2020b), platform üyelerinin yerel ve ulusal katılıma ilişkin görüşlerini incelemiş ve kent konseyleri ile platformun önemli katılım araçları olarak kabul edilmesine rağmen etkin katılımın tam olarak gerçekleştirilemediğini ortaya koymuştur. Böylece yazında dikkat çeken temel

ayrım daha belirgin hâle gelmektedir: Kent konseylerinin katılım için gerekli kurumsal zemini oluşturmaları ile bu zeminin gerçek bir karar alma etkisine dönüşmesi aynı şey değildir.

Bu noktada kent konseylerinin yerel yönetimlerle kurduğu ilişki belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Kent konseylerinde ortaya çıkan görüşlerin belediye yönetimlerine aktarılması ve karar alma süreçlerinde dikkate alınması, katılımın sonuç üretmesi açısından önemlidir. Deniz (2013), kent konseylerinin başarılı olabilmesi için yerel yönetimler, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında yatay ilişkilerin kurulması gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla bir kent konseyinin etkinliği yalnızca toplantı sayısı, üye çeşitliliği veya çalışma gruplarının varlığıyla ölçülmemelidir. Asıl önemli olan, bu süreçlerde ortaya çıkan görüşlerin yerel politikalar üzerinde ne ölçüde karşılık bulduğudur.

Mevcut çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde kent konseylerinin katılımcı karar alma kapasitesinin birkaç temel koşula bağlı olduğu görülmektedir. Bunların başında kent konseylerinin bilinirliği ve erişilebilirliği gelmektedir. Vatandaşların varlığından haberdar olmadığı veya nasıl kullanılacağını bilmediği bir katılım mekanizmasının etkin olması beklenemez. İkinci olarak temsilin niteliği önem taşımaktadır. Farklı toplumsal grupların yalnızca biçimsel olarak temsil edilmesi yeterli değildir; bu grupların görüşlerini karar süreçlerine taşıyabilmeleri gerekir. Üçüncü olarak aktörler arasındaki ilişkinin niteliği belirleyicidir. Önder ve Güler'in (2016) dikkat çektiği dışlayıcı ilişkiler katılımı zayıflatırken, Deniz'in (2013) vurguladığı yatay ilişkiler katılımın niteliğini güçlendirebilmektedir. Son olarak kent konseylerinde ortaya çıkan görüşlerin belediye kararlarına yansımaları, katılımın sembolik olmaktan çıkıp sonuç üreten bir sürece dönüşmesi açısından önemlidir.

Bu değerlendirmeler, kent konseylerinin katılımcı demokrasi açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin kendiliğinden gerçekleşmediğini göstermektedir. Hukuki düzenlemeler ve çok aktörlü kurumsal yapı katılım için gerekli zemini hazırlamakta, ancak etkin katılımın ortaya çıkması için vatandaşların sürece ilişkin bilgi sahibi olması, farklı toplumsal kesimlerin temsil edilmesi, aktörler arasında iş birliği kurulması ve konsey kararlarının yerel yönetim tarafından dikkate alınması gerekmektedir. Bu nedenle kent konseylerinin başarısını yalnızca mevzuatla belirlenen görev ve yapıları üzerinden değerlendirmek yeterli değildir. Asıl değerlendirilmesi gereken, oluşturulan kurumsal yapının kent sakinlerinin görüşlerini yerel karar alma süreçlerine ne ölçüde taşıyabildiğidir. Bu açıdan kent konseyleri, Türkiye'de yerel demokrasinin geliştirilmesi bakımından önemli bir imkân sunmakla birlikte, etkinlikleri uygulamadaki katılım ilişkilerinin niteliğine bağlı olan mekanizmalar olarak değerlendirilebilir.

7. Sonuç

Demokratik yönetim anlayışındaki gelişmeler, vatandaşların yalnızca seçim dönemlerinde oy kullanan bireyler olarak değil, karar alma süreçlerine katılan aktörler olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda katılımcı demokrasi, temsili demokrasinin tamamlayıcısı olarak önem kazanmış ve vatandaşların kendilerini doğrudan ilgilendiren kararların oluşturulması ve uygulanması süreçlerine farklı araçlarla dâhil edilmesi demokratik yönetimin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Bu katılımın en önemli uygulama alanlarından biri ise vatandaş ile yönetim arasındaki mesafenin daha sınırlı olduğu yerel yönetimlerdir.

Yerel yönetimler, günlük yaşamı doğrudan etkileyen kararların alındığı ve vatandaşların yönetsel süreçleri daha yakından takip edebildiği kurumlar olması nedeniyle katılımcı yönetim açısından önemli bir konuma sahiptir. Bununla birlikte, yalnızca katılım kanallarının oluşturulması yerel demokrasinin güçlendirilmesi açısından yeterli değildir. Vatandaşların bu mekanizmalar hakkında bilgi sahibi olması, süreçlere erişebilmesi, görüşlerini ifade edebilmesi ve ortaya çıkan görüşlerin yerel yönetim kararlarına yansıyabilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla katılımın varlığından çok, karar alma süreçleri üzerindeki etkisi önem taşımaktadır.

Türkiye’de bu anlayış doğrultusunda oluşturulan kent konseyleri, yerel yönetimler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, üniversiteler ve vatandaşları aynı yapı içerisinde buluşturan çok aktörlü katılım mekanizmalarıdır. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve Kent Konseyi Yönetmeliği ile hukuki bir çerçeveye kavuşturulan kent konseyleri, yerel düzeyde katılım, yönetim, ortak akıl ve iş birliği anlayışının geliştirilmesini amaçlamaktadır. Bu yönüyle kent konseyleri, yerel sorunların farklı kesimlerin görüşleri doğrultusunda ele alınmasına ve vatandaşların yerel yönetim süreçlerine katkı sunmasına imkân veren önemli yapılardan biridir.

Çalışmada yapılan değerlendirmeler, kent konseylerinin katılımcı karar alma açısından önemli bir kurumsal potansiyele sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin uygulamada kendiliğinden gerçekleşmediğini göstermektedir. Saha araştırmalarından elde edilen sonuçlar, vatandaşların kent konseylerini yeterince tanımamasının ve konseylerin görevleri konusunda bilgi eksikliğinin katılımı sınırlandırabildiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle kent konseylerinin yalnızca hukuki olarak oluşturulması, vatandaşların yerel karar alma süreçlerine etkin biçimde katılmasını garanti etmemektedir.

Katılımın etkinliği açısından vatandaşlarla kent konseyleri arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi de önem taşımaktadır. Vatandaşların konseylerin varlığından haberdar olması kadar, bu yapılara erişebilmesi ve görüşlerini karar alma süreçlerine aktarabilmesi gerekmektedir. Özellikle hemşerilik bilinci ve kentle kurulan aidiyet ilişkisi, yerel sorunlara yönelik ilgi ve sorumluluk duygusunun gelişmesine katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle kent konseylerinin vatandaşlarla yalnızca toplantılar üzerinden değil, daha sürekli ve erişilebilir iletişim kanalları aracılığıyla ilişki kurması katılımın yaygınlaştırılması açısından önemlidir.

Kent konseylerinin kapsayıcılığı bakımından gençler, kadınlar, engelliler ve diğer dezavantajlı grupların katılımı ayrıca değerlendirilmelidir. Özellikle gençler üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar, bu grupların kent konseyleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını ve yerel karar alma süreçlerine katılım düzeylerinin sınırlı kaldığını göstermektedir. Konsey bünyesinde farklı toplumsal gruplara yönelik meclis ve çalışma gruplarının oluşturulması önemli olmakla birlikte, bu yapıların işlevsel hâle gelebilmesi için ilgili grupların süreç hakkında bilgilendirilmesi ve aktif katılımlarının teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu durum, katılımın yalnızca temsil düzeyinde değil, karar alma süreçlerine gerçek anlamda etki sağlayacak biçimde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Kent konseylerinin etkinliği, konsey içerisinde yer alan farklı aktörler arasındaki ilişkilerin niteliğiyle de yakından ilişkilidir. Farklı kurum ve kuruluşların aynı platformda bulunması, tek başına ortak bir karar alma kültürünün oluşmasını sağlamamaktadır. Aktörlerin kendi kurumsal önceliklerini öne çıkarması, iletişim sorunları ve dışlayıcı yaklaşımlar, katılımcı süreçlerin işleyişini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle kent konseylerinin başarısında temsil çeşitliliği kadar aktörler arasında karşılıklı iletişim, güven, iş birliği ve uzlaşma kültürünün geliştirilmesi de önem taşımaktadır.

Çalışmanın ortaya koyduğu bir diğer önemli husus, kent konseylerinde oluşan görüş ve önerilerin yerel yönetim kararlarına yansımasıdır. Vatandaşların görüşlerini ifade edebildiği ancak bu görüşlerin belediyelerin politika ve uygulamalarında dikkate alınmadığı bir yapı, katılımın demokratik etkisini sınırlayacaktır. Bu nedenle kent konseyleri ile belediyeler arasında düzenli iletişime, karşılıklı iş birliğine ve görüş alışverişine dayanan bir ilişkinin kurulması gerekmektedir. Kent konseylerinin hazırladığı görüş ve önerilerin belediyelerin karar alma süreçlerinde değerlendirilmesi, katılımın sembolik düzeyden çıkarılarak daha etkili bir yönetsel mekanizmaya dönüşmesine katkı sağlayacaktır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kent konseylerinin temel sorunu kurumsal yapı ile uygulama arasındaki farklılıkta ortaya çıkmaktadır. Mevzuat, farklı aktörlerin yerel karar alma süreçlerine katılmasına imkân veren bir çerçeve oluşturmuş olsa da uygulamada bilinirlik eksikliği, sınırlı katılım,

temsıl sorunları, aktörler arasındaki iş birliği problemleri ve konsey kararlarının yerel yönetim süreçlerine yeterince yansımaması önemli sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kent konseylerinin başarısının yalnızca toplantı sayısı, temsıl edilen kurumların çeşitliliği veya oluşturulan kurumsal yapıyla ölçülmesi yeterli değildir. Asıl belirleyici olan, vatandaşların karar alma süreçlerine ne ölçüde katılabildiği ve bu katılımın yerel yönetim kararları üzerinde ne ölçüde etkili olduğudur.

Bu çerçevede kent konseylerinin daha etkin hâle getirilebilmesi için öncelikle vatandaşların bu yapılar hakkında bilgilendirilmesi ve katılım kanallarının daha erişilebilir hâle getirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında gençler, kadınlar, engelliler ve diğer dezavantajlı grupların katılımının artırılması, sivil toplum kuruluşlarının süreçlerde daha aktif rol üstlenmesi ve konsey içerisinde yer alan aktörler arasında iş birliğinin geliştirilmesi önem taşımaktadır. Belediyelerin de kent konseylerini yalnızca mevzuattan kaynaklanan bir yükümlülük olarak görmemesi ve konseylerde ortaya çıkan görüşleri karar alma süreçlerinde dikkate alması gerekmektedir.

Sonuç olarak kent konseyleri, Türkiye’de yerel demokrasinin ve katılımcı yönetim anlayışının geliştirilmesi bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelin gerçek bir katılım mekanizmasına dönüşebilmesi, hukuki ve kurumsal düzenlemelerin ötesinde uygulamadaki ilişkilerin niteliğine bağlıdır. Vatandaşların bilgilendirilmesi, farklı toplumsal kesimlerin sürece dâhil edilmesi, aktörler arasında iş birliği ve uzlaşmanın güçlendirilmesi ve kent konseylerinin görüşlerinin yerel yönetim kararlarına yansıtılması, bu yapıların etkinliğini artıracak temel unsurlardır. Bu koşulların güçlendirilmesiyle kent konseyleri, yalnızca yerel sorunların tartışıldığı platformlar olmaktan çıkarak vatandaşların yerel karar alma süreçlerinde daha etkin söz sahibi olabildiği işlevsel katılım mekanizmalarına dönüşebilir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda kent konseylerinin belirli politika alanlarındaki etkisinin daha ayrıntılı incelenmesi yararlı olacaktır. Bu doğrultuda iklim değişikliği, çevre politikaları, sosyal politikalar veya dijital katılım gibi belirli konular üzerinden kent konseylerinin karar alma süreçlerine katkısı araştırılabilir. Ayrıca belirli bir kent konseyi üzerine yapılacak derinlemesine vaka çalışmalarıyla, katılımın niteliği, aktörler arasındaki ilişkiler ve kent konseyi görüşlerinin belediye kararlarına yansımaları daha ayrıntılı biçimde ortaya konulabilir.

Çatışma Beyanı / Competing Interests

Çalışmanın yazarları, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

The authors declare that they have no competing interests.

Destek ve Teşekkür / Fundings and Acknowledgments

Bu çalışma kamusal, ticari ya da kar amacı gütmeyen sektördeki herhangi bir kurumdan destek almamıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Recep Kaya, Mehmet Şirin Çetin
Yerel Yönetimlerde Katılımcı Karar Alma Mekanizmalarının Değerlendirilmesi: Kent
Konseyleri Örneği

Vol: 9 Issue: 5
Summer 2026

Araştırmacıların Katkı Oranı / Authors' contributions

Yazarlar çalışmaya eşit oranlarda katkı sağlamışlardır.

The authors contributed equally to the study.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Almond, G. A. ve Verba, S. (1963). *The civic culture: Political attitudes and democracy in five nations*. Princeton University Press.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>
- Barber, B. R. (2004). *Strong democracy: Participatory politics for a new age* (20th anniversary ed.). University of California Press.
- Castells, M. (2000). *The rise of the network society* (2. Ed.). Wiley-Blackwell.
- Çevikbaş, R. (1995). Yerel yönetimler, işlevi ve Türkiye'deki durumu. *Türk İdare Dergisi*, 407, 69–96.
- Çukurçayır, M. A. (2000). *Siyasal katılma ve yerel demokrasi*. Çizgi Kitabevi.
- Dahl, R. A. (1991). *Democracy and its critics*. Yale University Press.
- Dalaman, Z. B. (2025). Türkiye'de kent konseyleri kadın meclislerinin iyi yönetim pratikleri: Katılımcı demokrasi ve eşit temsil perspektifi. *Journal of Sustainable Equity and Social Research*, 2(2), 77–99. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15786260>
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1997). *Sosyal bilimler sözlüğü* (6. Baskı). Vadi Yayınları.
- Deneen, P. J. (2022). *Liberalizm neden çöktü?* (Çev. İ. H. Yılmaz). Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Deniz, T. (2013). Kentleşme, Yerel Gündem 21 ve kent konseyleri. *Turkish Studies*, 8(12), 391–410.
- Doğan, K. C. ve Kalkışım, H. M. (2015). Türkiye'de Yerel Siyasete Katılım Açısından Kent Konseyleri: Gümüşhane Kent Konseyi Örneği. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(Özel Sayı 2), 118–136. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/609976>
- Erbay, Y. (2019). Sürdürülebilir yerel yönetim bağlamında Türkiye'de kent konseyleri. In *Proceedings of the 3rd International Conference on Urban Studies* (357–375). İdealkent Yayınları.
- Erkul, H. ve Baykal, T. (2009). *Kamu yönetimi araştırmaları: Türkiye ve ABD'den örneklerle çevre, kent ve kent yönetimi*. Fırsat Yayınları.
- Erkul, H., Baykal, T. ve Kara, H. (2013). Kent konseylerinin sorunları üzerine bir inceleme: Çanakkale Kent Konseyi örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(22), 85–105. <https://izlik.org/JA77PB49ZP>
- Ertan, B. (2004). Demokrasi ve yerel yönetimler. *Review of Social, Economic & Business Studies*, 2, 204–215.
- Eryılmaz, B. (2025). Kamu yönetimi: Düşünceler, yapılar, fonksiyonlar, politikalar (16. Baskı). Umuttepe Yayınları.
- Fung, A. (2006). Varieties of participation in complex governance. *Public Administration Review*, 66(Suppl. 1), 66–75. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x>
- Görmez, K. (1997). *Yerel demokrasi ve Türkiye*. Vadi Yayınları.
- Göymen, K. (2010). *Türkiye'de yerel yönetim ve yerel kalkınma*. Boyut Yayın Grubu.
- Gürses, F. (2015). Yerel demokrasi ve siyasal katılım: Kent konseyleri üzerine ampirik bir araştırma. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(Özel Sayı 2), 49–68.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.
- Held, D. (2006). *Models of democracy* (3. Ed.). Polity Press.
- Hill, D. M. (1974). *Democratic theory and local government*. Allen & Unwin.
- Kalaycı, S. ve Akın, A. (2021). Sosyal hizmetlerin yerelleşmesine kent konseylerinin katkıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 189–210. <https://doi.org/10.33417/tsh.750180>
- Karakurt Tosun, E., Keskin, E. ve Selimoğlu, E. (2016). Yerel düzeyde katılımcı mekanizmalar olarak kent konseylerinin bilinirlik ve etkinlik düzeylerinin analizi: Bursa örneği. *Sosyoekonomi*, 24(28), 85–108. <https://doi.org/10.17233/se.76711>

- Keleş, R. (2006). Yerinden yönetim ve siyaset (Genişletilmiş 5. Baskı). Cem Yayınevi.
- Keleş, R. ve Yavuz, F. (1983). *Yerel yönetimler*. Turhan Kitabevi.
- Kent Konseyi Yönetmeliği. (2006, 8 Ekim). Resmî Gazete (Sayı: 26313). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10687&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Kent Konseyi Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2009, 6 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 27250).
- Kestellioğlu, G. (2011). Yerel demokrasi ve kent konseyleri: Kahramanmaraş örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 121–140.
- Kocaoğlu, M. (2014). Katılımcı demokrasi algılaması ve kent konseyleri: Kırşehir Kent Konseyi örneği. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1–15.
- Koyuncu-Lorasdağı, B. (2003). Katılımcı demokrasi. İçinde M. Çınar (Ed.), *Demokrasi: Kavram, kurum, süreç* (83–100). İletişim Yayınları.
- Kutlu, Ö., Usta, S. ve Kocaoğlu, M. (2009). Vatandaş odaklı/vatandaşın odakta olduğu yönetim: Kent konseyleri ve Selçuklu Belediyesi örneği. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 507–532.
- Mill, J. S. (2011). *Considerations on representative government*. Cambridge University Press.
- Önder, Ö. ve Güler, E. (2016). Türkiye'de yerel demokrasi açısından kent konseyleri üzerine bir araştırma: Kütahya Kent Konseyi örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 881–902.
- Özdemir, A. T. (2011). Mahalli idarelerde halk katılımı bağlamında kent konseyleri. *Sayıştay Dergisi*, 83, 31–56.
- Öztekin, A. (2001). *Siyaset bilimine giriş*. Siyasal Kitabevi.
- Parlak, B. (2011). *Kamu yönetimi sözlüğü*. MKM Yayıncılık.
- Parry, G., Moyser, G. ve Day, N. (1992). *Political participation and democracy in Britain*. Cambridge University Press.
- Pateman, C. (2012). Participatory democracy revisited. *Perspectives on Politics*, 10(1), 7–19. <https://doi.org/10.1017/S1537592711004877>
- Pierre, J. ve Peters, B. G. (2000). *Governance, politics and the state*. Palgrave Macmillan.
- Pustu, Y. (2005). Yerel yönetimler ve demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, 57, 121–134.
- Putnam, R. D. (1994). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.
- Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: Governing without government. *Political Studies*, 44(4), 652–667. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb01747.x>
- Smith, G. (2009). *Democratic innovations: Designing institutions for citizen participation*. Cambridge University Press.
- Soygüzel, H. (2015). Kent konseylerinin arasında iletişim ve işbirliği: Türkiye Kent Konseyleri Birliği örneği. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(Özel Sayı), 217–242.
- Şahyar Akdemir, D. (2019). Anadolu Üniversitesi öğrencilerinin kent konseyi algısı. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 41–49. <https://doi.org/10.18506/anemon.428752>
- Şahyar Akdemir, D. (2020a). Kentli hakları ve kent konseyleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 149–167. <https://doi.org/10.30794/pausbed.676236>
- Şahyar Akdemir, D. (2020b). Yerel demokrasi, katılım ve Türkiye Kent Konseyleri Platformu. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 35–54.
- Tekeli, İ. (2020). *Katılımcı demokrasi ve sivil toplum kuruluşları*. Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları.
- Toprak, Z. (2014). *Yerel yönetimler* (9. Baskı). Siyasal Kitabevi.
- United Nations. (1992). *Agenda 21: Programme of action for sustainable development*. United Nations Conference on Environment and Development.

Usta, S. ve Bilgi, E. (2017). Hemşehrilik bilinci ve kent konseyleri: Karaman ilinde bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 223–252.

Verba, S. ve Nie, N. H. (1972). *Participation in America: Political democracy and social equality*. Harper & Row.

Wampler, B. (2007). *Participatory budgeting in Brazil: Contestation, cooperation and accountability*. Pennsylvania State University Press.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

5393 sayılı Belediye Kanunu. (2005, 13 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 25874).
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Gerçeğe Uygun Değerin Kaybolan Artışı: Yüksek Enflasyonda TMS 40 ve TMS 21 Etkileşimine İlişkin Bir Vaka Çalışması

The Disappearing Fair Value Gain: A Case Study on the Interaction of TAS 40 and TAS 21 Under High Inflation

Çağla Demir Pali¹

DOI: 10.59445/ijephss.2015528

Atf / Cite: Demir Pali, Ç., (2026). Gerçeğe uygun değer kaybolar artışı: Yüksek enflasyonda TMS 40 ve TMS 21 etkileşimine ilişkin bir vaka çalışması, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 9(5), 467-485, <https://doi.org/10.59445/ijephss.2015528>

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 11.08.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 27.09.2026

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Özet

Yüksek enflasyon dönemlerinde Türk Lirası bazında değerlendirme raporlarına yansıyan önemli değer artışları, fonksiyonel para birimi yabancı bir para birimi olan işletmelerin kur çevrimi sonrasında finansal tablolarda görünmemektedir. Bu durum finansal bilginin ihtiyaca uygunluğunu (relevance) zedeleyebilmektedir. Bu çalışma, fonksiyonel para birimi Euro olan ve yatırım amaçlı gayrimenkullerini gerçeğe uygun değer modeliyle ölçen bir işletmede, Türkiye'deki yüksek enflasyon koşullarında TMS 40 ile TMS 21 arasındaki etkileşimi incelemektedir. Nitel vaka analizi yöntemiyle yürütülen çalışmada bulgular karar kullanışlılığı, pozitif muhasebe, temsil maliyeti ve gerçeğe uygun değer teorileri çerçevesinde yorumlanmıştır. 2022 ve 2024 yıllarında TL bazında hazırlanan değerlendirme raporlarına sırasıyla %313 ve %312 olarak yansıyan değer artışlarının, Euro'ya çevrilen finansal tablolarda %79 ve %91 oranında kaldığı; dolayısıyla finansal bilginin ihtiyaca uygunluk niteliğinin zayıfladığı yönünde bulgular elde edilmiştir. KGK'nın 3 Nisan 2026 tarihli kararı ve 14 Nisan 2026 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Yüksek Enflasyonlu Sunum Para Birimine Çevrim" düzenlemesi ışığında, standartlar arası uyum sorunu tartışılmakta ve düzenleyici otoritelere yönelik çözüm önerileri geliştirilmektedir. Çalışma tek vaka deseniyle yürütüldüğünden bulguların genellenebilirliği sınırlı olmakla birlikte, benzer koşullardaki işletmeler için teorik öngörüler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: TMS 40, TMS 21, Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller, Fonksiyonel Para Birimi, Gerçeğe Uygun Değer.

Abstract

During periods of high inflation, significant value increases reflected in valuation reports in Turkish Lira are often eliminated from financial statements after currency translation by entities whose functional currency is a foreign currency. This situation undermines the relevance of financial information. This study examines the interaction between TAS 40 and TAS 21 in an enterprise that has the Euro as its functional currency and measures its investment properties using the fair value model, under Turkey's high inflation conditions. Using a qualitative case analysis, the findings are interpreted within the frameworks of decision usefulness, positive accounting theory, agency cost approach, and fair value theories. The value increases reflected in the TL-denominated valuation reports for 2022 and 2024 were 313% and 312%, respectively, whereas these figures stood at only 79% and 91% in the financial statements converted to Euros; consequently, the findings indicate that the relevance characteristic of financial information has weakened. The findings are discussed in light of the Public Oversight, Accounting and Auditing Standards Authority's decision dated April 3, 2026, and the regulation titled "Translation into a Hyperinflationary Presentation Currency" published in the Official Gazette on April 14, 2026. While the generalizability of the results is limited

¹ Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof, Yeditepe Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, İstanbul - Türkiye / Yeditepe University, Faculty of Business, International Trade and Business Department, İstanbul – Türkiye, cagla.demir@yeditepe.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5859-7706>.

Çağla Demir Pali

***Gerçeğe Uygun Değerin Kaybolan Artışı: Yüksek Enflasyonda TMS 40 ve TMS 21
Etkileşimine İlişkin Bir Vaka Çalışması***

***Vol: 9 Issue: 5
Summer 2026***

due to the single-case design, the study provides theoretical insights for entities in similar circumstances and offers recommendations for regulatory authorities.

Keywords: TAS 40, TAS 21, Investment Property, Functional Currency, Fair Value.

1. Giriş

Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS), finansal tabloların küresel ölçekte karşılaştırılabilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak farklı ekonomik koşullara sahip ülkelerde aynı standartların uygulanması, beklenmeyen sorunlara yol açabilmektedir (Schipper, 2005: 102). Bu durum, özellikle yüksek enflasyonlu ülkelerdeki işletmeler açısından daha da karmaşıkmaktadır; enflasyon varlık değerlerini artırırken, kur oynaklığı söz konusu değerlerin raporlanmasını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu çalışma, standartlar arası etkileşimi somut bir vaka üzerinden derinlemesine incelemeyi amaçladığından, geleneksel anlamda ayrı bir literatür taraması bölümü yerine, ilgili standart metinleri, güncel düzenleyici kararlar ve mevcut ampirik bulgular eleştirel bir sentez içinde tartışılmaktadır.

Covid-19 salgınının etkisiyle 2020 yılının ikinci çeyreğinde Türkiye ekonomisinde önceki yılın aynı çeyreğine göre yaklaşık %10'u aşan bir daralma gerçekleşmiş; bununla birlikte 2020 yılının tamamında ekonomi %1,8 oranında büyümüştür. Pandemi sonrasında talepte kısmi bir canlanma yaşanmakla birlikte, arz yetersizlikleri ve gıda fiyatlarındaki artış 2021 ve 2022 yıllarında yüksek enflasyon sorununun devam etmesine neden olmuştur. 2022 yılında yıllık TÜFE'nin %85 seviyelerine ulaşması, Türk lirasında yaşanan değer kaybı, ücretlerdeki erime ve hane halkının alım gücündeki düşüşlerle şekillenen bu süreç, Türkiye'deki enflasyonist baskıları kalıcı hâle getirmiştir (Özcivan, 2025; Barlas vd., 2020: 1). 2024 yılında enflasyon oranı %44,38'e gerilemiş olmakla birlikte, fiyat düzeyindeki yüksek seyir ve döviz kurlarındaki oynaklık sürmüştür (DW, 2025). Bu dönemde yaşanan ekonomik dalgalanmalar, muhasebe standartlarının uygulanabilirliği açısından önemli zorluklar doğurmuştur.

Bu dönemde, fiyat artışlarına paralel olarak birçok işletmenin yatırım amaçlı gayrimenkullerinin (YAG) TL cinsinden gerçeğe uygun değerlerinde önemli artışlar meydana gelmiş ve bu artışlar bağımsız değerlendirme raporlarına yansımıştır. Bununla birlikte, fonksiyonel para birimi TL'den farklı olan işletmeler, Türkiye Muhasebe Standardı (TMS) 21 Kur Değişiminin Etkileri uyarınca söz konusu varlıkları döviz cinsinden izlemek ve finansal tablolarını TL'ye çevirirken kapanış kuru, ortalama kur veya tarihi kurları kullanmak zorundadırlar. TL'nin döviz karşısında değer kaybettiği bu çevrim sürecinde, değerlendirme raporlarına yansıyan kazançlar kur farkları nedeniyle aşınmakta; dolayısıyla TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller standardının öngördüğü gerçeğe uygun değer kazançları finansal tablolara tam olarak yansıtılamamaktadır (TMS 40, Para. 27). Yüksek enflasyon dönemlerinde finansal tabloların gerçeğe uygun değerleri yansıtmasını amaçlayan TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama standardı da mevcut soruna çözüm üretmemektedir. Bu doğrultuda, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) tarafından Kasım 2025'te Uluslararası Muhasebe Standardı (IAS) 21'de yapılan ve kapanış kuru çevrimi zorunluluğunu içeren revizyon, anılan sorunu gidermeye yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir. Türkiye özelinde ise KGK'nın 3 Nisan 2026 tarihli kararı ve 14 Nisan 2026 tarihli 33224 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Yüksek Enflasyonlu Sunum Para Birimine Çevrim" düzenlemesi aynı amaca hizmet etmektedir. Bununla birlikte, uygulamada belirsizliklerin sürdüğü ve yatırım amaçlı gayrimenkullerin değer artışlarının finansal tablolara gerçeğe uygun biçimde raporlanamadığı görülmektedir.

Bu çalışma, söz konusu sorunu gerçek bir işletmenin verileri üzerinden vaka analiziyle incelemektedir. Temel araştırma sorusu şudur: Fonksiyonel para birimi Euro olan ve YAG'larını gerçeğe uygun değerle ölçen bir işletmede, TL bazlı değer artışlarının TMS 21 çevrimi sonrasında finansal tablolara yansımaması, finansal bilginin ihtiyaca uygunluğunu nasıl etkilemektedir? Bu temel soruya ek olarak şu alt sorulara yanıt aranmaktadır: (i) TL bazlı değer artışı ile Euro bazlı değer artışı arasındaki fark nedir? (ii) Bu fark, farklı teorik perspektiflerden (karar kullanışlılığı, pozitif muhasebe,

temsil teorisi, gerçeğe uygun değer) nasıl yorumlanabilir? (iii) IASB'nin Kasım 2025 revizyonu ve KGK'nın Nisan 2026 düzenlemesi bu sorunu ne ölçüde çözme potansiyeline sahiptir?

Çalışmanın literatüre başlıca katkıları dört noktada özetlenebilir: Birincisi, TMS 40 ile TMS 21 arasındaki etkileşimi vaka temelli olarak ele alan sınırlı sayıda çalışmadan biridir. İkincisi, yüksek enflasyonlu bir ülkede (Türkiye) faaliyet gösteren ve fonksiyonel para birimi yabancı para birimi olan bir işletmenin finansal raporlama sorununu dört farklı teorik perspektiften analiz etmektedir. Üçüncüsü, IASB 2025 revizyonu ve KGK 2026 düzenlemesi vaka temelli olarak değerlendirilmektedir. Dördüncüsü, gelecekte yapılacak ampirik araştırmalar için hipotez geliştirme zemini sunmaktadır.

Çalışmanın izleyen bölümleri şu şekilde yapılandırılmıştır: Bölüm 2'de TMS 40, TMS 21 ve TMS 29 ile ilgili literatür eleştirel olarak incelenmekte; Bölüm 3'te çalışmanın teorik çerçevesi (karar kullanışlılığı, pozitif muhasebe, temsil teorisi ve gerçeğe uygun değer teorisi) sunulmaktadır. Bölüm 4'te araştırma metodolojisi (keşfedici vaka çalışması, veri kaynakları, geçerlilik ve sınırlılıklar) açıklanmakta; Bölüm 5'te bulgular paylaşılmakta; Bölüm 6'da bulgular literatür ve standartlarla tartışılmakta; Bölüm 7'de ise sonuçlar ve öneriler sunulmaktadır.

2. Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesi

Bu bölümde öncelikle Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) / Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS) çerçevesi kapsamında TMS 40, TMS 21 ve TMS 29 standartları tanıtılmakta, ardından bu standartlar arasındaki ilişki literatür ışığında eleştirel olarak değerlendirilmektedir.

2.1. TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller

TMS 40 Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller, yatırım amaçlı gayrimenkullerin tanımını, ölçümünü ve finansal tablolarda sunumunu düzenlemektedir (TMS 40, Para. 1). Standarda göre yatırım amaçlı gayrimenkuller, sahipleri tarafından kullanılmayan, kira geliri veya sermaye kazancı elde etmek ya da ikisini birden gerçekleştirmek amacıyla elde tutulan ve büyük ölçüde diğerlerinden bağımsız nakit akışı yaratan varlıklardır (TMS 40, Para. 7). Yatırım amaçlı gayrimenkuller; uzun vadeli sermaye kazancı için elde tutulan arsalar, kullanım amacı henüz belirlenmemiş arsalar (varsayılan yatırım amaçlı), faaliyet kiralamasına konu olan binalar, kiralanmak üzere elde tutulan boş binalar ile yatırım amaçlı gayrimenkul olarak inşa edilmekte veya geliştirilmekte olan gayrimenkullerdir (TMS 40, Para. 8).

Yatırım amaçlı gayrimenkuller başlangıçta maliyet bedeli üzerinden kayda alınmakta ve işlem maliyetleri de başlangıçtaki ölçüme dahil edilmektedir (TMS 40, Para. 20). İşletmeler, yatırım amaçlı gayrimenkulleri için gerçeğe uygun değer yöntemini veya maliyet yöntemini seçebilir (TMS 40, Para. 32). Gerçeğe uygun değer, “piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde gerçekleşen olağan bir işlemde, bir varlığın satışında elde edilecek veya bir yükümlülüğün devrinde ödenecek olan tutardır” (TMS 40, Para. 5). Yatırım amaçlı gayrimenkullerin gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişimden dolayı kazanç veya kayıp oluşması durumunda, söz konusu fark gerçekleştiği dönemde kâr veya zarar olarak finansal tablolara yansıtılmaktadır (TMS 40, Para. 35).

Çil Koçyiğit (2013), borsada işlem gören işletmeleri incelediği çalışmasında, YAG bulunduran işletmelerin %49'unun gerçeğe uygun değer yöntemini, %46'sının maliyet bedelini kullandığını, %5'inin ise yöntem konusunda açıklama yapmadığını tespit etmiştir. Çına Bal (2015) ise işletmelerin YAG değerlemesinde kullandıkları yöntemin özkaynak kârlılığı, aktif kârlılığı ve piyasa değeri/defter değeri gibi finansal oranlar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Avrupa gayrimenkul sektöründe gerçeğe uygun değer modelinin bilgi asimetrisini azalttığını gösteren bulgular (Müller vd., 2011: 28-29), yöneticilerin değerlendirme tahminlerinde fırsatçı davranabileceğine ilişkin endişelerle (Dietrich vd., 2000: 125) birlikte değerlendirildiğinde, gerçeğe uygun değer uygulamasının bilgi kalitesi üzerindeki net etkisinin bağlama ve yönetici takdirine bağlı

olduğu görülmektedir. Bu bulgular, yönetici takdirinin YAG değerlemesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Teorik düzeyde, Barth (2006: 272) gerçeğe uygun değer muhasebesinin finansal tablolara geleceğe yönelik bilgiyi dâhil etme kapasitesi sayesinde karar vericilere daha kullanışlı veri sağladığını savunmaktadır. Landsman (2007: 13-14) ise gerçeğe uygun değer, varlık ve yükümlülüklerin cari ekonomik koşullar altındaki değerlerini yansıttığı sürece faydalı olduğunu, ancak piyasa likiditesinin düşük olduğu durumlarda güvenilir ölçümün zorlaştığını belirtmektedir.

YAG'ların gerçeğe uygun değerle ölçümüne ilişkin bu tartışmalar, yabancı para cinsinden finansal raporlama yapan işletmelerde kur çevrimi ile birlikte değerlendirildiğinde daha da karmaşıkmaktadır. Bu nedenle, bir sonraki alt bölümde TMS 21 ve fonksiyonel para birimi kavramı ele alınmaktadır.

2.2. TMS 21 ve Fonksiyonel Para Birimi Kavramı

Türkiye'de faaliyet gösteren büyük işletmelerde, özellikle yabancı sermayenin yoğunlukta olduğu kuruluşlarda, fonksiyonel para birimi TL dışında bir döviz (genellikle Euro ve USD) olarak belirlenmektedir (Yücel vd., 2024: 124). TMS 21 Kur Değişiminin Etkileri, işletmelerin fonksiyonel para birimini belirlemesine yönelik kuralların açıklandığı standarttır. Fonksiyonel para birimi "işletmenin faaliyet gösterdiği temel ekonomik çevrenin para birimi" olarak tanımlanmıştır (TMS 21, Para. 8). Bir işletmenin fonksiyonel para birimi, temel olarak iki faktöre göre belirlenmektedir: satış fiyatlarını en çok etkileyen para birimi (örneğin fiyatların bağlı olduğu ve rekabet koşullarını belirleyen ülkenin para birimi) ve işçilik, hammadde ve diğer maliyetleri en çok etkileyen para birimi (genellikle bu maliyetlerin oluştuğu ve ödendiği para birimi) (TMS 21, Para. 9). İşletmeye ilişkin temel olay ve koşulları yansıtan geçerli para birimi belirlendikten sonra bu olay ve koşullarda önemli bir değişiklik olmadığı sürece para biriminde de değişiklik yapılamamaktadır (TMS 21, Para. 13).

İlk kayda alma anında, bir yabancı para işlemi, işlem tarihindeki kur üzerinden yabancı para tutarının geçerli para birimine dönüştürülmesi suretiyle muhasebeleştirilmektedir (TMS 21, Para. 21). Her raporlama dönemi sonunda ise şu çevrim işlemleri yapılır (TMS 21, Para. 23):

- a) Yabancı para cinsinden parasal kalemler, dönem sonu kapanış kuru üzerinden çevrilir,
- b) Tarihi maliyetle ölçülen yabancı para birimindeki parasal olmayan kalemler, işlem tarihindeki döviz kuru kullanılarak çevrilir,
- c) Gerçeğe uygun değerle ölçülen yabancı para birimindeki parasal olmayan kalemler ise, gerçeğe uygun değer belirlendiği tarihteki döviz kurlarıyla çevrilir.

İşletme finansal tablolarını dilediği para biriminde sunabilir. Sunum para birimi, işletmenin fonksiyonel para biriminden farklıysa, faaliyet sonuçları ve finansal durum bu para birimine çevrilir. Örneğin, farklı fonksiyonel para birimlerine sahip şirketlerden oluşan bir grup, konsolide tablolar için ortak bir sunum para birimi kullanır (TMS 21, Para. 38).

Fonksiyonel para birimi yüksek enflasyonlu bir ekonominin para birimi olmayan işletmelerde, çevrim şu şekilde yapılır (TMS 21, Para. 39):

- a) Varlıklar ve yükümlülükler (karşılaştırmalı tutarlar dâhil), bilanço tarihindeki kapanış kuru üzerinden çevrilir.
- b) Gelir ve giderler (karşılaştırmalı tutarlar dâhil), işlem tarihindeki döviz kuru ile çevrilir.
- c) Ortaya çıkan kur farkları, diğer kapsamlı gelir içinde ayrı bir kalem olarak gösterilir.

Uygulama kolaylığı açısından, gelir ve giderler için işlem tarihindeki kura yakın bir kur (örneğin dönem ortalama kuru) kullanılabilir. Ancak döviz kurlarında önemli dalgalanma varsa ortalama kur kullanılmaz (TMS 21, Para. 40).

Bu standardın uygulamasına ilişkin öncü çalışmalardan birini yapan Bekçioğlu ve Köroğlu (2008), çevrim ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi gibi işlemleri uygulama örneğiyle açıklamışlardır. Fonksiyonel para biriminin belirlenmesi ve finansal oranlar üzerindeki etkilerine odaklanan çalışmalar (Yücel vd., 2024; Demir Pali, 2025), aynı zamanda fonksiyonel para birimi seçiminin standartlarla etkileşiminden doğan raporlama sorunlarını yeterince ele almamaktadır; bu boşluk, mevcut çalışmanın vaka temelli katkısı ile doldurulmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalardaki bulgular, yanlış veya uygun olmayan fonksiyonel para birimi kullanımının finansal analizleri hatalı sonuçlara götürebileceğini ortaya koymaktadır.

Mevcut literatür, fonksiyonel para biriminin belirlenmesine ve bunun finansal oranlar üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Ancak fonksiyonel para birimi yabancı para olan bir işletmenin, TMS 40 kapsamında gerçeğe uygun değerle ölçülen yatırım amaçlı gayrimenkullerinin TL cinsinden değer artışlarının kur çevrimi nedeniyle finansal tablolara yansıtılamadığı ve bunun bilgi kullanılabilirliğini etkilediği tek bir vaka üzerinden ele alınabilmektedir.

Ancak yüksek enflasyon ortamında finansal tabloların anlamlılığını sağlamaya yönelik bir diğer önemli standart TMS 29'dur; bu standart ile TMS 21 arasındaki ilişki, çalışmanın bir sonraki alt bölümünde incelenmektedir.

2.3. TMS 29: Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama

TMS 29 Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama, fonksiyonel para birimi yüksek enflasyonlu bir ekonomide para birimi olan işletmelerin finansal tablolarını enflasyon düzeltmesine tabi tutmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluğun temel gerekçesi, yüksek enflasyon ortamında paranın satın alma gücünün hızla düşmesi nedeniyle enflasyon düzeltmesi yapılmadan sunulan finansal bilgilerin anlamlı ve yararlı olmamasıdır. Aynı raporlama dönemi içinde bile farklı zamanlardaki işlem ya da olaylara ait tutarların karşılaştırılması yanıltıcı sonuçlar doğurabilmektedir (TMS 29, Para. 2).

Standart, yüksek enflasyon için katı bir oran öngörmemektedir; durum takdire bırakılmıştır. Ancak halkın dövize veya parasal olmayan varlıklara yönelmesi, fiyatların dövize endekslenmesi, kredili satışlarda alım gücü kaybının fiyatlanması, faiz/ücret/fiyatların endekse bağlanması ve son üç yılda kümülatif enflasyonun %100'e yaklaşması veya aşması yüksek enflasyon göstergeleri olarak kabul edilmektedir (TMS 29, Para. 3). Yüksek enflasyon ortamında, ister tarihi maliyet ister cari maliyet esas alınsın, finansal tablolar ancak raporlama dönemi sonundaki cari satın alma gücüne göre düzeltildiğinde anlamlı olmaktadır. Bu nedenle standart, yüksek enflasyonlu ekonomilerdeki işletmeler için geçerlidir. Enflasyona göre düzeltilmemiş tablolar ne ek olarak ne de ayrı olarak sunulabilir (TMS 29, Para. 5-8).

Fiyatlar zamanla iki tür etken nedeniyle değişmektedir. Özel etkenler (arz-talep, teknoloji gibi), belirli mal ya da hizmetlerin fiyatlarını bağımsız olarak artırır veya azaltır. Genel etkenler, tüm fiyat seviyelerini ve paranın satın alma gücünü etkiler. İşletmelerin finansal tabloları çoğunlukla tarihi maliyet esasına göre hazırlanmaktadır. Bunun dışında, gerçeğe uygun değerle ölçülmesi gereken ya da tercih edilen varlıklar (örneğin maddi duran varlıkların yeniden değerlendirilmesi, biyolojik varlıklar) ve bazı işletmelerin kullandığı cari maliyet yaklaşımı istisna oluşturur. Yüksek enflasyon ortamında ister tarihi maliyet ister cari maliyet esas alınsın, finansal tablolar ancak raporlama dönemi sonundaki cari satın alma gücüne göre düzeltildiğinde anlamlı olur. Bu nedenle standart yüksek enflasyonlu ekonomilerdeki işletmeler için geçerlidir (TMS 29, Para. 5-8).

Yücel, Adiloğlu ve Öz (2024), Türkiye özelinde fonksiyonel para birimi ve TMS 29 uygulamalarını incelemiş; özellikle fonksiyonel para birimi TL dışında olan işletmelerin enflasyon koşulları altında karşılaştıkları raporlama sorunlarına dikkat çekmiştir. Bu çalışma, TMS 21 ve TMS 29 standartlarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koyması açısından önemlidir.

TMS 29, yüksek enflasyonlu bir ekonominin para biriminde faaliyet gösteren işletmelere uygulanır. Bu çalışmaya konu işletmenin fonksiyonel para birimi Euro olduğundan, TMS 29 kapsamında değerlendirilmemekte ve enflasyon düzeltmesi yapma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle işletmenin TL cinsinden değer artışı gösteren yatırım amaçlı gayrimenkullerinin kur çevrimi nedeniyle finansal tablolara yansıtılamaması sorunu TMS 29 ile çözümlenememektedir. Bu çalışma, literatürde genellikle birbirinden bağımsız ele alınan bu iki standardın (TMS 21 ve TMS 29) kesişiminde ortaya çıkan somut raporlama sorununu vaka temelli olarak incelemektedir.

2.4. Standartlar Arası Etkileşim ve IASB'nin 2025 Revizyonu

TMS 21 ile TMS 40'ın birlikte uygulanmasından kaynaklanan sorunlara ilişkin literatürde herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Mevcut çalışmalar genellikle bir standardın uygulama sorunlarına odaklanmıştır. Bu durum, literatürde önemli bir boşluk yaratmakta ve bu çalışma ile bu boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır.

Uygulamada var olan sorunları çözmek adına IASB, 13 Kasım 2025'te IAS 21'de önemli bir revizyon yaparak bu alandaki eksikliği gidermeye çalışmıştır. Bu düzenleme, özellikle fonksiyonel para birimi yüksek enflasyonlu bir ülkeye ait olmayan ancak finansal tablolarını yüksek enflasyonlu bir ülkenin para birimiyle sunan işletmeleri ilgilendirmektedir. Mevcut IAS 21 hükümlerinin bu spesifik durumu yeterince açıklamaması ve uygulamada farklılıklara yol açması nedeniyle gündeme gelen değişiklik, ihtiyaca uygun bilgi sunma hedefiyle şekillendirilmiştir. Yapılan değişikliğe göre, söz konusu işletmelerin artık finansal tablolarındaki tüm kalemleri (karşılaştırmalı tutarlar dâhil) en son bilanço tarihindeki kapanış kurunu kullanarak çevirmeleri zorunlu hale gelmektedir. Bu zorunluluk, 1 Ocak 2027 itibarıyla başlayacak hesap dönemleri için geçerli olup işletmelere standardı daha erken uygulamaya hak tanınmaktadır.

Türkiye özelinde bir örnekle açıklamak gerekirse, bu değişiklik TL'yi sunum para birimi olarak kullanan ancak fonksiyonel para birimi TL olmayan (örneğin Euro olan) işletmeleri ve bu tür bir iştiraki olan ana ortaklıkları doğrudan etkilemektedir. Bu düzenleme, çalışmanın ana konusunu oluşturan finansal bilginin ihtiyaca uygunluğu sorununun çözümüne yönelik bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.

Bu gelişmeye uyum sağlamak amacıyla Türkiye'de KGK tarafından 3 Nisan 2026 tarihinde alınan kararla “Yüksek Enflasyonlu Sunum Para Birimine Çevrim” düzenlemesi oluşturulmuş; bu düzenleme, 14 Nisan 2026 tarihli ve 33224 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Revizyon, özellikle “fonksiyonel para birimi yüksek enflasyonlu olmayan, raporlama para birimi yüksek enflasyonlu” durumlarda tüm kalemlerin en son bilanço tarihindeki kapanış kuru ile çevrilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu değişiklik, 1 Ocak 2027 itibarıyla yürürlüğe girecek olup erken uygulamaya izin verilmektedir. Revizyonun gerekçesinde, “yüksek enflasyonlu bir ekonomide, finansal bilgi ancak para biriminin güncel satın alma gücünü yansıtıyorsa kullanışlıdır” ifadesi yer almaktadır (IASB, 2025).

Ancak bu revizyon, çalışmanın temelinde yatan finansal bilginin bozulması sorununu kısmen hafifletebilir, ancak tamamen ortadan kaldırmayabilir. Çünkü kapanış kuru ile çevrilen tutarlar hâlâ Euro cinsinden ölçülen değerlerin TL karşılığı olacaktır. Eğer Euro cinsinden değer artışı yoksa veya kur artış hızı enflasyonun gerisinde kalıyorsa, TL karşılığı da varlığın TL piyasasındaki gerçek değer artışını

yansıtmayacaktır. Bir başka deyişle, revizyon çevrim tekniğini değiştirmekle birlikte TMS 21 ile TMS 40 arasındaki temel etkileşimden kaynaklanan “varlığın yerel piyasadaki değer artışının yabancı para cinsinden izlenmesi nedeniyle raporlanamaması” sorununu gidermemektedir. Bu noktanın çalışmanın vaka analizinde somut olarak ortaya konması amaçlanmıştır.

3. Teorik Çerçeve

Çalışmanın teorik temeli dört ana kuram etrafında şekillendirilmiştir: karar kullanışlılığı, pozitif muhasebe, temsil (vekâlet) ve gerçeğe uygun değer teorileri. Bu kuramlar, çalışmanın temel sorunsalı olan “TL bazlı YAG değer artışlarının kur çevrimi nedeniyle finansal tablolara yansıtılamaması” olgusunu farklı açılardan yorumlamaya yardımcı birer çerçeve olarak kullanılmaktadır. Teoriler gözlemlenen kalıplarla genel olarak tutarlı bir yorumlama merceği sunmaktadır. Her bir teori çalışmanın izleyen bölümlerinde bulguların yorumlanmasına rehberlik edecektir.

3.1. Karar Kullanışlılığı Teorisi

Genel amaçlı finansal raporlamanın hedefi, raporlama yapan işletme hakkında mevcut ve potansiyel yatırımcılar, borç verenler ve diğer alacaklılar karar alırken faydalı olacak finansal bilgiler sunmaktır (KGK, 2018: Para. 1.2). Finansal bilgilerin faydalı olmasını sağlayan niteliksel özellikler, bilginin faydalılığını nasıl etkilediklerine bağlı olarak temel veya güçlendirici özellikler olarak ayrılır. Sınıflandırması ne olursa olsun, her niteliksel özellik finansal raporlama bilgisinin faydalılığına katkıda bulunmaktadır (IASB, 2008: 35). Finansal raporlamanın temel amacının kullanıcılara bilgi sağlamak olduğu konusunda genel bir fikir birliği bulunmaktadır. Ancak bu “kullanıcı öncelikli” faydacı çerçevede hedeflerin temel rolü belirsizliğini sürdürmektedir. Bunun başlıca nedeni, farklı kullanıcı grupları arasındaki uzlaşmaz çıkar çatışmalarının yeterince güçlü bir şekilde ele alınmamış olmasıdır. Karar kullanışlılığı teorisi, heterojen kullanıcılar gerçeğini açıkça temel alan bir muhasebe hedefleri görüşü sunmaktır (Beaver ve Demski, 1974: 170). IASB’nin (2008) Kavramsal Çerçevesi de bu teoriyi temel almaktadır. Bilginin kullanışlı olabilmesi için ihtiyaca uygunluk ve gerçeğe uygun sunum niteliklerini taşıması gerekmektedir.

Bu çalışma bağlamında, YAG’ların TL bazındaki değer artışlarının TMS 21 çevrimi nedeniyle finansal tablolara yansıtılmaması, ihtiyaca uygunluk ilkesini zayıflatabilecek bir raporlama sonucuna işaret etmektedir. Yatırımcılar, işletmenin varlık değerindeki gerçek artışı göremediklerinde, sermaye tahsisi, alım-satım veya kredi kullandırma gibi kararlarını yanıltıcı bilgilere dayandırabilirler. Bu teori, özellikle Bulgular bölümünde raporlanan kazançların yapısının analizinde ve finansal tablo kullanıcıları üzerindeki potansiyel etkilerin tartışılmasında kullanılacaktır.

3.2. Pozitif Muhasebe Teorisi

Watts ve Zimmerman (1978: 112) tarafından geliştirilen pozitif muhasebe teorisi, muhasebe politikalarının seçilmesinde yöneticilerin tutumlarını ve fırsatçı davranışlarını açıklamaktadır. Bu teoriye göre yapılan seçimlerin sonucunda vergiler, yöneticilerin bonus/tazminat planları, kayıt tutma sürecine ilişkin maliyetler gibi unsurlar değişmekte ve işletmelerin nakit akışları da bu seçimlerden etkilenmektedir.

Her ne kadar fonksiyonel para birimi seçimi TMS 21 tarafından kriterlere bağlanmış olsa da, pozitif muhasebe teorisi açısından bakıldığında ve faaliyet sonuçları üzerindeki etkisi dikkate alındığında, kâr yönetimi amacıyla kullanılması teorik olarak mümkün olmakla birlikte, bu vaka özelinde yöneticilerin niyetleri doğrudan test edilememiştir. Bu esneklik, belirli koşullarda kazanç yönetimi açısından kullanılabilir bir alan yaratabilir. Bu çalışmada, özellikle işletmenin değerlendirme sıklığı tercihi (iki yılda bir değerlendirme) ve fonksiyonel para birimi seçiminin finansal tablolar üzerindeki

etkileri, pozitif muhasebe teorisi çerçevesinde ele alınacaktır. Ayrıca, değerlendirme yaptırmamanın ihtiyatlılık ilkesi ile ilişkisi de bu teori kapsamında tartışılacaktır.

3.3. Temsil (Vekalet) Teorisi

Jensen ve Meckling (1976) tarafından ortaya konan temsil teorisi, işletme sahipleri (asil) ile yöneticiler (vekil) arasındaki çıkar çatışmasını ve bilgi asimetrisini analiz eder. Yöneticiler, asillere kıyasla daha fazla bilgiye sahip olabilirler ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebilirler. Bu çalışma bağlamında temsil teorisi ve ortaya çıkan bilgi asimetrisi şu şekilde ele alınacaktır: Yöneticiler, değerlendirme raporlarına ve YAG'ların TL cinsinden gerçek piyasa değerine tam erişime sahipken, yatırımcılar yalnızca kur çevrimi sonrası değer artışı içermeyen finansal tabloları görebilmektedir. Bu durum, yöneticiler ile yatırımcılar arasındaki bilgi asimetrisini artırmakta ve temsil maliyetlerini yükseltme potansiyeli taşımaktadır.

3.4. Gerçeğe Uygun Değer Teorisi

Gerçeğe uygun değer teorisi, varlık ve yükümlülüklerin maliyet esası yerine cari piyasa değerleriyle ölçülmesini savunmaktadır. Barth (2006: 283) bu yaklaşımın finansal tablolara geleceğe ilişkin tahminlerin dahil edilmesiyle mümkün olduğunu savunmaktadır. Varlık ve yükümlülüklerin cari ekonomik koşullar ve güncel beklentiler göz önüne alınarak ölçülmesinin karar vericilere daha kullanışlı veri sağladığını vurgulamaktadır.

Bu çalışma bağlamında, YAG'ların TL piyasasındaki gerçeğe uygun değeri ile Euro çevrimi sonrası finansal tablolara yansıyan değer arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Bu durum, “gerçeğe uygun değerin” hangi ekonomik çevrede tanımlandığı sorusunu gündeme getirmektedir. Varlık, Türkiye’de TL piyasasında işlem görmekte ve değer kazanmaktadır; ancak fonksiyonel para birimindeki (Euro) değer artışının sınırlı olması bu kazancın finansal tablolara yansımaları engellemektedir. Bu teori, özellikle TL bazlı değer artışı ile Euro’ya çevrilmiş değer arasındaki farkın yorumlanmasında kullanılacaktır.

4. Araştırma Metodolojisi

4.1. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, TMS 21 ile TMS 40 arasındaki etkileşimden kaynaklanan finansal raporlama sorununu somut bir işletme örneğinde derinlemesine analiz etmek olduğundan, tek vaka çalışması deseni tercih edilmiştir. Yin’e (2018: 15) göre vaka çalışması güncel bir olguyu gerçek yaşam bağlamında inceleyen ampirik bir araştırma yöntemidir. Literatürde daha önce kapsamlı olarak incelenmemiş bu standartlar arası etkileşimin gerçek işletme verileriyle ortaya konulmasını ve gelecek araştırmalara hipotez geliştirme zemini sunulmasını amaçlamaktadır.

Analiz, teorik çerçevede belirtilen dört kuram (karar kullanışlılığı, pozitif muhasebe, temsil teorisi, gerçeğe uygun değer) ışığında yorumlayıcı bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, literatürdeki mevcut çalışmalar ve IASB’nin 2025 revizyonu ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Çalışma, hipotez test etmeyi değil, bir olguyu keşfetmeyi ve derinlemesine anlamayı hedeflediğinden, genellenebilirlik iddiası taşımamaktadır.

4.2. Vaka Seçimi

Çalışmaya konu işletme amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırma sorularına en uygun ve zengin bilgiyi sağlayacak vakaların bilinçli olarak seçilmesini ifade etmektedir (Patton, 2015: 264). Bu çalışma için belirlenen seçim kriterleri şunlardır:

- Fonksiyonel para biriminin TL dışında bir döviz (Euro) olması – Bu sayede TMS 21’in kur çevrimi hükümlerinin etkisi gözlemlenebilecektir.

- Yatırım amaçlı gayrimenkuller için gerçeğe uygun değer modelinin kullanılması – TMS 40’ın gerçeğe uygun değer değişimlerinin raporlanmasına ilişkin hükümlerinin uygulanabilmesi için gereklidir.
- Türkiye gibi yüksek enflasyonlu bir ülkede faaliyet göstermesi – çalışmanın temel sorunsalı olan enflasyon-kur çevrimi etkileşiminin gözlemlenebilmesi açısından önemlidir.
- Araştırma için gerekli verilere (finansal tablolar, değerleme raporları, kur verileri) eksiksiz erişim imkânı – vaka analizinin derinlemesine yapılabilmesi için veri bütünlüğü şarttır.
- Çalışmaya konu işletme Türkiye’de faaliyet gösteren bir üretim işletmesidir. İşletmenin satışları, müşterilerinden alacakları, tedarikçilerine borçları ve kredilerinin büyük çoğunluğu Euro cinsinden olduğu için işletmenin fonksiyonel para birimi Euro’dur. Ancak işletme sunum para birimi olarak TL kullanmaktadır.

İşletmenin ana faaliyetlerinde kullanmadığı ve yatırım amacıyla elinde bulundurduğu gayrimenkuller, TMS 40 kapsamında yatırım amaçlı gayrimenkuller olarak sınıflandırılmakta ve 2019 yılından beri hazırlanan bağımsız denetimden geçmiş finansal tablolarında bu şekilde raporlanmaktadır.

4.3. Veri Kaynakları ve Toplama Süreci

Veriler üç ana kaynaktan elde edilmiştir:

1. Finansal Tablolar: İşletmenin 2019-2024 yıllarına ait bağımsız denetimden geçmiş finansal tabloları kullanılmıştır. İşletmenin büyük ölçekli bir üretim işletmesi olmasından dolayı, finansal tabloları TMS/TFRS’ye uygun olarak hazırlanmıştır. Bu tablolar, yatırım amaçlı gayrimenkullerin defter değerleri ile raporlanan gerçeğe uygun değer kazançlarına ilişkin veri sağlamaktadır.
2. Değerleme Raporları: Yatırım amaçlı gayrimenkullere ilişkin 2019, 2022 ve 2024 yıllarında bağımsız uzmanlar tarafından hazırlanmış değerleme raporları kullanılmıştır. Bu raporlar, varlıkların TL cinsinden gerçeğe uygun değerlerinin tespitinde kullanılmaktadır.
3. Kur Verileri: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB) tarafından yayınlanan Euro/TL kurları kullanılmıştır. Değerleme tarihlerindeki ve raporlama dönemlerinin sonlarındaki kurlar çevrim işlemleri için kullanılmıştır.

Verilerin analizinde doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Finansal tablolar ile değerleme raporları karşılaştırılarak, TMS 40 kapsamında kaydedilmesi gereken gerçeğe uygun değer kazançları ile TMS 21 uyarınca fiilen kaydedilen tutarlar arasındaki fark hesaplanmıştır.

TL bazlı değer artış oranı = (değerleme raporu TL değeri / bir önceki değerlemenin TL değeri), Euro bazlı değer artış oranı = (Euro’ya çevrilmiş değer / bir önceki dönem Euro değeri), çevrim kaynaklı fark ise bu iki oran arasındaki mutlak fark olarak hesaplanmıştır.

4.4. Araştırmanın Geçerliliği ve Sınırlılıkları

Çalışmada kullanılan finansal tablolar ve değerleme raporları bağımsız denetimden geçmiş olduğundan, verilerin güvenilirliği yüksektir. Ayrıca, bulgular teorik çerçevedeki dört kuramla ilişkilendirilerek yorumlanmış, böylece neden-sonuç ilişkileri teorik olarak temellendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma tek bir vaka üzerinden yürütüldüğü için bulguların istatistiksel olarak genellenmesi mümkün değildir. Keşfedici vaka çalışmalarında amaç, popülasyona genelleme değil, analitik genelleme yapmaktır (Yin, 2018: 48). Bu çalışmanın bulguları, benzer koşullara sahip (fonksiyonel para birimi yabancı para, yüksek enflasyon, YAG’lar) diğer işletmeler için teorik öngörüler sağlayabilir.

Çalışmanın başlıca sınırlılıkları şunlardır:

- Tek bir işletme ve tek bir fonksiyonel para birimi (Euro) ile sınırlıdır. Farklı para birimleri (dolar, sterlin vb.) veya farklı sektörlerdeki işletmeler için sonuçlar farklılık gösterebilir.
- Veri aralığı 2019-2024 yıllarını kapsamaktadır. Daha uzun dönemli analizler farklı dinamikleri ortaya çıkarabilir.
- İşletmenin değerlendirme sıklığı (iki yılda bir) nedeniyle bazı ara dönemlerdeki değer değişimleri gözlemlenememiştir.
- Çalışma, yatırımcıların bu duruma verdiği fiili tepkileri ölçen piyasa temelli bir analiz içermemektedir.

Bu sınırlılıklar, çalışmanın sonuçlarının yorumlanmasında göz önünde bulundurulmalıdır. Gelecek araştırmalarda bu sınırlılıkların aşılması hedeflenebilir.

5. Vaka Çalışması ve Bulgular

Bu bölümde, uygulama aşamasında elde edilen bulgular teorik çerçevede sunulan dört kuram (karar kullanışlılığı, pozitif muhasebe, temsil teorisi, gerçeğe uygun değer) ile ilişkilendirilerek ele alınmaktadır.

5.1. TL Bazlı Değer Artışı ile Euro'ya Çevrim Arasındaki Fark

Türkiye'de konut piyasasındaki fiyatların seyri incelendiğinde, özellikle 2022 ve 2023 yıllarında dikkat çekici bir artış gözlemlenmektedir. Tablo 1'de sunulan TCMB Konut Fiyat Endeksi (KFE) verilerine göre 2022 yılında konut fiyatlarında bir önceki yıla oranla %150, 2023 yılında ise %102 oranında artış gerçekleşmiştir.

Tablo 1: TCMB Konut Fiyat Endeksi (2019-2025)

Yıl	KFE (2023 Baz Yıl)	Önceki Yıla Göre Değişim
2019	11,61	
2020	14,38	%23,79
2021	19,77	%37,54
2022	49,42	%149,97
2023	100,00	%102,33
2024	141,54	%41,54
2025	186,51	%31,78

Kaynak: TCMB Konut Fiyat Endeksi (Önceki yıla göre değişim sütunu yazar tarafından hazırlanmıştır)

Çalışmaya konu işletme, TMS 40 kapsamında yatırım amaçlı gayrimenkuller için muhasebe politikası olarak gerçeğe uygun değer yöntemini seçtiğini beyan etmesine rağmen değerlendirme uygulamasını iki yılda bir gerçekleştirmiştir (Haziran 2019, Ocak 2022, Mart 2024). Standartta yılda bir defa değerlendirme yapılmasının zorunlu olduğuna dair bir ibare bulunmamakla birlikte, gerçeğe uygun değer yönteminin bir gereği olarak her raporlama döneminde değerlendirme yapılması beklenmektedir. Standartta kesin bir direktif olmaması nedeniyle işletmenin iki yılda bir değerlendirme yapmayı tercih etmesi, işletmenin değerlendirme maliyetlerinden kaçınma çabası, piyasa koşullarının nispeten durağan olduğu yönündeki yanlış varsayım ve değerlendirme uzmanına erişimde yaşanan güçlükler gibi nedenlerin olduğu düşünülmektedir.

Bununla birlikte, değerlendirme aralığının uzatılması, finansal tabloların ihtiyaca uygunluğunu ve gerçeğe uygun sunum ilkelerini zedeleyebilir; kullanıcılar için yanıltıcı bilgi riskini artırabileceği değerlendirilmektedir. Öte yandan, gayrimenkul fiyatlarının arttığı dönemlerde sıklıkla yapılan değerlendirmeler, varlıkların değerinde artış görüntüsü yaratacağı için işletmenin finansal tablolarına olumlu etki yapabileceği ve işletme açısından daha olumlu bir tablonun ortaya çıkmasına neden olabileceği bir başka değerlendirme konusu olabilir. Dolayısıyla işletmenin her yıl değerlendirme yaptırarak ortaya çıkacak

Etkileşimine İlişkin Bir Vaka Çalışması

değer artış kazançlarını finansal tablolarına yansıtması, ihtiyatlı bir yaklaşım olarak düşünülebilir (TMS/TFRS'ye göre hazırlanan finansal tabloların vergi matrahı hesaplamasında kullanılmaması, işletmenin vergiden kaçınma gibi bir amaç taşımadığı şeklinde yorumlanabilir).

Belirtildiği üzere, işletme yaklaşık iki yılda bir bağımsız bir değerleme uzmanına değerleme yaptırmış; değerlemeler Haziran 2019, Ocak 2022 ve Mart 2024 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. İşletme, 2022 ve 2024 yıllarında yaptırdığı değerlemeleri özellikle yılın ilk aylarında yaptırmıştır; böylece bir önceki yıl sonundaki bağımsız denetimden geçen finansal tablolarda güncel fiyat verisi olarak kullanabilmesi mümkün olmuştur.

Tablo 2'de, çalışmaya konu yatırım amaçlı gayrimenkullerin defter değerleri ile bağımsız uzmanlarca belirlenen gerçeğe uygun değerleri sunulmuştur. Tablodan görüldüğü üzere, gayrimenkul piyasasındaki artış ve enflasyon etkisiyle söz konusu gayrimenkullerde önemli bir değer artışı gerçekleşmiştir.

Tablo 2: YAG'ların Defter Değerleri ve Değerleme Raporuna Göre Gerçeğe Uygun Değerleri

	Haziran 2019	Ocak 2022	Mart 2024
Defter değeri (TL)	717.548	717.548	717.548
	18.195.0	75.090.0	309.005.0
Değerleme raporuna göre değer (TL)	00	00	00
Önceki değerlemeye göre değer artışı		313%	312%

İşletmenin fonksiyonel para birimi Euro olduğundan, yatırım amaçlı gayrimenkullerin değeri değerleme tarihindeki Euro alış kuru üzerinden çevrilmektedir. Bu çevrimler sonucunda elde edilen Euro değerleri Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3: YAG'ların Gerçeğe Uygun Değerlerinin Euro Cinsinden Gösterimi

	Haziran 2019	Ocak 2022	Mart 2024
	18.195.0	75.090.0	309.005.0
Değerleme raporuna göre TL değeri	00	00	00
	2.779.47	4.977.23	
Gerçeğe uygun değer (Euro)	5	2	9.486.276
Kullanılan kur	6,5462	15,0867	32,5739
	28.06.20	25.01.20	28.03.202
Kullanılan kurun tarihi	19	22	4
Önceki değerlemeye göre değer artışı (Euro)		79%	91%

Tablo 2 ve 3 karşılaştırıldığında, gayrimenkullerin TL cinsinden değer artışlarının Ocak 2022 ve Mart 2024'te yapılan değerlemelerde sırasıyla %313 ve %312 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Aynı gayrimenkullerin Euro cinsinden değer artışları %79 ve %91 düzeyindedir (söz konusu artışlar bir önceki değerleme tutarına göre artışı ifade etmektedir). Bu durum, gerçeğe uygun değer teorisi açısından bir tutarsızlık olarak değerlendirilebilir. Varlığın faaliyet gösterdiği piyasadaki (Türkiye) değeri artmışken, fonksiyonel para birimine çevrilen değer bu artışı yansıtmamaktadır. Barth (2006: 283) standart koyucuların amacının karar alıcılara en doğru bilgiyi sunabilmek için varlık ve yükümlülüklerin güncel değerlerini yansıtmak olduğunu vurgulamaktadır. Ancak bu örnekte görüldüğü üzere, güncel

değeri göstermek amacıyla kullanılan gerçeğe uygun değer uygulaması döviz kurlarının ve piyasa koşullarının farklı şekillerde hareket ettiği durumlarda beklenmedik sonuçlar doğurabilmektedir.

5.2. Finansal Tablolarda Raporlanan Kazançların Yapısı

TMS 40 ve TMS 21 birlikte değerlendirildiğinde, YAG'ların Euro cinsinden değerindeki artış gelir tablosunda “gerçeğe uygun değer kazancı” olarak raporlanabilir. Ayrıca, değerleme tarihi ile raporlama tarihi arasındaki kur farkından kaynaklı olarak yabancı para çevrim farkı doğacak olup bu fark özkaynakta muhasebeleştirilecektir. Tablo 4'te bu hesaplamalar (yazar tarafından ilgili dönemin kurları kullanılarak yapılmıştır) sunulmaktadır.

Tablo 4: YAG Değer Artışı ve Çevrim Farklarının Ayrıştırılması ve Örnek Dipnot Gösterimi

	2020	2021	2022	2023	2024	2025 ²
Yıl	9,1	15,	19,	32,5	36,7	50,4
sonu kuru	164	0867	9349	739	429	532
Eur	2.7	4.9	4.9	8.83	8.83	8.83
o değeri ³	79.475	32.020	32.020	7.046	7.046	7.046
Örnek dipnot gösterimi						
Dö	18.	25.	74.	98.3	287.	324.
nem başı	195.000	338.807	407.902	19.320	857.064	698.711
YA						
G değeri		22.		100.		
artışı ⁴	-	589.018	-	489.222	-	-
Çev	7.1	26.	23.	89.0	36.8	121.
rim farkı	43.807	480.077	911.418	48.522	41.646	158.557
Yıl	25.	74.	98.	287.	324.	445.
sonu TL	338.807	407.902	319.320	857.064	698.711	857.267

Raporlanan kazançların bileşimi, finansal bilginin ihtiyaca uygunluğu açısından önemlidir. Gerçeğe uygun değer kazançları varlıkların değerlenmesiyle ilgiliyken, kur farkları daha çok finansal yapı ve döviz kuru hareketleriyle ilgilidir. Yatırımcıların işletmenin temel performansını değerlendirebilmesi için bu iki unsurun birbirinden ayrıştırılması gerekir. Ancak mevcut uygulamada, YAG'ların TL bazındaki değer artışının önemli bir kısmı kur çevrimi nedeniyle kaybolmakta, yerine kur farkları (özkaynakta) gelmektedir. Bu durum, finansal tabloların ihtiyaca uygunluğunu zayıflatmakta ve Beaver ve Demski'nin (1974: 181-183) belirttiği gibi farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalabilmektedir.

5.3. Bilgi Asimetrisi ve Yönetici Takdiri

Temsil teorisi çerçevesinde, yöneticilerin değerleme raporlarına erişimi varken yatırımcıların bu bilgiye finansal tablolar üzerinden erişememesi, bilgi asimetrisini artırmaktadır. İncelenen işletmede, değerleme raporlarıyla tespit edilen TL bazlı değer artışları (%313 ve %312) finansal tablolara yansımamakta; yatırımcılar yalnızca Euro bazlı artışları (%79 ve %91) ve kur farklarını görebilmektedir.

² 2025 yılında değerleme yapılmamış olup 2024 yılında yapılan değerlemenin verilerine dayalı dipnot gösterimi sunulmuştur.

³ Tablodaki “Euro cinsinden değer” satırı, değerleme raporlarına göre belirlenmiş olup değerleme yapılmayan yıllarda bir önceki değerleme tutarı korunmuştur.

⁴ “YAG değer artışı” yalnızca değerleme yapılan yıllarda gerçekleşmiştir.

Yöneticiler işletmenin gerçek varlık değeri hakkında piyasadan daha fazla bilgiye sahip olmakta; bu durum, teorik olarak fırsatçı davranış riskini artırabileceği şeklinde yorumlanabilir; ancak bu çalışmada yöneticilerin fiili davranışları doğrudan gözlemlenmemiştir.

Pozitif muhasebe teorisi açısından, fonksiyonel para birimi seçimi ve değerlendirme sıklığı kararlarının işletme yönetimince belirli çıkarlar doğrultusunda alınıp alınmadığı sorgulanabilir. TMS 21, fonksiyonel para biriminin belirlenmesinde göstergeler sunmakla birlikte, yorumlama farklılıkları yöneticilere esneklik tanımaktadır. Watts ve Zimmerman'a (1978: 113-115) göre yöneticiler kendi çıkarlarına (bonus planı, borç sözleşmeleri, politik maliyetler) uygun muhasebe politikalarını seçme eğilimindedir. Bu çalışmaya konu işletmenin iki yılda bir değerlendirme yaptırması, maliyet tasarrufu veya kâr yönetimi olarak yorumlanabilir. Her ne kadar bu işletmede vergiden kaçınma amacı bulunmasa da (vergi matrahı TMS'ye göre hesaplanmadığından), tersi bir ekonomik ortamda (kurların işletme lehine hareket ettiği ancak gayrimenkullerde değer azalışı yaşandığı durumlarda) yöneticilerin bu esnekliği kazanç yönetimi amacıyla kullanma potansiyeli bulunmaktadır.

6. Tartışma

Çalışmanın bu bölümünde bulguların teorik çerçeveye ilişkisi ve literatürdeki çalışmalarla karşılaştırılması yapılmış; IASB ve KGK'nın yaptığı revizyonlar ele alınmıştır. Son olarak çalışmanın sınırlılıklarına ilişkin bir değerlendirme sunulmuştur.

6.1. Bulguların Teorik Çerçeveye İlişkisi

Gerçeğe uygun değer teorisi açısından, Tablo 2 ve Tablo 3 arasındaki fark (TL bazlı %313 değer artışına karşılık Euro bazlı %79 artış) “hangi piyasanın gerçeğe uygun değeri yansıttığı” sorusunu gündeme getirmektedir. Varlığın fiilen işlem gördüğü piyasa Türkiye'deki TL piyasasıdır. Ancak TMS 21, varlığı fonksiyonel para birimi (Euro) üzerinden ölçmeyi zorunlu kıldığı için, çevrim yapılmakta; bu çevrim sonucunda TL piyasasındaki değer artışı finansal tablolara tam olarak yansımamaktadır. Bu durum, Barth'ın (2006: 283) gerçeğe uygun değer karar vericilere geleceğe dönük bilgi sağladığı yönündeki argümanını zayıflatabilmekte ve Penman'ın (2007: 42) gerçeğe uygun değer ölçümlerinin her zaman anlamlı sonuçlar yaratmayabileceği eleştirisini güçlendirebilmektedir.

Karar kullanılabilirliği teorisi açısından, Tablo 4'te raporlanan kazançların yapısı (gerçeğe uygun değer kazancı ile kur farklarının ayrıştırılmaması) yatırımcılar için yanıltıcı olabilmektedir. TL bazlı değer artışının önemli ölçüde azalması, finansal bilginin ihtiyaca uygunluğunu zayıflatabilmektedir. Beaver ve Demski (1974: 181-183) farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçları arasında denge kurmanın zorluklar barındırdığını belirtmektedir; bu çalışmada da yatırımcıların varlık değerlemesine ilişkin ihtiyaçları ikinci planda kalmıştır.

Temsil teorisi ve pozitif muhasebe teorisi bulguları, yönetici takdirinin ve bilgi asimetrisinin finansal raporlama kalitesini nasıl etkileyebileceğine ilişkin göstergeler sunmaktadır. İşletmenin iki yılda bir değerlendirme yaptırması, Watts ve Zimmerman'ın (1978: 116) “bonus planı hipotezi” ile açıklanabileceği gibi, maliyetten kaçınma veya kâr yönetimi amacı da taşıyor olabilir. Ayrıca, yöneticilerin değerlendirme raporlarına erişimi varken yatırımcıların yalnızca kur çevrimi yapılmış finansal tablolardan bilgi edinmesi, Jensen ve Meckling'in (1976: 308-309) tanımladığı bilgi asimetrisine örnek olarak değerlendirilebilir.

6.2. Bulguların Literatürle Karşılaştırılması

Elde edilen bulgular, literatürdeki bazı çalışmalarla benzerlik gösterirken bazı noktalarda onlardan ayrılmakta ve mevcut boşlukları doldurmaya katkı sunmaktadır.

Müller, Riedl ve Sellhorn (2011), Avrupa gayrimenkul sektöründe gerçeğe uygun değer modelinin bilgi asimetrisini azalttığını tespit etmişlerdir. Bu çalışmada da YAG'ların gerçeğe uygun değerlerle ölçülmesi, teorik olarak bilgi asimetrisini azaltmayı hedeflemektedir. Ancak kur çevrimi nedeniyle bu hedefin nasıl sektöre uğradığını somut verilerle göstermesi bakımından Müller vd.'nin bulgularını tamamlamakta ve yüksek enflasyon bağlamını eklemektedir.

Dietrich, Harris ve Muller III (2000), yöneticilerin gerçeğe uygun değer tahminlerinde fırsatçı davranışlar sergileyebileceğini belirtmişlerdir. Bu çalışma, fırsatçı davranışın yalnızca değerlendirme tahmininde değil, aynı zamanda fonksiyonel para birimi seçimi ve değerlendirme sıklığı kararlarında da ortaya çıkabileceğini göstermesi açısından literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Çına Bal (2015), YAG değerlendirme yönteminin finansal oranlar üzerinde bir etkisi olmadığını tespit etmiştir. Oysa bu çalışmanın sonuçlarına göre, gerçeğe uygun değer yöntemi kullanılmasına rağmen, kur çevrimi nedeniyle finansal tablolara yansıyan kazançların yapısı (gerçeğe uygun değer kazancı ile kur farkının ayrışması) finansal oranları doğrudan etkileyebilmektedir. Demir Pali (2025) de benzer şekilde fonksiyonel para birimi farkının finansal oranlarda anlamlı farklılıklar yarattığını göstermiştir. Bu çalışma, Çına Bal'ın (2015) bulgusunun yalnızca aynı para birimiyle ölçüm yapıldığında geçerli olduğunu, farklı fonksiyonel ve sunum para birimlerinde ise bu bulgunun geçerliliğini kaybettiğini ortaya koymaktadır.

Yücel, Adiloğlu ve Öz (2024) ile Demir Pali (2025) fonksiyonel para birimi belirleme kriterlerine odaklanırken, bu çalışma belirlenen fonksiyonel para biriminin (Euro) TMS 40 ile etkileşim halinde yarattığı somut raporlama sorununu vaka üzerinden göstermesi bakımından literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaya katkı sunmayı amaçlamaktadır.

6.3. IASB 2025 Revizyonu ve KGK 2026 Kararının Değerlendirilmesi

IASB'nin Kasım 2025'te IAS 21'de yaptığı revizyon ve KGK'nın 3 Nisan 2026 tarihli kararı, “fonksiyonel para birimi yüksek enflasyonlu olmayan, raporlama para birimi yüksek enflasyonlu” durumlarda tüm kalemlerin kapanış kuru ile çevrilmesini öngörmektedir. Bu revizyon, çalışmaya konu işletmenin durumuyla örtüşmekte ve revizyon öncesinde mevcut uygulamanın yarattığı belirsizlikleri gidermeyi amaçlamaktadır.

Ancak bu revizyon, çalışmanın temelinde yatan finansal bilginin bozulması sorununu yalnızca kısmen çözmektedir. Gerekçeler şunlardır:

- Kapanış kuru kullanılarak yapılan çevrim Euro cinsinden değer artışını TL'ye yansıtmaktadır. Euro cinsinden değer artışı yoksa veya sınırlıysa (Tablo 3'te %79 ve %91), TL karşılığı da sınırlı olacaktır. Oysa varlığın TL piyasasındaki gerçek değer artışının (%313 ve %312) çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- Revizyon, çevrim tekniğini değiştirmekle birlikte temel sorun olan “varlığın yerel piyasadaki değer artışının yabancı para cinsinden izlenmesi nedeniyle raporlanamaması” sorununu çözmemektedir. Bu sorun, fonksiyonel para birimi ile varlığın faaliyet gösterdiği piyasa para birimi arasındaki farktan kaynaklanmaktadır.
- KGK'nın 3 Nisan 2026 tarihli kararı, IASB revizyonunu iç hukuka aktarmıştır. Bu nedenle, kararın uygulanmasının ardından da çalışmada tespit edilen fark (TL bazlı değer artışı ile raporlanan değer artışı arasındaki önemli fark) devam edecektir.

Sonuç olarak, IASB ve KGK'nın düzenlemeleri sorunun varlığını kabul etmekle birlikte, tam bir çözüm sunmamaktadır. Bu durum, standart koyucuların konuyu yeniden değerlendirmesi gerektiğini göstermektedir.

6.4. Çalışmanın Sınırlılıklarının Tartışılması

Bölüm 4.4'te detaylı olarak belirtilen sınırlılıklar, bulguların yorumlanmasında dikkate alınmalıdır. Özellikle tek vaka incelemesi bulguların istatistiksel olarak genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Ancak Yin'in (2018:48) belirttiği üzere vaka çalışmalarında amaç analitik genellemedir; yani bulguların benzer koşullara sahip diğer işletmeler için teorik öngörüler sağlamasıdır. Bu çalışma, fonksiyonel para birimi döviz olan ve YAG'ları bulunan işletmelerin karşılaşabileceği sorunlara ilişkin gelecekteki araştırmalar için çıkarımlar sunmaktadır.

Diğer sınırlılıklar arasında yalnızca Euro'nun fonksiyonel para birimi olarak incelenmesi (dolar, sterlin gibi diğer dövizler için sonuçlar farklı olabilir), veri aralığının 2019-2024 ile sınırlı olması ve işletmenin değerlendirme sıklığının düzensiz olması sayılabilir. Gelecek araştırmalar bu sınırlılıkları aşarak daha kapsamlı sonuçlara ulaşabilir.

7. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, fonksiyonel para birimi Euro olan ve yatırım amaçlı gayrimenkullerini gerçeğe uygun değer modeliyle ölçen bir işletmede, TMS 40 ile TMS 21 arasındaki etkileşimin finansal bilginin ihtiyaca uygunluğunu nasıl zedelediğini somut verilerle ortaya koymaktadır. Vaka analizi, TL bazlı değer artışları (%313 ve %312) ile Euro çevrimi sonrası raporlanan değer artışları (%79 ve %91) arasında sistematik ve önemli bir fark olduğunu göstermiştir. Bu fark, karar kullanışlılığı, temsil teorisi ve gerçeğe uygun değer teorileri açısından önemli tartışma alanları oluşturmakta; IASB'nin Kasım 2025 revizyonu ve KGK'nın Nisan 2026 düzenlemesi ise bu sorunu tam olarak çözmemektedir.

Standart koyuculara şu öneriler sunulabilir: Yüksek enflasyonlu ülkelerde faaliyet gösteren ve fonksiyonel para birimi yabancı para olan işletmelerin yatırım amaçlı gayrimenkulleri için TL cinsinden gerçeğe uygun değer artışlarının finansal tablolara yansıtılmasına olanak tanıyan bir istisna veya ek rehber geliştirilmelidir. Bu kapsamda, "yerel piyasaya göre gerçeğe uygun değer" bilgisi ayrı bir satırda veya dipnotta raporlanabilir. Ayrıca, fonksiyonel para birimi yabancı para olan ancak yüksek enflasyonlu bir ülkede faaliyet gösteren işletmelerin TMS 29 kapsamına alınması veya enflasyon düzeltilmesine benzer bir uygulamaya tabi tutulması değerlendirilebilir. Standart koyucular ayrıca fonksiyonel para birimi ile sunum para birimi farklı olan işletmelerin yatırım amaçlı gayrimenkullerinin yerel piyasadaki gerçeğe uygun değerini dipnotlarda açıklamasını zorunlu kılabilir.

Uygulayıcılara yönelik olarak ise işletmelerin fonksiyonel para birimi seçiminin finansal tablolar üzerindeki etkilerini dipnotlarında detaylandırarak şeffaflığı artırmaları önerilebilir. Özellikle değerlendirme raporlarına dayalı TL bazındaki artışların kur çevrimi sonrası nasıl bir fark yarattığının açıklanması yatırımcılar için yol gösterici olabilir. Bunun yanı sıra, faaliyet raporlarında veya özel açıklamalarda YAG'ların TL bazındaki değer artışını ayrıca gösteren alternatif performans ölçütlerine yer verilmesi, yatırımcıların daha doğru karar almasını sağlayabilir. Son olarak, TMS 40'ın gerçeğe uygun değer modelini seçen işletmelerin değerlemelerini yıllık olarak yaptırmaları ve ara dönemlerdeki önemli değişimleri izlemeleri, finansal bilginin ihtiyaca uygunluğunun korunması açısından önem taşımaktadır.

Gelecek araştırmalar için şu öneriler geliştirilebilir. Öncelikle, bu çalışma tek bir vaka üzerinden yürütüldüğü için, farklı fonksiyonel para birimlerine (dolar, sterlin vb.) ve farklı sektörlerle (hizmet, inşaat, turizm) sahip işletmeleri kapsayan karşılaştırmalı vaka çalışmaları daha genellenebilir sonuçlar elde edilmesini sağlayabilir. Ayrıca, yatırımcıların bu tür raporlama uygulamalarına verdikleri tepkileri ölçen olay çalışması veya değer ilişkisi analizi gibi piyasa temelli ampirik çalışmalar literatüre önemli katkılar sağlayabilir. KGK'nın 3 Nisan 2026 tarihli kararının 1 Ocak 2027 itibarıyla zorunlu hale gelmesiyle birlikte, bu düzenlemenin finansal tablolar üzerindeki fiili etkilerini inceleyen uzun dönemli

izleme çalışmaları da önerilebilir. Son olarak, yöneticilerin fonksiyonel para birimi seçimi ve değerlendirme sıklığı kararlarını hangi gerekçelere dayandırdıklarını araştıran nitel çalışmalar (örneğin yarı yapılandırılmış görüşmeler) pozitif muhasebe teorisinin hipotezlerini test etme imkânı sunabilir.

Çatışma Beyanı

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that there are no competing interests.

Destek ve Teşekkür

Çalışma kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kâr amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacının / Araştırmacıların Katkı Oranı

Bu çalışma tek yazarlı olup, araştırma, veri toplama, analiz ve yazım süreçlerinin tamamı yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

This study is single-authored, and all processes of the research, including data collection, analysis, and writing, were conducted solely by the author.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Barth, M. E. (2006). Including estimates of the future in today's financial statements, *Accounting Horizons*, 20(3): 271 - 285. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.947525>
- Barlas, A.B., İleri, A., İsa, B.O., Güler Mert, S. & Ortiz, A. (2020). Turkey | GDP slumped but beat market expectations, BBVA Research. <https://www.bbvarsearch.com/en/publicaciones/turkey-gdp-slumped-but-beat-market-expectations/> (14.06.2026).
- Beaver, W. H. & Demski, J. S. (1974). The nature of financial accounting objectives: A summary and synthesis, *Journal of Accounting Research*, 12: 170 - 187. <http://hdl.handle.net/10.2307/2490504>
- Beaver, W. H. (1973). What should be the FASB's objectives? *Journal of Accountancy*, 136(2): 49 - 56.
- Bekçioğlu, S. & Köroğlu, Ç. (2008). UMS-21, TMS-21 kur değişim etkileri standardına göre finansal tabloların çevrimi ve kur farklarının muhasebeleştirilmesi, *Mali Çözüm*, 86: 29 - 39. <https://doi.org/10.32951/mufider.1206353>
- Çına Bal, E. (2015). TMS-40 "Yatırım amaçlı gayrimenkuller" standardına göre halka açık gayrimenkul yatırım ortaklıklarının yatırım amaçlı gayrimenkullerini değerlendirme politikalarının incelenmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1): 404 - 418.
- Çil Koçyiğit, S. (2013). İMKB'de işlem gören şirketlerde finansal tablo dipnotlarında açıklanan muhasebe politikalarının TMS 40 (yatırım amaçlı gayrimenkuller standardı) açısından değerlendirilmesi, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(4): 254 - 272.
- Demir Pali, Ç. (2025). Geçerli para biriminin doğru belirlenmesinin önemi: Finansal rasyolar kullanılarak bir üretim işletmesi uygulaması, *Journal of Research in Business*, 10(1): 262 - 280. <https://doi.org/10.54452/jrb.1647236>
- Dietrich, J. R., Harris, M. S. & Muller III, K. A. (2000). The reliability of investment property fair value estimates, *Journal of Accounting and Economics*, 30(2): 125 - 158. [10.1016/S0165-4101\(01\)00002-7](https://doi.org/10.1016/S0165-4101(01)00002-7)
- DW (2025), Aralık enflasyonu açıklandı – TÜİK: yüzde 44, ENAG yüzde 83, DW Türkçe. [https://www.dw.com/tr/araklik-enflasyonu-aciklandi--tueik-yuzde-44-enag-yuzde-83/dw-tuerkce-1010160304405X\(76\)90026-X](https://www.dw.com/tr/araklik-enflasyonu-aciklandi--tueik-yuzde-44-enag-yuzde-83/dw-tuerkce-1010160304405X(76)90026-X) (01.05.2026).
- IASB. (2025). Amendments to IAS 21: Lack of exchangeability - Non-highly inflationary functional currency to highly inflationary presentation currency, London: IFRS Foundation.
- Jensen, M. C. ve Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure, *Journal of Financial Economics*, 3(4): 305 - 360. [10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. (2026). Yüksek enflasyonlu sunum para birimine çevrim, 75935942-050.01.04-[01/41488], 03.04.2026. 14 Nisan 2026, Resmî Gazete, 33224. <https://www.kgk.gov.tr/Assignments/1/0/Kurul-Kararlari> (21.04.2026) .
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. (2018). Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve, <https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/12044/TFRS-2026-Seti-Mavi-Kitap> (13.06.2026).
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, TMS 21: Kur Değişiminin Etkileri, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/TMS/TMS_2020/TMS%2021.pdf (02.04.2026).
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, TMS 40: Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller, https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2018Seti/TMS/TMS_40_2018.pdf (02.04.2026).
- Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. TMS 29: Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama,

https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/DynamicContentFiles/T%C3%BCrkiye%20Muhasebe%20Standartlar%C4%B1/TMSTFRS2018Seti/TMS/TMS_29_2018.pdf (02.04.2026).

Landsman, W. R. (2007). Is fair value accounting information relevant and reliable? Evidence from capital market research, *Accounting and Business Research*, 37(3): 19 - 30. <https://doi.org/10.1080/00014788.2007.9730081>

Müller, M. A., Riedl, E. J. & Sellhorn, T. (2011). Mandatory fair value accounting and information asymmetry: Evidence from the European real estate industry. *Management Science*, 57(6): 1138–1153.

Özçivan, Z. (2025). Türkiye'nin son 20 yılda yaşadığı ekonomik krizler, *Container Dergi*, (30): 48–51. <https://www.containerdergi.com/yazarlar/zafer-ozcivan/turkiye-nin-son-20-yilda-yasadigi-ekonomik-krizler/483/> (02.04.2026).

Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (4th ed.). Sage Publications.

Penman, S. H. (2007). Financial reporting quality: Is fair value a plus or a minus?, *Accounting and Business Research*, 37: 33 - 44. <https://doi.org/10.1080/00014788.2007.9730083>

Schipper, K. (2005). The introduction of international accounting standards in Europe: Implications for international convergence, *European Accounting Review*, 14(1): 101 - 126. <https://doi.org/10.1080/0963818042000338013>

TCMB, Konut Fiyat Endeksi (2023=100), TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, https://evds3.tcmb.gov.tr/tumSeriler/2003/bie_kfe/TP.KFE.TR (02.04.2026).

Watts, R. L. & Zimmerman, J. L. (1978). Towards a positive theory of the determination of accounting standards, *The Accounting Review*, 53(1): 112 -134. <https://www.jstor.org/stable/245729>

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6. baskı). Sage Publications.

Yücel, G., Adiloğlu, B. ve Öz, M. (2024). Fonksiyonel para ve Türkiye uygulamaları, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 24(73): 123 - 134. <https://doi.org/10.55322/mdbakis.1485646>.

Finansal Stres Endeksi İle Altın ve Gümüş Fiyatları Arasındaki İlişki: Gelişmekte Olan Ülkelerden Kanıtlar*

The Relationship Between The Financial Stress Index and Gold and Silver Prices: Evidence From Emerging Markets

Yusuf Demir¹, Dilek Çınar Öz²

DOI: 10.59445/ijephss.2035769

Atıf / Cite: Demir Y., Çınar Öz, D., (2026). Finansal stres endeksi ile altın ve gümüş fiyatları arasındaki ilişki: Gelişmekte olan ülkelerden kanıtlar, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 9(5), 486-502, <https://doi.org/10.59445/ijephss.2035769>

Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 10.09.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 14.10.2026

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Özet

Finansal istikrar, finansal sistemin şoklara dayanabilmesi ve finansal dengesizliklerin çöküşünün önlenmesi olarak ifade edilebilir. Finansal stres endeksi, finansal piyasalarda ortaya çıkan gerilim ve kırılganlıkların düzeyini ölçmek amacıyla oluşturulan bileşik bir göstergedir. Bu endeks, farklı finansal piyasa göstergelerini bir araya getirerek finansal sistemin istikrar durumuna ilişkin genel bir değerlendirme sunar. Endeks değerindeki artış, finansal piyasalarda belirsizliğin yükseldiğini, risk algısının arttığını ve finansal kurumlar arasındaki fon akışının zorlaşabileceğini gösterir. Buna karşılık düşük değerler, finansal sistemde görece daha istikrarlı ve güvene dayalı bir ortamın varlığına işaret eder. Bu nedenle finansal stres endeksi, finansal krizlerin erken sinyallerini tespit etmek, piyasa koşullarını izlemek ve ekonomik politika analizlerinde finansal istikrarın değerlendirilmesine katkı sağlamak amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca finansal stres endeksi, yatırımcı güveni ve sermaye hareketleri üzerinde de dolaylı etkiye sahiptir. Finansal sistemde stresin arttığı dönemlerde risk algısı yükseldiği için bu durum yatırımcı kararlarını ve uluslararası sermaye akınlarını olumsuz etkileyebilmektedir. Altının güvenli liman rolü gelişmiş piyasa verileriyle geniş biçimde incelenmiş olsa da, gelişmekte olan piyasalara özgü bir stres göstergesiyle altın ve gümüşü aynı çerçevede ele alan çalışma sayısı sınırlıdır. Temel amacı finansal stres ile altın ve gümüş fiyatları arasındaki ilişkiyi araştırmak olan bu çalışmada, gelişmekte olan ekonomiler için, 2000M1-2025M11 dönemindeki aylık veriler Toda-Yamamoto nedensellik testiyle analiz edilmiştir. Analiz sonuçları finansal stres endeksi ile değerli metaller arasında çift yönlü veya güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunmadığını, ancak altın fiyatlarının gümüş fiyatları üzerinde tek yönlü bir belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Bu durum, piyasada altının öncü gösterge niteliği taşıdığı ve gümüşün fiyat dinamiklerinin kısmen altın piyasasındaki gelişmeleri takip ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Finansal Stres, Finansal İstikrar, Altın Fiyatları, Gümüş Fiyatları, Gelişmekte Olan Ülkeler.

Jel Kodu: E44, F30, O16

* Bu çalışma, 16-18 Nisan 2026 tarihlerinde Kayseri’de düzenlenen 10. Uluslararası Ekonomi Araştırmaları ve Finansal Piyasalar Kongresi’nde (IERFM 2026) sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özeti kongre özet bildiriler kitabında yayımlanmıştır

¹ Doç. Dr. / *Assoc. Prof.*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Sivas - Türkiye / *Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Sivas – Türkiye*, ydemir@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5677-8709>.

² Öğr. Gör. / *Lecturer*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Aşık Veysel Meslek Yüksekokulu, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Sivas - Türkiye / *Sivas Cumhuriyet University, Şarkışla Aşık Veysel Vocational High School, Department of Finance Banking and Insurance, Sivas – Türkiye*, dcinar@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-4056-8369>

Abstract

Financial stability refers to the ability of the financial system to withstand shocks and prevent the collapse of financial imbalances. The Financial Stress Index (FSI) is a composite indicator measuring tension and vulnerabilities in financial markets. By combining various market indicators, it provides an overall assessment of financial system stability. Higher FSI values indicate increasing uncertainty, risk perception, and potential difficulties in fund flows between financial institutions, whereas lower values suggest a more stable financial environment. Therefore, the FSI is widely used to identify early warning signals of financial crises, monitor market conditions, and assess financial stability in economic policy analyses. Furthermore, the FSI may indirectly influence investor confidence and capital movements. During periods of heightened financial stress, increased risk perception can adversely affect investment decisions and international capital flows. Although gold's safe-haven role has been extensively examined in developed markets, studies investigating gold and silver within the same framework using an emerging-market-specific stress indicator remain limited. This study examines the relationship between financial stress and gold and silver prices in emerging economies. Monthly data covering January 2000 to November 2025 are analyzed using the Toda–Yamamoto causality test. The results reveal no bidirectional or strong causal relationship between the FSI and precious metal prices. However, a unidirectional causal relationship exists from gold prices to silver prices. This finding suggests that gold may serve as a leading indicator in the precious metals market, while silver price dynamics partly follow developments in the gold market.

Keywords: Financial Stress, Financial Stability, Gold Prices, Silver Prices, Emerging Markets.

Jel Code: E44, F30, O16

1. Giriş

Küresel finansal sistem son yıllarda ekonomik krizler ve jeopolitik riskler nedeniyle sık sık dalgalanmaktadır. Finansal stres, piyasalarda risk algısının yükseldiği, likiditenin daraldığı ve varlık fiyatlarında oynaklığın arttığı dönemleri ifade etmektedir. Bu dönemlerde yatırımcılar portföylerini korumak için daha güvenli varlıklara yönelmektedir. Finansal stres endeksleri, piyasadaki istikrarsızlığın düzeyini ölçmek ve olası krizleri erken tespit etmek için kullanılmaktadır (Illing ve Liu, 2006). Gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasaların sığ olması, makroekonomik kırılganlıkların yüksekliği ve döviz kurunun sık dalgalanması, finansal stresin etkilerini daha belirgin hale getirmektedir. Bu nedenle finansal stres ile kıymetli maden fiyatları arasındaki ilişkinin gelişmekte olan ülkeler için ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

Finansal stresin arttığı dönemlerde yatırımcılar riskli buldukları varlıklardan uzaklaşarak güvenli yatırım araçlarına yönelmektedir. Altın ve gümüş bu dönemlerde öne çıkan yatırım araçlarıdır. Altın tarihsel olarak değer saklama aracı ve güvenli liman olarak kabul edilmektedir. Gümüş ise hem yatırım aracı hem de sanayi metali olduğu için farklı bir fiyat dinamiğine sahiptir (Hillier vd., 2006). İki metal arasındaki bu fark, finansal stres dönemlerinde fiyat davranışlarının ayrışmasına yol açabilmektedir.

Altının güvenli liman özelliği literatürde geniş ölçüde incelenmiştir. Gümüşün aynı rolü üstlenip üstlenmediğine ilişkin çalışmalar ise daha az sayıdadır ve farklı sonuçlara ulaşmaktadır. Kıymetli maden fiyatları ile finansal stres arasındaki ilişkinin gelişmekte olan ülkeler bağlamında ele alınması da literatürde görece az yer bulmuştur. Gelişmekte olan ekonomilerde finansal kırılganlıkların daha yüksek olması bu boşluğu önemli kılmaktadır (Aizenman ve Binici, 2016). 2008 küresel finansal krizi ve COVID-19 salgını gibi şoklar, yatırımcıların güvenli liman arayışının arttığı dönemler olarak öne çıkmaktadır (Baur ve Lucey, 2010). Bu çalışmanın amacı, gelişmekte olan piyasalara özgü finansal stres ile altın ve gümüş fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisini 2000-2025 dönemi için incelemektir. Çalışmanın literatüre katkısı iki noktada toplanmaktadır. İlk olarak, finansal stres gelişmiş ülke endeksleri yerine OFR Finansal Stres Endeksi'nin gelişmekte olan piyasalar bileşeniyle ölçülmektedir. İkinci olarak, altın ve gümüş aynı model içinde ele alınarak iki metalin finansal strese tepkisi ve birbirleriyle ilişkisi birlikte değerlendirilmektedir. Elde edilen bulgular, gelişmekte olan piyasalarda değerli metalleri korunma aracı olarak kullanan yatırımcılar için bilgi sunmaktadır.

2. Literatür Taraması

Finansal stres endeksleri ulusal ve uluslararası boyutta finansal istikrarı değerlendirmek ve finansal stres endekslerinin ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini değerlendirmek adına büyük öneme sahip araçlardır (Stolbov ve Shchepeleva, 2025). Finansal stres endeksi, finansal sistemdeki gerilim ve kırılganlık düzeyini tespit etmek amacıyla geliştirilen bir göstergedir. Finansal stres endeksi; finansal piyasalardaki oynaklık risk primleri, faiz oranı, kredi piyasalarındaki sıkışıklık ve varlık fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi göstergeleri bir araya getirerek finansal sistemin ne ölçüde baskı altında olduğunu ortaya koyar. Finansal stres endekslerinin temeli Illing ve Liu'nun (2006) çalışmasına dayanmaktadır. Söz konusu çalışma çoklu piyasa göstergelerini bir araya getirerek geliştirilen ilk finansal stres endeksi olması sebebiyle devrim niteliğinde bir gelişmedir.

Finansal piyasalarda artan belirsizlik ve sistemik riskler, varlık fiyatlarının davranışını açıklamada önemli bir araştırma alanı oluşturmıştır. Özellikle finansal stresin yükseldiği dönemlerde yatırımcıların risk algısı değişmekte, portföy tercihlerinde güvenli liman olarak kabul edilen varlıklara yönelim artmaktadır. Finansal stres endeksleri, bu belirsizlik ortamını ölçmek amacıyla geliştirilen bileşik göstergeler olup, kredi piyasaları, hisse senedi oynaklığı ve likidite koşullarını bir arada değerlendirmektedir (Hakkio ve Keeton, 2009). Literatürde riskten kaçış davranışı (flight-to-quality),

finansal stres dönemlerinde yatırımcıların daha güvenli ve düşük riskli varlıklara yöneldiğini açıklayan temel yaklaşımlardan biridir. Bu bağlamda altın, tarihsel olarak en önemli güvenli liman varlıklarından biri olarak kabul edilmektedir.

Oet vd. (2011), Amerika Birleşik Devletleri için Cleveland Finansal Stres Endeksi'ni (CFSI) geliştirmiştir. Söz konusu endeks, kredi piyasaları, döviz kuru piyasaları, hisse senedi piyasaları ve bankacılık sektörü olmak üzere finansal sistemin dört temel alanına ait piyasa verilerine dayanmaktadır. Endeksin oluşturulmasında; finansal beta, banka bono endeksi, bankalar arası likidite göstergesi, bankalar arası borçlanma maliyeti, ağırlıklandırılmış döviz kuru endeksi, faiz oranı endeksi, hisse senedi endeksi, hisse senedi oynaklığı, likidite endeksi, hazine tahvil endeksi ve getiri eğrisi farkını içeren toplam 11 bileşen kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, bu endeksin sistemik finansal stresi izlemek amacıyla bir erken uyarı aracı olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Baur ve Lucey (2010), altının hisse senedi piyasalarındaki aşırı oynaklık dönemlerinde güvenli liman özelliği gösterdiğini ortaya koymuş, ancak bu özelliğin her zaman geçerli olmadığını vurgulamıştır. Benzer şekilde Baur ve McDermott (2010), altının uluslararası piyasalarda kriz dönemlerinde güçlü bir koruma aracı olduğunu, ancak bu etkinin ülkelere ve dönemlere göre değiştiğini belirtmiştir. Reboredo (2013) ise altının kura karşı koruma görevi yapabildiğini hem de güvenli sığınak özelliklerinin bulunduğunu, fakat bu rollerin piyasa koşullarına bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ifade etmiştir. Balakrishnan vd. (2009), Cardarelli vd. (2011) tarafından gelişmiş ekonomiler için geliştirilen endekse, gelişmekte olan ekonomilerde daha yaygın olarak görülen bir stres kaynağı olan döviz kuru baskı endeksini de dahil ederek gelişmekte olan ülkeler için yeni bir finansal stres endeksi oluşturmuşlardır. Çalışmada 1997:01-2009:03 dönemine ait veriler kullanılmış, finansal stres dönemleri ise endeksin ortalamasının 1,5 standart sapma üzerine çıktığı dönemler olarak tanımlanmıştır. Elde edilen sonuçlar, oluşturulan endeksin kriz dönemlerini başarılı bir şekilde tespit edebildiğini göstermektedir.

Hanschel ve Monnin (2005), İsviçre bankacılık sektörünün mevcut durumunu ekonomik dengesizlikler aracılığıyla tahmin edebilmek amacıyla bir stres endeksi geliştirmiştir. Söz konusu endeks, 1987-2002 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak eşit ağırlıklandırma yöntemiyle hesaplanmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular, makroekonomik dengesizliklerin İsviçre bankacılık sektöründe gözlenen stresin önemli bir kısmını açıkladığını ortaya koymaktadır.

Kliesen vd. (2012), finansal stres endekslerinin ekonomik aktiviteyi öngörmeye güçlü bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Altının diğer varlıklarla ilişkisini inceleyen çalışmalar, bu ilişkinin zamana göre değiştiğini göstermektedir. Arouri vd. (2015), Çin'de altın fiyatları ile hisse senedi getirileri arasındaki ilişkinin sabit olmadığını belirlemiştir. Çalışmaya göre kriz dönemlerinde korelasyon yapısı önemli ölçüde değişmekte, altın bazı dönemlerde zayıf ya da negatif korelasyonlu davranarak portföy çeşitlendirme aracı işlevi görmekte ve yüksek belirsizlik dönemlerinde güvenli liman özelliği güçlenmektedir. Beckmann vd. (2015) da altının hisse senetleriyle düşük korelasyona sahip olduğunu ve portföylerde risk azaltıcı rol oynadığını göstermiştir.

Finansal stres endeksleri ile değerli metaller arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen çalışma sayısı sınırlıdır. Reboredo ve Uddin (2016), finansal stresin altın, gümüş, platin ve paladyumun da yer aldığı enerji ve metal getirileri üzerindeki etkisini kantil regresyon yaklaşımıyla incelemiştir. Çalışma, finansal stresin emtia getirilerinin Granger nedeni olduğunu, ancak bu etkinin yalnızca orta ve üst getiri kantillerinde ortaya çıktığını göstermektedir. Das vd. (2018), kantillerde nedensellik yaklaşımıyla 1993-2017 dönemini incelemiş ve altın ile finansal stres arasında hem ortalamada hem de varyansta çift yönlü nedensellik bulmuştur. Her iki çalışma da ilişkinin getiri dağılımının farklı bölgelerinde farklı güçte ortaya çıktığını göstermektedir.

Gümüşe ilişkin bulgular altına göre daha karışıktır. Gümüşün hem yatırım aracı hem de sanayi girdisi olması, fiyatını ekonomik döngülere daha duyarlı hale getirmektedir. Lucey ve Li (2015), gümüş, platin ve paladyumun altına güvenli liman olmadığı bazı dönemlerde bu rolü üstlenemediğini göstermiştir. Aynı çalışma, gümüşün güvenli liman özelliğinin altına göre zayıf olduğunu ve gümüşün bazı dönemlerde hisse senedi piyasalarıyla birlikte hareket ettiğini belirtmektedir. Bu sonuçlar, gümüşün güvenli liman niteliğinin döneme ve piyasa koşullarına bağlı olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çalışmalar da bu ilişkinin heterojen olduğuna işaret etmektedir. Jain ve Ghosh (2013), Hindistan için döviz kuru oynaklığının altın fiyatları üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu ve özellikle yerel para biriminin değer kaybettiği dönemlerde altına olan talebin arttığını göstermiştir.

Bülbül ve Akgül (2018), Türkiye için 1990:01-2017:02 dönemini kapsayan bir finansal stres endeksi geliştirmiştir. Endekste kullanılan değişkenler, finansal piyasalarda stresin arttığı dönemleri yansıtan göstergeler arasından seçilmiştir. Yazarlar Markov rejim değişim modeliyle düşük, normal ve yüksek stres dönemlerini sınıflandırmıştır. Yüksek stres dönemlerinin 1991, 1994, 1998, 2000-2001 ve 2008 kriz yıllarında yoğunlaştığı görülmüştür. Bu sonuç, endeksin Türkiye'deki kriz dönemlerini belirlemede başarılı olduğunu göstermektedir.

Polat ve Özkan (2019), Türkiye için finansal stres endeksi oluştururken 13 adet günlük finansal piyasa göstergesinden yararlanmıştır. Çalışmada, geliştirilen endeksin geçmişte yaşanan önemli finansal stres dönemlerini başarılı bir şekilde yansıttığı ifade edilirken, finansal koşullarda meydana gelen olumsuzlukların ekonomik faaliyetler üzerinde negatif etkiler oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doğru (2025), finansal stres endeksi ile ülke risk göstergeleri arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Özellikle finansal stres düzeyinin arttığı dönemlerde, ülkelerin kredi riskini yansıtan CDS primlerinin de yükseldiği tespit edilmiştir. Bu durum, finansal piyasalardaki belirsizlik ve kırılganlığın yatırımcı algısını olumsuz etkilediğini ve risk algısını artırdığını göstermektedir. Kılıcı (2022), finansal stres endeksinin Türkiye'de seçilmiş makroekonomik göstergeler üzerindeki etkilerini analiz ettiği çalışmada, söz konusu endeksin sanayi üretim endeksi, işsizlik oranı, reel kesim güven endeksi ve merkez bankası rezervleri üzerinde anlamlı etkiler yarattığını tespit etmiştir.

Literatür birlikte değerlendirildiğinde bazı ayrışmalar dikkat çekmektedir. Altının güvenli liman olduğu yönündeki bulgular ağırlıklı olarak gelişmiş piyasa verileriyle yapılan çalışmalardan gelmektedir (Baur ve Lucey, 2010; Baur ve McDermott, 2010). Bu çalışmalar da etkinin her dönemde geçerli olmadığını ve kısa süreli olabildiğini kabul etmektedir. Gümüş için sonuçlar daha belirsizdir; Lucey ve Li (2015), gümüşün güvenli liman rolünün zaman içinde ortaya çıkıp kaybolduğunu göstermektedir. Sonuçlardaki farklılıkların bir kısmı örneklem dönemi, incelenen piyasa ve yöntem farklılıklarından kaynaklanıyor olabilir. Korelasyon ve regresyon temelli çalışmalar ortalama ilişkiye odaklanırken, kantil temelli çalışmalar ilişkinin özellikle uç dönemlerde belirginleştiğini bulmaktadır (Das vd., 2018; Reboredo ve Uddin, 2016). Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler üzerine yapılan çalışmalar ise finansal stres endekslerini çoğunlukla makroekonomik göstergeler, CDS primleri veya hisse senedi getirileriyle ilişkilendirmektedir (Doğru, 2025; Kılıcı, 2022; Mammadov ve Özçelebi, 2025). İncelenen literatürde, gelişmekte olan piyasalara özgü bir finansal stres göstergesiyle altın ve gümüş fiyatlarını aynı modelde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

3. Kavramsal Çerçeve

3.1. Finansal Stres Kavramı

Finansal stres kavramı, finansal sistemin işleyişinde ortaya çıkan kırılganlıkların, belirsizliklerin ve piyasa dengesizliklerinin artış gösterdiği dönemleri ifade etmektedir. Bu durum genellikle finansal aracılık mekanizmasının etkinliğinin azalması, risk primlerinin yükselmesi ve piyasa katılımcılarının

geleceğe ilişkin beklentilerinde bozulma yaşanması ile karakterize edilmektedir (Illing ve Liu, 2006). Finansal stres yalnızca kısa vadeli fiyat dalgalanmalarını değil, aynı zamanda sistemik riskin birikimini de yansıtan çok boyutlu bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Finansal stresin önemi, ekonomi, şirketler, hane halkları ve finansal kuruluşlar üzerinde yol açabileceği olumsuz etkilerden ileri gelmektedir (Mammadov ve Özçelebi, 2025).

Finansal sistemin yalnızca belirli bir kesimini temsil eden tekil bir göstergenin, sistemin genel durumunu ve sağlığını tam anlamıyla yansıtmaması sınırlı kalabilmektedir. FSI, varlık fiyatlarındaki oynaklık, risk primleri, kredi genişlemesi gibi çeşitli piyasalara özgü stres göstergelerini tek bir çatı altında toplayarak finansal stres düzeyini ölçen bileşik bir endeks niteliği taşımaktadır (Sahoo, 2021).

3.2. Finansal Stresin Bileşenleri

Finansal stres çok boyutlu bir yapıya sahip olduğundan farklı bileşenler üzerinden analiz edilmektedir. Literatürde en yaygın kullanılan bileşenler şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- **Kredi riski göstergeleri:** Tahvil faiz farkları, kredi temerrüt swapları (CDS)
- **Likidite göstergeleri:** Bankalar arası piyasa faizleri ve fonlama koşulları
- **Piyasa oynaklığı:** Hisse senedi ve tahvil piyasalarındaki volatilité
- **Döviz kuru oynaklığı:** Kur şokları ve belirsizlik
- **Sermaye piyasası göstergeleri:** Borsa endeks getirileri ve dalgalanmalar. Bu bileşenler finansal sistemin farklı alanlarındaki riskleri temsil etmekte ve birlikte değerlendirildiğinde finansal stresin genel düzeyini ortaya koymaktadır (Balakrishnan vd., 2009).

Küresel Finansal Stres Endeksi (Global Financial Stress Index - GFSI), küresel finansal aracılık sürecinde ortaya çıkan kırılmalıkları ve finansal sistemdeki riskleri yansıtmak amacıyla geliştirilmiş önemli bir uluslararası ekonomik ve finansal göstergedir. GFSI, finansal piyasa koşullarının izlenmesini kolaylaştırmayı hedefleyerek, 23 farklı stres göstergesinden oluşan kapsamlı bir yapı sunmaktadır (Liang vd., 2023). Söz konusu endeks, hisse senetleri, faiz oranları, kredi, döviz ve emtia piyasaları olmak üzere beş temel varlık sınıfından elde edilen stres sinyallerini içermekte; ayrıca farklı bölgelerde gözlemlenen finansal piyasa baskılarını üç ana boyutta (risk algısı, riskten korunma talebi ve yatırımcı risk iştahı) analiz etmektedir. Bu çok boyutlu yapı sayesinde GFSI, küresel finansal sistemdeki stres dinamiklerinin bütüncül ve karşılaştırılabilir biçimde değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

3.3. Finansal Stres ve Finansal İstikrar İlişkisi

Finansal stres ile finansal istikrar kavramları birbirinin zıttı olarak değerlendirilmektedir. Finansal istikrar, finansal sistemin yaşanan şoklara karşı dayanıklı olduğu, kaynak tahsisinin etkin biçimde sürdürülebildiği ve ödeme sistemlerinin kesintisiz çalıştığı durumu ifade etmektedir. Buna karşılık finansal stres, bu yapının zayıfladığı ve risklerin arttığı dönemleri göstermektedir. Finansal stres, hem finansal krizlerin ortaya çıkmasında temel etkenlerden biri olarak kabul edilmekte hem de olası krizlerin önceden tespit edilmesine yardımcı olan bir uyarı göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, finansal stresin doğru şekilde izlenebilmesi için finansal stres endekslerinden yararlanılmaktadır (Özaytürk, 2023). Finansal stresin yükselmesi, finansal istikrarın bozulduğuna dair erken uyarı niteliği taşımaktadır. Bu nedenle merkez bankaları ve düzenleyici kurumlar finansal stres göstergelerini sistematik olarak izlemekte ve makro ihtiyati politikalar geliştirmektedir (Hakkio ve Keeton, 2009).

3.4. Finansal Stres Endeksi (FSI): Tanım ve Yaklaşımlar

Finansal stres endeksi (Financial Stress Index - FSI), finansal sistemdeki stres seviyesini ölçmek amacıyla farklı finansal göstergelerin tek bir bileşik endeks altında toplanmasıyla oluşturulan bir göstergedir. Bu endeks, finansal piyasaların genel durumunu sayısallaştırarak zaman içinde

karşılaştırma yapılmasına imkân sağlamaktadır (Cardarelli vd., 2011). FSI oluşturulurken farklı yöntemler kullanılmaktadır:

- **Basit ortalama yöntemi:** Standartlaştırılmış değişkenlerin eşit ağırlıkla toplanmasını ifade etmektedir.
- **Temel bileşenler analizi (PCA):** Değişkenler arasındaki ortak varyansın dikkate alınmasına dayanır.
- **Ekonometrik modeller:** GARCH ve rejim değişim modelleri ile doğrusal olmayan yapıların analiz edilmesidir.
- **Kompozit yaklaşım:** Bankacılık, döviz ve sermaye piyasası verilerinin birlikte kullanılmasıdır. Bu yöntemler, finansal stresin çok boyutlu yapısını daha doğru şekilde yansıtmayı amaçlamaktadır.

3.5. Finansal Stres Endeksinin Bileşenleri

Finansal stres endekslerinde kullanılan değişkenler, ülkelere özgü finansal yapı ve veri erişimine bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte, literatürde genel kabul gören bir çerçeve kapsamında üç temel kategori altında ele alınmaktadır: bankacılık sektörü göstergeleri (faiz marjları ve kredi spreadleri), sermaye piyasası göstergeleri (borsa getirileri ve volatilité endeksleri) ve döviz piyasası göstergeleri (kur oynaklığı ve rezerv değişimleri). Bu bileşenler finansal sistemin farklı kanallarını temsil ederek stres düzeyinin kapsamlı bir şekilde ölçülmesini sağlamaktadır (Illing ve Liu, 2006). Finansal stres endeksi uygulamaları yalnızca akademik çalışmalarla sınırlı olmayıp, birçok uluslararası kurum tarafından da geliştirilmektedir. Federal Reserve ve özellikle Federal Reserve Bank of St. Louis tarafından geliştirilen St. Louis Financial Stress Index (STLFSI), ABD finansal sistemindeki stres düzeyini ölçmek için yaygın olarak kullanılan bir göstergedir. Bu endeks, kredi spreadleri, faiz oranı farkları ve piyasa volatilitesi gibi çok sayıda değişkeni içermektedir (Kliesen ve Smith, 2010). International Monetary Fund (IMF) tarafından geliştirilen finansal stres göstergeleri ise ülkeler arası karşılaştırmalara imkân tanıyacak şekilde tasarlanmıştır. IMF yaklaşımı, bankacılık sektörü, döviz piyasası ve sermaye piyasası verilerini bütüncül bir şekilde ele almaktadır (Balakrishnan vd., 2009). European Central Bank ise finansal stresin ölçümünde daha geniş kapsamlı kompozit göstergeler kullanmakta ve özellikle finansal piyasalar arasındaki etkileşimi dikkate alan modeller geliştirmektedir (Holló vd., 2012).

3.6. Finansal Stres Dönemlerinde Altın ve Gümüşün Fiyat Davranışı

Altın ve gümüşün finansal stres karşısındaki davranışı, iki metalin talep yapısındaki farkla açıklanabilir. Altın talebi ağırlıklı olarak yatırım, merkez bankası rezervleri ve mücevher kaynaklıdır. Gümüş talebinin ise yarıdan fazlası sanayi kullanımından gelmektedir. Silver Institute verilerine göre 2025 yılında küresel gümüş talebi 1,13 milyar ons olarak gerçekleşmiş ve bunun 657,4 milyon onsu sanayi talebinden oluşmuştur (The Silver Institute, 2026).

Bu talep yapısı, finansal stres dönemlerinde gümüş fiyatının iki karşıt etkiyle karşılaşmasına yol açmaktadır. Riskten kaçış güdüsü yatırım talebini artırarak fiyatı yukarı itebilir. Aynı dönemde ekonomik faaliyetin yavaşlayacağı beklentisi, elektronik ve güneş paneli üretimi gibi sanayi kullanımlarına yönelik talebi azaltarak fiyatı aşağı çekebilir. İki etkinin büyüklüğü dönemden döneme değiştiği için finansal stres ile gümüş fiyatı arasında istikrarlı bir ilişki beklenmeyebilir. Altında sanayi talebinin payı daha düşük olduğundan yatırım talebi kanalı daha baskındır. Bu nedenle finansal stresin altın fiyatını gümüşe göre daha doğrudan etkilemesi beklenir. İki metal arasındaki ilişki açısından ise altın piyasasının daha derin ve likit olması, fiyat bilgisinin önce altın piyasasında oluşup gümüş piyasasına gecikmeyle yansması olasılığını artırmaktadır.

4. Veri Seti, Metodoloji ve Bulgular

Bu çalışmada finansal stres ile altın ve gümüş fiyatları arasındaki ilişki 2000M1-2025M11 dönemine ait aylık verilerle incelenmiştir. Örneklem 311 gözlemden oluşmaktadır. Finansal stres göstergesi olarak Office of Financial Research (OFR) tarafından yayımlanan Finansal Stres Endeksi'nin gelişmekte olan piyasalar bileşeni kullanılmıştır. OFR endeksi; kredi, hisse senedi değerlemesi, fonlama, güvenli varlıklar ve oynaklık olmak üzere beş kategoride toplanan 33 finansal piyasa değişkeninden günlük olarak hesaplanmaktadır (Monin, 2019). Endeks, her değişkenin kendi geçmişine göre ölçülen değerlerinin ağırlıklı ortalamasıdır. Sıfır değeri stresin ortalama düzeyde olduğunu, pozitif değerler ortalamanın üzerinde, negatif değerler ise ortalamanın altında bir stres düzeyini gösterir (Office of Financial Research, 2026).

Toplam endeks; ABD, diğer gelişmiş ekonomiler ve gelişmekte olan piyasalar olmak üzere üç bölgenin katkısına ayrıştırılabilmektedir. Gelişmekte olan piyasalar bileşeni, JPMorgan EMBI Global ve CEMBI tahvil getiri farkları ile MSCI Gelişmekte Olan Piyasalar Endeksi'nin piyasa değeri/değer değeri oranı gibi gelişmekte olan piyasalara özgü değişkenlerin katkısından oluşmaktadır. Birden fazla bölgeye atanan değişkenlerin katkısı bölgeler arasında eşit olarak paylaştırılmaktadır (Monin, 2019). Dolayısıyla bu bileşen tek tek ülkeler için hesaplanmış bir endeks değildir. JPMorgan ve MSCI endekslerinde yer alan gelişmekte olan ülkelerin piyasa koşullarını tek bir seride toplayan bölgesel bir göstergedir. Çalışmada ülke bazında değil bölge düzeyinde bir gösterge kullanıldığından panel veri yöntemleri yerine zaman serisi yöntemleri tercih edilmiştir. Bulgular da tek tek ülkeler için değil, bir bütün olarak gelişmekte olan piyasalar için yorumlanmalıdır. Ayrıca altının dolar cinsinden reel fiyatı, birden fazla bölgeye atanan bir güvenli varlık göstergesi olarak gelişmekte olan piyasalar bileşeninin hesaplanmasında da yer almaktadır (Monin, 2019). Bu durum finansal stres ile altın fiyatı arasında mekanik bir bağlantı yaratabileceğinden bulgular yorumlanırken dikkate alınmıştır.

Altın ve gümüş fiyatları World Bank'in emtia fiyatları veri tabanından (Pink Sheet) alınmıştır (World Bank, 2026). Her iki fiyat da ons başına ABD doları cinsindendir. Altın ve gümüş fiyatlarının doğal logaritması alınmıştır (LOGGOLD ve LOGSILVER). Finansal stres endeksi negatif değerler alabildiği için logaritmik dönüşüm uygulanmamış ve seri düzey değerleriyle kullanılmıştır (FSI). Günlük olarak yayımlanan FSI serisi aylık frekansa dönüştürülmüştür. Değişkenlere ilişkin bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Toda ve Yamamoto (1995) yöntemiyle sınanmıştır. Standart Granger nedensellik testi, seriler durağan olmadığında veya eşbütünleşik olduğunda geçerli sonuç vermeyebilir. Bu durumda testten önce serilerin bütünleşme derecelerinin ve eşbütünleşme ilişkisinin doğru belirlenmesi gerekir ve bu ön testlerde yapılan hatalar nedensellik sonuçlarını etkiler. Toda-Yamamoto yöntemi, serilerin bütünleşme dereceleri farklı olsa da ve aralarında eşbütünleşme bulunsun ya da bulunmasın, düzey değerleriyle kurulan VAR modelinde geçerli bir Wald testi yapılmasına olanak tanır. Bu çalışmada FSI serisinin düzeyde, altın ve gümüş serilerinin ise birinci farkta durağan çıkması (Tablo 3) yöntemin tercih edilmesinin temel gerekçesidir.

Yöntemde önce bilgi ölçütleriyle VAR modelinin uygun gecikme uzunluğu (k) belirlenir. Ardından serilerin azami bütünleşme derecesi (dmax) bulunur. VAR modeli k + dmax gecikmeyle serilerin düzey değerleri üzerinden tahmin edilir ve Wald testi yalnızca ilk k gecikmenin katsayılarına uygulanır. Modele eklenen dmax sayıdaki gecikme, test istatistiğinin asimptotik olarak $\chi^2(k)$ dağılımına uymasını sağlar. FSI denklemi aşağıdaki gibidir:

$$FSI_{it} = \beta_0 + \beta_1 Gold_{it} + \beta_2 Silver_{it} + \mu_{it} \quad (1)$$

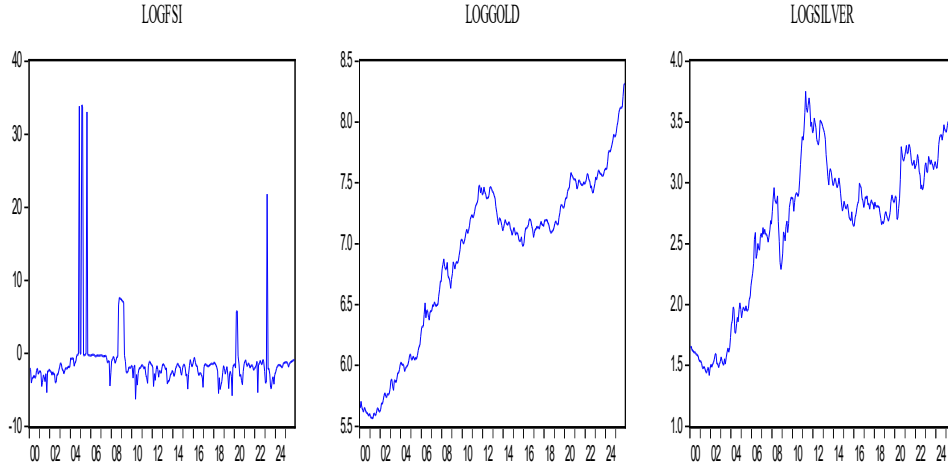
Modelde bağımlı değişken olarak, finansal stres; bağımsız değişkenler olarak ise altın ve gümüş fiyatları kullanılmıştır ve bu değişkenlere ilişkin özet bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Değişkenler

Sembol	Değişken	Açıklama	Kaynak	Dönem
FSI	Emerging Markets Financial Stress Index	A daily-market based snapshot of stress in global financial market, composed of 33 variables. The indicator provides a representation of the contribution of three geopolitical regions: US, Other advanced economies, and Emerging markets.	Office of Financial Research, (2025)	2000M1-2025M11
Gold	Gold Price	(\$/troy oz) London afternoon fixing, spot average of daily rates.	World Commodity Bank Price Data (2025)	
Silver	Silver Price	(\$/troy oz), London afternoon fixing.		

Analizde öncelikle değişkenlerin zaman yolu grafikleri incelenerek trend ve kırılma gibi zaman serisi bileşenlerinin varlığı değerlendirilmiştir. FSI serisinin düzey değerlerine, altın ve gümüş serilerinin ise doğal logaritmalarına ait zaman yolu grafikleri Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1: Değişkenlerin Zaman Yolu

Grafikler birlikte değerlendirildiğinde, düzey ve oynaklık açısından farklı dinamikler sergilediği görülmektedir. İlk grafikte yer alan finansal stres endeksi (FSI), genel olarak sıfır etrafında dalgalanan ve belirgin bir trend içermeyen bir yapı sergilemektedir. Bununla birlikte, seride bazı dönemlerde ortaya çıkan keskin sıçramalar dikkat çekmektedir. Bu ani yükselişler, finansal sistemde stresin kısa süreli fakat şiddetli biçimde arttığı kriz veya şok dönemlerine işaret etmektedir. Sıçramaların ardından serinin tekrar önceki seviyelerine yakınsadığı gözlemlendiğinden, bu değişkenin ortalamaya dönüş eğilimi (mean-reverting behavior) taşıdığı söylenebilir. Ancak söz konusu uç değerler, seride yapısal kırılma veya varyansın zaman içinde değiştiğine (heteroskedastisite) dair güçlü sinyaller vermektedir. İkinci grafikte yer alan altın fiyatları (LOGGOLD) incelendiğinde, oldukça belirgin ve süreklilik arz eden yukarı yönlü bir trend göze çarpmaktadır. Bu artış eğilimi, dönem boyunca altının değer kazandığını ve yatırım aracı olarak talebinin arttığını göstermektedir. Zaman zaman kısa süreli geri çekilmeler yaşansa da genel yönün değişmediği görülmektedir. Üçüncü grafikteki gümüş fiyatları (LOGSILVER) da genel olarak artan bir trend sergilemekle birlikte, altına kıyasla daha dalgalı bir seyir izlemektedir. Fiyat hareketlerindeki iniş-çıkışların daha sık ve daha geniş aralıkta gerçekleşmesi, bu serinin daha yüksek oynaklığa sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, gümüşün yalnızca değer saklama aracı değil aynı

zamanda sanayi girdisi olması nedeniyle ekonomik döngülere daha duyarlı olmasından kaynaklanabilir. Dolayısıyla, gümüş serisinde hem trend hem de volatilité kümelenmesi (volatility clustering) gibi özelliklerin bir arada bulunması muhtemeldir. Genel bir değerlendirme yapıldığında, finansal stres endeksinin durağanlığa daha yakın ancak şoklara duyarlı bir yapı sergilediği; buna karşılık altın ve gümüş serilerinin belirgin trend içerdiği ve durağan olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, gümüşün altına göre daha yüksek oynaklık göstermesi, bu iki değerli metalin risk profillerinin farklılaştığını ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Değişkenlerin tanımlayıcı İstatistikleri

	LOGFSI	LOGGOLD	LOGSILVER
Mean	-1.268911	6.898426	2.685468
Median	-1.826647	7.121018	2.829146
Maximum	34.00657	8.315613	3.920626
Minimum	-6.319969	5.562526	1.416484
Std. Dev.	4.621401	0.687218	0.635940
Skewness	6.086818	-0.535449	-0.600447
Kurtosis	44.51152	2.257280	2.356547
Jarque-Bera	24250.27	22.00915	24.05297
J-B Prob.	0.000000	0.000017	0.000006

Tablo 2'ye göre tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde LOGFSI, LOGGOLD ve LOGSILVER serilerinin dağılım özellikleri arasında belirgin farklılıklar olduğu görülmektedir. LOGFSI serisinin yüksek standart sapma değeri (4.62), seride belirgin bir volatilité varlığına işaret etmektedir. Ayrıca çarpıklık katsayısının 6.08 olması serinin güçlü biçimde sağa çarpık olduğunu, yüksek basıklık katsayısı (44.51) ise dağılımın leptokurtik yapıda olduğunu ve uç değerlerin yoğunluğunu göstermektedir. Bu bulgular, LOGFSI serisinin klasik normal dağılım varsayımından önemli ölçüde saptığını ortaya koymaktadır. Nitekim Jarque-Bera test istatistiğinin anlamlı çıkması ($p < 0.01$), normalite hipotezinin reddedildiğini doğrulamaktadır. Bu durum, ilgili seride olası yapısal kırılmalar veya aşırı oynaklık dönemlerinin varlığına işaret edebilir.

LOGGOLD serisi daha düşük bir volatilité düzeyi sergilemekte olup (std. sapma: 0.68), dağılımı LOGFSI'ye kıyasla daha dar bir bantta yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte negatif çarpıklık katsayısı (-0.53), dağılımın hafif sola çarpık olduğunu göstermektedir. Basıklık değerinin 2.25 olması, dağılımın normal dağılıma görece daha yakın olmakla birlikte tam anlamıyla mesokurtik olmadığını göstermektedir.

Jarque-Bera testinin anlamlı çıkması, LOGGOLD serisinin de normal dağılım varsayımını sağlamadığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde LOGSILVER serisi de düşük volatilité (std. sapma: 0.63) ile karakterize edilmekte olup, negatif çarpıklık (-0.60) ve 2.35 düzeyindeki basıklık katsayısı, dağılımın normal dağılımdan sapma gösterdiğini ancak aşırı uç değer yoğunluğunun LOGFSI kadar belirgin olmadığını göstermektedir. Jarque-Bera test sonuçları da bu bulguyu desteklemektedir ($p < 0.01$). Genel olarak değerlendirildiğinde, LOGFSI serisinin yüksek volatilité, güçlü sağ çarpıklık ve

leptokurtik yapı nedeniyle finansal zaman serilerine özgü “fat-tail” özellikleri sergilediği; LOGGOLD ve LOGSILVER serilerinin ise daha düşük oynaklıkla birlikte normal dağılımdan sapma gösteren ancak daha istikrarlı bir dağılım yapısına sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Birim Kök Test Sonuçları

ADF Testi			
Düzy	LOGFSI	LOGGOLD	LOGSILVER
Sabitli	-6.3281*** (0.0000)	0.0159 (0.9598)	-0.8368 (0.8081)
Sabitli ve trendli	-6.4215*** (0.0000)	-1.1937 (0.9118)	-1.6236 (0.7831)
Sabitsiz ve trendsiz	-5.9006*** (0.0000)	3.3438 (1.0000)	1.5114 (1.0000)
Birinci fark	d(FSI)	d(LOGGOLD)	d(LOGSILVER)
Sabitli	-15.1764*** (0.0000)	-14.8840*** (0.0000)	-12.4823*** (0.0000)
Sabitli ve trendli	-15.1520*** (0.0000)	-14.8745*** (0.0000)	-12.4636*** (0.0000)
Sabitsiz ve trendsiz	-15.2011*** (0.0000)	-14.2637*** (0.0000)	-12.3174*** (0.0000)
PP Testi			
Düzy	FSI	LOGGOLD	LOGSILVER
Sabitli	-13.7630*** (0.0000)	-0.1048 (0.9490)	-0.7733 (0.8268)
Sabitli ve trendli	-13.7755*** (0.0000)	-1.2347 (0.9031)	-1.6363 (0.7779)
Sabitsiz ve trendsiz	-13.4034*** (0.0000)	3.5348 (1.0000)	1.4994 (0.9669)
Birinci fark	d(FSI)	d(LOGGOLD)	d(LOGSILVER)
Sabitli	-56.8702*** (0.0000)	-14.8870*** (0.0000)	-13.5885*** (0.0000)
Sabitli ve trendli	-56.7571*** (0.0000)	-14.8781*** (0.0000)	-13.5686*** (0.0000)
Sabitsiz ve trendsiz	-56.9905*** (0.0000)	-14.6303*** (0.0000)	-13.5643*** (0.0000)

Not: Hücrelerde test istatistiği ve parantez içinde MacKinnon (1994) yaklaşımıyla hesaplanan olasılık değeri yer almaktadır. ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı gösterir. Sıfır hipotezi, serinin birim kök içerdiği.

Zaman serilerinde durağanlık sağlanmadığı durumda t ve F istatistiklerinin geçerliliğini yitirmesi nedeniyle, serilerin durağanlık özellikleri öncelikle incelenmiştir. Bu amaçla Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen ADF ve Phillips ve Perron (1988) birim kök testleri uygulanmıştır. Tablo 3’te raporlanan sonuçlara göre, sabitli, sabitli ve trendli ile sabitsiz ve trendsiz modellerde tüm serilerin düzey değerlerinde durağan olmadığı, ancak birinci farkları alındığında durağan hale geldikleri belirlenmiştir. ADF ve PP test sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, LOGFSI, LOGGOLD ve LOGSILVER serilerinin seviye değerlerinde birim kök içerdiğine ilişkin güçlü kanıtlar elde edilmiştir. Her iki testte de seviye düzeyindeki t-istatistiklerinin kritik değerleri aşmadığı ve bu nedenle “birim kök vardır” yönündeki sıfır hipotezinin reddedilemediği görülmüştür. Özellikle LOGGOLD ve LOGSILVER serilerinde t-istatistiklerinin mutlak değer olarak düşük seviyelerde kalması, bu serilerin rassal yürüyüşe yakın bir davranış sergilediğine işaret etmektedir. Buna karşılık, serilerin birinci farkları alındığında hem ADF hem de PP testlerinde tüm modeller (sabitli, sabit+trendli ve trendsiz) altında t-istatistiklerinin %1 anlamlılık düzeyinde kritik değerleri aştığı ve anlamlı hale geldiği görülmektedir. Bu durum, birinci farkları alınmış seriler için birim kök hipotezinin güçlü biçimde reddedildiğini ve serilerin I(1) süreçler olduğunu göstermektedir. Asteriks ile işaretlenen istatistikler de bu sonuçları

doğrulamaktadır. Genel olarak bulgular, LOGFSI, LOGGOLD ve LOGSILVER serilerinin seviye değerlerinde durağan olmadığını, ancak birinci farkları alındığında durağan hale geldiklerini ortaya koymaktadır. Bu nedenle tüm serilerin bütünleşme derecesi I(1) olarak belirlenmiş olup, sonraki analizlerde eşbütünleşme (cointegration) testlerinin uygulanması gerekmektedir. Ayrıca ADF ve PP testlerinin tutarlı sonuçlar üretmesi, bulguların güvenilirliğini artırmaktadır.

Tablo 4. VAR Modeli için Uygun Gecikme Uzunluğunun Belirlenmesi

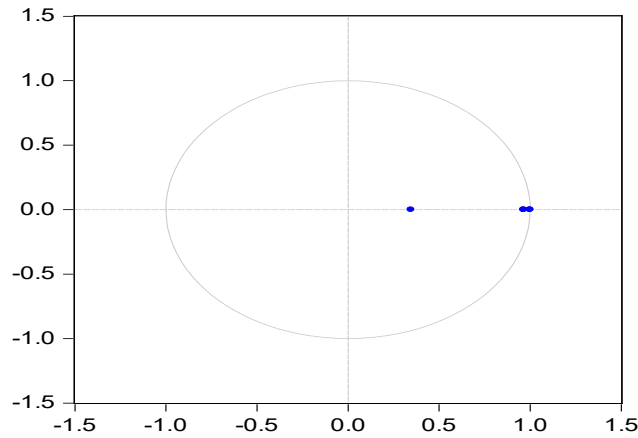
Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-1112.272	NA	0.315973	7.361533	7.398302	7.376243
1	221.1654	2631.669	5.05e-05	-1.380630	-1.233551*	-1.321788
2	238.2547	33.38900	4.78e-05	-1.434024	-1.176637	-1.331052
3	258.5259	39.20445*	4.44e-05*	-1.508422*	-1.140726	-1.361318*
4	263.1787	8.906234	4.57e-05	-1.479727	-1.001722	-1.288493
5	270.5507	13.96551	4.62e-05	-1.468982	-0.880667	-1.233616
6	273.2562	5.071776	4.82e-05	-1.427434	-0.728811	-1.147937
7	280.6846	13.77798	4.87e-05	-1.417060	-0.608128	-1.093432
8	287.0402	11.66245	4.96e-05	-1.399605	-0.480364	-1.031847

Not: * ilgili ölçütün seçtiği gecikme uzunluğunu gösterir. LR: ardışık düzeltilmiş olabilirlik oranı test istatistiği (her test %5 düzeyinde), FPE: son tahmin hatası, AIC: Akaike bilgi ölçütü, SC: Schwarz bilgi ölçütü, HQ: Hannan-Quinn bilgi ölçütü.

Tablo 4'e göre LR, FPE, AIC ve HQ ölçütleri 3 gecikmeyi, SC ölçütü ise 1 gecikmeyi işaret etmektedir. Ölçütlerin çoğunluğuna göre VAR modelinin uygun gecikme uzunluğu $k = 3$ olarak belirlenmiştir. Azami bütünleşme derecesi $dmax = 1$ olduğundan Toda-Yamamoto testi için VAR modeli $k + dmax = 4$ gecikmeyle tahmin edilmiştir.

Şekil 2. VAR Modelinin Ters Karakteristik Kökleri

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

Tablo 5. VAR Kalıntıları için Normallik Testi

Bileşen	Jarque-Bera	sd	Olasılık
1 (LOGFSI)	23498.81	2	0.0000
2 (LOGGOLD)	4.572574	2	0.1016
3 (LOGSILVER)	66.33094	2	0.0000

Not: Bileşenler VAR modelindeki değişken sırasını izlemektedir. Sıfır hipotezi, kalıntıların normal dağıldığıdır.

Tablo 6. VAR Kalıntıları için LM Otokorelasyon Testi

Gecikme	LM istatistiği	sd	Olasılık
1	33.29301	9	0.0001
2	12.73144	9	0.1751
3	19.34716	9	0.0224

Not: Sıfır hipotezi, ilgili gecikmede kalıntılarda otokorelasyon bulunmadığıdır.

Tahmin edilen modele ilişkin tanısal test sonuçları Şekil 2, Tablo 5 ve Tablo 6’da verilmiştir. Şekil 2’ye göre ters karakteristik köklerin tamamı birim çemberin içinde yer almaktadır; model durağanlık koşulunu sağlamaktadır. Tablo 5’teki Jarque-Bera testine göre LOGGOLD bileşeni için normallik varsayımı reddedilememekte, FSI ve LOGSILVER bileşenleri için reddedilmektedir. FSI serisindeki uç değerler (Tablo 2) bu sonucun temel kaynağıdır. Toda-Yamamoto testinde kullanılan Wald istatistiği asimptotik χ^2 dağılımına dayandığından ve örneklem 311 gözlemden oluştuğundan, kalıntıların normal dağılmamasının test sonuçlarını önemli ölçüde etkilemesi beklenmemektedir. Tablo 6’daki LM testine göre ikinci gecikmede otokorelasyon bulunmamakla birlikte, birinci ve üçüncü gecikmelerde %5 düzeyinde otokorelasyon olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Ki-kare istatistiği	sd	Olasılık	Sonuç
Bağımlı Değişken: FSI				
GOLD > FSI	0.433	3	0.805	GOLD $\nRightarrow$ FSI
SILVER > FSI	0.110	3	0.946	SILVER $\nRightarrow$ FSI
Bağımlı Değişken: GOLD				
FSI > GOLD	2.255	3	0.805	FSI $\nRightarrow$ GOLD
SILVER > GOLD	4.644	3	0.116	SILVER $\nRightarrow$ GOLD
Bağımlı Değişken: SILVER				
FSI > SILVER	0.433	3	0.805	FSI $\nRightarrow$ SILVER
GOLD > SILVER	0.110	3	0.009	GOLD $\Rightarrow$ SILVER

Not: Testler, $k = 3$ ve $dmax = 1$ alınarak VAR(4) biçiminde tahmin edilen modelde ilk üç gecikmenin katsayılarına uygulanan Wald testine dayanmaktadır. GOLD ve SILVER sırasıyla LOGGOLD ve LOGSILVER serilerini ifade etmektedir. $\Rightarrow$ nedenselliğin varlığını, $\nRightarrow$ yokluğunu gösterir.

Nedensellik analizine ilişkin bulgular, değişkenler arasındaki dinamik etkileşimin sınırlı olduğunu göstermektedir. Bağımlı değişken FSI iken yapılan testlerde, GOLD ve SILVER değişkenlerinden FSI’ya doğru herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Her iki durumda da olasılık değerlerinin %5 anlamlılık düzeyinin oldukça üzerinde olması, “GOLD/SILVER FSI’nın Granger nedeni değildir” sıfır hipotezinin reddedilemediğini göstermektedir.

Bağımlı değişkenin altın (GOLD) olduğu durumda da benzer bir bulgu söz konusudur. Finansal stres endeksinden (FSI) altına doğru ve gümüşten altına doğru herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir ($p > 0.05$). Bu durum, altın fiyatlarının söz konusu değişkenlerden bağımsız hareket ettiğine veya daha çok küresel faktörler tarafından belirlendiğini, altın fiyatlarının kısa dönemli dinamiklerinin bu değişkenler tarafından açıklanmadığını ortaya koymaktadır. Bağımlı değişkenin

gümüş (SILVER) olduğu modelde ise dikkat çekici bir farklılık ortaya çıkmaktadır. Finansal stres endeksinden gümüşe doğru bir nedensellik ilişkisi bulunmazken ($p>0.05$), altından gümüşe doğru istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir ($p<0.05$). Bu bulgu, altın fiyatlarındaki değişimlerin gümüş fiyatlarını öngörmeye anlamlı bir gösterge olduğunu ortaya koymaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde, analiz sonuçları finansal stres endeksi ile değerli metaller arasında çift yönlü veya güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunmadığını, ancak altın fiyatlarının gümüş fiyatları üzerinde tek yönlü bir belirleyici rol oynadığını göstermektedir. Bu durum, piyasada altının öncü gösterge niteliği taşıdığı ve gümüşün fiyat dinamiklerinin kısmen altın piyasasındaki gelişmeleri takip ettiği şeklinde yorumlanabilir.

5. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada gelişmekte olan piyasalarda finansal stres ile altın ve gümüş fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisi 2000M1-2025M11 dönemine ait aylık veriler ve Toda-Yamamoto yöntemiyle incelenmiştir. Finansal stres, OFR Finansal Stres Endeksi'nin gelişmekte olan piyasalar bileşeniyle ölçülmüştür. Bulgular, finansal stres ile altın ve gümüş fiyatları arasında hiçbir yönde anlamlı nedensellik bulunmadığını göstermektedir. Buna karşılık altın fiyatlarından gümüş fiyatlarına doğru tek yönlü ve anlamlı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Finansal stresten altına doğru nedensellik bulunmaması, altının kriz dönemlerinde güvenli liman işlevi gördüğünü belirleyen Baur ve Lucey (2010) ile Baur ve McDermott (2010) bulgularından farklıdır. Bu farkı yorumlarken iki nokta dikkate alınmalıdır. Birincisi, söz konusu çalışmalar altının hisse senedi ve tahvil getirileriyle ilişkisine odaklanmakta ve güvenli liman etkisinin kısa süreli ve döneme bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Aylık veriyle ve tüm dönem için ortalama ilişkiyi ölçen bir model bu tür kısa süreli etkileri yakalayamayabilir. İkincisi, kantil yöntemleri kullanan Reboredo ve Uddin (2016) finansal stresin metal getirilerini yalnızca orta ve üst kantillerde etkilediğini, Das vd. (2018) ise altın ile finansal stres arasında çift yönlü nedensellik bulunduğunu raporlamaktadır. Bu çalışmada doğrusal bir model kullanılması, ilişkinin dağılımın belirli bölgelerinde ortaya çıkan kısmını gözden kaçırmış olabilir. Gümüş için elde edilen sonuç, gümüşün güvenli liman özelliğinin altına göre zayıf ve dönemsel olduğunu belirten Lucey ve Li (2015) ile uyumludur. Kavramsal çerçevede açıklandığı gibi, stres dönemlerinde artan yatırım talebi ile azalan sanayi talebinin birbirini dengelemesi de bu sonucu açıklayabilir. Altından gümüşe doğru bulunan nedensellik, değerli metal fiyatları arasında dinamik bağlantılar bulan Jain ve Ghosh (2013) ile benzerlik göstermektedir. Bu sonuç, daha derin ve likit olan altın piyasasında oluşan fiyat bilgisinin gümüş piyasasına gecikmeyle yansımaya tutarlıdır.

Bulguların yatırımcılar ve politika yapımcılar için bazı sonuçları vardır. Gelişmekte olan piyasalarda yatırım yapanlar, altın ve gümüşün finansal stres dönemlerinde kendiliğinden koruma sağlayacağını varsaymamalıdır. Bulgular, aylık veride stres artışlarının metal fiyatlarına sistematik biçimde yansımadağını göstermektedir. Bu nedenle korunma amacıyla değerli metal tutan yatırımcıların, metal ağırlığını stres göstergelerine göre mekanik olarak artırmak yerine portföydeki çeşitlendirme etkisini düzenli aralıklarla sınamaları daha uygun olacaktır. Altından gümüşe doğru bulunan nedensellik, iki metalin portföyde birlikte tutulmasının sağlayacağı çeşitlendirme faydasının sınırlı olabileceğine işaret etmektedir. Gümüş fiyatını öngörmek isteyen yatırımcılar ve analistler, altın fiyatındaki gecikmeli hareketleri öncü gösterge olarak kullanabilir. Politika yapımcılar açısından, finansal stres göstergelerinin değerli metal piyasalarına doğrudan yansımaması, bu piyasalardaki fiyat hareketlerinin finansal istikrar değerlendirmelerinde tek başına stres sinyali olarak kullanılmaması gerektiğini göstermektedir. Yatırımcı güveninin izlenmesinde değerli metal fiyatlarının, tahvil getiri farkları ve oynaklık endeksleri gibi doğrudan stres göstergeleriyle birlikte değerlendirilmesi daha sağlıklı sonuç verecektir.

Çalışmanın literatüre katkısı, gelişmekte olan piyasalara özgü bir finansal stres göstergesini kullanarak altın ve gümüşü aynı nedensellik çerçevesinde incelemesidir. Gelişmiş piyasa verileriyle yapılan çalışmaların aksine, bu çalışma gelişmekte olan piyasalardaki stresin değerli metal fiyatlarının ortalama düzeyde Granger nedeni olmadığını göstermektedir. Bu sonuç, altının güvenli liman rolüne ilişkin bulguların gelişmekte olan piyasalara doğrudan genellenmemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Çalışmanın bazı kısıtları bulunmaktadır. Kullanılan doğrusal VAR modeli, finansal stresin değerli metaller üzerindeki etkisinin yalnızca uç dönemlerde ortaya çıkan ya da doğrusal olmayan kısmını yakalayamamaktadır. 2008 küresel finansal krizi ve COVID-19 salgını gibi dönemlerde oluşabilecek yapısal kırılmalar modelde dikkate alınmamıştır. Aylık verinin kullanılması kısa süreli güvenli liman etkilerinin görünmemesine yol açmış olabilir. Ayrıca FSI'nın gelişmekte olan piyasalar bileşeninde altının dolar cinsinden fiyatının da yer alması, iki değişken arasında mekanik bir bağlantı oluşturabilmektedir.

Gelecek çalışmalarda yapısal kırılmaları dikkate alan Fourier Toda-Yamamoto testi, zamana göre değişen nedensellik testleri ve kantillerde nedensellik yaklaşımı kullanılabilir. Günlük veya haftalık veriyle yapılacak analizler kısa süreli etkileri ortaya koyabilir. Ülke bazında finansal stres endekslerine ulaşılması durumunda panel nedensellik testleri uygulanarak ülkeler arasındaki farklılıklar incelenebilir. Platin ve paladyum gibi sanayi kullanımı yüksek diğer değerli metallerin analize eklenmesi, sanayi talebinin finansal strese tepkiyi nasıl değiştirdiğini daha açık biçimde gösterebilir.

Çatışma Beyanı / Competing Interests

Çalışmanın yazarları, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedirler.

The authors declare that they have no competing interests.

Destek ve Teşekkür / Fundings and Acknowledgments

Bu çalışma kamusal, ticari ya da kar amacı gütmeyen sektördeki herhangi bir kurumdan destek almamıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı / Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacıların Katkı Oranı / Authors' contributions

Yazarlar çalışmaya eşit oranlarda katkı sağlamışlardır. Çalışmanın hazırlanması, literatür taraması, verilerin değerlendirilmesi ve makalenin yazım süreçleri yazarlar tarafından birlikte yürütülmüştür.

The authors contributed equally to the study. The preparation of the study, literature review, evaluation of the data, and writing of the manuscript were carried out jointly by the authors.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aizenman, J., & Binici, M. (2016). Exchange market pressure in OECD and emerging economies: Domestic vs. external factors and capital flows in the old and new normal. *Journal of International Money and Finance*, 66, 65-87. <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2015.12.008>
- Arouri, M. E. H., Lahiani, A., & Nguyen, D. K. (2015). World gold prices and stock returns in China: Insights for hedging and diversification strategies. *Economic Modelling*, 44, 273-282. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.10.030>
- Balakrishnan, R., Danninger, S., Elekdağ, S., & Tytell, I. (2009). The transmission of financial stress from advanced to emerging economies. (*IMF Working Paper No. WP/09/133*). International Monetary Fund.
- Baur, D. G., & Lucey, B. M. (2010). Is gold a hedge or a safe haven? An analysis of stocks, bonds and gold. *Financial Review*, 45(2), 217-229. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6288.2010.00244.x>
- Baur, D. G., & McDermott, T. K. (2010). Is gold a safe haven? International evidence. *Journal of Banking & Finance*, 34(8), 1886-1898. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2009.12.008>
- Beckmann, J., Berger, T., & Czudaj, R. (2015). Does gold act as a hedge or a safe haven for stocks? A smooth transition approach. *Economic Modelling*, 48, 16-24. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.10.044>
- Bülbül, H., & Akgül, I. (2018). Türkiye finansal stres endeksi ve Markov rejim değişim modeli ile yüksek stres dönemlerinin belirlenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(3), 125-140. <https://doi.org/10.17153/oguiibf.427265>
- Cardarelli, R., Elekdağ, S., & Lall, S. (2011). Financial stress and economic contractions. *Journal of Financial Stability*, 7(2), 78-97. <https://doi.org/10.1016/j.jfs.2010.01.005>
- Das, D., Kumar, S. B., Tiwari, A. K., Shahbaz, M., & Hasim, H. M. (2018). On the relationship of gold, crude oil, stocks with financial stress: A causality-in-quantiles approach. *Finance Research Letters*, 27, 169-174. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2018.02.030>
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072. <https://doi.org/10.2307/1912517>
- Doğru, E. (2025). Finansal stres endeksinin ülke CDS primleri üzerine etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 9(1), 75-91. <https://doi.org/10.31200/makuubd.1641814>
- Hakkio, C. S., & Keeton, W. R. (2009). Financial stress: What is it, how can it be measured, and why does it matter? *Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review*, 94(2), 5-50.
- Hanschel, E., & Monnin, P. (2005). Measuring and forecasting stress in the banking sector: Evidence from Switzerland. *BIS Papers*, 22, 431-449.
- Hillier, D., Draper, P., & Faff, R. (2006). Do precious metals shine? An investment perspective. *Financial Analysts Journal*, 62(2), 98-106. <https://doi.org/10.2469/faj.v62.n2.4085>
- Holló, D., Kremer, M., & Lo Duca, M. (2012). *CISS – A composite indicator of systemic stress in the financial system* (ECB Working Paper No. 1426). European Central Bank. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecbwp1426.pdf>
- Illing, M., & Liu, Y. (2006). Measuring financial stress in a developed country: An application to Canada. *Journal of Financial Stability*, 2(3), 243-265.
- Jain, A., & Ghosh, S. (2013). Dynamics of global oil prices, exchange rate and precious metal prices in India. *Resources Policy*, 38(1), 88-93. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2012.10.001>
- Kılçı, E. N. (2022). Finansal stres endeksinin seçili makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 660, 71-92.

Kliesen, K. L., Owyang, M. T., & Vermann, E. K. (2012). Disentangling diverse measures: A survey of financial stress indexes. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 94(5), 369-398. <https://doi.org/10.20955/r.94.369-398>

Kliesen, K. L., & Smith, D. C. (2010). Measuring financial market stress. *Economic Synopses*, No. 2. *Federal Reserve Bank of St. Louis*.

Liang, C., Luo, Q., Li, Y., & Huynh, L. D. T. (2023). Global financial stress index and long-term volatility forecast for international stock markets. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 88, 101825. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2023.101825>

Lucey, B. M., & Li, S. (2015). What precious metals act as safe havens, and when? Some US evidence. *Applied Economics Letters*, 22(1), 35-45. <https://doi.org/10.1080/13504851.2014.920471>

MacKinnon, J. G. (1994). Approximate asymptotic distribution functions for unit-root and cointegration tests. *Journal of Business & Economic Statistics*, 12(2), 167-176. <https://doi.org/10.1080/07350015.1994.10510005>

Mammadov, F., & Özçelebi, O. (2025). Finansal stresin hisse senedi getirilerine etkisi: G7 ülkeleri ve Türkiye üzerine analiz. *International Social Sciences Studies Journal*, 11(9), 1476-1488.

Monin, P. J. (2019). The OFR Financial Stress Index. *Risks*, 7(1), 25. <https://doi.org/10.3390/risks7010025>

Oet, M. V., Eiben, R., Bianco, T., Gramlich, D., & Ong, S. (2011). The financial stress index: Identification of systemic risk conditions. *Federal Reserve Bank of Cleveland Working Paper* 11-30.

Office of Financial Research. (2026). OFR Financial Stress Index. <https://www.financialresearch.gov/financial-stress-index/> (Erişim tarihi: 10.03.2026)

Özaytürk, G. (2023). Finansal stresin merkez bankası kararları üzerine etkisi: Türkiye örneği. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6(4), 528-537. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10045551>

Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346. <https://doi.org/10.1093/biomet/75.2.335>

Polat, O., & Özkan, I. (2019). Transmission mechanisms of financial stress into economic activity in Turkey. *Journal of Policy Modeling*, 41(2), 395-415. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2019.02.010>

Reboredo, J. C. (2013). Is gold a safe haven or a hedge for the US dollar? Implications for risk management. *Journal of Banking & Finance*, 37(8), 2665-2676. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2013.03.020>

Reboredo, J. C., & Uddin, G. S. (2016). Do financial stress and policy uncertainty have an impact on the energy and metals markets? A quantile regression approach. *International Review of Economics & Finance*, 43, 284-298. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2015.10.043>

Sahoo, J. (2021). Financial stress index, growth and price stability in India: Some recent evidence. *Transnational Corporations Review*, 13(2), 222-236. <https://doi.org/10.1080/19186444.2020.1768789>

The Silver Institute. (2026, 15 Nisan). *Silver market in a deficit for fifth straight year* [Basın bülteni]. <https://silverinstitute.org/?p=20226>

Stolbov, M., & Shchepeleva, M. (2025). A sentiment-based financial stress index for Russia. *Borsa Istanbul Review*, 25(2), 350-359. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2025.01.007>

Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(94\)01616-8](https://doi.org/10.1016/0304-4076(94)01616-8)

World Bank. (2026). Commodity markets (Pink Sheet) data. <https://www.worldbank.org/en/research/commodity-markets> (Erişim tarihi: 10.03.2026)

The Use of Multi-Criteria Decision Making (Mcdm) Methods in Digital Marketing Strategy Selection: A Literature Review*

Senem Eivazzadeh İnce¹

DOI: [10.59445/ijephss.1918993](https://doi.org/10.59445/ijephss.1918993)

Atıf / Cite: Eivazzadeh İnce, S., (2026). The use of multi-criteria decision making (mcdm) methods in digital marketing strategy selection: A literature review, *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 9(5), 503-513, <https://doi.org/10.59445/ijephss.1918993>

Derleme Makalesi / Review Article

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 30.03.2026

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 14.08.2026

Lisans Bilgisi / License Information: Bu çalışma, Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. / *This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License (CC BY NC).*

İntihal Kontrolü / Plagiarism Checks: Bu çalışma, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. / *This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.*

Abstract

Marketing covers all tools and processes in reaching the right audience for products or services. Marketing strategy plays an important role in the success of businesses. In a world that changes over time, the concept of marketing has been subjected to certain changes with the change in customer wants and needs. In the digitalizing world, it has become inevitable for most businesses to adopt a digital marketing strategy. Especially for businesses that want to gain competitive advantage, it is critical to choose the right digital marketing strategy. Since Multi-Criteria Decision Making (MCDM) methods adopt an analytical perspective, they improve decision quality and are a powerful method for selecting the right strategy. This study reviews the scientific literature focusing on Multi-Criteria Decision Making (MCDM) methods used in the selection of digital marketing strategies and evaluates existing approaches. In this direction, 8 studies conducted between 2019 and 2025 were reached. The studies were categorized in terms of the application sector, the Multi-Criteria Decision Making method used, and the selected digital marketing strategy. According to the findings, social media marketing and viral marketing emerged as the primary digital marketing strategies. Swara was selected as the most widely used method. The reasons for the prominence of these strategies include low cost, short-term results, measurability and ease of analysis, the potential to create brand awareness, the opportunity for interaction and feedback, and high reach. Studies have generally used a single method, whereas stronger results can be obtained by using mixed methods.

Keywords: Digital Marketing, Digital Marketing Strategy Selection, Multi-Criteria Decision Making.

* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “The Use Of Multi-Criteria Decision Making (Mcdm) Methods In Digital Marketing Strategy Selection: A Literature Review”, orally delivered at the IV. International BRITISH Congress on Interdisciplinary Scientific Research & Practices. Symposium 2025.

¹ Dr. Öğr. Üyesi / Asst. Prof, İstanbul Gedik Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul - Türkiye / *İstanbul Gedik University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Department of Business Administration, İstanbul – Türkiye*, senem.ince@gedik.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9161-4432>.

1. Introduction

Marketing 1.0 emerged with the industrial revolution. Marketing 1.0 is a product-oriented approach. Businesses have adopted strategies to achieve higher production capacity. In the Marketing 2.0 approach, consumer wants and needs started to gain importance. Marketing strategies focused on gaining consumer satisfaction. With Marketing 3.0, it is a human-centered approach that sees consumers as people with emotions. In the Marketing 4.0 perspective, digital tools and technologies came to the forefront and were integrated into marketing strategies. In Marketing 5.0, artificial intelligence supported marketing has emerged. Marketing 6.0 offers consumers immersive and personalized experiences through data-driven and technological advances. As in the development of marketing, the impact of technological advances in every field is increasing day by day.

Although the use of digital marketing strategies has been widely discussed in the marketing literature, a systematic synthesis of how Multi-Criteria Decision Making (MCDM) methods have been applied to digital marketing strategy selection has not yet been undertaken. Existing applications of MCDM to this problem remain scattered across sector-specific studies (e.g., tourism, textile, manufacturing) without a unifying synthesis of the methods used, the strategies prioritized, or the methodological patterns across sectors. This study addresses this gap by systematically reviewing and comparatively analyzing the existing literature on MCDM applications in digital marketing strategy selection, thereby providing researchers and practitioners with a consolidated reference point and identifying methodological gaps, such as the limited use of hybrid MCDM approaches, for future research.

2. Literature Review

Technology is changing the way people live at a high rate. In addition, the time people spend on digital media is increasing. For example, 75% of the population in Turkey are internet users. In terms of the number of internet users, Turkey ranks 31st in the world. For this reason, marketing activities are now largely carried out in the digital environment. Digital marketing has become even more popular today (Yüksel, 2020).

Digital Marketing is the whole of marketing activities carried out with the use of digital tools in the digital environment. Especially for businesses that want to gain competitive advantage, it is critical to choose the right digital marketing strategy. The choice of digital marketing strategies varies according to the sector in which businesses operate, the target audience to be reached, the mission and vision, the product offered to the market and the competitive conditions in the market (Utlu, 2023: 175). As a result of the literature review, it is seen that various and widespread digital marketing strategies are used to help businesses reach their target audiences quickly (Gibson, 2018:13-15). In this study, 10 different digital marketing strategies, including content marketing, search engine marketing (SEM), blogs, online advertising, social media marketing, viral marketing, e-mail marketing, text messaging, affiliate marketing and Pay Per Click (PPC), were discussed (Utlu, 2024).

Content marketing: According to the Content Marketing Institute, “content marketing is the marketing and Business Process of creating and distributing relevant and valuable content to attract, acquire and engage a clearly defined and understood target audience - with the goal of driving profitable customer action” (Content Marketing Institute, 2015). According to Rowley (2008), content marketing is a method by which a firm analyzes, identifies and satisfies consumer wants through the use of content to generate profit. Information is an important element of marketing. Through content marketing, firms can learn more about customers and potential customers. In addition, one of the most important elements of content marketing is to transfer the right information to the target audience.

Businesses have to promote themselves, get their products or services accepted in the market and gain consumer trust. Strong brands use storytelling to promote their values and communicate who they are. In fact, content marketing is an effective tool used not only to tell the company's story but also to build trust. In short, firms will gain consumer trust when they effectively use content marketing and storytelling to tell their stories (Denning 2011: 47).

Search Engine Marketing (SEM) is a type of marketing that aims to rank high in search engines and gain more visibility. Search engine marketing is a method that consists of comprehensive tools such as internet advertising, performance analysis and website optimization, and aims to directly reach the target audience (Scott, 2009: 254). In other words, search engine marketing aims to rank high organically by making the necessary arrangements on the website.

Blogs: Blogs are essentially internet diaries. In this diary, blog owners share articles, videos or images related to their fields of interest. Authors convey their views on a subject to users, while business owners see these platforms as a tool through which they carry out their marketing activities (Utlü, 2024: 343). There are five different methods of blog marketing. First, bloggers use their own blogs to share their opinions and make recommendations about products or services without any profit. Second, products are sent to bloggers for free and promoted without any specific instructions or directions. Third, bloggers are given gift vouchers or paid to make product recommendations (Patterson, 2012). Fourth, bloggers can increase traffic by directing users to a specific website or point of sale and receive remuneration in return. Fifth, bloggers earn money from the banners, links or advertisements they share in relation to the articles they write. In this step, the marketing message of businesses is clearly communicated to consumers (Liljander & Gummerus, 2015). Thanks to all these effective methods, blogs are highly preferred by businesses today.

Online advertising or display advertisements: advertisements of products or services appear as banners, banners or pop-ups on websites with a high number of visitors. Consumers can access the details of the advertisements by clicking on these banners (Elden, 2015: 540). In display advertising, consumers' interests, demographic characteristics or the digital traces they leave in the digital environment increase businesses' ability to reach the right audience and increase advertising recycling rates (Kotler et al., 2021). In short, online advertising increases brand awareness and helps to communicate the brand message effectively.

Social Media Marketing: social media is widely used by businesses. Businesses use social media platforms to promote themselves and their products and effectively manage customer relationships. Major brands such as Dell, IBM and Burger King make extensive use of social media tools to conduct their marketing activities (Saravanakumar and SuganthaLakshmi, 2012). The advantages of social media marketing are fast and effective as well as free membership.

Viral marketing: Viral marketing is also known as buzz marketing or word-of-mouth marketing, which enables the rapid spread of messages, information and content among consumers. In other words, the marketing of products or services by consumers influencing each other is known as viral marketing (Subramani & Rajagopalan, 2003). Social media tools accelerate word-of-mouth marketing by facilitating communication between consumers (Miller & Lammas, 2010). In short, consumers trust the comments of their peers more than advertisements, so they evaluate consumer comments on digital media before purchasing products or services. This method is advantageous for marketers as it is low-cost. Also, care is taken to ensure that there are many reviews about a product.

E-Mail Marketing: Today, e-mail has become a fundamental element of normal and business life. Therefore, it is used in marketing to communicate with customers and promote products (Gunelius 2018). According to Mailchimp (n.d.): "Email marketing is a form of direct marketing that uses email

to promote your business products or services. It can help your customers stay up to date with your latest products or offers. It can also play an important role in letting people know about your brand or keeping in touch with them." Businesses can send e-mails to existing and potential customers to promote promotions, inform existing customers about the status of orders, acquire new customers, and share up-to-date information about products or services (Vasudevan, 2010). As a result, e-mail marketing is an advantageous method for businesses both to strengthen customer relations and to carry out marketing activities.

Text messages: Businesses send messages to mobile phones to inform existing or potential customers registered in their databases about products or services (Utlü, 2024). Text messages or SMS marketing is an advantageous marketing method for businesses because it is affordable and reaches the target audience directly.

Pay Per Click (PPC) is one of the effective marketing strategies preferred by businesses today. In this method, ads are usually placed on websites with high visitor numbers and the business pays the website owner and search engine per click. Businesses can generate high revenues using this marketing strategy. For example, Google earns a high percentage of its profits from pay-per-click marketing (Kapoor, Dwivedi, & Piercy, 2016).

In affiliate marketing, sellers collaborate with a partner. For example, influencers refer consumers to the website of businesses and earn a certain percentage fee for each purchase made from these referrals. In this method, the aim of businesses is to reach effective partners with whom they can reach the right target audience (Tripathy & Das, 2020).

3. Methodology

In this study, studies using multi-criteria decision-making method in digital marketing strategy selection were systematically examined and classified. A literature review was conducted covering the years 2019-2025. Google Scholar open access database was used. The following keywords were used in Turkish and English:

“Digital Marketing Strategy”

“Digital Marketing Strategy Selection”

“Multi-Criteria Decision Making”

The studies obtained as a result of the review were examined in terms of the use of method and subject integrity in digital marketing strategy selection and 8 studies were considered for analysis. Some criteria were taken into consideration in the selection of the reviewed studies.

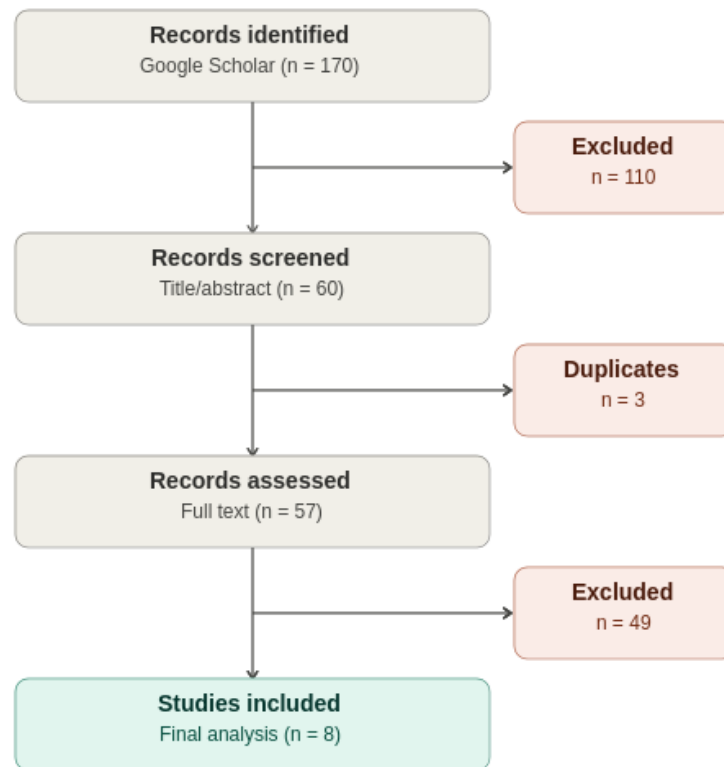
- To have evaluated, ranked or selected digital marketing strategies
- To be using one of the Multi-Criteria Decision Making methods
- Publication of the research to be after 2019
- Publication in an international conference or peer-reviewed journal

Scopus, Web of Science, and ScienceDirect were also searched using the same keywords during the review process. However, these databases did not return the specific set of studies matching the inclusion criteria of this review, whereas all studies meeting the criteria were accessible through Google Scholar, which also offers broad, cross-disciplinary coverage of both journal articles and conference proceedings (such as IEEE and ICFNDS conference proceedings). For this reason, Google Scholar was adopted as the primary database for the present review.

The review period was set to begin in 2019 because the earliest identified study applying a Multi-Criteria Decision Making method specifically to digital marketing strategy selection (Leung & Mo, 2019) was published in that year; the review was extended through 2025 to capture the most recent developments in the field.

The study selection process followed the identification, screening, eligibility, and inclusion stages recommended by the PRISMA guidelines (Page et al., 2021). In the identification stage, two keyword-combination searches were conducted in Google Scholar: “Digital Marketing Strategy” AND “Multi-Criteria Decision Making” (157 records) and “Digital Marketing Strategy Selection” AND “Multi-Criteria Decision Making” (13 records), yielding a total of 170 identified records. Because Google Scholar ranks results by relevance and results diverge sharply from the review topic beyond the first pages, the 60 most relevant records were screened at the title and abstract level; the remaining 110 records were excluded as clearly unrelated to the scope of this review. During screening, 3 duplicate records were identified and removed, leaving 57 unique records for full-text eligibility assessment. Applying the inclusion criteria listed below, 49 records were excluded (e.g., not applying an MCDM method specifically to digital marketing strategy selection, not published in a peer-reviewed journal or conference proceeding). As a result, 8 studies met all inclusion criteria and were retained for the final analysis. This process is summarized in the PRISMA flow diagram presented in Figure 1.

Figure 1. PRISMA Flow Diagram of the Study Selection Process.

4. Findings and Discussion

The analysis of the 8 studies is presented below, based on the information provided in Table 1.

Table 1. The analysis of the 8 studies that used Multi-Criteria Decision Making Methods In Digital Marketing Strategy Selection

Publication Year	Database	Research Title	Authors	Place Of Publication	MCDM Method Used	Industry/Application Area	Selected Digital Marketing Strategy
2019	Google Scholar	A Fuzzy-AHP Approach for Strategic Evaluation and Selection of Digital Marketing Tools	K. H. Leung and Daniel Y. Mo	The IEEE International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management (IEEM)	Fuzzy-AHP	General Digital Marketing	Social Media Marketing and Influencer Marketing
2022	Google Scholar	Digital Marketing Strategy Selection: SWOT Analysis and Multi-Criteria Decision Making	Berk Can Saçan and Tamer Eren	JOURNAL of POLYTECHNIC	ANP	General Digital Marketing	Social Media Marketing
2024	Google Scholar	Digital Marketing Strategy Selection with Swara Method	Nilay Utlu	Journal of Dogus University	SWARA	General Digital Marketing	Search Engine Marketing, Social Media Marketing
2022	Google Scholar	Application Of Analytical Hierarchy Process Model In Selecting An Appropriate Digital Marketing Communication Technology: A Case Study Of A Textile Company	Ergashxodjayeva Shaxnoza and Mukhsinov Bekzod	ICFNDS 22: Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks and Distributed Systems	AHP	Textile	Social Media Platforms
2023	Google Scholar	A Fuzzy Hybrid Approach To Analyse Digital Marketing Strategies Towards Tourism Industry	Danial Esmaelnezhad et al	International Journal of Tourism Policy	SWARA	Tourism	SMM, SEO, and SEM
2022	Google Scholar	A Research on the Evaluation of Digital Marketing Strategies in Tourism Sector: Swara-Copras Approach	Emine Elif Nebati	Journal of Business Innovation and Governance	SWARA	Tourism	Viral Marketing
2021	Google Scholar	Selection of Modern Marketing Strategy for Initial Digital Currency Offering (Ico)	Serkan Genç et al	Journal of Economics Business and Finance Research	TOPSİS	Digital Currency Offering (Ico)	Viral Marketing

		with Topsis Method					
2025	Google Scholar	Fuzzy Multi-Criteria Decision-Making Framework For Digital Marketing İntegration Evaluation Of Manufacturing Facilities	Adem Erik and Yusuf Kuvvetli	Journal of Gazi University Faculty of Engineering and Architecture	TOPSİS	Production / Manufacturing	Website Effectiveness, E-Mail Marketing and Information Technology

In this study, 8 studies using Multi-Criteria Decision Making method in digital marketing strategy selection were analyzed. The studies were categorized in terms of application area, methodology, publication year, MCDM method used and prominent marketing strategies.

The publication year of the studies reached is 2019-2025 and there was a concentration especially in the period 2021-2024. This situation has emphasized the need for decision support systems and analytical methods in the field of marketing in recent years. In the distribution of multi-criteria decision making methods used, Swara method was the most preferred method with 3 studies. The second most common method is TOPSIS with 2 studies. AHP, Fuzzy AHP, ANP and SWARA + COPRAS mixed methods have 1 study each. In the distribution of the studies according to the sector, there are 3 studies in general digital marketing, 2 in Tourism, 1 in Textile, 1 in ICO (Crypto Finance) and 1 in production/manufacturing.

In the ranking of digital marketing strategies, social media marketing (highlighted in 5 studies), Viral Marketing (highlighted in 2 studies), SEO/SEM (Search Engine Marketing), Email Marketing, and Website Effectiveness were the remaining digital marketing strategies, each highlighted in only one study. This distribution shows that Social Media Marketing is of critical importance among digital marketing strategies.

Although Social Media Marketing and Viral Marketing dominate the findings, a critical comparison of the reviewed studies reveals that the methodological choice appears to be influenced by sector context rather than a single superior technique. In tourism-related studies, SWARA and its hybrid extension (SWARA-COPRAS) were preferred, likely because SWARA's expert-weighting procedure suits the qualitative, experience-driven nature of tourism decision-making (Esmaelnezhad et al., 2023; Nebati, 2022). In contrast, studies addressing general digital marketing or manufacturing contexts favored TOPSIS or AHP-based approaches, which rely more heavily on quantifiable performance criteria (Saçan & Eren, 2022; Erik & Kuvvetli, 2025). This divergence suggests that no single MCDM method has emerged as a universal standard for digital marketing strategy selection; rather, method choice reflects the availability of expert versus quantitative data within each sector.

A further point of divergence concerns methodological rigor: only one of the eight studies (Nebati, 2022) combined two MCDM methods (SWARA-COPRAS), while the remaining seven relied on a single technique. This is consistent with the broader MCDM literature, which argues that hybrid approaches reduce the sensitivity of results to the weighting assumptions of any one method (Esmaelnezhad et al., 2023). The prevalence of single-method studies in this sample therefore points to a methodological gap: current applications of MCDM to digital marketing strategy selection have not

yet widely adopted the triangulation strategies recommended elsewhere in the MCDM literature, which represents a concrete direction for future research rather than a mere repetition of the most popular method.

5. Conclusion

In this research, studies that used Multi-Criteria Decision Making method in the selection of digital marketing strategies were systematically analyzed. As a result of the analysis, Swara method was selected as the most preferred method. Since the Swara method is weighting based on expert opinion, it can create a flexible structure. Studies have generally used a single method, whereas stronger results can be obtained by using mixed methods. Social media marketing and viral marketing were the prominent digital marketing strategies in the studies. The reasons for the prominence of these strategies are low cost, short time to results, measurability and ease of analysis, potential to create brand awareness, interaction and feedback opportunities, and high reach capacity. It is known that consumers spend most of their time on Social Media. Moreover, Social Media provides opportunities to communicate directly with brands and comment on products or services. Viral marketing and Social Media provide high returns at much lower costs than traditional advertising.

Thanks to these advantages, Social Media marketing and Viral marketing strategies have become attractive for businesses. Social Media marketing can be measured and analyzed, and Viral marketing is seen as effective marketing strategies by businesses thanks to the ability of campaigns to spread instantly or products to go viral quickly. Therefore, Social Media marketing advertising expenditures are increasing more and more. In short, the change in consumer behavior with the digital transformation and the development of technological infrastructure have enabled these strategies to come to the forefront both in literature and in practice. As a result of this research, it is recommended that companies prioritize social media to strengthen customer interaction and increase brand awareness.

This study is subject to several limitations that should be acknowledged. First, although Scopus, Web of Science, and ScienceDirect were also queried during the search process, the review ultimately relied on Google Scholar as the primary database, since it was the source that returned the specific set of studies meeting the inclusion criteria; a protocol that combines and deduplicates results from multiple databases within a single, uniformly applied search strategy would nonetheless offer stronger methodological rigor for future reviews. Second, because search results were ranked by relevance, only the 60 most relevant records were screened at the title and abstract level, which may have excluded a small number of eligible studies ranked lower in the search results. Third, the review yielded a relatively small final sample of eight studies, which limits the generalizability of the conclusions and precluded a quantitative meta-analysis; as the review reflects the literature available as of 2025, studies published after this date are not included. Finally, the majority of the reviewed studies applied a single MCDM method rather than hybrid approaches, which constrains the extent to which methodological robustness could be compared across studies.

Future research could address these limitations in several ways. Subsequent reviews could adopt a fully integrated multi-database search protocol, combining and deduplicating results from Scopus, Web of Science, and ScienceDirect alongside Google Scholar within a single systematic search strategy, to further strengthen coverage and replicability. Extending the review period beyond 2025 and applying a full screening of all identified records, rather than a relevance-ranked subset, would further strengthen methodological rigor. Given the limited use of hybrid MCDM approaches identified in this review, future empirical studies are encouraged to test combined methods (e.g., SWARA-COPRAS or AHP-TOPSIS) for digital marketing strategy selection and to validate these methods in real organizational settings across a wider range of sectors beyond tourism, textile, and manufacturing. Finally, as the

number of studies applying MCDM to this domain grows, a quantitative meta-analysis or bibliometric review may become feasible and would offer a more robust synthesis of the field.

Çatışma Beyanı (Competing Interests)

Çalışmanın yazarı, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

The author declares that he has no competing interests.

Destek ve Teşekkür (Fundings and Acknowledgments)

Çalışma, kamusal, özel, ticari nitelikte ya da kar amacı gütmeyen herhangi bir kurumdan destek alınmadan hazırlanmıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Beyanı (Ethical Statement)

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Araştırmacıların Katkı Oranı (Author's Contributions)

Bu makale yazarın kendi çabaları ve incelemeleri neticesinde oluşturulmuştur.

This article was created as a result of the author's own efforts and reviews.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Content Marketing Institute. (2015). What is content marketing? Content Marketing Institute.
- Denning, S. (2011). *Arta povestirii în afaceri: Un ghid pentru lideri*. Ed Publica.
- Elden, M. (2015). *Reklam ve reklamcılık*. Say Yayınları.
- Erik, A., ve Kuvvetli, Y. (2025). Fuzzy multi-criteria decision-making framework for digital marketing integration evaluation of manufacturing facilities. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 40(3), 1689–1703.
- Esmaelnezhad, D., Bahmani, J., Babgohari, A. Z., Taghizadeh-Yazdi, M., ve Nazari-Shirkouhi, S. (2023). A fuzzy hybrid approach to analyse digital marketing strategies towards tourism industry. *International Journal of Tourism Policy*, 13(5), 463–480.
- Genç, S. et al. (2021). Selection of Modern Marketing Strategy for Initial Digital Currency Offering (ICO) with TOPSIS Method. *Journal of Economics Business and Finance Research*.
- Gibson, C. (2018). The most effective digital marketing strategies & approaches: A review of literature. *International Journal of Scientific and Research Publications*, 8(2), 12–16.
- Gunelius, S. (2018). *Ultimate guide to email marketing for business*. Entrepreneur Press.
- Kapoor, K., Dwivedi, Y., ve Piercy, N. (2016). Pay-per-click advertising: A literature review. *The Marketing Review*, 16(2), 183–202.
- Kotler, P., Kartajaya, H., ve Setiawan, I. (2021). *Marketing 5.0: Technology for humanity*. Wiley.
- Köroğlu, O. (2002). *Mobil iletişim, etkileşimli yayıncılık ve Türkiye'deki uygulamalar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
<https://katalog.marmara.edu.tr/eyayin/tez/T0048757.pdf>
- Leung, K. H., ve Mo, D. (2019). A fuzzy-AHP approach for strategic evaluation and selection of digital marketing tools. 2019 IEEE *International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management* (IEEM) içinde (ss. 1422–1426). IEEE.
- Liljander, V., Gummerus, J., ve Söderlund, M. (2015). Young consumers' responses to suspected covert and overt blog marketing. *Internet Research*, 25(4), 610–632.
- Mukhsinoy, B. T., ve Ergashxodjayeva, S. D. (2022, Aralık). Application of analytical hierarchy process model in selecting an appropriate digital marketing communication technology: A case study of a textile company. *Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems* (ICFNDS '22) içinde (ss. 273–278). ACM. <https://doi.org/10.1145/3584202.3584241>
- Mailchimp. (t.y.). Email marketing. Mailchimp. <https://mailchimp.com/marketing-glossary/email-marketing/> adresinden 12 Mayıs 2020 tarihinde alınmıştır.
- Miller, R., ve Lammas, N. (2010). Social media and its implications for viral marketing. *Asia Pacific Public Relations Journal*, 11(1), 1–9.
- Nebati, E. E. (2022). Turizm sektöründe dijital pazarlama stratejilerinin değerlendirilmesine yönelik bir araştırma: SWARA-COPRAS yaklaşımı. *Journal of Business Innovation and Governance*, 5(2), 183–193.
- Yüksel, O. (2020). *Tüm boyutlarıyla dijital pazarlama ve sosyal medya* (T. Dereci, Ed.; 1. Baskı). Medya Akademi Yayınları.
- Utlı, N. (2024). SWARA yöntemi ile dijital pazarlama strateji seçimi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 25(1), 341-355.
- Utlı, N. (2023). Dijital pazarlama stratejileri. A. Şişman ve E. Birol (Ed.), *Kadınların dijital girişimcilikte güçlendirilmesi* (ss. 173–199) içinde. Literatürk Academia.

Rowley, J. (2008). Understanding digital content marketing. *Journal of Marketing Management*, 24(5–6), 517–540. <https://doi.org/10.1362/026725708X325977>

Saçan, B. C., ve Eren, T. (2022). Dijital pazarlama strateji seçimi: SWOT analizi ve çok ölçütlü karar verme yöntemleri. *Politeknik Dergisi*, 25(4), 1411–1421.

Saravanakumar, M., ve SuganthaLakshmi, T. (2012). Social media marketing. *Life Science Journal*, 9(4), 4444–4451. <http://www.lifesciencesite.com>

Scott, D. M. (2009). Pazarlamanın ve iletişimin yeni kuralları (N. Özata, Çev.). Kapital Medya Hizmetleri A.Ş. (Orijinal eserin basım tarihi 2007).

Subramani, M. R., ve Rajagopalan, B. (2003). Knowledge-sharing and influence in online social networks via viral marketing. *Communications of the ACM*, 46(12), 300–307.

Tripathy, M., ve Das, P. (2020). Effectiveness of digital marketing: An organizational perspective. *National Conference on Industry 4.0 (NCI-4.0)*, Moradabad, Hindistan, 144–151.

Patterson, O. (2012). We're hiring blog posters – get paid instantly! LinkedIn. <https://www.linkedin.com/groupAnswers> adresinden 15 Ekim 2012 tarihinde alınmıştır.

Vasudevan, R. (2010). E-mail marketing. *Journal of Contemporary Research in Management*, 5(3), 37–42.